

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ - Δ. ΧΑΤΖΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ - ΡΩΜΑΪΚΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΔΙΑ ΤΗΝ Γ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

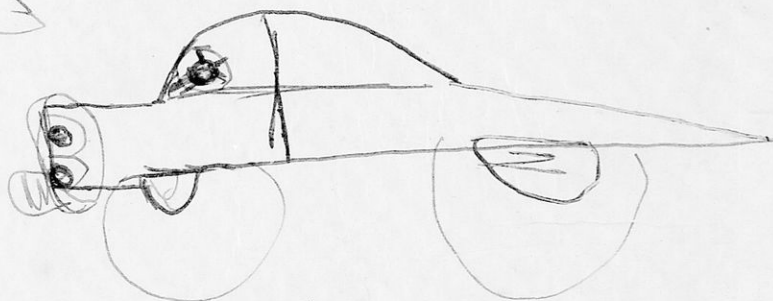
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1956

~~ΒΛΕΠΕ ΣΕΛΙΔΑ 209~~

ΠΑΙΔΙΟΜΟΥΣ

ΒΛΕΠΕ ΣΕΛ. 105 ~~ΠΙΣΤ.~~ 209

105-205

Αγγελος Σάββας

1970

Ε²
Ε. ΜΥΝΗ ΑΙΕΝΟΝ.

ΒΑΛΕΝΤΙΝΟΣ ΣΟΙ

116

ΘΕΝΕΤΑ ΝΑ ΔΗΤΕ ΣΤΗ ΣΕΦΙΩΑ
ΓΙΑΝΑ ΖΑΝΙΘΗ Η ΑΠΟΡΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΗΜΕΙΣ ΑΓΓΡΑΦΕΙ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

18374

Σ

ΗΧ ΑΜ 27-Ρ 21Η

ΑΕΒΑ

ΑΕΒΑ

ΑΕΒΑ

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ - Δ. ΧΑΤΖΗ

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α ΕΛΛΗΝΙΚΗ - ΡΩΜΑΪΚΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΔΙΑ ΤΗΝ Γ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΞΕΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1956

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Ὁ κόσμος δὲν εἶχε συνέλθει ἀπὸ τὴν κατάπληξιν διὰ τὰ κατ'ορθώματα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὁπότε ἐγνώσθη ἡ ἀπίστευτος ἀγγελία τοῦ προώρου θανάτου του. Τί θὰ ἐγίνετο μετὰ τὴν ἀπροσδόκητον ἐξαφάνισιν τοῦ δημιουργοῦ τόσοι κολοσσιαίου καὶ πολυσυνθέτου οἰκοδομήματος;

Τὸ ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἦτο ἀπὸ τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα παρασύρει καὶ ἐξαφανίζει ὁ θάνατος ἐνὸς προσώπου. Μὲ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰς συνεπείας, αἱ ὁποῖαι τὴν ἡκολούθησαν, ἤρχισε νέα φάσις τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας καὶ μία ἀπὸ τὰς ἐνδοξότερας περιόδους τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας. Ἡ τιμὴ τῆς διαδόσεως καὶ ἐξαπλώσεως τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἐφώτισε τὴν κατοπινὴν ἀνθρωπότητα, ἀνήκει ἐν πολλοῖς εἰς τὴν ἱστορικὴν περίοδον, τὴν ὁποίαν θὰ ἐξετάσωμεν.

Ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς οἰκουμένης εἶχεν ἀρχίσει ἐνωρίτερα. Αἱ ἀποικίαι μετέδωσαν ἐλληνικὰ ἥθη καὶ ἐλληνικὴν παιδείαν εἰς ὅλας τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον χώρας. Καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ 5ου καὶ 4ου αἰῶνος οἱ Ἕλληνες δὲν ἔπαυσαν νὰ διεισδύουν διαρκῶς πολυαριθμότεροι μετὰ τῶν ξένων καὶ ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένων λαῶν. Ἐμποροὶ, μισθοφόροι, πολιτικοὶ πρόσφυγες, διπλωμάται, ἰατροί, καλλιτέχνη, αἰχμάλωτοι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἀκόμη καὶ εἰς τὴν Φοινίκην συναντῶμεν φιλελληνικὰς δυναστείας. Εἰς τὴν Γάζαν κόπτουν τετράδραχμα, τὰ ὁποῖα ἀπομιμοῦνται τὰ ἀττικά.

Αἱ νῆκαι ὅμως τοῦ Ἀλεξάνδρου κατέρριψαν τοὺς φραγμοὺς, οἱ ὁποῖοι ἐχώριζον τοὺς βαρβάρους ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Μεγάλαι ἐκτάσεις γῆς διανοίγονται τότε εἰς τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τῶν Ἑλλήνων καὶ ζωογονοῦνται ἀπὸ τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα. Οἱ κάτοικοί των προσαρμόζονται εἰς τὰ ἐλληνικὰ ἥθη, ἐξελληνίζονται εἰς

μεγαλύτερον ἢ μικρότερον βαθμόν. Διὰ τοῦτο τὴν περίοδον τῶν τριῶν αἰώνων μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον, τὸν 3ον, 2ον καὶ 1ον π. Χ. αἶωνα, οἱ νεώτεροι ἱστορικοί, ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνος, ὠνόμασαν ἐλληνιστικοὺς χρόνους.

Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐξηντλήθησαν μὲ τὸν καιρὸν καὶ ἀπὸ τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος δὲν κατάρθωσαν ν' ἀντισταθοῦν εἰς τὴν δύναμιν ἑνὸς νεαροῦ λαοῦ τῆς Ἰταλίας, τῶν Ρωμαίων. Οἱ Ρωμαῖοι, λαὸς Ἰνδοευρωπαϊκῆς καταγωγῆς, ὁρμώμενοι ἀπὸ τὴν μικρὰν κατ' ἀρχὰς πρωτεύουσάν των Ρώμην, ἱδρύουν τὴν μεγαλυτέραν αὐτοκρατορίαν τῆς ἀρχαιότητος, ὑποτάσσουν τὴν Ἑλλάδα, Μ. Ἀσίαν, Συρίαν καὶ Αἴγυπτον. Εἰσέρχονται δηλαδὴ εἰς τὴν περιοχὴν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀκμάσει ὁ Ἕλληνικὸς πολιτισμός.

Δέχονται τὴν ἐνεργητικὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐλληνικῆς παιδείας, διαμορφώνουν νέον τύπον αὐτῆς, τὸν λεγόμενον ἐλληνορρωμαϊκὸν πολιτισμόν, καὶ κυβερνήσαντες ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας, διαδίδουν αὐτὸν μὲ ὄργανον τὴν ἰδικήν των γλῶσσαν, τὴν λατινικὴν, εἰς ὅλην τὴν ἑκτασιν τῆς αὐτοκρατορίας των, ἰδίως εἰς τὴν Δύσιν, δηλαδὴ τὴν Ἰσπανίαν, Γαλλίαν, Ἀγγλίαν καὶ Γερμανίαν.

Ἀπὸ τὰ σπέρματα αὐτοῦ ἐβλάστησεν ὁ πολιτισμὸς τῶν νεωτέρων λαῶν.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ βιβλίου μας θὰ ἐξετάσωμεν τοὺς ἐλληνιστικοὺς χρόνους, εἰς τὸ δεύτερον τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΝ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΔΙΑΔΟΧΗΣ

Ὁ αἰφνίδιος θάνατος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐδημιούργησε μεγάλην ἀναστάτῳσιν εἰς τὸ κράτος του, διότι ὁ περίφημος κατὰ κτητῆς δὲν εἶχε φροντίσει διὰ τὸν διάδοχόν του. Δικαιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου εἶχεν ὁ ἀδελφός του Φίλιππος Ἀρριδαῖος, ἀπὸ ἄλλην μητέρα, ἄνθρωπος ἀδύνατος πνευματικῶς, καὶ τὸ ἀναμενόμενον τέκνον τῆς Ρωξάνης.

Ἡ δύναμις περιῆλθε κατ' οὐσίαν εἰς τοὺς ἰσχυροὺς Μακεδόνας, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀποκτήσει φήμην καὶ πλοῦτον κατὰ τὴν ἐκστρατείαν. Οἱ σημαντικώτεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν ὁ Περδίκκας, συγγενὴς τοῦ βασιτικοῦ οἴκου, διακριθεὶς διὰ τὰς ἐξαιρετικὰς ὑπηρεσίας του κατὰ τὴν ἐκστρατείαν, ἔμπιστος τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἰς τὸν ὅποιον ἀποθνήκων ὁ βασιλεὺς παρέδωκε τὸν δακτύλιόν του, δηλαδὴ τὴν σφραγίδά του, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Λυσίμαχος καὶ ὁ Λεοννᾶτος, ἀνήκοντες εἰς τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ βασιλέως, ὁ Ἀντίγονος, ὁ Σέλευκος, ὁ Εὐμένης. Μεγάλην ἰσχὺν εἶχεν ἐπίσης ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀντίπατρος καὶ ὁ υἱός του Κάσσανδρος.

Ὅλοι ἐνεπνέοντο ἀπὸ ἀπεριόριστον φιλοδοξίαν καὶ ἀπὸ τὸν πόθον νὰ ἐπικρατήσουν καὶ νὰ κυριαρχήσουν. Εὐθὺς λοιπὸν ἀπὸ τὴν πρώτην ἡμέραν ἦλθον εἰς φῶς τὰ κακῶς κρυπτόμενα πάθη καὶ ἀντιζηλίαι καὶ ἡ σύγκρουσις ἤρχισεν ἤδη πρὸ τοῦ νεκροῦ τοῦ μεγάλου ἀρχηγοῦ. Ἀλλὰ πρὸς στιγμὴν κατώρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους.

Ὁ Φίλιππος Ἀρριδαῖος ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς μὲ τὸν ὅρον νὰ συμβασιλεύσῃ μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς Ρωξάνης. Πλησίον του ἐτέθη ὡς ἐπίτροπος ὁ Περδίκκας μὲ τὸν τίτλον τοῦ χιλιάρχου. Μετὰ τρεῖς μῆνας ἡ Ρωξάνη ἐγέννησεν υἱόν.

Η ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ὅποιοι ἤδη πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐξυπνοῦσαν μὲ τὸ ἐρώτημα εἰς τὰ χεῖλη «τέθνηκε Φίλιππος ; », ἦτο ἀδύνατον ν' ἀκούσουν τὸ ἄγγελμα τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ νὰ μείνουν ἡσυχοί. Κατ' ἀρχὰς ἐδυσκολεύθησαν νὰ πιστεύσουν εἰς τὴν εἰδήσιν. Ὁ περιβόητος δημαγωγὸς Δημάδης ἐφώναζεν : « Ἡ οἰκουμένη θὰ ἐγέμιζεν ἀπὸ τὴν ὁσμὴν του, ἂν ἀπέθνησκειν ὁ Ἀλέξανδρος ».

Ὁ Δημοσθένης ἀπουσίαζεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἐξόριστος. Ἀλλ' ἔως ὅτου φθάσῃ, ὑπῆρχεν ὁ φίλος του Ὑπερίδης. Μάτην ὁ γηραιὸς Φωκίων συνεβούλευσεν εἰς τὴν ἀμέσως συγκροτηθεῖσαν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου σύνεσιν.

Ἡ φιλοπόλεμος μερὶς ὑπερίσχυεν. Ὁ Δημοσθένης καὶ οἱ φίλοι του ἐτέθησαν εἰς κίνησιν. Οἱ Αἰτωλοὶ καὶ πολλαὶ πόλεις ἤκουσαν τὴν πρόσκλησιν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔλαβον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των τὸν δραστήριον καὶ ἱκανὸν ἀρχηγὸν μισθοφόρων Λεωσθένην, τὸν ὅποιον εἶχον ὑποστηρίξει κρυφίως οἱ δημοκρατικοὶ νὰ διατηρῇ μισθοφόρους εἰς τὸ Ταῖναρον.

Ὁ Λεωσθένης κατέλαβε τὰς Θερμοπύλας. Ὁ Ἀντίπατρος, ὁ ὅποιος ἔσπευσε πρὸς συνάντησίν του μὲ 13.000 πεζοὺς καὶ 600 ἵππους, ἀπεκρούσθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Λαμίαν, ὅπου ἐπολιορκήθη. Διὰ τοῦτο ὁ πόλεμος ὠνομάσθη Λαμιακὸς πόλεμος. Σχεδὸν ὅλη ἡ μέση Ἑλλάς καὶ πολλαὶ πολιτεῖαι τῆς Πελοποννήσου προσεχώρησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ἀλλ' ὁ Λεωσθένης ἐφονεύθη εἰς ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Λαμίας καὶ ἡ συνοχὴ τῶν συμμάχων ἤρχισε νὰ χαλαροῦται, ἐνῶ εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου ἔσπευδον ἀπὸ τὴν Ἀσίαν ὁ Λεόννατος καὶ ὁ Κρατερός.

Πρῶτος ἐφθασεν ὁ Λεοννάτος. Οἱ Ἕλληνες ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τῆς Λαμίας, διὰ νὰ συναντήσουν αὐτόν. Εἰς πεισματώδη

σύγκρουσιν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἔπεσεν ὁ Λεωνᾶτος, τὸ ἱππικόν του ὑπεχώρησε, τὸ πεζικόν του ὁμως ἐκράτησε τὴν θέσιν του καὶ τὴν ἐπομένην ἡνῶθη μετὰ τοῦ ἐξελθόντος ἀπὸ τὴν Λαμίαν Ἀντιπάτρου.

Ὁ πόλεμος ἔλαβε κακὴν τροπὴν διὰ τοὺς Ἀθηναίους, ἰδίως εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ στόλος των ὑπέστη δεινὴν ἥτταν πρῶτον εἰς τὴν Ἀβυδον, ὕστερον παρὰ τὴν Ἀμοργόν, κατὰ τὴν μεγαλυτέραν ναυμαχίαν, ἣ ὁποία ἐδόθη εἰς τὰ ἑλληνικά ὕδατα μετὰ τὴν Σαλαμίνα (ἀνοιξὶς τοῦ 322). Μὲ τὸ κτύπημα αὐτὸ «ἔσθησε διὰ πάντοτε ἡ ναυτικὴ ὑπεροχὴ καὶ μετ' αὐτῆς τὸ πολιτικὸν μεγαλεῖον τῶν Ἀθηνῶν», ὅπως ἔγραψεν ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς Μπέλοχ.

Τὸ θέρος ἔφθασεν εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου ὁ Κρατερὸς καὶ αἱ δυνάμεις τῶν Μακεδόνων ἀνῆλθον εἰς 50 περίπου χιλιάδας, ἐξ ὧν 5.000 ἱππεῖς. Εἰς μάχην παρὰ τὴν Κρανῶνα τῆς Θεσσαλίας οἱ Ἕλληνες 25 χιλιάδες πεζοί, 3.500 ἱππεῖς ἠττήθησαν (5 Σεπτεμβρίου 322).

Αἱ πόλεις ἐδέχθησαν κατὰ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ Ἀντιπάτρου νὰ συνθηκολογήσουν χωριστά. Οἱ Αἰτωλοὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ ἀπόρητα ὄρη των. Ἀλλ' αἱ Ἀθηναὶ εὐρέθησαν πρὸ ἐσχάτου κινδύνου. Ὁ Ἀντίπατρος ἔφθασε πρὸ τῆς πόλεως, ὁ μακεδονικὸς στόλος ἔκαμεν ἀπόβασιν εἰς τὰ περίχωρα. Ὑπεχρεώθησαν νὰ δεχθοῦν μετὰ τὴν μεσολάβησιν τοῦ Φωκίωνος καὶ τοῦ Δημάδου τοὺς σκληροὺς ὅρους τοῦ νικητοῦ, φρουρὰ μακεδονικὴ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Μουνυχίαν, νὰ πληρώσουν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, νὰ παραδώσουν τοὺς ἐχθροὺς τῶν Μακεδόνων, νὰ περιορίσουν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, νὰ παραδώσουν τὴν Σάμον. Ὁ Ἀντίπατρος ἐσχεδίαζε μάλιστα ἐν συνεννοήσει μετὰ τοὺς μακεδονίζοντας νὰ ἐκτοπίσῃ εἰς τὴν Θράκην ἢ τὸν Πόντον ὁλόκληρον «τὸν δημοκρατικὸν ὄχλον τῶν Ἀθηνῶν».

Ὁ Ὑπερείδης, παραδοθεὶς εἰς τὸν Ἀντίπατρον, ἐφρονεύθη. Ὁ Δημοσθένης, καταφυγὼν εἰς τὸν ἐν Καλαυρίᾳ (Πόρω) ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ ἀπειλούμενος ν' ἀποσπασθῇ ἐκεῖθεν ἀπὸ καταφθάνοντα «φυγαδοθήρας» τοῦ Ἀντιπάτρου, ἔπιε τὸ δηλητήριον, τὸ ὁποῖον εἶχε μετ' ἑαυτοῦ, διὰ νὰ τὸ μεταχειρισθῇ ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης.

Ὁ Ἀντίπατρος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐγκατέστησε φιλικὰ πρὸς αὐτὸν καθεστῶτα καὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ ἰδίου ἔτους (322) ἐπετέθη μετὰ τοῦ Κρατεροῦ κατὰ τῶν Αἰτωλῶν, οἱ

όποιοι κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ εἶχον γίνεи σημαντικὴ δύναμις εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἠπειλουν τὰ πλευρὰ τοῦ μακεδονικοῦ κράτους. Ἀλλ' εἰδήσεις ἐξ Ἀσίας ὑπεχρέωσαν τοὺς δύο στρατηγούς νὰ διακόψουν τὴν ἐπιχείρησιν, διὰ νὰ ἐτοιμαστοῦν κατὰ τῶν παλαιῶν ἐν ὅπλοις συναδέλφων των. Ἦρχιζεν ὁ ἐξοντωτικὸς ἀγὼν μετὰξὺ τῶν διαδόχων.

ΑΓΩΝ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΝ

Τὸ χαρακτηριστικὸν τῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου χρόνων εἶναι οἱ πεισματώδεις καὶ καταστρεπτικοὶ πόλεμοι μετὰξὺ τῶν στρατηγῶν τοῦ διὰ τὴν ἐπικράτησιν. Μ. Ἀσία καὶ Ἑλλάς ἀνεστατώθησαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ ὑπέστησαν μεγάλας καταστροφὰς ἀπὸ τοὺς πολέμους. Ἐδημιουργήθη ἀστάθεια καὶ χάος, ἀπὸ τὸ ὅποιον οὐδεὶς ἐγνώριζε τί θὰ προκύψῃ. Αἱ συμμαχίαι ἀντεστρέφοντο διαρκῶς, τολμηροὶ ἄνδρες ἀνεπήδων ἐκ τῆς καταστροφῆς καὶ ἐνεφανίζοντο μὲ νέαν δύναμιν καὶ νέας διεκδικήσεις.

Παριστάμεθα ἐπανειλημμένως πρὸ τοῦ ἐξῆς φαινομένου. Εἰς τῶν ἀρχηγῶν ἀποκτᾷ μεγάλην δύναμιν καὶ προσπαθεῖ νὰ γίνῃ μόνος κύριος εἰς τὸ ἀχανὲς κράτος, ὑποτάσσων τοὺς ἄλλους. Κατ' αὐτοῦ συνασπίζονται οἱ ἄλλοι καὶ συντρίβουν τὴν δύναμιν του. Τοῦτο ἐπεχείρησε κατ' ἀρχὰς ὁ Περδίκκας, ἀργότερον μετὰ περικοπῆς πρὸς τὴν ἐπικράτησιν ὁ Ἀντίγονος.

Οἱ χρόνοι αὗτοὶ εἶναι περίοδος ἀναστατώσεως, ἀναρχίας καὶ θλιβερῶν καταστροφῶν. Μαρτυροῦν ὅμως καὶ καταπληκτικὴν ζωτικότητα, παράτολμον σθένος, ἐφευρετικότητα καὶ ἀντοχήν τῶν Μάκεδόνων στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν, ὑπερβαίνουσιν τὰ συνήθη μέτρα. Ἡ παρουσία προσωπικοτήτων μὲ ἀκαμπτον φιλοδοξίαν καὶ φλογερὰν ὁρμὴν διὰ κυριαρχίαν χαρακτηρίζει περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους. Ζωηρότατον μέρος ἔλαβον εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ ἀντεκδικήσεις αἱ γυναῖκες τῶν Μάκεδόνων ἀρχηγῶν.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΔΙΚΚΑ

Πρὸς στιγμὴν ἐφάνη ὅτι τὸ κράτος εἶχεν ὑπερνικήσει τὴν κρίσιν ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Εἰς τὴν Εὐρώπην ἐβασί-

λευσεν ἡσυχία μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὴν Ἀσίαν ὁ Εὐμένης μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Περδίκκα ὑπέταξε τὴν πρὸς τὸν Πόντον Καππαδοκίαν, ἣ ὑποταγὴ τῆς Ἀρμενίας ἔβαινεν ὁμαλῶς, ὁ Πτολεμαῖος εἰς τὴν Ἀφρικὴν κατέλαβε καὶ προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος τὴν Κυρηναϊκὴν. Αἱ ἀντιθέσεις τῶν ἀρχηγῶν ἐφαίνοντο ἐξομαλυνόμεναι διὰ τῶν μεταξὺ αὐτῶν συνοικεσίων. Ὁ Περδίκκας, ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Κρατερὸς συνεζεύχθησαν τρεῖς ἀδελφάς, θυγατέρας τοῦ γηραιοῦ Ἀντιπάτρου.

Ἀλλὰ δὲν ἤργησαν τὰ προμηνύοντα τὴν θύελλαν νέφη. Ὁ Περδίκκας ἐδείκνυε καθ’ ἐκάστην περισσότερον τὰς μοναρχικὰς του διαθέσεις.

Ἐπωφεληθεὶς τὴν συμφιλίωσιν ἐφόνευσεν ὑπούλως τοὺς ἀρχηγούς τοῦ πεζικοῦ, οἱ ὅποιοι ἐπρωτοστάτησαν εἰς τὸ κίνημα κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τοῦ πεζικοῦ Μελέαγρον, καταφυγόντα εἰς ναόν. Ἀπαλλαγεὶς οὕτω τῶν ἀντιπάλων του ἔγινε πραγματικὸς κύριος τοῦ κράτους, ἔχων ἄβουλον ὄργανον τὸν βασιλέα Ἀρριδαῖον. Ἐγίνετο ἀρχηγὸς τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων καὶ αὐτοκράτωρ ἐπιμελητὴς, εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του τὰς στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς ἀρχάς, ἔφερε τὴν βασιλικὴν σφραγίδα καὶ ἀπέβη παντοδύναμος κυβερνήτης τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐμπιστον συνεργάτην εἶχε τὸν Εὐμένην τὸν Καρδιαῖον ὁ ν (ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν πόλιν τῆς Θράκης Καρδίαν), τὸν μόνον μὴ Μακεδόνα ἀπὸ τοὺς ἐπιτελεῖς τοῦ Ἀλεξάνδρου, γραμματεὰ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν του, ὁ ὅποιος ἀνέπτυξεν ἐξαιρετικὰς πολιτικὰς καὶ στρατηγικὰς ἱκανότητας κατὰ τὴν θυελλώδη αὐτὴν ἐποχὴν. Μετὰ τοῦ Περδίκκα συνειργάζετο καὶ ἡ αὐταρχικὴ καὶ φιλόδοξος μήτηρ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὀλυμπιάς. Ὁ Περδίκκας ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Κλεοπάτραν καὶ ἀπέπεμψε κατ’ ἀξίωσιν τῆς μητρὸς τῆς Ὀλυμπιάδος τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀντιπάτρου Νίκαιαν.

Ὅταν ὅμως ἐπεχείρησε νὰ συλλάβῃ τὸν σατράπην τῆς Φρυγίας Ἀντίγονον, ἐναντίον του συνησπίσθησαν ὁ Ἀντίγονος, ὁ υἱὸς του Δημήτριος, ὁ μετὰ ταῦτα περίφημος ὑπὸ τὸ ὄνομα Πολιορκητῆς, ὁ Ἀντίπατρος, ὁ Κρατερὸς καὶ εἰς τὴν συμμαχίαν προσεχώρησαν ὁ Λυσίμαχος τῆς Θράκης καὶ ὁ Πτολεμαῖος τῆς Αἰγύπτου.

Τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολέμου εἰς τὴν Ἀσίαν ὁ Περδίκκας ἀνέθεσεν εἰς τὸν Εὐμένη καὶ ὁ ἴδιος ἀνέλαβε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Πτολεμαίου.

Ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ πολυαρίθμου στρατοῦ, τὸν ὁποῖον συνώδευον καὶ οἱ βασιλεῖς Ἀρριδαῖος καὶ Ἀλέξανδρος (υἱὸς τῆς Ρωξάνης), ἔφθασε τὴν ἀνοιξιν τοῦ 321 εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ ἐκείθεν εἰς τὰ σύνορα τῆς σατραπείας τῆς Αἰγύπτου. Ἐκεῖ ἠθέλησε κατὰ τὰ μακεδονικὰ ἔθιμα νὰ δικασθῇ καὶ νὰ καταδικασθῇ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ ὁ Πτολεμαῖος διὰ τὴν ἀπειθείαν του εἰς τὰς βασιλικὰς διαταγὰς. Ὁ στρατὸς ὁμως ἠθώωσε τὸν Πτολεμαῖον.

Ὅταν παρὰ ταῦτα ἐπέμεινε νὰ διαβῇ ὁ στρατὸς τὸν Νεῖλον καὶ εἰς τὴν ἀποτυχούσαν ἀπόπειραν ἐπνίγησαν πολλοὶ στρατιῶται, γενόμενοι βορὰ τῶν κροκοδείλων, οἱ ἀξιωματικοὶ ἐξήγειραν τὸν στρατὸν καὶ ὁ Σέλευκος, εἰσελθὼν μετ' ἄλλων εἰς τὴν σκηνήν του, ἐφόνευσαν τὸν Περδίκκαν (321). Εἰς τὴν Ἀσίαν ὁμως ὁ μεγαλοφυὴς στρατηγὸς Εὐμένης, μένων πιστὸς εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ εἰς τὸν Περδίκκαν, ἀπέκρουσε τὴν κατ' αὐτοῦ ἐπίθεσιν. Εἰς τὴν μάχην ἐφονεύθη ὁ Κρατερὸς.

ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΑΝΤΙΓΟΝΟΥ

Ἐκ τῆς καταστροφῆς τοῦ Περδίκκα ὠφελήθη πρωτίστως ὁ Ἀντίγονος, ἔλκων καὶ αὐτὸς τὸ γένος ἀπὸ βασιλικὴν οἰκογένειαν, ὀνομαζόμενος Μονόφθαλμος καὶ Κύκλωψ, ἕνεκα τῆς παθήσεως τοῦ ἑνὸς ὀφθαλμοῦ του. Ἐγινεν ὁ γενάρχης τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Ἀντιγονιδῶν, ὁ ὁποῖος βραδύτερον ἀπὸ τοῦ 278 ἐβασίλευσεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἀνεδείχθη ἐκ τῶν δραστηριωτέρων διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Ἀντίγονος (384 - 301) εἶχε διακριθῇ ὡς εἰς ἐκ τῶν ἱκανωτέρων στρατηγῶν τῆς Μακεδονίας, ἤδη ἐπὶ Φιλίππου Β' πατρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου. Προσέφερεν ἀξιολόγους ὑπηρεσίας κατὰ τὴν ἐκστρατείαν καὶ διωρίσθη μετὰ τὴν ἐν ἀρχῇ τοῦ 333 κατάληψιν τῆς Μεγάλης Φρυγίας σατράπης αὐτῆς, κριθεὶς ὡς ὁ καταλληλότερος διὰ τὴν κυβέρνησιν τῆς περαιοιχιζομένης ἀπὸ ληστρικὰς ὀρεινὰς φυλὰς χώρας.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Περδίκκα οἱ Μακεδόνες στρατηγοὶ συνεκρότησαν τὸ 321 συνέλευσιν εἰς τὸν Τριπαραδείσον, πόλιν τῆς Κοίλης Συρίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὀρόντου, πρὸς νέαν διανομὴν τῶν ἀξιωματῶν καὶ σατραπειῶν, ἀφοῦ εἶχεν ἐκλείψει καὶ ὁ Κρατερὸς.

Ἡ συνέλευσις ὑπῆρξε θορυβώδης. Ἠπειλήθη πάλιν σύγκρουσις τῶν ἱππέων καὶ τοῦ πεζικοῦ. Ὁ συνετὸς Πτολεμαῖος ἤρνηθη νὰ δεχθῇ τὸ ἀξίωμα τοῦ αὐτοκράτορος ἐπιμελητοῦ.

Εἰς τὴν διανομὴν τοῦ Τριπαραδείσου τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπιμελητοῦ ἐδόθη εἰς τὸν πρεσβύτερον ἐκ τῶν στρατηγῶν Ἀντίπατρον. Ὁ δολοφόνος τοῦ Περδίκκα Σέλευκος ἔλαβε τὴν σατραπείαν τῆς Βαβυλῶνος. Ἡ ἐξουσία τοῦ Ἀντιγόνου, τοῦ πραγματικοῦ ὑπευθύνου τῆς στάσεως κατὰ τοῦ Περδίκκα, αὐξάνεται. Εἰς αὐτὸν ἀνατίθεται ἡ τιμωρία τοῦ Εὐμένους. Οἱ παλαιοὶ ἐν ὅπλοις σύντροφοι τοῦ κατακτητοῦ κηρύττουν ἔνοχον καὶ ἐκτὸς νόμου τὸν μόνον, ὁ ὁποῖος ἔμεινε πιστὸς εἰς τὸν ὄρκον του.

ΕΥΜΕΝΗΣ

Τὰ ἐπόμενα τέσσαρα ἔτη (320 - 316) ἐπληρώθησαν ἀπὸ τοὺς πεισματώδεις ἀγῶνας μεταξὺ Ἀντιγόνου καὶ Εὐμένους, οἱ ὁποῖοι κατέληξαν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ τελευταίου.

Ὁ Εὐμένης εἰς τὰς μάχας αὐτὰς ἀπέκτησε τὴν φήμην μεγάλου στρατηγοῦ. Ἀλλ' εἶχεν εἰς βάρος του τὴν καταγωγὴν του. Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν οἱ Μακεδόνες ἀξιοματικοὶ τὸν ἐγκατέλειψαν, διὰ νὰ προσχωρήσουν εἰς τὸν ἀντίπαλόν του. Αὐτὸ ἐγένετο εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ὅταν ὁ Εὐμένης μετὰ καταπληκτικὴν ἀμυναν ἐστράφη εἰς τὰς περὶ τὸν Εὐφράτην καὶ Τίγρητα χώρας, ὅπου ὥργάνωσε στρατὸν καὶ ἐνίκησε τὸν ἐλθόντα κατ' αὐτοῦ κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Σελεύκου Ἀντίγονου. Ἀλλ' εἰς νέαν σύγκρουσιν ὁ Πευκέστας μὲ τοὺς ὑπ' αὐτὸν 10.000 Πέρσας ἠυτομόλησεν εἰς τὸν Ἀντίγονον καὶ οἱ ἀργυράσπιδες συνέλαβον τὸν Εὐμένην καὶ παρέδωσαν αὐτὸν εἰς τὸν Ἀντίγονον, ὁ ὁποῖος τὸν ἐφόνευσεν.

Ὁ Ἀντίγονος κατεδίωξε καὶ ἐξόντωσεν ἀκόμη καὶ τοὺς βοηθήσαντας αὐτόν, ὅσοι ἦτο δυνατόν νὰ διεκδικήσουν πρὸς αὐτόν τὴν ἀρχήν. Κινδυνεύσας καὶ ὁ Σέλευκος, ἐδραπέτευσεν ἀπὸ τὴν σατραπείαν του, τὴν Βαβυλῶνα.

ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΝΤΙΓΟΝΟΥ

Ὁ Ἀντίγονος ἦτο κύριος τῆς Ἀσίας πλουσιώτατος, διότι κατέλαβε τοὺς θησαυροὺς εἰς τὰ Σοῦσα καὶ τὰ Ἐκβάτανα. Οἱ πό-

ροι του ανήρχοντο εις 11.000 τάλαντα τὸ ἔτος καὶ εἶχεν ἀπόθεμα 40.000 τάλαντα. Διετήρει ἐμπειροπόλεμον στρατόν, ὁ ὅποιος ἀνήρχετο εις 70.000. Δικαίως λοιπὸν ἀπέβλεπεν εις ἀποκλειστικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς κληρονομίας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Ὁ κατ' αὐτοῦ συνασπισμὸς ἦτο ἀναπόφευκτος. Κάσσανδρος, Λυσίμαχος, Πτολεμαῖος, Σέλευκος συνηνώθησαν. Εἰς τὸν ἐπακολούθησαντα τετραετῆ πόλεμον (315-311) ὁ Ἀντίγονος ἀναπτύσσει θανμαστὴν στρατηγικὴν καὶ διπλωματικὴν ἱκανότητα. Ἀλλ' ὁ Πτολεμαῖος τοῦ ἀφαιρεῖ τὴν μεσημβρινὴν Συρίαν, ὁ δὲ Σέλευκος μὲ 800 πεζοὺς καὶ 200 ἵππεις, τοὺς ὁποίους δανεῖζεται ἀπὸ τὸν Πτολεμαῖον, σπεύδει εἰς τὴν σατραπείαν τοῦ τῆς Βαβυλῶνος, βασιζόμενος εἰς τὴν ἀγάπην τῶν κατοίκων.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ο ΠΟΛΙΟΡΚΗΤΗΣ (337-283)

Ἡ τύχη φαίνεται στρεφομένη κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου. Ὁ Πτολε-

μαῖος ἐδημιούργησε σπουδαίαν ναυτικὴν δύναμιν. Τὸ 309 ἐμφανίζεται εἰς τὰ παράλια τῆς Καρίας, τὸ 308 διασχίζει τὰς Κυκλάδας, καταλαμβάνει τὴν Κόρινθον καὶ τὰ Μέγαρα. Ὁ Κάσσανδρος, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντιπάτρου, κύριος μετὰ περιπετειᾶς τοῦ πατρικοῦ θρόνου, ἔχει ἐγκαταστήσει φρουρὰς εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις. Εἰς τὰς Ἀθήνας διώρισε κυβερνήτην τὸν Δημήτριον Φαληρέα, ὁπαδὸν τῆς Περιπατητικῆς Σχολῆς, μαθητὴν τοῦ Θεοφράστου, μὲ

Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς (337 - 283).

Ἐπὶ νομίσματος. Φορεῖ τὸ βασιλικὸν στέμμα.

τὸν τίτλον τοῦ ἐπιμελητοῦ, ἐφοδιάσας αὐτὸν μὲ φρουρὰν μακεδονικὴν. Τύραννος κατ' οὐσίαν ὁ Φαληρεὺς Δημήτριος, μὲ τὰς ὥραιās φράσεις οἰκονομίας καὶ περισυλλογῆς εἰς τὰ χεῖλη, κατασπαταλᾷ

τοὺς πενιχροὺς πόρους τῆς πόλεως, ἡ ὁποία ἀριθμεῖ μόλις 21 χιλιάδας πολίτας.

Τότε ἀπεκαλύφθη ἡ ἐξαιρετικὴ ιδιοφυΐα τοῦ Δημητρίου, ὁ ὁποῖος μετ' ὀλίγον ἔλαβε τὸν τίτλον Πολιορκητῆς (πορθητῆς πόλεων) καὶ κατὰ τὴν πολυτάραχον εἰκοσιπενταετη δρᾶσιν του ἀνεδείχθη ὁ ἐξοχώτερος τῶν Ἑπιγόνων, ὅπως ὠνόμασαν τοὺς υἱοὺς τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Δημήτριος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀντιγόνου. Ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας ἐξῆσεν εἰς στρατόπεδα καὶ μάχας. Τὴν στρατιωτικὴν του προπαιδεῖαν ἔκαμεν εἰς τοὺς πολέμους τοῦ πατρὸς του κατὰ τοῦ Εὐμένους. Μόλις εἰκοσαετῆς ἔλαβε μέρος εἰς μάχην ὡς ἀρχηγὸς τῶν ἐταίρων καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (316) ὠδήγησε τὸ δεξιὸν κέρας. Ρωμαλέος, σοβαρὸς, μετὰ πάσης μεγαλοπρεπείας, ἐγοήτευε μετὰ τὴν γλυκεῖαν μορφήν του καὶ τὴν εὐστροφίαν τοῦ πνεύματος. Παρουσίαζε μεγάλην ὁμοιότητα μετὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον. Πολλοὶ μάλιστα ἰσχυρίσθησαν ὅτι εἰς μερικὰ χαρίσματα ἦτο ἄνωτερος ἐκείνου. Παρὰ τὴν ὀρμητικὴν φύσιν καὶ τὸν βίαιον χαρακτῆρα ἦτο φιλόμουσος καὶ συνεπᾶθει τὴν ποίησιν καὶ τὴν τέχνην.

Ο ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

Ἐδέχθη μ' ἐνθουσιασμόν τὴν ἐντολὴν τοῦ πατρὸς του τὸ 307 νὰ ἀπελευθερώσῃ τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Κασσάνδρου, ἀποδίδων μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ νὰ ἐξυμνηθῇ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς ἐλευθερωτῆς καὶ σωτῆρ. Τὴν δόξαν αὐτὴν ἐπρωτίμα ἀπὸ τὰς δάφνας νικῶν εἰς τὴν Ἀσίαν. Εἰς τὴν ἐπιχείρησιν εἶχε καταπληκτικὴν ἐπιτυχίαν. Μόλις ὁ στόλος του ἐφάνη πρὸ τοῦ Πειραιῶς, ἡ πόλις παρεδόθη.

Ὁ Δημήτριος ἀπέπλευσεν ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς Ἐφέσου μετὰ 250 πλοῖα, ἔφθασεν εἰς τὸ Σούνιον καὶ μετὰ 20 μόνον ἑκλεκτὰ πλοῖα κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς, τὸν ὁποῖον εὗρεν ἄκλειστον. Ἐπεφάνη τότε ἐν ὅλῃ τῇ λάμπει τῆς πανοπλίας του ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς ναυαρχίδος, ἀνεκοίνωσε διὰ κήρυκος ὅτι ἤρχετο ν' ἀπελευθερώσῃ τὰς Ἀθήνας καὶ ν' ἀποδώσῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸ πάτριον πολίτευμα. Ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἐδραπέτευσεν εἰς Θήβας καὶ ἐκεῖθεν διεπεραιώθη εἰς τὴν Αἰγυπτον, εἰς τὸν Πτολεμαῖον, ἀντίπαλον τοῦ Πολιορκητοῦ. Ἡ εἰσόδος τοῦ Δημητρίου εἰς Ἀθήνας ἐγένετο ἐν μέσῳ ἀπεραντῶν ἐπευφημιῶν. Ἀπενεμήθησαν εἰς αὐτὸν θεῖαι τιμαί. Ὁ δῆμος ἐψήφισε νὰ στηθῶσι χρυσὰ ἄρματα μετὰ τῶν εἰκόνων τοῦ Δημητρίου καὶ τοῦ πατρὸς του Ἀντιγόνου παρὰ τοὺς ἀνδριάντας τῶν τυραννοκτόνων Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτο-

νος και να ιδρυθῇ βωμός εἰς αὐτοὺς μετὰ τῆς προσηγορίας τῶν « Σωτήρων » καὶ νὰ διορίζεται κατ' ἔτος ἱερεὺς πρὸς λατρείαν αὐτῶν. Ἀλλὰ μετὰς παρεκτροπᾶς καὶ τὴν ἀσυγχώρητον διαγωγὴν του ὁ Δημήτριος ἀπεγοήτευσεν τοὺς θαυμαστάς του (Πλούταρχος, Βίος Δημητρίου).

Τὸ 306 ἐνίκησεν εἰς μεγάλην μάχην τὰς δυνάμεις τοῦ Πτολεμαίου εἰς τὴν Σαλαμίνα τῆς Κύπρου, πρῶτον εἰς τὴν ξηρὰν τὸν ἀδελφόν του Μενέλαον, ἔπειτα τὸν ἴδιον εἰς τὴν θάλασσαν, ὅταν μετὰ τοῦ στόλου ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν τοῦ ἀδελφοῦ του. Τὸ ὄνομα τοῦ Δημητρίου ἔγινεν ἔνδοξον καὶ ἀπὸ τότε ἔλαβε τὴν ἑπωνυμίαν « Πολιορκητῆς » διὰ τὴν τεχνικὴν ἱκανότητα καὶ ἐφευρετικότητα εἰς τὴν πολιορκίαν.

ΤΟ ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΣΤΕΜΜΑ

Ἡ εἶδησις τῆς μεγάλης νίκης ἔφθασεν εἰς τὸν Ἀντίγονον, ἐνῶ ἔκτιζε παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὀρόντου ποταμοῦ τῆς Συρίας τὴν πόλιν Ἀντιγόνειαν, καὶ ἐπανηγυρίσθη μετὰ ζωηρὰς ἐκδηλώσεως. Ὁ Ἀντίγονος ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως καὶ ἐστέφθη μετὰ τὸ διάδημα.

Ὁ γέρον βασιλεὺς ηὐχαρίστησε τὸν νικητὴν υἱὸν δι' ἐπιστολῆς, ἣ ὅποια ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν « τῷ βασιλεῖ Δημητρίῳ » καὶ ἔστειλε μετ' αὐτῆς διάδημα βασιλικόν (Πλούταρχος, Δημήτριος, ΙΗ). Ἐνθύμια τῆς νίκης εἶναι τὰ λαμπρὰ τετράδραχμα, τὰ ὅποια φέρουν ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψέως τὴν ἐπιγραφὴν « Δημητρίου Βασιλέως » καὶ τὸν Ποσειδῶνα μαχόμενον, ἐπὶ τῆς ἄλλης τὴν Νίκην ὀρθίαν ἐπὶ τῆς πρῶρας τριήρους σαλπίζουσαν καὶ ὁρμῶσαν πρὸς τὰ ἔμπρός. Τὴν νίκην αὐτὴν παρέστησαν καὶ ὡς μαρμάρινον ἀγαλμα, τοῦ ὁποίου, ὅπως θὰ ἴδωμεν, σῴζεται ἀντίγραφον, ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης.

Τὸν Ἀντίγονον ἀπεμιμήθησαν τὸ αὐτὸ ἔτος, 306, οἱ ἄλλοι στρατηγοί. Ὁ Κάσσανδρος, ὁ Λυσίμαχος, ὁ Σέλευκος, ὁ Πτολεμαῖος ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως. Οἱ δύο διάδοχοι καὶ ὁλόκληρος ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶχον ἐξοντωθῇ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς αἱματηρᾶς πάλης τῶν διαδόχων. Ἡ διάσπασις τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο ὀριστική.

Η ΕΝ ΨΩ ΜΑΧΗ (301 π. Χ.)

Μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦ Δημητρίου, ὁ Ἀντίγονος ἐπίστευ-

σεν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ καταβάλῃ ὀριστικῶς τοὺς ἀντιπάλους. Ἄλλ' ἢ κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἐκστρατείας, ἐπιχειρηθεῖσα μετὰ σημαντικῶν δυνάμεων, ἀπέτυχεν, ὅπως πρὸ 16 ἔτῶν τοῦ Περδίκκα. Ὁ δὲ Δημήτριος ἐσπατάλησε τὰς δυνάμεις του εἰς τὴν ἄδικον καὶ ἄσκοπον ἐπίθεσιν κατὰ τῆς οὐδετέρας Ρόδου, τὸ 305. Ἡ πολιορκία τῆς ἁκμαίας τότε ἐμπορικῆς πόλεως ἔγινεν ὀνομαστή, διότι ἀπέδειξε τὴν στρατηγικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Πολιορκητοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀντοχὴν τῶν ὑπερασπιστῶν.

Μετὰ τὰς ἀποτυχίας αὐτὰς οἱ σύμμαχοι ἀπεφάσισαν νὰ πληξοῦν τὸν Ἀντίγονον εἰς τὴν Ἀσίαν. Εἰς τὰς σημαντικὰς δυνάμεις τοῦ Σελεύκου καὶ τοῦ Λυσιμάχου προσετέθησαν καὶ αἱ τοῦ Κασσάνδρου, ἀποσταλεῖσαι ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, ὅταν ὁ Ἀντίγονος ἐκάλεσεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τὸν Δημήτριον, ὁ ὁποῖος εἶχε περισφίξει τὸν Κάσσανδρον. Αἱ δυνάμεις τοῦ Πτολεμαίου εἰσέβαλον εἰς τὴν Συρίαν, ἀλλὰ ἀπὸ ὑπολογισμὸν δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην.

Ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη ἐδόθη εἰς τὴν Ἰψὸν τῆς Φρυγίας τὸ 301. Οἱ ἡνωμένοι στρατοὶ Σελεύκου, Λυσιμάχου καὶ Κασσάνδρου ἐνίκησαν κατὰ κράτος. Ὁ Ἀντίγονος, γέρων ὀγδοηκοντοῦτης, ἐφονεύθη. Ὁ Δημήτριος μόλις διεσώθη μὲ τὰ συντρίμματα τοῦ στρατοῦ του. Τὴν νίκην ἔδωσαν κυρίως οἱ 400 ἐλέφαντες, τοὺς ὁποίους εἶχε κομίσει ὁ Σέλευκος ἀπὸ τὴν Βαβυλωνίαν.

Ἡ καταπληκτικὴ ἱστορία τοῦ Δημητρίου ἀρχίζει μετὰ τὴν καταστροφὴν. Ὡπλισμένους μὲ τὴν ἀνεξάντλητον εὐφυΐαν του καὶ τὴν ἀδάμαστον εἰς τὰ ἀτυχήματα ἀντοχὴν του, κατῴρθωσε νὰ ἀναγεννήσῃ ἐκ τῆς τέφρας τὴν δύναμίν του, συναθροίζων χρήματα διὰ λαφυραγωγίας πόλεων, ἐξαγοράζων μισθοφόρους, συνεννοούμενος μετὰ τῶν παλαιῶν ἐχθρῶν του, προσελκύνων νέους, ὅπως τὸν Πύρρον, βασιλέα τῆς Ἠπείρου. Ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατέλαβε τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας καὶ κατεῖχεν αὐτὸν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη (294—287). Ἐξεδιώχθη ὅμως ὑπὸ τοῦ Πύρρου. Ἀναγκασθεὶς νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, κατέβη εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, εἰς τὰς Σάρδεις καὶ μετὰ περιπετειώδεις ἐπιδρομὰς καὶ περιπλανήσεις, συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ Σελεύκου, ὁ ὁποῖος τὸν ἐνέκλεισεν εἰς τὸ φρούριον τῆς Ἀπαμείας (πλησίον τῆς Ἀντιοχείας). Ἐκεῖ ἀπέθανεν ὁ θυελλώδης πολεμιστὴς, ὁ διαπρεπέστερος τῶν ἐπιγόνων (283).

ΔΙΑΜΕΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ἡ ἐν Ἰψῳ μάχη εἶναι σημαντικὸς σταθμὸς εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν διαδόχων, διότι ἐσημείωσε τὴν τελειωτικὴν ἀποτυχίαν τῆς προσπαθείας πρὸς διατήρησιν τῆς ἐνότητος τοῦ κράτους. Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἡ κληρονομία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου διαμελίζεται ὀριστικῶς καὶ δημιουργοῦνται τὰ ἀνεξάρτητα βασίλεια τῶν διαδόχων. Ταῦτα εἶναι:

- 1) Τὸ βασίλειον τῆς Αἰγύπτου ἢ τῶν Πτολεμαίων, τὸ ὁποῖον ἱδρυσεν ὁ Πτολεμαῖος.
- 2) Τὸ βασίλειον τῆς Συρίας ἢ τῶν Σελευκιδῶν, τὸ ὁποῖον ἱδρυσεν ὁ Σέλευκος.
- 3) Τὸ βασίλειον τῆς Περγᾶμου ἢ τῶν Ἀτταλιδῶν, τὸ ὁποῖον ἱδρύεται ἀργότερον.
- 4) Τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας.

Πλὴν τούτων δημιουργοῦνται ἐθνικὰ κράτη, ἱδρυθέντα ἀπὸ ἐγχωρίους ἡγεμόνας, τὰ λεγόμενα βαρβαρικά βασίλεια, τὸ βασίλειον τῆς Βακτριανῆς, τὸ βασίλειον τῶν Πάρθων εἰς τὴν ἐνδοτέραν Ἀσίαν καὶ τὰ μικρότερα βασίλεια τῆς Μ. Ἀσίας: τῆς Ἀρμενίας, τοῦ Πόντου, τῆς Βιθυνίας, τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς Γαλατίας.

ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ

Τὰ κράτη, τὰ ὁποῖα ἱδρύθησαν εἰς ξένας χώρας ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, διοικητικῶς ὀργανώθησαν κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τῶν Μακεδόνων. Ἀλλ' ὑπῆρχε ριζικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν βασιλείων τούτων τῆς Ἀνατολῆς καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Μακεδονίας. Ἐκεῖ τὸ κράτος ἦτο ἐθνικόν, ἐστηρίζετο ἐπὶ ἐνὸς λαοῦ, τοῦ μακεδονικοῦ, ὁ ὁποῖος ἐθεώρει ἰδικόν του τὸ κράτος καὶ τὴν βασιλεύουσαν δυναστείαν. Ἀντιθέτως, εἰς τὰ κράτη τῶν διαδόχων ὁ λαὸς ἦτο ξένος καὶ οἱ Μακεδόνες μικρὰ μειοψηφία, ἡ ὁποία ἐκράτει τὴν ἐξουσίαν μετὰ τὴν στρατιωτικὴν δύναμιν. Οἱ Ἕλληνες ἐπεβλήθησαν μετὰ τὴν δραστηριότητα, τὴν τόλμην, τὴν ἀνωτέραν εὐφυΐαν των, ἀνέπτυξαν τὰς πηγὰς τοῦ πλοῦτου καὶ ἐδημιούργησαν τὴν οἰκονομικὴν εὐερίαν τοῦ τόπου. Ἀλλὰ δὲν ἐπῆλθε

στενωτέρα ψυχική έπαφή μεταξύ τής κυριάρχου τάξεως καί τῶν ὑποτελῶν, μολοντί οἱ Μακεδόνες ἐφάνησαν ἐπιδέξιοι διπλωμάται καί περιεποιήθησαν τοὺς ἐγχωρίους, σεβασθέντες τήν θρησκείαν καί τὰ ἥθη των. Διά τοὺς λόγους τούτους τὰ ἐκτὸς τής Ἑλλάδος ἰδρυθέντα ὑπὸ τῶν διαδόχων κράτη δὲν εἶχον στερεὰς βάσεις, ὅπως τὰ καθαρῶς ἐθνικά.

Ἐν τούτοις διετηρήθησαν περίπου τρεῖς αἰῶνας καί κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τὰ ἑλληνικά ἦθη καί ἡ ἑλληνικὴ παιδεία εἰσεχώρησαν εἰς τοὺς λαοὺς τής Ἀνατολῆς. Ὁ ἐξελληνισμὸς δηλαδὴ τής Ἀνατολῆς ἐξηκολούθησεν ἐντονώτερον κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς. Διὰ τοῦτο ὠνόμασαν τοὺς χρόνους ἀπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τής ἐπικρατήσεως τῶν Ρωμαίων ἐλληνιστικούς χρόνους ἢ χρόνους τῶν διαδόχων καί τὰ κράτη τῶν διαδόχων ἐλληνιστικὰ κράτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑ

1. ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ

Η ΦΥΣΙΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ἡ εὐδαίμων χώρα τοῦ Νείλου περιῆλθεν εἰς τὸν Πτολεμαῖον, τὸν συνετὸν καὶ πεπειραμένον υἱὸν τοῦ Λάγου. Ἔνεκα τούτου οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου ὀνομάζονται Λαγίδαι. Ὀνομάζονται καὶ Πτολεμαῖοι, διότι ὅλοι φέρουν αὐτὸ τὸ ὄνομα.

Τὸ κράτος τῶν Πτολεμαίων περιελάμβανε, πλὴν τῆς Αἰγύπτου, τὴν Κυρηναϊκὴν καί, κατὰ καιροὺς, τὴν νότιον Συρίαν καὶ τὴν νῆσον Κύπρον, ἣ ὅποια ἦτο ἡ βᾶσις τῆς ναυτικῆς δυνάμεως αὐτῶν.

Οὐδὲν ἐκ τῶν κρατῶν, τὰ ὅποια προῆλθον ἀπὸ τὴν κληρονομίαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, δύναται νὰ συγκριθῇ μὲ τὴν Αἴγυπτον εἰς τὴν συνοχὴν καὶ στερεότητα. Τὸ κράτος ἀπετέλει σύνολον κλειστόν, μὲ καθωρισμένα σύνορα. Οἱ ἴδιοι οἱ Πτολεμαῖοι εἶχον τὴν διορατικότητά νὰ μὴ ἐπιδιώξουν σχέδια μονοκρατορίας ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν κτήσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου. Περιορίσθησαν κατ' οὐσίαν εἰς τὸ νὰ στερεώσουν καὶ νὰ προαγάγουν τὸ μερίδιόν των. Ὅλοι σχεδὸν οἱ πόλεμοι, εἰς τοὺς ὁποίους περιεπλάκησαν, ἦσαν ἀμυντικοί.

Οἱ κάτοικοι τῆς Αἰγύπτου μὲ τὸν πανάρχαιον πολιτισμὸν των, τὸν σχεδὸν μυθικὸν καὶ ὀλίγον μεταβληθέντα διὰ τῶν αἰώνων, ἀπετέλουν μᾶζαν πειθαρχικὴν καὶ ἡ ἀπόλυτος μοναρχία καὶ ἡ θεοποίησις τοῦ προσώπου τοῦ ἄρχοντος ἦσαν βαθέως ριζωμέναι εἰς τὴν παράδοσίν των. Οἱ Πτολεμαῖοι περιεποιοῦντο μὲ πᾶν μέσον τοὺς ἐντοπίους, ἐσεβάσθησαν τὴν θρησκείαν των, ἐτίμησαν τοὺς ἱερεῖς των.

Τὴν ἐξουσίαν τοῦ ὁ πρῶτος Πτολεμαῖος ἐστήριξεν ἐπὶ καλῶς ὀργανωμένου στρατοῦ καὶ στόλου. Ἡ στρατολογία ξένων, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει ὁ Ἀλέξανδρος, ἐσυνεχίσθη. Ἀλλὰ οἱ Πτολεμαῖοι ἐστηρίχθησαν κυρίως εἰς τοὺς Μακεδόνας καὶ τοὺς ἐλαφρῶς ὀπλισμένους Θρᾷκας καὶ Κρήτας, τοὺς ὁποίους ἐπολιτογράφησαν καὶ ἐφωδίασαν κατὰ τὸ μακεδονικὸν σύστημα μὲ κληρὸν γῆς, διὰ νὰ ζήσουν οἱ ἴδιοι καὶ νὰ τὸν ἀφήσουν εἰς τοὺς ἀπογόνους των, τοὺς ἐπιγόνους, ὅπως ὠνόμασαν καὶ αὐτοὺς.

Ἡ πολιτικὴ τῆς συγχωνεύσεως Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων δὲν ἦτο συμπαθὴς εἰς τοὺς Πτολεμαίους, οὔτε ἦτο ἐφαρμόσιμος εἰς τὴν Αἴγυπτον. Οἱ Πτολεμαῖοι ἐστηρίχθησαν εἰς τὸ μακεδονικὸν καὶ τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, ἀλλὰ ἔδειξαν μεγάλην ἀνεξιθρησκείαν ἀπέναντι τῶν ξένων, ὅπως λ.χ. ἀπέναντι τῶν Ἑβραίων, οἱ ὅποιοι ἀπετέλεσαν ἀκμαῖον στοιχεῖον τῆς χώρας.

Ὁ φυσικὸς πλοῦτος τῆς χώρας, ἡ ἐξαιρετικὴ θέσις τῆς Ἀλεξανδρείας, ἡ συνετὴ πολιτικὴ τῶν ἡγεμόνων καὶ μακρὰ ἔτη εἰρήνης, ἔκαμαν τὴν Αἴγυπτον τῶν Πτολεμαίων γῆν τῆς ἐπαγγελίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔρριψε βαθείας ρίζας καὶ ἠνθήσεν ὁ ἑλληνιστικὸς πολιτισμός.

Οἱ Πτολεμαῖοι ἐβασίλευσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας μέχρι σχεδὸν τῶν χρόνων τοῦ Χριστοῦ.

ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Πτολεμαῖος Α' ὁ Λάγου ἢ Σωτήρ (323-285), στενὸς συγγενὴς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Μακεδονίας, θεωρούμενος νόθος ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐμεγάλωσεν εἰς τὴν αὐλήν τοῦ Φιλίππου καὶ ἐξεπαιδεύθη μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἡ διδασκαλία τοῦ μεγάλου σοφοῦ ἐκαρποφόρησεν εἰς τὸν Πτολεμαῖον περισσότερον, διότι εἶχε μακροτέραν ζωὴν.

Ὁ πρῶτος Πτολεμαῖος, ἂν δὲν ἦτο ὁ μεγαλοφυέστερος τῶν διαδόχων, ἦτο ὅμως ὁ ψυχραιμότερος καὶ συνετώτερος, ἄνθρωπος μὲ πρακτικὸν νοῦν καὶ ὀργανωτικὴν ἱκανότητα. Μόλις ἔγινε κύριος τῆς Αἰγύπτου, ἐπεδόθη εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς χώρας. Ἐτακτοποίησε τοὺς κλάδους τῆς διοικήσεως, ἐξετέλεσε μεγάλα ἀρδευτικὰ ἔργα, διώρυγας πρὸς συγκοινωνίαν καὶ ἄρδευσιν, κα-

τήρτισε μόνιμον καὶ ἄριστα ὠργανωμένον στρατὸν ἐκ μισθοφόρων Ἑλλήνων, πολιτοφυλακὴν ἐξ ἐντοπίων καὶ ἐναυπήγησε πλοῖα πολεμικά, μεταγωγικά καὶ φορηγίδας. Φιλομουσότητος, ἵδρυσε τὸ Μουσεῖον, ἐκάλεσε σοφοὺς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐφιλοξένησεν αὐτοὺς ἡγεμονικῶς, συνομιλῶν καὶ συντρώγων μὲ αὐτοὺς. Ὁ ἴδιος ἔγραψεν ἀξιόλογον ἱστορίαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τὸ ἔργον δὲν διεσώθη, ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι ἱστοριογράφοι τοῦ μεγάλου Μακεδόνα ἐχρησιμοποίησαν αὐτὸ ὡς τὴν σοβαρωτέραν πηγὴν.

Πτολεμαῖος Β' καὶ Ἀρσινόη.

Πτολεμαῖος Β' ὁ Φιλάδελφος (285 - 247), ὁ διάδο-

χός του, κατέστησε τὴν Ἀλεξάνδρειαν κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Αὐτός, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἶχε τὴν ἔμπνευσιν νὰ μεταφρασθῇ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν Ἑβραίων, εἰς τὴν Ἑλληνικὴν. Ἐπ' αὐτοῦ ἐκτίσθη ὁ περίφημος Φάρος. Ἐπωφελούμενος ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἀκμήν, τὴν ὁποίαν ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του, ἐπεδίωξε κατὰ τὴν Αἰγύπτου. Διὰ τοῦτο περι-

Ἀρσινόη Β'.

Θυγάτηρ τοῦ πρώτου Πτολεμαίου, σύζυγος τοῦ Λυσιμάχου. Ἐπὶ νομίσματος.

πλάκῃ εἰς μακροὺς πολέμους πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀν-

τίοχον Β'. Κατέλαβε την Παλαιστίνη, Φοινίκη, τὰ νότια παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, τὴν Κιλικίαν, Παμφυλίαν, βραδύτερον τὴν Λυκίαν καὶ Καρίαν, τὴν Ἔφεσον καὶ νήσους τοῦ Αἰγαίου. Μετὰ πρόσκαιρον διακοπὴν ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη. Τέλος, οἱ δύο βασιλεῖς εἰρήνευσαν, ἀφοῦ ὁ Ἀντίοχος Β' συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ Πτολεμαίου Βερενίκη. Ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου διετήρησε μέρος τῶν κατακτήσεών του. Ἡ Αἴγυπτος εἶδε τότε ἡμέρας λαμπράς. Ἡ Ἀλεξάνδρεια κατέλαβε τὴν πρώτην θέσιν μεταξύ τῶν ἐμπορικῶν πόλεων τῶν χρόνων αὐτῶν, τῆς Ρόδου, Κυζίκου, Βυζαντίου, καὶ ἀνემειγνύετο εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἑλλάδος, κατέχουσα ναυτικά σπηρίγματα εἰς τὸ Αἰγαῖον. Ὁ Πτολεμαῖος ἐπεχείρησε μάλιστα νὰ συνάψῃ σχέσεις μὲ τὰς μεγάλας δυνάμεις τῆς Δύσεως, τὰς Συρακούσας, τὴν Καρχηδῶνα καὶ ἰδίως τὴν Ρώμην.

Πτολεμαῖος Γ' ὁ Εὐεργέτης (247-222) ἐξηκολούθησεν ἐπιτυχῶς τὴν πολιτικὴν τοῦ πατρὸς του καὶ ἤρchiσε νέον πόλεμον εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀφορμὴν λαβὼν τὴν δολοφονίαν τῆς ἀδελφῆς του Βερενίκης. Ὁ Πτολεμαῖος ἐπεχείρησε μεγάλην ἐκστρατείαν εἰς τὴν Ἀσίαν. Διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 240 ἐκράτησε τὴν Παλαιστίνη, τὴν Κοίλην Συρίαν, τὴν Κύπρον καὶ ἀξιολόγους θέσεις εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ Μ. Ἀσίας μέχρι τῆς Θράκης.

Ἐπὶ μακρὸν ἡ Αἴγυπτος διετήρησε τὴν πλεονεκτικὴν αὐτὴν θέσιν. Ἀλλ' ἤδη ὁ Πτολεμαῖος Δ' ὁ Φιλοπάτωρ (222-205) δὲν κατορθώνει νὰ διατηρήσῃ εἰς τὸ ὕψος τῆς αἰγυπτιακῆς δυνάμιν. Ἐπὶ τοῦ ἀνηλίκου διαδόχου τοῦ Πτολεμαίου Ε' τοῦ Ἐπιφανοῦς (205-181) παρέλυσεν ἡ διοίκησις καὶ ἐπεκράτησαν οἱ αὐλοκόλακες. Ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὴν κατάστασιν αὐτὴν συνεμάχησαν ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀντίοχος Γ' καὶ ὁ Φίλιππος Ε' τῆς Μακεδονίας, διὰ νὰ διαμοιράσουν τὸ αἰγυπτιακὸν κράτος. Τὸ 200 π. Χ. ὁ Ἀντίοχος ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τὸν αἰγυπτιακὸν στρατὸν παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ. Τὰ παράλια τῆς Συρίας, ἡ Ἰουδαία μετὰ τῆς Ἰερουσαλὴμ μέχρι τῆς Γάζης περιῆλθον εἰς τὸν Ἀντίοχον καὶ τὰς μικρασιατικὰς κτήσεις τῶν Πτολεμαίων κατελάμβανεν ὁ Φίλιππος.

Βραδύτερον, ἡγεμόνες ἀνίκανοι, σκληροὶ καὶ αἰμοχαρεῖς ἐκάθησαν εἰς τὸν θρόνον τῆς Αἰγύπτου. Ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἐ-

ξησθένησε καὶ φιλονεικίαι ἐτάραξαν τὸ κράτος. Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἔγινε πολλάκις θέατρον βιαιῶν στάσεων. Τέλος, ἡ Ρώμη ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτον (31 π. Χ.)

Η ΑΙΓΥΠΤΟΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ

Ὁ πρῶτος Πτολεμαῖος ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς κρατικῆς ὀργάνωσως στηρίξας αὐτὴν ἐπὶ ἰσχυροῦ στρατοῦ καὶ στόλου καὶ ἐπιτυχοῦς φορολογικοῦ συστήματος. Ὁ βασιλεὺς ἐχρειάζετο ἰδίως χρήματα, διότι δι' αὐτῶν μόνον κατώρθωνε νὰ εὕρισκη στρατιώτας καὶ νὰ κατασκευάζῃ πλοῖα. Ὁ Πτολεμαῖος καὶ οἱ διάδοχοί του ἐξεμεταλλεύθησαν τὸν πλοῦτον τῆς Αἰγύπτου. Ἡ ἀρχὴ των ἦτο νὰ αὐξάνουν τὰς πηγὰς καὶ ὄχι νὰ τὰς ἐξαντλήσουν. Τὸ ταμεῖον των ἐγέμιζεν ἰδίως ἀπὸ τὴν φορολογίαν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἐνῶ ἀπέφευγαν νὰ βαρύνουν πολὺ μὲ φόρους τὸν ἐγχώριον πληθυσμόν, ὁ ὁποῖος ἦτο κυρίως γεωργικός. Διὰ τοῦτο οἱ Πτολεμαῖοι ὑπεστήριξαν μὲ ὅλα τὰ μέσα τὸ ἐμπόριον. Ἐπ' αὐτῶν ἡ Ἀλεξάνδρεια ἔγινε κέντρον παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Οἱ Πτολεμαῖοι δὲν ἥλλαξαν τὸ παλαιὸν διοικητικὸν σύστημα· ἐξηκολούθησαν νὰ διορίζουν εἰς τὰς περισσοτέρας θέσεις ἐγχωρίους, καὶ μόνον τὰς ἀνωτάτας διοικητικὰς θέσεις ἔδιδον εἰς τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Πτολεμαῖοι ἐσεβάσθησαν ἐπίσης τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη τῆς χώρας. Ἐπεσκεύασαν τοὺς παλαιούς αἰγυπτιακοὺς ναοὺς καὶ ἔκτισαν νέους.

Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἦτο κατ' ἐξοχὴν ἐμπορικὴ πόλις. Ὁ Ἀλέξανδρος, μὲ ἀπαραμίλλον ὀξυδέρκειαν εἶχεν ἐκλέξει τὴν θέσιν της. Προτοῦ παρέλθῃ αἰὼν ἀπὸ τοῦ θανάτου του, ἡ πόλις ἀπέβαινε ὁ μεγαλύτερος λιμὴν τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου, πρὸς μεγάλην ζημίαν τοῦ Πειραιῶς καὶ τῶν λιμένων τῆς Συρίας. Ἡ κοιλάς τοῦ Νείλου ἦτο τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον συνηντῶντο οἱ δρόμοι τῶν τριῶν ἡπείρων τῆς ἀρχαιότητος, Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Εὐρώπης. Πολλὰ μεγάλα ἐμπορικὰ ὁδοὶ κατέληγον ἐκεῖ. Ἡ Ἀλεξάνδρεια δὲν συνεκέντρωνε μόνον τὰ προϊόντα τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ εἰς αὐτὴν συνέρρεον, ὅπως εἰς ὅλας τὰς μεγάλας ἀγορὰς τῆς ἀρχαιότητος, προϊόντα μακρινωτάτων χωρῶν, διότι ἐκεῖ εὕρισκον ἀγο-

ραστάς. Τὸ ἐμπόριον ἔδωσε κυρίως τὸν πλοῦτον καὶ τὴν λαμπρότητα εἰς τὴν πόλιν καὶ ἦτο ἡ σταθερὰ βάσις τῆς μεγάλης πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ἡ ὁποία ἐλάμπρυνε τὴν βασιλείαν τῶν Πτολεμαίων.

2. ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΣΕΛΕΥΚΙΔΩΝ

Η ΦΥΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ὁ πραγματικὸς διάδοχος τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶναι τὸ βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν. Ἔχει τὰς διαστάσεις ἐκείνης, τὴν τάσιν νὰ ἐξαπλώνεται εἰς τὸ βάθος τῆς Ἀσίας, νὰ ἐπιδρῇ ἐπὶ ποικίλων πληθυσμῶν καὶ νὰ ἐπιτυγχάνῃ τὴν συγχώνευσιν ἢ συνεννόησιν αὐτῶν μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ὅπως ἐκείνη, δὲν ἔχει σύνορα καθωρισμένα μὲ ἀκρίβειαν. Εἰς πολλὰς περιφερείας τῆς ἡ κρατικῆς ἐπιρροῆς εἶναι χαλαρὰ ἢ μηδαμινή.

Τὸ εὐρύτερον αὐτὸ κράτος τῶν διαδόχων, τὸ Βασίλειον τῆς Ἀσίας, ὅπως ἔλεγον κατ' ἀρχάς, Βασίλειον τῆς Συρίας, ὅπως εἶπον ἀργότερον, διότι κέντρον αὐτοῦ ἦτο ἡ Συρία, τὸ ἱδρυσεν ὁ κυριώτερος νικητὴς τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης Σέλευκος. Οἱ βασιλεῖς τοῦ κράτους ὀνομάζονται Σελευκίδαι ἀπὸ τὸν γενάρχην των καὶ φέρουν συνήθως τὸ ὄνομα Σέλευκος ἢ Ἀντίοχος.

Τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν ἦτο πολὺ ἐκτεταμένον. Ἐξηπλοῦτο ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τῆς Μεσογείου καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τοῦ Καυκάσου καὶ τῶν ἐρήμων τοῦ Τουρκεστάν μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου, τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τῆς Ἀραβίας. Ἀλλὰ τὸ εὐρύτατον αὐτὸ κράτος παρουσίαζε τὰ μειονεκτήματα τοῦ κράτους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Δὲν εἶχεν ἐσωτερικὴν συνοχὴν οὔτε πόλιν, ἡ ὁποία νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρωτεύουσα τῶν ποικιλομόρφων περιφερειῶν. Τὰ πρὸς ἀνατολὰς σύνορα τοῦ κράτους ἔμειναν πάντοτε ἀκαθόριστα. Πολὺ ἔνωρις οἱ Σελευκίδαι ἔχασαν τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας, καθὼς καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν.

Διὰ νὰ θεραπεύσουν τὰ μειονεκτήματα αὐτὰ οἱ Σελευκίδαι, ἱδρυσαν σειρὰν πόλεων. Ὁ ἱστορικὸς Ἀππιανὸς λέγει ὅτι ὁ Σέλευκος ἔκτισε 16 Ἀντιοχείας, τὰς ὁποίας ὠνόμασεν ἐκ τοῦ ὁ-

νόματος τοῦ πατρὸς του, 5 Λαοδικείας, αἱ ὁποῖαι ἔφερον τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς του, 9 Σελευκείας, εἰς τὰς ὁποίας ἔδωσε τὸ ὄνομα του, 3 Ἀπαμείας καὶ 1 Στρατονίκειαν εἰς ἀνάμνησιν τῶν γυναικῶν του. Κατ' ἀρχὰς πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἦτο ἡ Σελεύκεια ἐπὶ τοῦ Τίγρητος. Ἀλλ' οἱ Σελευκίδαι ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ πλησιάσουν τὴν Μεσόγειον. Εἰς τὴν Συρίαν ἐπὶ τοῦ Ὀρόντου ποταμοῦ ἰδρύθη ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ἡ Ἀντιόχεια, ἡ ὁποία ἀργότερον ἔγινεν ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους.

Ἡ πολιτικὴ ἐνότης τοῦ κράτους ἦτο, καθὼς εἴπομεν, τεχνητὴ καὶ πρόσκαιρος, ἐπὶ τινὰ χρόνον ὅμως ἀπέκτησε μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὰς πλουτοπαραγωγὺς πηγὰς του. Πολλαὶ ἀπὸ τὰς χώρας τῶν Σελευκιδῶν ἦσαν πλούσιαι καὶ πολυάνθρωποι, ὅσον δὲν δυνάμεθα σήμερον νὰ φαντασθῶμεν. Ἡ γεωργία ἀνεπτύχθη εἰς ἀπίστευτον σημεῖον. Καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἐρήμους τοῦ Τουρκεστάν ἡ γῆ ἀπέβη εὐφορωτάτῃ μετὰ τοὺς ὕδατοφράκτας, τὰς διώρυγας καὶ ἄλλα ὑδραυλικά ἔργα, τῶν ὁποίων τὰ λείψανα εὐρέθησαν σήμερον καὶ κινοῦν τὸν θαυμασμόν. Ἐπίσης ἀπὸ τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του διήρχοντο ὅλοι οἱ μεγάλοι ἐμπορικὸι δρόμοι τῆς Ἀνατολῆς, ἐχρησίμευσε δὲ τοῦτο ὡς σύνδεσμος τῆς Ἀπὼ Ἀνατολῆς καὶ τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου.

ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Σέλευκος Α' ὁ Νικάτωρ (321 - 281), υἱὸς τοῦ Ἀντιόχου, στρατηγοῦ τοῦ Φιλίππου, ἐκ τῶν νεωτάτων στρατηγῶν, ὁμήλικος περίπου τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἠκολούθησε τὴν ἐκστρατείαν, διεκρίθη κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ τῶν Ἰνδιῶν Ὑδάσπου (326). Ἔσωσε τὴν ζωὴν τοῦ Περδίκκα κατὰ τὴν πρώτην ἐξέγερσιν, ὁ ὁποῖος τὸν προήγαγεν εἰς διοικητὴν τῶν ἱππέων τῶν ἑταίρων, μέγα ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον κατεῖχε ὁ Ἡφαιστίων καὶ ὁ ἱδριος ὁ Περδίκκας. Ἦτο τότε 30 ἐτῶν, μετὰ ὥραϊον καὶ ἐπιβλητικὸν παράστημα, ψυχραίμος, ὀλιγόλογος, πολὺ ρωμαλέος.

Μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ νίκην, τῆς ὁποίας ἦτο ὁ πρωτεργάτης, ἔγινε κύριος ἀπεράντου κράτους. Ἐχὼν βάσιν τὴν Βαβυλῶνα,

ἐκυρίευσεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅλην τὴν Ἀσίαν μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ἰαξάρτου. Ἐπεχείρησεν ἐκστρατεῖαν εἰς τὰς Ἰνδίας. Ἐπροχώρησεν ἴσως μέχρι τοῦ Γάγγου. Μετ' ὀλίγον ἐγκατέλειψε τὸ βάρος τῆς κατοχῆς τῶν Ἰνδικῶν ἐπαρχιῶν. Ἐξηκολούθησεν ὁμως τὰς ἐμπορικὰς σχέσεις μὲ τὰς Ἰνδίας. Ἔστειλε τὸν γραμματέα του Μεγασθένην, εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Γάγγου αὐλὴν τοῦ Ἰνδοῦ βασιλέως Τσαντραγκούπτα, τὸν ὅποιον οἱ Ἕλληνες ὠνόμαζον Σανδράκοττον. Ὁ Μεγασθένης ἔγραψε τὴν ἀφήγησιν τοῦ ταξιδίου του καὶ ἔδωσεν εἰς τοὺς Ἕλληνας πρῶτην φορὰν ἀκριβεῖς πληροφορίες διὰ τὰς Ἰνδίας.

Ὁ Σέλευκος ἵδρυσεν ἐπὶ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ μεγάλην πόλιν, τὴν Σελεύκειαν, τὴν ὁποίαν ἔκαμε πρωτεύουσαν.

Ἡ πόλις ἔγινεν ἀγορὰ ἐμπορίου μὲ τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Τὰ ἀκάτια κατήρχοντο ἐκεῖ διὰ τοῦ ποταμοῦ ἀπὸ τὴν Ἀρμενίαν, ἐκόμεζον τὰ προϊόντα τῶν μεταλλείων τοῦ Καυκάσου καὶ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τὰ σιτηρὰ τῶν μεγάλων πεδιάδων τῆς Ρωσίας.

Μία ὁδὸς καραβανίων ἔφερεν εἰς τὸν λεγόμενον Λίθινον Πύργον ἐπὶ τῶν πηγῶν τοῦ Ἰαξάρτου ποταμοῦ τοῦ Τουρκεστάν, τοῦ σημερινοῦ Σὺρ - Ντάρια, ὅπου ἐπῆγαιναν ν' ἀγοράσουν μεταξωτὰ ὑφάσματα τῆς Κίνας, τὰ ὁποῖα ἤρχοντο διὰ μέσου τῆς Ἀσίας.

Συνέλαβεν αἰχμάλωτον τὸν ἀνῆσυχον καὶ ἀνησυχοῦντα τὸ κράτος του Δημήτριον Πολιορκητὴν. Ὄταν δὲ τὸ 281 ἐνίκησε τὸν Λυσίμαχον (εἰς τὸ Κουροπέδιον, ὅπου ἐφονεύθη ὁ Λυσίμαχος), ἔγινε πρὸς στιγμὴν κύριος ὅλων τῶν κτήσεων τοῦ Ἀλεξάνδρου, πλὴν τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Μακεδονίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ἐφονεύθη τὸ 281 ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Κεραυνοῦ, ὅταν ἐπεχείρησεν νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Μακεδονίας.

Ὁ Σέλευκος διετήρησε τὸ σύστημα τῆς διοικήσεως τῶν βασιλείων τῆς Περσίας. Διήρесеσεν ὁμως τὸ κράτος εἰς πολὺ μικροτέρας σατραπείας, ἐν ὧν 72. Ἡ Συρία μόνη εἶχεν 8 σατραπείας. Ἐκάστη σατραπεία ὁμως ἔζη τὴν ἰδιαιτέραν ζωὴν της. Μεταξὺ τῶν ποικιλιωτάτων λαῶν, ὁ μόνος δεσμὸς ἦτο ὁ στρατὸς καὶ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία, ἡ ὁποία βραδέως διεδίδετο εἰς τὰ ἐνδότερα. Ὁ στρατὸς τοῦ Σελεύκου ἀπετελεῖτο ἀπὸ Μακεδόνας, Ἕλληνας καὶ πολλοὺς Ἀσιάτας, διότι οἱ Ἕλληνες δὲν ἐπῆρχουν.

Ὁ Σέλευκος ζῶν ἀκόμη παρεχώρησε τὴν διοίκησιν τῶν πρὸς δυσμὰς τοῦ Τίγρητος σατραπειῶν εἰς τὸν υἱόν του Ἀντίοχον.

Ἀντίοχος Α' ὁ Σωτήρ (281-260) ἐξηκολούθησέ τὴν πολιτικὴν τοῦ προκατόχου του ἰδρύων νέας πόλεις. Ἐκρίνεν ὅμως φρόνιμον νὰ πλησιάσῃ τὴν Μεσόγειον. Μετέφερε τὴν ἔδραν του εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, εἰς τὴν βόρειον Συρίαν, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὀρόντου, ἡ ὁποία ἔκτοτε ἔγινεν ἡ λαμπρὰ πρωτεύουσα τῶν Σελευκιδῶν. Εὐρεθεῖς πρὸ συνασπισμοῦ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων Ἡρακλείας (Πόντου), Βυζαντίου καὶ Χαλκηδόνος μετὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθραδάτου, ἀπέδωκεν εἰς τὰς πόλεις τὴν αὐτονομίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀναγνωρίσει ὁ Μ. Ἀλέξανδρος. Ἡ πράξις ὅμως, ἡ ὁποία ἐδόξασε τὸν Ἀντίοχον, εἶναι ἡ νίκη κατὰ τῶν Γαλατῶν, οἱ ὅποιοι διαπεραιωθέντες ἐκ τῆς Εὐρώπης ἐληλάτουν τὴν Μ. Ἀσίαν. Δι' αὐτὴν ἔλαβε τὸν τίτλον Σωτήρ.

Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Σελεύκου ἐβασίλευσαν δύο καὶ ἡμισυν αἰῶνας. Τὸ κράτος των ἔχανε διαρκῶς ἑκτασιν. Αἱ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Τίγρητος περιοχαί, κατοικοῦμεναι ἀπὸ λαοὺς διατηρήσαντας τὴν περσικὴν θρησκείαν, ἀπεσπάσθησαν ἑνωρίς. Ἐχασαν ἐπίσης σχεδὸν καὶ ὅλην τὴν Μ. Ἀσίαν. Τὸ κράτος των περιωρίσθη εἰς τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Συρίαν. Ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰς δὲν ἦτο στερεὰ ἡ ἐξουσία των. Αἱ παράλιν πόλεις τῆς Φοινίκης μόλις ὑπήκουον. Οἱ Ἑβραῖοι ἐπίσης, ἀποτελέσαντες πάλιν ἔθνος ὑπὸ τὸν Ἀρχιερέα τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐζήτουν ἀνεξαρτησίαν. Οἱ Σελευκίδαι ὅμως διετήρησαν τὰς μακεδονικὰς ἀρετάς. Ἦσαν πολεμικοὶ καὶ ὀργανωταὶ στρατῶν. Ἀντίοχος Β' (261-247), ὁ ἐπιλεγόμενος Θεός, ἦτο μέθυσος καὶ παίγνιον τῶν εὐνοουμένων του.

Ἄλλ' ὁ Ἀντίοχος Γ', ὁ ὀνομασθεὶς Μεγας (224-186), ἦτο σημαντικὸς ἡγεμὼν. Ἐφιλοξένησε τὸν Ἀννίβαν καταφυγόντα εἰς τὴν αὐλὴν του καὶ κατὰ παρακίνησιν αὐτοῦ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ρωμαίων.

Σημαντικωτάτη ὅμως ἦτο ἡ ἐκπολιτιστικὴ ἀποστολὴ τοῦ βασιλείου. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτὴν ἐκαλλιεργήθη ἰδίως ἡ Συρία καὶ εἶχεν ἱστορικῆς σημασίας ἀπὸδοσιν ἀργότερον, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΠΕΡΓΑΜΟΥ

Ὀλίγον ἀργότερον ἀπὸ τὰ μεγάλα βασίλεια ιδρύθη τὸ μικρὸν κράτος τῆς Περγάμου εἰς τὴν δυτικὴν Μ. Ἀσίαν, τὸ ὁποῖον προωρίζετο νὰ λάβῃ ἀξιόλογον θέσιν εἰς τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν τῶν χρόνων αὐτῶν. Ἰδρυτὴς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Φίλιππος, ἄνθρωπος ταπεινῆς καταγωγῆς, ἄλλοτε ὑπηρέτης τοῦ Λυσιμάχου, ἄρχοντος τῆς Θράκης, ὁ ὁποῖος εἶχε διορίσει αὐτὸν

Ἀτταλὸς Α΄ τῆς Περγάμου.
Βερολῖνον, Κρατικὸν Μουσεῖον.

φρούραρχον τῆς ἀκροπόλεως τῆς Περγάμου (βορείως τῆς Σμύρνης) καὶ φύλακα τοῦ σημαντικοῦ θησαυροῦ (9.000 τάλαντα), τὸν ὁποῖον εἶχε κρύψει ἐκεῖ. Μετὰ τὴν πτῶσιν καὶ τὸν θάνατον τοῦ κυρίου του ἔγινεν ἀνεξάρτητος καὶ στηριζόμενος εἰς τὰ χρήματά του ἐξέτεινε τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὴν περὶ τὴν πόλιν χώραν ιδρύσας τοιοῦτοτρόπως μικρὰν ἡγεμονίαν (281), τὴν ὁποίαν ἐκυβέρνησε μετ' αὐτὸν ὁ Εὐμένης Α΄ (263-241). Ἀλλ' ὁ κυρίως ιδρυτὴς τοῦ περγαμικοῦ κράτους εἶναι ὁ Ἀτταλὸς Α΄ (241-197), ὁ ὁποῖος νικήσας τοὺς Γαλάτας ἐστερέωσε τὸ κράτος του καὶ ἀνύψωσεν αὐτὸ εἰς βασίλειον.

Ἀπ' αὐτὸν οἱ βασιλεῖς τῆς Περγάμου ὀνομάζονται Ἀτταλίδαι καὶ φέρουν τὸ ὄνομα Ἀτταλὸς ἢ Εὐμένης.

Υἱὸς τοῦ Ἀττάλου ἦτο ὁ Εὐμένης Β΄ (197-159), ὁ πιστὸς σύμμαχος τῶν Ρωμαίων. Μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀττάλου Β΄ (159-138) ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Περγάμου Ἀτταλὸς Γ΄ ἀφήνει κληρονόμους τοῦ κράτους του τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὁποῖοι γίνονται κύριοι αὐτοῦ μετὰ τὸν θάνατόν του (133).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

✓ Η ΑΝΑΡΧΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τεραστίας διαστάσεις μὲ τὴν κατάκτησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ κυρίως Ἑλλὰς ἔχει πάντοτε ἀξιόλογον θέσιν καὶ μεγάλην ἐπιβολήν. Διατηρεῖ ἐπίσης ἀρκετὴν δημιουργικὴν δύναμιν εἰς τὴν λογοτεχνίαν, τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰς τέχνας. Ἀλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ πάσχη ἀπὸ τὴν παλαιὰν πληγὴν, ἀπὸ τὴν ἀντιζηλίαν μεταξὺ τῶν πόλεων καὶ ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν κομμάτων.

Μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα σύγχυσις καὶ ἀναρχία. Ὁ θρόνος τῆς Μακεδονίας εἶχε πολλοὺς ἀπαιτητάς, οἱ ὁποῖοι περιῆλθον εἰς πόλεμον καὶ ἐδημιούργησαν μεγάλην ταραχήν, καὶ ἡ ἀτυχὴς χώρα ὑπέφερε πάλιν ἀπὸ ἐμφυλίου πολέμου.

Μεγίστην ἀναστάτῳσιν ἐπροκάλεσεν ἡ ἐμφάνισις εἰς τὴν Ἑλλάδα τοῦ ἀνησύχου καὶ πολυμηχάνου υἱοῦ τοῦ Ἀντιγόνου, τοῦ περιφήμου Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγίνε πρὸς στιγμὴν κύριος τῆς Μακεδονίας, ἀλλ' ἐξεβλήθη ὑπὸ τοῦ Πύρρου, τοῦ βασιλέως τῆς Ἡπείρου.

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ἐκλονίσθη ἡ μακεδονικὴ κυριαρχία ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ πολλοὶ ἐφαντάσθησαν ὅτι ἦτο δυνατόν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Μακεδόνων. Τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Δημοσθένους μέχρι τῆς κατακτήσεως τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, δηλαδὴ ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας (322-146), ἡ Ἑλλὰς ἔκαμε πολλὰς προσπάθειας, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ἀλλὰ καμμία ἀπ' αὐτὰς δὲν ἐπέτυχε, διότι, ἐκτὸς ὀλίγων ἰδεολόγων ἢ δημαγωγῶν, ὁ λαὸς ἔμεινεν ἀδιάφορος καὶ αἱ πόλεις δὲν κατώρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν.

Η ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΓΑΛΑΤΩΝ

Τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας εἶχε καταλάβει ὁ υἱὸς τοῦ Πτολεμαίου Α' τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνός. Ἀλλὰ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος ἐτάραξεν ἡ αἰφνιδία ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν. Οἱ Γαλάται ἀνῆκον εἰς τὴν μεγάλην κελτικὴν φυλὴν, ἡ ὁποία κατεῖχε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὴν βορειοδυτικὴν Εὐρώπην, ἰδίως τὴν σημερινὴν Γαλλίαν, καὶ ἤτο διηρημένη εἰς πολλοὺς λαούς. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 3ου αἰῶνος ἐγίνε μεγάλη κίνησις γαλατικῶν φυλῶν. Οἱ Γαλάται προσέβαλον ἐπανειλημμένως τὴν Ἰταλίαν, ἀλλ' ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τῶν Ρωμαίων εἶχον ἐγκατασταθῇ ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως. Ἀπ' ἐκεῖ κατῆλθον πολυάριθμα στίφη τὸ 280 νοτιώτερον καὶ ἐνέσκηψαν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ Πύρρος ἀπουσίαζεν εἰς τὴν Ἰταλίαν προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν Ταραντίνων κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ εἶχε παραλάβει μεθ' ἑαυτοῦ μέρος τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ. Αἱ ἀσθενεῖς δυνάμεις τοῦ Κεραυνοῦ συνετρίβησαν, ὁ ἴδιος ἐφονεύθη καὶ οἱ βάρβαροι ἐπλημύρηνσαν τὴν χώραν. Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν Ἀθηναίων ἐπεχείρησαν νὰ φράξουν τὰς Θερμοπύλας, ἀλλ' ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς διεσκορπίσθη, ὅταν οἱ Γαλάται εἰσέβαλον εἰς τὴν μέσσην Ἑλλάδα διὰ τῶν διαβάσεων τῆς Οἴτης. Ὅταν ὅμως ἀπόσπασμα αὐτῶν ἐπεχείρησε νὰ λαφυραγωγῇ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, προσεβλήθη ὑπὸ τῶν Φωκέων, Αἰτωλῶν καὶ ἄλλων Ἑλλήνων καὶ ὑπέστη καταστροφὴν. Οἱ Γαλάται ὑποχωροῦντες ἐπροξένησαν μεγάλας ζημίας. Τότε ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς, υἱὸς τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ἐνίκησεν αὐτοὺς εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην καὶ ἀπῆλλαξε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Μακεδονίαν (277).

Οἱ Γαλάται μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις διέβησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἐληλάτησαν τὴν χώραν καὶ ἠπειλῆσαν τὸ κράτος τῆς Περγάμου. Ἀλλ' ἀφοῦ ἐνικήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀττάλου, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν περὶ τὴν Ἀγκυραν χώραν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη ἀπ' αὐτοὺς Γαλατία. Πρὸς αὐτοὺς ἀπευθύνει τὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴν τοῦ ἀπόστολου Παύλου.

Ο ΠΥΡΡΟΣ

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀποκτᾷ σπουδαιότητα τὸ κράτος τῆς Ἡπείρου, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῆς βασιλείας ἰδίως τοῦ Πύρρου ἐφάνη πρὸς στιγμὴν ὅτι θὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἡπειρος ἀπὸ παλαιωτάτους χρόνους εἶχε κατοικηθῇ ἀπὸ ἑλληνικὰς φυλάς, αἱ ὁποῖαι ἀπέτελουν μικρὰ κράτη καὶ διετήρησαν τὴν πατρικὴν βασιλείαν. Τὸ ἰσχυρότερον κράτος ἦτο τῶν Μολοσσῶν, τῶν ὁποίων οἱ βασιλεῖς ἀνῆγον τὴν καταγωγὴν των εἰς τὸν Ἀχιλλέα. Ἀπὸ τὸ γένος αὐτὸ κατήγετο καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Ὀλυμπίας. Οἱ βασιλεῖς τῶν Μολοσσῶν εἶχον κατορθώσει νὰ συνενώσουν ὑπὸ τὸ σκήπτρον των ὅλην σχεδὸν τὴν Ἡπειρον. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἡ Ἡπειρος ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Μακεδόνας.

Ὁ Πύρρος (316-272) ἔζησε κατὰ τοὺς ταραχώδεις χρόνους τῆς συγκρούσεως τῶν διαδόχων. Ἐπανειλημμένως ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὸ κράτος του καὶ συνέδεσε τὴν τύχην του μὲ τὸν Ἀντίγονον καὶ τὸν υἱόν του Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν. Εἰς τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ἐπολέμησε παρὰ τὸ πλευρόν των καὶ ἔδειξεν ἐξαίρετα στρατιωτικὰ προσόντα. Μετὰ πολλὰς περιπετείας συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ Πτολεμαίου Α' καὶ μὲ τὴν ὑποστήριξίν του ἀνέκτησε τὸν θρόνον καὶ τὸ βασιλείον του. Ἀπὸ τότε ὁ Πύρρος ἀναμειγνύεται ἐνεργῶς εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος, διεξάγει διαρκεῖς πολέμους καὶ ἀποκτᾷ φήμην μεγάλου στρατηγοῦ. Μολονότι τὸ κράτος του δὲν ἔδιδε περισσότερον ἀπὸ 10 χιλ. στρατιώτας, ὁ Πύρρος ὠνειρεύετο νὰ κατακτήσῃ ὅλον τὸν κόσμον.

Ἀφοῦ ἐξέτεινε τὸ κράτος του εἰς τὴν Ἰλλυρίαν καὶ πρὸς νότον εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ἐπεχείρησε νὰ κατακτήσῃ τὴν Μακεδονίαν. Προτοῦ ὅμως φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον τοῦτο, δέχεται τὴν πρόσκλησιν τῶν Ταραντίνων καὶ μὲ ἀξιόλογον δύναμιν ἀπεβιβάζεται εἰς τὴν Ἰταλίαν (280) ὀνειρευόμενος νὰ ἰδρύσῃ μεγάλην αὐτοκρατορίαν εἰς τὴν Δύσιν, ὅπως ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ἀνατολήν. Παρ' ὅλας ὅμως τὰς σημαντικὰς ἐπιτυχίας δὲν κατώρθωσε νὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν Ρώμην. Διακόπτει τὸ ἔργον του καὶ μετα-

φέρει τὸν στρατὸν του εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου τὸν εἶχον προσκαλέσει οἱ Συρακούσιοι κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ αἱ ἐπιτυχίαι του ἦσαν προσωριναὶ καὶ χωρὶς σοβαρὸν ἀποτέλεσμα. Μετ' ὀλίγον ἀναγκάζεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου τὸν εἶχον προσκαλέσει οἱ σύμμαχοι πιεζόμενοι ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους. Τέλος μετὰ περιπέτειαν πέντε ἐτῶν, ἀφοῦ ἀπέτυχεν ὀριστικῶς νὰ κάμψῃ τὴν δύναμιν τῆς νεαρᾶς Ρώμης, ἐπιστρέφει εἰς τὴν Ἡπειρον (280-275).

Ἀλλ' ἡ ἀνήσυχος φύσις του τὸν ρίπτει εἰς νέας περιπετείας. Φαντάζεται ὅτι ἦτο εὐκολον νὰ ἐξουσιάσῃ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ ἀποτυγχάνει καὶ τέλος εὕρισκει ἄδοξον θάνατον εἰς τὸ Ἄργος (272).

ΑΙΤΩΛΙΚΗ ΚΑΙ ΑΧΑΪΚΗ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς (277 - 239) μετὰ τὴν νίκην κατὰ τῶν Γαλατῶν ἀνεγνωρίσθη βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἀντιγονίδαι ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ ἐκυβέρνησαν τὴν χώραν ἐπὶ ἓνα περίπου αἰῶνα, μέχρι τοῦ 168, δηλαδὴ μέχρι τῆς ὑποταγῆς τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς Ρωμαίους.

Ὁ Ἀντίγονος ἦτο σοβαρὸς ἡγεμὼν, ἔφερε τὴν τάξιν εἰς τὴν χώραν του, διωργάνωσε τὸν στρατὸν καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν μακεδονικὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ προσέκρουσεν εἰς τὴν ἀντίστασιν τῶν δύο πολιτικῶν ὁργανώσεων, αἱ ὁποῖαι εἶχον σχηματισθῇ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦς, δηλαδὴ τῆς Αἰτωλικῆς καὶ Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας.

Ἡ Αἰτωλία καὶ ἡ Ἀχαΐα, καθὼς γνωρίζομεν, εἶχον μείνει γεωργικαὶ καὶ καθυστερημέναι κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους καὶ δὲν ἔλαβον σημαντικὸν μέρος εἰς τὸν βίον τοῦ ἔθνους. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 4ου καὶ ἰδίως τὸν 3ον αἰῶνα προώδυσαν οἰκονομικῶς, ὁ πληθυσμὸς ηὔξήθη, ἐδημιουργήθησαν πόλεις καὶ γενικῶς παρουσιάζουν σημαντικὴν ἀνάπτυξιν. Αἱ πόλεις τῆς Αἰτωλίας καθὼς καὶ τῆς Ἀχαΐας ἠνώθησαν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 3ου αἰῶνος καὶ ἀπετέλεσαν δύο ὁμοσπονδίας ἡ δύο συμπολιτείας, ὅπως ἔλεγον τότε. Ἡ Αἰτωλικὴ καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία εἶχον σχεδὸν τὴν ἰδίαν ὁργάνωσιν.

Τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν ἔχει ἡ γενικὴ συνέλευσις τῶν πόλεων, εἰς τὴν ὁποίαν λαμβάνουν μέρος οἱ πολῖται ὅλων τῶν συμμαχικῶν πόλεων. Ἡ γενικὴ συνέλευσις συνέρχεται μίαν ἢ δύο φορές τὸ ἔτος καὶ ἐκλέγει ἓνα διαρκὲς συμβούλιον ἀπὸ 10 μέλη, ἓνα στρατηγὸν καὶ ἓνα γραμματέα. Τὸ συμβούλιον μετὰ τοῦ στρατηγοῦ κυβερνᾷ τὴν συμπολιτείαν. Με-

γάλην ἐξουσίαν ἔχει ἰδίως ὁ στρατηγός, ὁ ὁποῖος εἶναι πρόεδρος τοῦ συμβουλίου καὶ ἀνώτερος ἀρχηγός τῆς συμπολιτείας. Εἰς τὰς συνελεύσεις ἐκάστη πόλις ἔχει ψῆφον καὶ ὅλαι ἴσα δικαιώματα, δὲν ὑπάρχει δηλαδὴ πόλις ἡγεμονεύουσα, ὅπως ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι τὸν παλαιότερον καιρὸν. Αἱ πόλεις τῆς συμπολιτείας ἐδέχθησαν τὰ ἴδια μέτρα καὶ σταθμὰ καθὼς καὶ νο-

μίσματα, αλλά διετήρησαν την ανεξαρτησίαν και την αυτοδιοίκησιν εἰς τὰς τοπικὰς ὑποθέσεις. Τοιουτοτρόπως ἡ Ἑλλάς μόνον πρὸς τὸ τέλος τῶν ἀρχαίων χρόνων ἔφθασεν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ εὐρυτέρου κράτους καὶ ἀνεκάλυψε πολιτικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον, ἂν ἐφηρμόζετο ἐγκαίρως, θὰ ἦτο ἴσως δυνατόν νὰ τὴν σώσῃ ἀπὸ τὴν παρακμὴν.

Κατ' ἀρχὰς ἰσχυροτέρα ἦτο ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία. Ἐξουσίαζε τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα καὶ μερικὰς πόλεις τῆς Θεσσαλίας, ἦτο κυρία τῶν Δελφῶν καὶ τοῦ ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου καὶ ἡ ἐπιρροή της ἔφθανεν ἕως τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ σημαντικώτερον πρόσωπον διεδραμάτισεν ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, ἡ ὁποία εἶχεν ἀνωτέρους ἀνθρώπους ὡς ἀρχηγούς καὶ ἔφθασεν εἰς μεγαλυτέραν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἰδρυθεῖσα τὸ 280 π. Χ. περιέλαβε σχεδὸν ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ ἡ ἐπιρροή της ἔγινεν αἰσθητὴ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

Αἱ δύο συμπολιτεῖαι εἶχον ἰδρυθῇ κυρίως, διὰ νὰ ἀπαλλάξουν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Μακεδόνων καὶ ἐπὶ τινα καιρὸν κατώρθωσαν νὰ τὸ ἐπιτύχουν. Ἀλλὰ δὲν ἤργησαν νὰ περιέλθουν εἰς ἔριδας καὶ νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας.

Ο ΑΡΑΤΟΣ ΑΡΧΗΓΟΣ ΤΗΣ ΑΧΑΪΚΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιβολήν, ἰδίᾳ ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰῶνος, ὁπότε τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς ἔλαβεν ὁ Ἀρατος ὁ Σικυώνιος.

Ὁ Ἀρατος (272-213) κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικυῶνα, τὴν παλαιὰν ναυτικὴν πόλιν, ἡ ὁποία εἶχε δώσει ἀξιολόγους καλλιτέχνας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κατώρθωσε νεώτατος ν' ἀπαλλάξῃ τὴν πατρίδα του ἀπὸ τὸν τύραννον, ὁ ὁποῖος τὴν ἐπίεζεν, εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν συμπολιτείαν, τῆς ὁποίας ἐξελέγη στρατηγὸς (245) καὶ ἔγινεν ἡ ψυχὴ ἐπὶ πολλὸν καιρὸν. Ὁ Ἀρατος ἦτο τολμηρὸς, φρόνιμος, πολὺ ἐπιδέξιος εἰς παρασκηνιακὴν πολιτικὴν, ἀλλὰ στρατηγὸς μέτριος, ἐμπαθὴς πολλάκις καὶ στενῆς ἀντιλήψεως διπλωμάτης. Εἶχεν ἐννοήσει ὅτι ἡ Ἑλλάς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ανεξαρτησίαν της, ἂν δὲν ἦτο ἡνωμένη. Προ-

σεπάθησε λοιπὸν νὰ ὑπαγάγῃ ὅλας τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν. Εἶχε τάσεις ὀλιγαρχικὰς, ὅπως ὅλη ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, καὶ ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἐνώσῃ τὴν Ἑλλάδα, ἂν κατῶρθωνε νὰ ἀνατρέψῃ τὰς δημοκρατίας καὶ τοὺς τυράννους, νὰ ἐκδιώξῃ τὰς μακεδονικὰς φρουρὰς καὶ νὰ ἀνορθώσῃ τὸ ὀλιγαρχικὸν πολίτευμα, τὸ ὁποῖον ἐνόμιζεν ὡς τὸ μόνον σωτήριον διὰ τὰς τότε περιστάσεις.

Ὁ Ἀρατος διηύθυνεν ἐπὶ μακρὸν τὴν συμπολιτείαν, ἐξελέγη 16 φορὰς στρατηγὸς καὶ ἐξέτεινε τὴν ἐπιβολὴν τῆς. Μὲ τολμηρὰς ἐπιχειρήσεις κατῶρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς τυράννους ἢ τὴν μακεδονικὴν φρουρὰν ἀπὸ πολλὰς πόλεις, ὅπως ἀπὸ τὴν Κόρινθον καὶ βραδύτερον ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ. Ἡ Κόρινθος, τὰ Μέγαρα, ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Μεγαλόπολις, τὸ Ἄργος, ἡ Τροιζὴν εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, ἡ ὁποία ἔγινε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πραγματικὴ ὁμοσπονδία τῆς Πελοποννήσου.

ΑΓΙΣ ΚΑΙ ΚΛΕΟΜΕΝΗΣ

Εἰς τοὺς χρόνους αὐτοὺς συμπίπτει ἡ προσπάθεια τῶν δύο βασιλέων, τοῦ Ἀγίδος καὶ τοῦ Κλεομένου, νὰ μεταρρυθμίσουν τὸ πολίτευμα τῆς Σπάρτης.

Ἀπὸ μακροῦ ἡ Σπάρτη εἶχε παύσει νὰ εἶναι σημαίνουσα πόλις. Ἡ παλαιὰ πληγὴ τῆς, ἡ ὀλιγανθρωπία, ἐπροχώρησε βαθύτερον καὶ οἱ μακροὶ πόλεμοι εἶχον ἐξαντλήσει αὐτὴν τελείως ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Πτωχὴ μὲ διαρκῶς ἐλαττούμενον πληθυσμόν, ἀποκλεισμένη εἰς τὴν στενὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα ἐτρέφετο μὲ τὰς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος. Πολῖται μὲ πλήρη δικαιώματα ἔμειναν 700 καὶ ἀπ' αὐτοὺς 100 μόνον ἦσαν οἱ ἔχοντες γῆν καὶ περιουσίαν. Εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὀλίγων αὐτῶν εἶχον περιέλθει ὅλα τὰ κτήματα καὶ ὅλη ἡ ἐξουσία, ἐνῶ οἱ λοιποὶ Σπαρτιᾶται ἔζων πτωχοὶ καὶ ταπεινοί, ὄνειρευόμενοι ἀνατροπὰς καὶ πολιτικὴν μεταβολήν. Διότι ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς εὐρῆκαν εἰσοδὸν εἰς τὴν Σπάρτην αἱ ἰδέαι περὶ βαθυτέρας κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως, αἱ ὁποῖαι ἐκυκλοφόρουν τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πολλοὶ ἤρχισαν νὰ πιστεύουν ὅτι αἰτία τῆς κακοδαιμονίας ἦτο ἡ ἀνισότης τῆς περιουσίας καὶ ὅτι ἡ Σπάρτη θὰ ἦτο

δυνατόν νά ἐπανεύρη τὸ παλαιὸν μεγαλεῖον, ἐὰν ἐγίνετο παραγραφή τῶν χρεῶν καὶ νέα δικαιότερα κατανομή τῆς γῆς καὶ τῆς περιουσίας.

Ὁ νεαρὸς βασιλεὺς Ἄγις (ἀπὸ τοῦ 245 περίπου) ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κινήσεως. Ἐπρότεινε κατάργησιν χρεῶν καὶ νέαν διανομὴν τῶν γαιῶν καὶ συγχρόνως, διὰ νὰ αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν Σπαρτιατῶν, ἐπέτρεψε νὰ γίνουν δεκτοὶ εἰς τοὺς πολίτας οἱ ἀκμαιότεροι ἀπὸ τοὺς περιοίκους. Ὁ Ἄγις μὲ ζέσιν νεανικὴν ἐπεδίωξε τὴν ἐφαρμογὴν τῶν σχεδίων του. Ἄλλ' οἱ ἔφοροι συνησπίσθησαν μετὰ τῶν πλουσιῶν καὶ παρεσκεύασαν τὴν πτωσίαν του. Ὁ Ἄγις συλληφθεὶς διὰ δόλου ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ ἄλλου βασιλέως, τοῦ Λεωνίδου.

Μετ' ὀλίγα ἔτη τὸ ἔργον τοῦ Ἄγιδος ἐπανέλαβεν ὁ Κλεομένης, ὁ υἱὸς τοῦ Λεωνίδου. Συζευχθεὶς παρὰ τοῦ πατρός του μετὰ τῆς χήρας τοῦ Ἄγιδος, κατηχήθη εἰς τὰς ἰδέας ἐκείνου. Πολιτικώτερος τοῦ προκατόχου του παρεσκεύασε στρατὸν ἄφωσιμένον εἰς τὸ πρόσωπόν του καὶ ὠνειρεύετο νὰ ἐπιβάλῃ τὰς μεταρρυθμίσεις του καὶ νὰ ἀνυψώσῃ τὸ γόητρον τῆς Σπάρτης. Διὰ τοῦτο ἤλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν Ἄρατον, τὸν ὁποῖον εἶχον ἀρχίσει νὰ ἀνησυχοῦν τὰ σχέδιά του. Ἄλλ' ὁ Κλεομένης ἐνίκησε τοὺς Ἀχαιούς (227), ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Σπάρτην, ἐφόνευσε τοὺς ἐφόρους, ἐξώρισε τοὺς ἀντιδραστικούς καὶ ἐπέβαλε τὴν μεταρρυθμίσιν, ἥ ὁποία ἐσήμαινε πραγματικὴν κοινωνικὴν ἐπανάστασιν. Ἐπανάφερε τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου, τὰ συσσίτια, τὸν αὐστηρὸν στρατιωτικὸν βίον, ἐδέχθη μέγαν ἀριθμὸν περιοίκων εἰς τὴν τάξιν τῶν πολιτῶν καὶ προέβη εἰς νέαν διανομὴν τῆς γῆς. Ἐγίνετο τότε κάτι περίεργον. Ἡ παλαιὰ ὀλιγαρχικὴ Σπάρτη ἐφάνη τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὡς ἡ δημοκρατικώτερα πόλις τῆς Ἑλλάδος καὶ πρὸς αὐτὴν ἐστράφησαν αἱ συμπάθειαι τῶν πτωχοτέρων εἰς ὅλας τὰς πόλεις, ἐνῶ οἱ πλουσιώτεροι, περίτρομοι ἀπὸ τὴν μεταβολὴν τῆς Σπάρτης, ἐζήτησαν στήριγμα εἰς τὸν Ἄρατον καὶ τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν.

Ἀνήσυχος ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Κλεομένου καὶ ἀνίκανος νὰ ἀντιταχθῇ εἰς αὐτὸν ὁ Ἄρατος ἀπεφάσισε νὰ καλέσῃ εἰς βοήθειαν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀντίγονον τὸν Δωσωνα (229-220). Εἰς τὴν παρὰ τὴν Σελλασίαν μάχην

(222) παρὰ τὴν εἰσοδὸν τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐρώπα ὁ Κλεομένης ὑπέστη θλίβεράν ἦτταν καὶ ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἐφονεύθη μετὰ δύο ἔτη ἐπιχειρήσας νὰ ἐπαναστατήσῃ τὴν Ἀλεξάνδρειαν κατὰ τοῦ Πτολεμαίου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας κατέλαβε τὴν Σπάρτην καὶ ἀποκατέστησε τὴν ὀλιγαρχίαν.

Ἡ νίκη εἰς τὴν Σελλασίαν εἶχεν ὥς συνέπειαν νὰ κυριαρχήσουν πάλιν οἱ Μακεδόνες εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Κόρινθος κατελήφθη ἀπὸ μακεδονικὴν φρουράν. Ἡ ἀντιζηλία τῶν Ἑλλήνων ἔφερε τὸ ἀποτέλεσμά της. Ὁ Ἄρατος ἀπὸ φθόνον πρὸς τὸν Κλεομένην κατέστρεψε ἰδιοχείρως τὸ ἔργον του προκαλέσας ὁ ἴδιος τὴν ἐπέμβασιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ ὁποῖος εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του, ἐφρόντισε νὰ τὸν δηλητηριάσῃ (213). Ὁ Δώσων ἀπέθανεν εὐθύς μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὸν διεδέχθη ὁ ἀνεψιὸς του Φίλιππος Ε' (220-179), ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἀρχίζει ἡ ἐνεργὸς ἀνάμειξις τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν Ἑλλάδα. λ

ΔΟ ΦΙΛΟΠΟΙΜΗΝ

Μετὰ τὸν Ἄρατον ὁ ἀξιολογώτερος στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ὑπῆρξεν ὁ Φίλοποίμην ὁ Μεγαλοπολίτης (253-189).

Ἀλλὰ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο εἶχε γίνῃ σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ρώμη, ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη εἰς μεγάλην δύναμιν, ἤρχισε νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Φίλοποίμην, συνετώτερος, ἐγνώριζε τὴν δύναμιν τῶν Ρωμαίων, ἀπέφυγε νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν πρὸς αὐτοὺς καὶ προσεπάθησε μὲ κάθε μέσον νὰ σώσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος. Διωργάνωσε τὰς δυνάμεις τῆς συμπολιτείας καὶ κατῴρθωσε νὰ ἐνώσῃ ὅλας τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου, ἀκόμη καὶ τὴν Σπάρτην.

Τοιοιουτρόπως ὁ Φίλοποίμην ἔδωσε τὴν τελευταίαν λάμψιν εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, τὸν σημαντικώτερον συνασπισμὸν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς χρόνους του, καὶ ἀπέκτησε τὴν συμπάθειαν καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν συγχρόνων του. Πραγματικῶς ὁ Φίλοποίμην ἦτο ἐξαιρετικὸς ἄνθρωπος. Εἶχε λάβει ὥς ὑπόδειγμα τὸν Ἐπαμεινώνδαν καὶ προσεπάθησε νὰ τὸν ὁμοιάσῃ εἰς τὴν

ἀπλότητα τῆς ζωῆς, εἰς τὴν ἀνιδιοτέλειαν καὶ εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀρετὰς. Διετῆρει ζωηρὰν εἰς τὴν ψυχὴν του τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν καὶ εἰργάσθη μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις του διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς πατρίδος του. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι βιογράφοι τὸν ὠνόμασαν τὸν τελευταῖον Ἑλληνα, (ἔσχατον τῶν Ἑλλήνων).

Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι, οἱ ὁποῖοι ἤθελον διηρημένην τὴν Ἑλλάδα, ὑπεκίνησαν τοὺς Μεσσηνίους εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Προσπαθῶν νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐξέγερσιν ὁ Φιλοποίμην συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον (183). Οἱ Ἀχαιοὶ ἐτίμησαν αὐτόν, τοῦ ἔκαμαν μεγαλοπρεπῆ κηδεῖαν καὶ ἐτιμώρησαν τοὺς Μεσσηνίους. Ἄλλ' ἡ συμπολιτεία δὲν ἐπανέκτησε πλέον τὴν προηγούμενην ἀκμὴν.

Ὁ Πλούταρχος περιγράφει ὡς ἐξῆς τὴν ἐντύπωσιν ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Φιλοποίμενος :

“Ὅταν ἐφθασεν ἡ εἰδησις τοῦ θανάτου του εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας, ἐπεκράτησε παντοῦ γενικὴ κατῆφεια καὶ πένθος... Ἐξέλεξαν στρατηγὸν τὸν Λυκόρταν, εἰσέβαλον εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἐβλαπταν τὴν χώραν... Ἀφοῦ ἔκαυσαν τὸ σῶμά του καὶ συνέλεξαν τὰ λείψανα εἰς μίαν ὑδρίαν, ἤρχισαν νὰ προχωροῦν ὄχι ὅπως συνήθως, ὅπως τύχῃ ὁ καθείς, ἀλλὰ ἀφοῦ ἐσχημάτισαν πομπὴν ἐπινίκειον μαζί καὶ ἐπικήδειον. Καὶ τοὺς ἐβλεπες νὰ φοροῦν στεφάνια καὶ μαζί νὰ δακρύουν. Τὴν ὑδρίαν, ἡ ὁποία ἔφαινετο ἀπὸ τὰς ταινίας καὶ τοὺς στεφάνους, τὴν ἐβάσταζεν ὁ υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν Πολύβιος (ὁ κατόπιν περίφημος ἱστορικός, ὁ ὁποῖος τότε ἦτο μόλις 22 ἐτῶν) καὶ γύρω του ἦσαν οἱ πρῶτοι ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς. Οἱ στρατιῶται ὠπλισμένοι καὶ μὲ στολισμένους ἵππους, ἠκολούθουν οὔτε κατφεῖς, ὅπως ἔπρεπεν εἰς τόσο μεγάλο πένθος, οὔτε χαρούμενοι, ὅπως ἔπρεπε διὰ τὴν νίκην των. Ἀπὸ τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία, ἀπ’ ὅπου διήρχοντο, ἔτρεχον εἰς προϋπάντησιν, ὥσάν νὰ ἐγύριζεν ἀπὸ ἐκστρατείας, ἔψαυαν τὴν ὑδρίαν καὶ τὴν συνώδευσαν εἰς τὴν Μεγαλόπολιν. Ὅταν δὲ ἀνemieχθησαν μὲ αὐτοὺς οἱ γεροντότεροι, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ, ἐξεχύθη θρῆνος ἀπὸ ὅλον τὸ στρατόπεδον εἰς τὴν πόλιν, ἡ ὁποία ἐπόθει τὸν ἄνδρα καὶ βαρέως ἔφερε τὴν στέρησίν του, διότι ἐνόμιζεν ὅτι μαζί του ἔχασε τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν Ἀχαΐαν.

(Πλούταρχος, Βίος Φιλοποίμενος, Κεφ. ΚΑ)

Ἡ Ἑλλάς καὶ μετὰ τὸν Φιλοποίμενα δὲν ἔπαυσε νὰ ἀγωνίζεται μὲ τὰς ἀσθενεῖς δυνάμεις της διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ἄλλ' ὁ ἀγὼν ἦτο ἄνισος καὶ μετ’ ὀλίγας δεκαετίας ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Ρωμαίους.

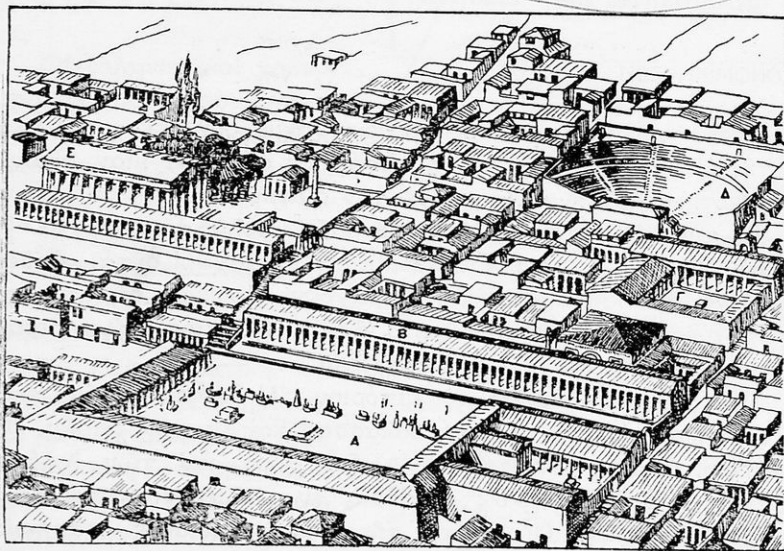
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Α΄. ΓΕΝΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ

ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Τὴν περίοδον τῶν 300 περίπου ἐτῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι τῆς ὑποταγῆς τῆς Αἰγύπτου εἰς τοὺς Ρω-

Πόλεις ἑλληνιστικῶν χρόνων : ἡ Πριήνη. (Ἀναπαράστασις).

Ἡ Ἀρχαία πόλις τῆς Ἰωνίας, ἀκμάσασα κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διοδόχων. Αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν Γερμανῶν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος ἔφερον εἰς φῶς ὁλόκληρον τὴν ἑλληνιστικὴν πόλιν, κτισμένην κατὰ τὴν νέαν πολεοδομικὴν (πλατεῖς δρόμοι, τεμνόμενοι καθέτως, ὕδρευσις, φωτισμὸς τὴν νύκτα). Α) Ἀγορά, Β) Μεγάλῃ στοά (τόπος συναλλαγῶν), Γ) Γυμναστήριον, Δ) Θέατρον, Ε) Ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς.

μαίους (323 - 31 π. Χ.) ὀνομάζουσιν ἑλληνιστικοὺς ἢ ἀλεξανδρινοὺς χρόνους.

Ὁ πολιτισμὸς τῶν χρόνων αὐτῶν εἶναι συνέχεια τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ. Διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἔπαισεν ὁ φραγμὸς, ὁ ὁποῖος ἐχώριζε τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τοὺς βαρβάρους, καὶ Μ. Ἀσία, Αἴγυπτος, Συρία, Μεσοποταμία μέχρι τῶν Ἰνδιῶν ἀνοίγονται εἰς τὸν ἑλληνισμόν. Οἱ Ἕλληνες μεταφέρουν εἰς τὰς χώρας αὐτὰς τὸν πολιτισμόν των. Οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἀφυπνίζονται καὶ ἀρχίζουν νέαν ζωὴν.

Ἀλλὰ συγχρόνως οἱ Ἕλληνες ὑφίστανται μοιραίως τὴν ἐπίδρασιν τῶν λαῶν, τοὺς ὁποίους εἶχον περιφρονήσει ἕως τότε ὡς βαρβάρους. Αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις, τὰ ἔθιμα, αἱ περὶ ζωῆς ἀντιλήψεις τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ἀναμειγνύονται μὲ τὰς ιδέας καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν Ἑλλήνων.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΖΩΗ

Κατὰ τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους ἀκμάζουν ὅλοι οἱ κλάδοι τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ ἡ Μεσόγειος ἀποτελεῖ μίαν οἰκονομικὴν ἐνότητα, ἡ ὁποία διευκολύνει τὴν συναλλαγὴν.

Εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ Ἀσίαν ἀκμάζει πολὺ ἡ γεωργία. Ἡ γῆ καλλιεργεῖται μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν, μεταχειρίζονται ἀρδευτικὰ ἔργα καὶ λιπάσματα καὶ παράγουν ἄφθονα δημητριακά. Ἐπίσης εὐδοκίμοι ἡ ἄμπελος καὶ ἡ ἐλαία. Ἐκ παραλλήλου προοδεύουν ἡ κτηνοτροφία καὶ ἡ βιομηχανία.

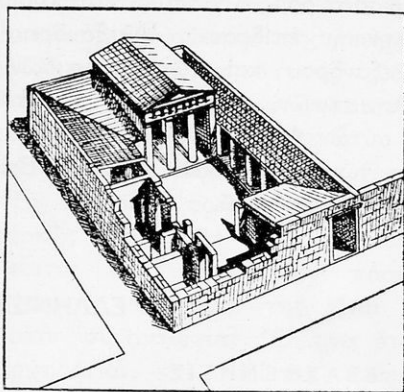
Πρὸ πάντων ἀκμάζει τὸ ἐμπόριον. Ἡ συγκοινωνία εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένη καὶ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὴν ξηράν. Οἱ κυριώτεροι λιμένες, ἐκτὸς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν λιμένων τῆς Συρίας, εἶναι ἡ Ρόδος, ἡ ὁποία εἶχε λάβει τὴν σπουδαιότητα τοῦ Πειραιῶς. Οἱ λιμένες τῆς κυρίως Ἑλλάδος παρήκμασαν καὶ μόνον ἡ Κόρινθος διατηρεῖ ἀξιόλογον κίνησιν, διότι εὐρίσκεται εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν δρόμων. Εἰς τὴν ξηράν ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Ἀσία ἔχουν πολλοὺς καὶ καλοὺς δρόμους.

Συνέπεια τῆς οἰκονομικῆς ἀκμῆς εἶναι ἡ δημιουργία μεγάλων πόλεων. Ἀλεξάνδρεια, Ἀντιόχεια, Σελεύκεια ἔχουν περισσότερον ἀπὸ 500 χιλ. κατοίκους ἑκάστη. Ἐχουν δρόμους μεγάλους καὶ εὐθεῖς καὶ οἰκείας πολυωρόφους μὲ ὑδραυλικὴν ἐγκατάστασιν, ὑπνόμους καὶ λουτρά καὶ εἶναι ἐπιπλωμένοι μὲ πο-

λυτέλειαν ἄγνωστον ἕως τότε. Ὁ κόσμος ἀγαπᾷ πολὺ τὴν ζωὴν καὶ τὴν κίνησιν τῶν πόλεων καὶ δι' αὐτὸ συγκεντρώνεται εἰς αὐτάς. Ἡ ἀστυφιλία, ὅπως λέγουν, ἦτο πολὺ ἀνεπτυγμένη εἰς τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους καὶ διὰ τοῦτο ἡ ὑπαιθρος ἐρημύνεται, ἐνῶ γιγαντώνονται αἱ πόλεις.

ΤΑ ΚΕΝΤΡΑ

Οἱ ἑλληνιστικοὶ χρόνοι παρουσιάζουν ἀπὸ ἀπόψεως ἐστίων τοῦ πολιτισμοῦ ὁμοιότητα πρὸς τὴν πρὸ τῶν Μηδικῶν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Δὲν ὑπάρχει μία πνευματικῶς δεσπόζουσα πόλις, ὅπως αἱ Ἀθῆναι τὸν 5ον καὶ 4ον αἰῶνα. Ἡ πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ δραστηριότης εἶναι κατεσπαρμένη εἰς πολλὰ κέντρα, ἀπομακρυσμένα τὸ ἓν ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ διαρκῶς ἀνακύπτουν νέα. Ἐπανήλθομεν, κατ' ἄλλον ἐννοεῖται τρόπον, εἰς τὸ σύστημα τοῦ ἀποικισμοῦ. Ὅπως τότε ἀπὸ τὴν μικρασιατικὴν Μίλητον μέχρι τῆς Ἰταλικῆς Κύμης εἶχομεν τὴν ἀνθησιν εἰς πολυάριθμα κέντρα, Χαλκίδα, Αἴγιναν, Κόρινθον, Συρακούσας,

Οἰκία Πριήνης.

Εἰς τὴν Πριήνην εὐρέθησαν πολλὰ ἰδιωτικὰ κατοικίαι εἰς καλὴν κατάστασιν. Εἶναι κτισμέναι ἐπὶ εὐρέος οἰκοπέδου, σχήματος ὀρθογωνίου τετραγώνου, μήκους 47 μ., πλάτους 35 μ. Ἀποτελοῦν σύμπλεγμα οἰκοδομῶν, ἀλλὰ χωρίζονται ἀπὸ δρομίσκους. Εἶναι ἐστραμμέναι πρὸς μεσημβρίαν, ὥστε νὰ εἶναι εὐήλιοι τὸν χειμῶνα, εὐσκιοὶ τὸ θέρος. Ὅπως οἱ αἰοικίαι τῆς ἀρχαιότητος δὲν εἶχον παράθυρα πρὸς τὸν δρόμον. Εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πλευρὰν εἶναι ἡ θύρα τοῦ στενοῦ διαδρόμου, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἡ καθυπὸ θύρα τῆς οἰκίας. Ἐξ αὐτῆς εἰσέρχεται τις εἰς ὑπαίθριον αὐλὴν, ἐκ τῆς ὁποίας φωτίζονται καὶ ἀερίζονται τὰ δωμάτια. Εἰς αὐτὴν εἶναι τὰ παράθυρα. Ἀπέναντι τῆς εἰσόδου, εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν, εἶναι στοὰ βασταζομένη ἀπὸ τρεῖς μαρμαρίνους κίονας. Εἰς τὰς τρεῖς ἄλλας πλευρὰς εἶναι τὰ δωμάτια διὰ τοὺς ἄνδρας (ἀνδρωνίτης), ἄλλα διὰ τὰς γυναῖκας (γυναικωνίτης).

Σύβαριν, Κρότωνα, Κυρήνην, τώρα ἡ βάσις ἐπλατύνθη ἀκόμη περισσότερο. Αἴγυπτος καὶ Συρία ἡνοίχθησαν εἰς τὴν ἄμεσον ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν. Ἀλεξάνδρεια καὶ Ἀντιόχεια, τὰ κτίσματα Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Σελευκιδῶν εἰς τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις τῶν ἑλληνιστικῶν κρατῶν, αἱ Ἀλεξάνδρειαι καὶ αἱ Σελεύκειαι, μῖς ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ, ἀκόμη καὶ αἱ πρωτεύουσαι τῶν βαρβαρικῶν κρατῶν, Βιθυνία, Καισάρεια, Σινώπη, εἶναι ἐστίαί ἑλληνισμοῦ.

Β'. ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑΙ ΑΘΗΝΑΙ

Η ΕΞΑΣΘΕΝΗΣΙΣ

Τὰ μεγάλα ἀτυχήματα ἐπλήγωσαν τὴν εὐγενεστέραν πόλιν τοῦ κόσμου. Ἐχασε πολὺ αἷμα εἰς τοὺς πολέμους, εἰς ἐπανειλημμένας ἐξεγέρσεις, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὸ πάτριον πολίτευμα. Ὁ Πειραιεὺς μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ρόδου καὶ τῶν λιμένων τῆς Συρίας ἔχασε τὴν σημασίαν του. Ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως φθίνει. Ὀλόκληροι συνοικίαι ἐγκαταλειμμένοι, ἰδίως ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 3ου αἰῶνος, καταπίπτουν.

Ἀλλ' ὁ ἐξάίρετος λαὸς τῆς δεικνύει ἀντοχήν. Αἱ Ἀθηναὶ ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι πάντοτε ἡ πόλις τῶν γραμμάτων καὶ ἐστία τῆς λεπτοτέρας τέχνης καὶ τῆς λεπτοτέρας ἀγωγῆς. Μολονότι κατέχεται ὑπὸ μακεδονικῆς φρουρᾶς, ἐξακολουθεῖ νὰ διατηρῇ τὸν τύπον τῆς αὐτοδιοικήσεως. Ἡ ἐκκλησία συνέρχεται τακτικά, ἐκλέγει ἀρχοντας, οἱ ὅποιοι ὅμως φροντίζουν κυρίως διὰ τὰ κοινοτικά. Αἱ ἑορταὶ τελοῦνται κανονικῶς, τὸ θέατρον συγκεντρώνει λαόν, ὁ ὅποιος ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι φιλόμουσος καὶ λεπτὸς ἐκτιμητὴς τοῦ ὥραίου.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

Ἐχει παραγωγικοὺς καὶ κομψοὺς δραματικοὺς συγγραφεῖς, κυρίως τῆς νέας κωμωδίας, τὸν Μένανδρον, τὸν Φιλήμονα κ.ἄ. Περὶ τὸν λεπτὸν καὶ εὐαίσθητον Ἐπίκουρον, γνήσιον τέκνον τῆς

Ἀττικῆς, συγκεντρώνονται ὅσοι διατηροῦν ζωηράν τὴν ἑλληνο-αθηναϊκὴν παράδοσιν. Ἐξηντλημένοι καὶ αἰσθανόμενοι ὅτι δὲν ἤμποροῦν νὰ ἀντιπαλαίσουν εἰς τὴν βαναυσότητα τῆς ἐποχῆς, ζητοῦν νὰ συνεχίσουν τὴν ἀρμόζουσαν εἰς τὴν ἀττικὴν εὐαισθησίαν ζωὴν, μακρὰν τῆς πολιτικῆς τύρβης καὶ τῆς ἀναστατώσεως τῆς ἐποχῆς. Τὸν κύκλον ἀποτελοῦν μόνον Ἕλληνες.

Ἄλλ' ἤδη εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν ἀναμειγνύονται ξένοι. Ὁ Ζήνων εἶναι ἀπὸ τὸ Κίτιον τῆς Κύπρου, φοινικικῆς καταγωγῆς, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ξένων διαρκῶς αὐξάνει. Ἡ πόλις τῆς Παλλάδος ὅμως παραμένει ἐστία φωτὸς καὶ παιδευτήριον πάσης τῆς Μεσογείου. Παρὰ τὴν οἰκονομικὴν παρακμὴν τῆς εἶναι ἡ πανεπιστημιούπολις, εἰς τὴν ὁποίαν συναντῶνται Ἕλληνες ἀπὸ ὅλας τὰς περιοχάς, Σύροι, Καρχηδόνιοι καὶ Αἰθίοπες ἀκόμη. Τέσσαρες φιλοσοφικαὶ σχολαί, δηλαδὴ τέσσαρα πανεπιστήμια, ἡ Πλατωνικὴ Ἀκαδημία, τὸ Λύκειον ἡ Περιπατητικὴ Σχολή, ὁ Κῆπος, δηλαδὴ ἡ σχολή τοῦ Ἐπικούρου, ἡ Στοὰ τοῦ Ζήνωνος, ἐκτὸς ἄλλων μικροτέρων, εὐρίσκονται ἐν πλήρει λειτουργίᾳ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων καὶ συνεχίζονται εἰς τοὺς Ρωμαϊκοὺς.

Ἐπίσης ἄλλα κέντρα τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπαυσαν νὰ ἀναδεικνύουν σοφοὺς καὶ καλλιτέχνας καὶ δύναται νὰ λεχθῇ γενικῶς ὅτι τὸ γνήσιον ἑλληνικὸν ἔχει πατρίδα τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Ἄλλ' εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἔχουν δημιουργηθῇ κέντρα, ὅπως ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Πέργαμος, τὰ ὁποῖα ὑπερτεροῦν πολὺ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις εἰς πλοῦτον καὶ λαμπρότητα.

Γ'. ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

ΚΤΙΣΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ

Ἡ πρωτεύουσα τῶν Λαγιδῶν εἶναι ἡ λαμπροτέρα ἐστία πολιτισμοῦ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων. Μ' ἐξαιρετικὴν διορατικότητα εἶχεν ἐκλέξει τὴν θέσιν ὁ Ἀλέξανδρος.

«Καὶ ἔδοξεν αὐτῷ», γράφει ὁ ἱστορικὸς Ἀρριανός, «ὁ χώρος κάλλιστος κτίσαι ἐπ' αὐτῷ πόλιν καὶ γενέσθαι ἂν εὐδαίμονα τὴν πόλιν. Πόθος οὖν λαμβάνει αὐτὸν τοῦ ἔργου, καὶ αὐτὸς τὰ σημεῖα τῇ πόλει ἔθηκε,

ἵνα τε (= ὅπου) ἀγορὰν ἐν αὐτῇ δεῖμασθαι ἔδει καὶ ἱερά. . . καὶ ἐπὶ τούτοις ἐθύετο καὶ τὰ ἱερά καλὰ ἐφαίνετο » (Ἀρριανός, Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις, Γ', 1,5).

Ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος διέγραψε μὲ ἀλφίτα (ζυμαρί) τὸ σχῆμα καὶ τὰ ὅρια τῆς πόλεως.

Ὑπὸ ἔποψιν στρατηγικὴν ἢ θέσις ἦτο ἀσφαλὴς, διότι δυσκόλως τὴν ἔφθανεν ὁ ἐχθρὸς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ὑγιεινῆς

Σχεδιάγραμμα τῆς Ἀλεξανδρείας.

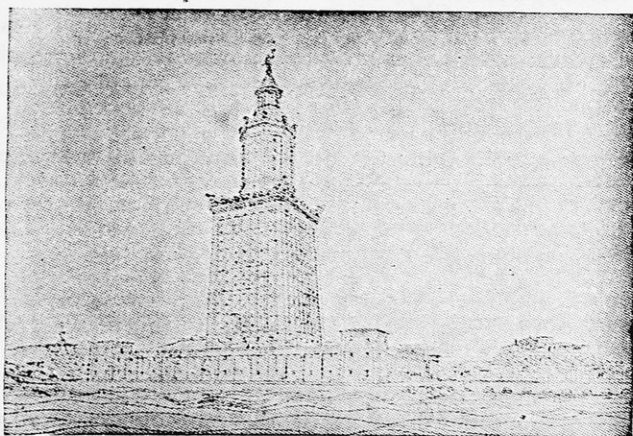
ἦτο ἐξαιρετικὴ. Οἱ ἄνεμοι ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἐμετρίαζον τὸν ἀφρικανικὸν καύσωνα.

« Καὶ τὸ εὐαερον ἄξιον σημειώσεώς ἐστιν. Τότε δὲ καὶ οἱ ἐτησίαι πνέουσιν ἐκ τῶν βορείων καὶ τοσούτου πελάγους, ὥστε κάλλιστα τοῦ θέρους οἱ Ἀλεξανδρεῖς διάγουσιν », γράφει ὁ γεωγράφος Στράβων, ὁ ὁποῖος ἔζησεν εἰς τὰ χρόνια τοῦ Χριστοῦ καὶ ἔδωσε διεξοδικὴν περιγραφὴν τῆς Ἀλεξανδρείας. (C. 793).

Μὲ ὅλην τὴν ἐπίσπευσιν τῶν ἐργασιῶν μόλις ἐπὶ τοῦ δευτέρου Πτολεμαίου (μέσα 3ου αἰῶνος) ἔλαβε μορφὴν πόλεως, ἡ ὁποία ἠϋξήθη εἰς « μέγεθος καὶ εὐδαιμονίαν » (Παιυσανίας Η,33,3) καὶ ἐκίνησε τὸν θαυμασμόν.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΠΟΛΙΣ

Ἐκτὸς τῆς ταχείας ἀνθήσεως, ἔλαβε παγκόσμιον σημασίαν, ὅπως αἱ Ἀθηναί, ἡ Ρώμη, ἡ Κωνσταντινούπολις, καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς σύνδεσμος μεταξύ τοῦ ἀρχαίου κλασσικοῦ κόσμου καὶ τοῦ βυζαντινοῦ, τῶν εἰδωλολατρικῶν καὶ χριστιανικῶν χρόνων. Ἐπὶ δέκα αἰῶνας μέχρι τῆς καταλήψεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων (332 π. Χ. - 641 μ. Χ.) ἡ Ἀλεξανδρεία ἡ Μεγάλη εἴτε ἡ

Ὁ Φάρος τῆς Ἀλεξανδρείας. (Ἀναπαράστασις).

Ἐκτίσθη ἐπὶ τῆς πρὸ τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας νησίδος Φάρου, ἐξ ἧς ἔλαβε τὸ ὄνομα, ἐπὶ τοῦ μεγαλοπράγμονος Πτολεμαίου Β' τοῦ Φιλαδέλφου (283—246) ὑπὸ τοῦ ὀνομαστοῦ Κνιδίου ἀρχιτέκτονος Ζωστράτου «Θεοῖς σωτῆρσι ὑπὲρ τῶν πλωιζομένων», ὅπως ἔλεγεν ἡ ἐπιγραφή. Ὁ πύργος ἦτο πολυώροφος, ὕψους 120—150 μ., καὶ ἐφώτιζεν ἀπόστασιν 300 σταδίων ἀπὸ τὴν πυρὰν καιομένων ξύλων. Τὴν ἡμέραν διεκρίνετο ἀπὸ μεγαλυτέραν ἀπόστασιν ἐκ τοῦ καπνοῦ.

κατ' Αἴγυπτον, ὅπως ἐλέγετο, ὑπῆρξεν ἡ βασίλισσα τῆς Μεσογείου, ἡ μεγάλη πόλις τοῦ φωτὸς καὶ τῆς χαρᾶς, κληρονόμος τῶν πνευματικῶν θησαυρῶν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ τῆς μυστηριώδους Αἰγύπτου τῶν Φαραώ.

Ἦτο κέντρον ἀνθοῦντος ἐμπορίου. Διετῆρει σχέσεις μὲ ὅλα τὰ παράλια τῆς Μεσογείου, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰς μακρινὰς χώρας

τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Κεϋλάνην, τὰς Ἰνδίας, τὴν Κίναν, διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Ἐγένετο ἡ πόλις τῆς πολυτελείας, κομψῆ καὶ πλουσία, ἔζησε βίον εὐκόλον καὶ τρυφηλόν, ἔγενετο ὀνομαστή διὰ τὴν ἀνήκουστον χλιδὴν τῶν ἑορτῶν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν οἰκοδομῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς πρωτεύουσα τῆς σοφίας καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς τελειώσεως.

Ὡς πόλις ἦτο ἐπὶ αἰῶνας ἡ μεγίστη καὶ ὠραιότατη : « κορυφὴ τῶν πόλεων », « πολλαὶ πόλεις εἰς μίαν », ὅπως τὴν χαρακτηρίζουν οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς. Ὅδοι μεγάλοι, πλατεῖαι ἀπεραντοί, στοαί, κολοσσιαῖα καὶ πολυτελῆ παλάτια, ναοί, ἵπποδρομοί, γυμνάσια καὶ μνημεῖα ἀπὸ μάρμαρον καὶ πορφυρίτην μὲ ἀμύθητον πλοῦτον καὶ μεγαλοπρέπειαν. Ἐκεῖ συνέρρεον τὰ πλοῖα ὅλου τοῦ κόσμου, τὰ πλοῖα τῶν λαῶν τῆς Μεσογείου συνηντῶντο εἰς τὸν λιμένας τῆς μὲ τὰ καραβάνια τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

Οὐδεμία ἀπὸ τὰς ἀρχαίας πόλεις παρουσιάζει σήμερον ὅσῃν ἡ Ἀλεξανδρεία πενιχρότητα εἰς μνημεῖα. Ἡ νέα ἀραβοφellaχικὴ πόλις ἐπνίξε καὶ ἐξηφάνισε κάθε παλαιὸν μεγαλεῖον. Ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς διετήρησαν τὴν εἰκόνα τῆς λαμπρᾶς μεγαλοπόλεως. Εἰς τὸν γεωγράφον Στράβωνα ἔχομεν μακρὰν καὶ ὀνομαστήν περιγραφὴν τῆς Ἀλεξανδρείας. Πληροφορίας μᾶς ἔδωσε καὶ ὁ Ψευδοκαλλισθένης εἰς τὸν Βίον τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα, ἔργον τὸ ὁποῖον ἐγράφη κατὰ τὸν 2ον μ. Χ. αἰῶνα καὶ φέρεται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ περιηγμοῦ Καλλισθένους, ἀνεψιοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἱστοριογράφου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Σύντομον ἀλλ' ὠραῖαν περιγραφὴν θέτει εἰς τὸ στόμα τοῦ ἥρωός του ὁ μυθιστοριογράφος τοῦ 5ου αἰῶνος Ἀχιλλεὺς Τάτιος. Τὰς πληροφορίας αὐτὰς ἐπεκύρωσαν αἱ ἀνασκαφαί.

Κατὰ τὸν Στράβωνα ἡ πόλις εἶχε μῆκος 5.500 μέτρα, κατὰ τὸν Διόδωρον ἔφθανε τὰ 7.400 μέτρα. Ὁ περίβολος ἐνισχυόμενος ἀπὸ πολλοὺς πύργους ἔφθανε τὰ 14.800, κατ' ἄλλους 22.000 μέτρα. « Μόλις δὲ διήλθον τὰς Πύλας τοῦ Ἠλίου », διηγείται ὁ ἥρωας τοῦ Ἀχιλλέως Τατίου,

« συνηντᾶτο εὐθὺς τῆς πόλεως ἀστράπτων τὸ κάλλος, καὶ μοι τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐγέμισεν ἡδονῆς ». (Τὰ κατὰ Λευκίππην καὶ Κλειτοφῶντα, Ε, 1).

Ἡ πόλις εἶχε κτισθῇ κατὰ τὸ τελειότερον σύστημα τῆς ἀρχαίας πολεοδομικῆς. Δύο μεγάλοι λεωφόροι, εὐθύτατοι καὶ πλατύτατοι, τεμνόμενοι καθέτως ἐχώριζον τὴν πόλιν εἰς τέσσαρας συνοικίας. Τὸ πλάτος αὐτῶν ἦτο 31 μέτρα. Εἰς τὰς δύο πλευρὰς καὶ εἰς μακρὰν συνέχειαν ἔχουν σειρὰν ἀπὸ στοᾶς καὶ κίονας, ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν ἕως τὴν Δύσιν : « ἐκ τοῦ Ἡλίου πυλῶν εἰς Σελήνης πύλας », ὅπως λέγει ὁ Τάτιος. Εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν δύο λεωφόρων ὑπάρχει μεγάλη πλατεία. Αἱ οἰκίαι λοιπὸν εἶναι κτισμέναι εἰς κανονικὰ τετράγωνα, ὅπως εἰς τὰς σημερινὰς ἀμερικανικὰς πόλεις.

Εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τῆς πόλεως ἐπὶ λόφου ὑπῆρχεν ἄλσος, ἱερὸν τοῦ Πανός, δι' αὐτὸ Πάνειον ὀνομαζόμενον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνέβαινε κανεὶς διὰ κοχλίου, δηλαδὴ ἐλικοειδοῦς ὁδοῦ. « Ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἔστιν ἐπιθεῖν ὅλην τὴν πόλιν ὑποκειμένην αὐτῷ πανταχόθεν », γράφει ὁ Στράβων.

Ἀνάκτορα, δημόσιοι κῆποι, οἱ μεταξὺ αὐτῶν τόποι ἀναψυχῆς, ἄλση κατελάμβανον σημαντικὸν μέρος τῆς πόλεως, τὸ τέταρτον ἢ καὶ τὸ τρίτον αὐτῆς : « Τεμένη τε κοινὰ κάλλιστα καὶ βασιλεία, τέταρτον ἢ καὶ τρίτον τοῦ παντὸς περιβόλου », λέγει ὁ Στράβων.

ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Ἡ σπουδαιότερα συνοικία εἶναι τὸ Βρύχιον, ἡ κυρίως ἑλληνικὴ συνοικία, ἐκτεινομένη μεταξὺ τοῦ Μεγάλου λιμένος καὶ τῆς παραλίας, καὶ περιλαμβάνει τὰ μεγαλοπρεπέστερα μνημεῖα. Ἐκεῖ εἶναι τὰ βασιλεία, σύμπλεγμα πολλῶν οἰκοδομῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν εἰς τὰς μεταξὺ « πολλὰς καὶ ποικίλας διαίτας καὶ ἄλση », ὁ Ἰππόδρομος, τὸ Γυμνάσιον καὶ τὸ Μουσεῖον.

Τὸ Μουσεῖον εἶναι μέρος ἢ συνέχεια τῶν πτολεμαϊκῶν ἀνακτόρων, πλατὺ μαρμάρινον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον οἱ Πτολεμαῖοι ἱδρυσαν πρὸς θεραπείαν τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν. Εἶναι δηλαδὴ ἀφιερωμένον εἰς τὰς Μούσας « Μούσαις ἱερὸν », ὅπως ἡ Πλατωνικὴ Ἀκαδημία.

Ἡ Ἀλεξανδρινὴ Βιβλιοθήκη ἦτο ἐντὸς τοῦ Μουσείου. Εἰς αὐτὴν ἐφιλοτιμήθησαν οἱ Πτολεμαῖοι νὰ συγκεντρώσουν τὰ βιβλία ὅλου τοῦ κόσμου, ἑλληνικὰ καὶ ξένα. Ὁ ἐκ παπύρου χάρτης παρῆχε καλὸν ὑλικὸν διὰ τὴν βιομηχανίαν τοῦ βιβλίου, ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη πολὺ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων. Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἀπέκτησε τὴν πρώτην μεγάλην βιβλιοθήκην τοῦ κόσμου, ἀριθμοῦσαν 700 χιλιάδας τόμους. Ἐπανευρίσκομεν εἰς αὐτὴν τὸ πνεῦμα τοῦ μεγάλου σοφοῦ Ἀριστοτέλους. Τὴν ιδέαν τῆς βιβλιοθήκης ἔδωσεν εἰς τὸν Πτολεμαῖον ὁ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, μαθητὴς τῆς Περιπατητικῆς σχολῆς, φυγὰς εἰς τὴν Αἴγυπτον μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Πολιορκητοῦ, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Λυκείου.

Τὸ Μουσεῖον περιελάμβανε πρὸς τοῦτοις Βοτανικὸν καὶ Ζωολογικὸν κήπον, Ἀστεροσκοπεῖον, Ἀνατομεῖον, αἰθούσας συγκεντρώσεων καὶ καταλύματα διὰ τοὺς λογίους: «ἔχον περίπαιτον καὶ ἐξέδραν καὶ οἶκον μέγαν, ἐν ᾧ τὸ συσσίτιον τῶν μετεχόντων τοῦ Μουσείου φιλόλογων ἀνδρῶν» (Στράβων C. 794).

Τὸ Σεραπεῖον ἢ Σεράπειον ἦτο μέγας ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τὸν ἑλληνοαιγυπτιακὸν θεὸν Σάραπιν. Ἐκτίσθη ἐπὶ ἀρχαιοτέρου ἱεροῦ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου Α', ἴσως ἐπὶ σημείου ὁρισθέντος ἤδη ἐπὶ τοῦ σχεδίου τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ἀρριανὸς εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ χωρίου, τὸ ὁποῖον παρεθέσαμεν, λέγει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὥρισεν εἰς τὸ σχέδιον τῆς πόλεως τὰς θέσεις ναῶν διὰ τοὺς ἑλληνικοὺς καὶ αἰγυπτιακοὺς θεοὺς. Εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην ἦτο ἀρχαῖον προσκύνημα αἰγυπτιακῆς θεότητος. Ὁ Πτολεμαῖος διετήρησε τὸν ὀβελίσκον καὶ τὸ ἀρχαῖον ξόανον. Ἀπὸ τὸν συνδυασμὸν τῆς αἰγυπτιακῆς θεότητος μετὰ τὸν ἑλληνικὸν Πλούτωνα προῆλθεν ὁ θεὸς Σάραπις, γέννημα τῆς πολιτικῆς, ἡ ὁποία ἐζήτει νὰ συμβιβάσῃ τὰς ξένας δοξασίας μετὰ τὰς ἑλληνικάς. Ἡ εἰσαχθεῖσα τοιοῦτοτρόπως νέα θεότης συνώφισε τὰς κυριωτέρας ιδιότητας τῶν ἑλληνικῶν καὶ αἰγυπτιακῶν θεῶν καὶ ἡ λατρεία τῆς ἔγινεν εὐπρόσδεκτος καὶ κοινὴ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Αἰγυπτίων. Εἰς παραστάσεις ἐπὶ νομισμάτων ὁ Σάραπις φέρει ἐπὶ κεφαλῇ τὸν κάλαθον τῆς Δήμητρος, τὸ κέρασ τοῦ Ἀμμωνος, τὰς ἀκτῖνας τοῦ Ἡλίου, τρίαῖναν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ κέρασ τῆς ἀφθονίας τοῦ Νείλου. Ἀρχαῖος συγγραφεὺς περι-

γράφων τὴν παράστασιν λέγει ὅτι ἐξέφραζεν ἰδιάζουσαν γλυκύτητα μετὰ τινος μυστηριώδους ἐκφράσεως.

Δ'. ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ

ΚΤΙΣΙΣ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ

Ἀντιόχεια ἡ ἐπὶ τοῦ Ὀρόντου ἡ ἐπὶ Δάφνῃ ἦτο ἡ σημαντικωτέρα ἀπὸ τὰς 28 πόλεις, τὰς ὁποίας ἐκτίσαν ἡ μετωνόμασαν εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Σελευκίδαι, τὰς 6 ὁ Σέλευκος Α'. Ἐκτίσθη τὸ 300 ἀκριβῶς εἰς μὴν τῆς ἐν Ἰψῷ νίκης ὑπὸ τοῦ κυριωτέρου τῶν νικητῶν Σελεύκου Α' πρὸς τιμὴν τοῦ πατρὸς του Ἀντιόχου, εἰς τὴν Ἀνω Συρίαν, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ὀρόντου, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρέττας πρὸς Δαμασκόν, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ἀπέναντι τῆς Κύπρου. Σήμερον εἶναι μικρὰ ἀνατολικὴ κωμόπολις ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀντέκια.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἤδη εἶχε σχεδιάσει τὴν ἰδρυσιν πόλεως εἰς τὴν περιοχὴν αὐτήν. Ταχέως ἀναπτυχθεῖσα ἡ Ἀντιόχεια ἐγίνε μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας καὶ ἐνδοξότερας πόλεις τῆς ἀρχαιότητος, μητρόπολις τοῦ ἑλληνισμοῦ μαζί με τὴν Ἀλεξανδρείαν ἐπὶ ἑξ αἰῶνας μέχρι τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (330 μ. Χ.) καὶ ἐπὶ μίαν περίπου χιλιετηρίδα, μέχρι τῆς ἀλώσεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων (635 μ. Χ.), ἔλαμψεν εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ ἔρριψε πολὺ μακρὰν τὴν λάμπιν τοῦ ἐξημερωμένου βίου, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Ὀλίγον μικρότερα ἴσως ἀπὸ τὸ παρὰ τὸν Νεῖλον κτίσμα τοῦ Ἀλεξάνδρου συνέβαλεν ὅσον καὶ ἡ ἀντίζηλος τῆς εἰς τὴν λάμπιν τοῦ ἑλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ, εἰς τὴν διάδοσιν ἀνὰ τὸν κόσμον τοῦ κοσμοπολιτικοῦ πνεύματος τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων, τῆς κοινωνικῆς κομψότητος καὶ εὐμαρείας. Ὄνομάσθη Ἀντιόχεια ἡ μεγάλη, ἡ καλή, orientis aris pulcher (ὡραία μέλισσα τῆς Ἀνατολῆς) καὶ ἀργότερον ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν Θεούπολις διὰ τὴν σημασίαν τῆς εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι « βασιλίς τῆς Ἀσίας ».

Τὸν πυρῆνα τῆς πόλεως ἀπετέλεσαν Ἕλληνες, Μακεδόνες, Κρήτες, Κύπριοι (ἀναφέρονται καὶ Ἀθηναῖοι), μετοικισθέντες ἀ-

πὸ τὰ περίχωρα. Μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὁμως ἐπολλαπλασιό-
στησαν οἱ ἐγγώριοι.

Ἡ τύχη τῆς Ἀντιοχείας.

Μαρμάρινον ἀντίγραφον, Ρώμη, Βατικανόν.

Τὸ πρωτότυπον ἦτο τοῦ Εὐτυχίδου, μαθητοῦ τοῦ Λυσίππου. Ἡ Ἀντιόχεια παριστάνεται ὡς νεαρὰ γυνὴ καθήμενὴ ἐπὶ βράχου. Κρατεῖ στάχεις, σύμβολον τῆς εὐτυχίας τῆς χώρας. Τὸ πυργωτὸν στέμμα συμβολίζει τὰ τείχη τῆς πόλεως, τὸ παῖδάκι κάτω εἰς τοὺς πόδας τῆς τὸν ποταμὸν Ὀρόνταν, πλησίον τοῦ ὁποίου ἔκειτο ἡ πόλις.

Η ΤΕΤΡΑΠΟΛΙΣ

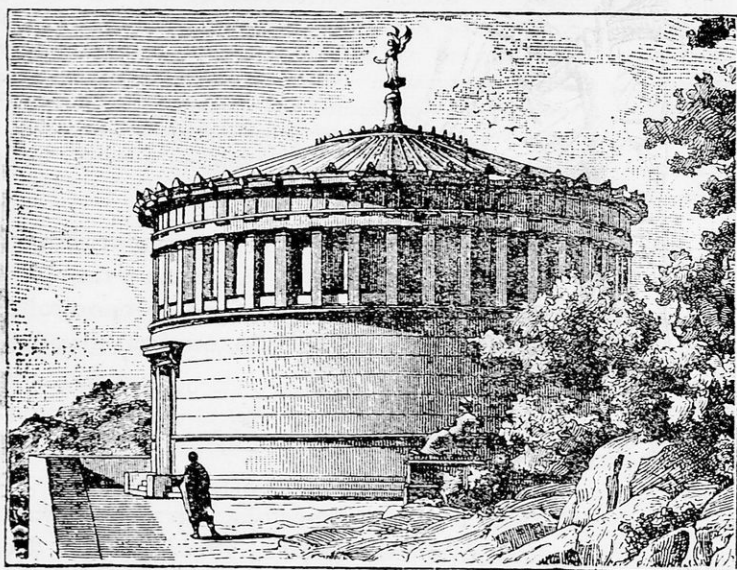
Ἐκτίσθησαν τέσσαρες μεγάλαι συνοικίαι, αἱ ὁποῖαι παρουσίαζον ὄψιν τεσσάρων χωριστῶν πόλεων. Διὰ τοῦτο ἡ Ἀντιόχεια ὠνομάσθη Τετράπολις. Ὅταν δὲ ἀργότερα ἐπὶ Ἀντίοχου τοῦ Ἐπιφανοῦς (174 - 164) ὅλαι ὁμοῦ περιβλήθησαν διὰ κοινοῦ μεγάλου περιβόλου, ἐχρειάζετο πορεία πέντε ὥρῶν, διὰ τὴν διαδρομὴν τῆς περιφερείας, ἡ ὁποία οὕτω μόνον τῆς Ρώμης ἦτο μικρότερα.

Ὁ Σέλευκος καὶ οἱ διάδοχοί του ἐξωράισαν τὴν πόλιν καὶ διεκόσμησαν αὐτὴν με πολυάριθμα καὶ μεγαλοπρεπῆ μνημεῖα.

Ἡ πολυτελεστέρα ἀπὸ τὰς τέσσαρας πόλεις ἔκειτο ἐπὶ νησίδος τοῦ ποταμοῦ. Τὸ κέντρον αὐτῆς ἔκοσμεῖτο διὰ τετραγώνου στοᾶς

μέ τέσσαρας πύλας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐξήρχοντο τέσσαρες μεγάλαι ὁδοὶ κοσμημέναι με στοάς. Ἡ πρὸς βορρᾶν ὁδὸς ὠδήγει πρὸς τὰ παλάτια τῶν Σελευκιδῶν, τὰ ὁποῖα, ὅπως καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, κατεῖχον μεγάλην ἑκτασιν, σχεδὸν τὸ τέταρτον τῆς νήσου.

Διὰ τοῦ κέντρου τῆς πόλεως ἐξετείνετο ὁδὸς ἐξαιρετικῆς μεγαλοπρεπείας, ἡ ὁποία ἐκοσμεῖτο ἀπὸ τέσσαρας σειρὰς κιό-

Ἀρσινόειον τῆς Σαμοθράκης. (Ἀναπαράστασις).

Χαρακτηριστικὸν οἰκοδόμημα τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων. Ἐκτίσθη ὑπὸ τῆς Ἀρσινόης συζύγου τοῦ βασιλέως τῆς Θράκης Λυσιμάχου (θυγατὸς τοῦ Πτολεμαίου Β') μεταξύ τῶν ἐτῶν 288—281. Τὸ σχέδιον συνεχίζει τὰς θολωτάς οἰκοδομὰς τοῦ 4ου αἰῶνος. Ἐπὶ ὑψηλοῦ κυκλικοῦ τείχους ἐπικάθηνται 44 τετραγωνικαὶ παραστάδες, αἱ ὁποῖαι ὑποβάσταντες θριγκὸν δωρικοῦ ρυθμοῦ.

νων, τὴν λεγομένην στοὰν τετράστιχον, καὶ εἶχε μῆκος τριῶν χιλιομέτρων. Μὲ αὐτὴν διεσταυροῦτο ἄλλη ἐγκαρσία ὁδός, κοσμημένη ἐπίσης με στοάς. Αἱ τέσσαρες αὐταὶ ἀπέραντοι με στοάς ὁδοὶ ἐχώριζον τὰς τέσσαρας πόλεις. Αἱ μακραὶ στοαί, αἱ ὁποῖαι ἐπλασιάζον τὰς ὁδοὺς, εἶχον σπανίαν μεγαλοπρέ-

ππειαν. « Ἦσαν «πανευπρεπεῖς», ὅπως γράφει μεσαιωνικὸς συγγραφεὺς.

Ἐξαιρετικὴν χάριν ἔδιδον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τὰ περίφημα προάστια τῆς, ὁ Πλατανὼν ἢ Πλάτανος, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Κιλικίαν, ἡ Ἡράκλεια, κυρίως ὅμως ἡ Δάφνη.

Ἡ Δάφνη, τὸ ἐξάσιον προάστιον, τὸ ὁποῖον μεγάλως διεφθίμισε εἰς τὸν κόσμον τὴν καλλονὴν καὶ εὐδαιμονίαν τῆς Ἀντιοχείας καὶ συνεδέθη μὲ τὸ ὄνομά τῆς (« Ἀντιόχεια ἢ ἐπὶ Δάφνῃ »), ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Σελεύκου τοῦ Νικατόρος μετὰ τῆς πόλεως. Ὁ τόπος περιερέετο ἀπὸ ἀφθονα νερά. Ἀλση κυπαρίσσεων καὶ δάφνης ἐσκίαζον αὐτὸν καὶ ἡ φύσις ἦτο πλήρης θελγήτρων διὰ τὴν ὥραίαν καὶ πλουσίαν βλάστησιν. Ἀφιερώθη εἰς Ἀπόλλωνα τὸν Πύθιον, τὸν μυθολογούμενον πρόγονον τῶν Σελευκιδῶν, καὶ ἀνέζησεν ὁ μῦθος τῆς νύμφης Δάφνης, ἡ ὁποία καταδιωκόμενη ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος μετεβλήθη εἰς δένδρον.

Εἰς τὸν ἐξαιρετον τόπον ἐκτίσθησαν περίφημοι ναοὶ διὰ τοὺς ἑλληνικοὺς θεοὺς καὶ διὰ τὴν ἑλληνοαιγυπτιακὴν θεὰν Ἴσιδα, δημόσια οἰκοδομήματα, θέρμαι, ἐτελοῦντο ὀνομαστοὶ ἀγῶνες καὶ ποικίλαι ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις, τῶν ὁποίων ἡ φήμη διητηρήθη ἐπὶ αἰῶνας. ➤

Η ΕΥΔΑΙΜΩΝ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑ

Ἡ Ἀντιόχεια ἔγινε ταχέως κοσμόπολις, μὲ πολυάριθμον καὶ σύμμεικτον πληθυσμόν, ὁ ὁποῖος ἔφθανε τὰς 500.000. Πολλοὶ Ἑβραῖοι εἶχον ἐγκατασταθῇ ἐξ ἀρχῆς, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ ἰδρυτῆς Σέλευκος ἔδωκεν ἴσα δικαιώματα μὲ τοὺς Ἕλληνας. Τὸ κυριαρχοῦν στοιχεῖον εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὸν κοινωνικὸν βίον ἦσαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἡ πόλις εἶχεν ἔντονον ἑλληνικὸν χαρακτῆρα.

Ἀντίοχος ὁ Φιλοπάτωρ (τέλος τοῦ 2ου αἰῶνος) ἐκτίσεν ἱερὸν τῶν Μουσῶν καὶ Βιβλιοθήκην, ἀμιλλώμενον πρὸς τὸ Μουσεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ δὲ Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανὴς Βουλευτήριον καὶ διάφορα ἱερά.

Ἡ πόλις προσωποποιεῖται ἀπὸ τὸ ἄγαλμα τῆς Τύχης τῆς Ἀντιοχείας, ἔργον ἀρίστου μαθητοῦ τοῦ Λυσίππου, Εὐτυχίδου τοῦ Σικωνίου.

Ἀλλ' ἡ Ἀντιόχεια δὲν εἶναι κυρίως τόπος συνάντησεως σο-

φῶν καὶ καλλιτεχνῶν, ἀλλὰ κέντρον κατ' ἐξοχὴν πολυτελείας καὶ διασκεδάσεως. Μεγάλοι γεωκτῆμονες καὶ εὐκόλως πλουτίζοντες ἔμποροι ἐπεδείκνουν τὸν πλοῦτον των καὶ χλιδὴν, ἥ ὁποία ἐλάμβανε μορφήν διαρκῶς ἀνατολικωτέραν. Οἱ Σύροι ἦσαν ἀνέκαθεν ἐξαίρετοι ἔμποροι καὶ ἡ σχετικὴ ἀσφάλεια συγκοινωνίας καὶ συντήρησις ὁδῶν εἰς τὸ ἀχανὲς κράτος τῶν Σελευκιδῶν ἡσφάλιζε μεγάλα κέρδη. Ἡ ἐμπορικὴ κίνησις συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἀξιολόγου βιομηχανίας.

Τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον ἦτο ζωηρότατον. Ἀρώματα, τάπητες, ἔργα ὑφαντουργίας καὶ μεταλλουργίας, πολύτιμοι λίθοι, μπαχαρικά ἀπὸ τὴν μακρινὴν Ἀσίαν μετεκομίζοντο διὰ τῆς Ἀντιοχείας εἰς ὅλας τὰς ἀγοράς τῆς Μεσογείου. Βιομηχανία λεπτῆ, ἔργα ὑφαντουργίας, ὑφάσματα πορφυρᾶ, εἶδη ὑφαντουργίας ἦσαν ὀνομαστά.

ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΑ

Ἡ Ἀντιόχεια δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ κατὰ τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους ὀνόματα λογίων, ὅπως ἡ Ἀλεξάνδρεια. Ἀλλ' ἡ Συρία ἐδέχθη βαθύτερον τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν καὶ διετήρησεν αὐτὴν μακρότερον. Ὁ πληθυσμὸς ἐδῶ ἦτο δραστηριώτερος καὶ δεκτικώτερος ἀπὸ τοὺς ἐγχωρίους τῆς Αἰγύπτου. Οἱ Σύροι ἠγάπησαν τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην, μετέφρασαν τὰ ἔργα τῶν ἐλλήνων σοφῶν εἰς τὴν γλῶσσάν των καὶ τὰ μετέδωσαν βραδύτερον εἰς τοὺς Ἀραβας καὶ εἰς τὸν ἰσλαμικὸν κόσμον. Τὸ λεγόμενον ἀραβικὸν κράτος εἶναι κυρίως συριακὸν καὶ ὁ λεγόμενος ἀραβικὸς πολιτισμὸς εἶναι κυρίως συριακός. Οἱ Σύροι ἐδέχθησαν τὴν ἰσλαμικὴν θρησκείαν καὶ ὠμίλησαν ἀραβικά. Ἀλλ' αὐτοὶ ἀπετέλεσαν τὸ κέντρον τῆς ἀραβικῆς δυνάμεως. Αὐτοὶ μετέφρασαν τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἀραβικὴν καὶ κατέστησαν αὐτὰ βάσιν τῆς μεσαιωνικῆς σοφίας.

Ε'. ΠΕΡΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΡΟΔΟΣ

ΠΕΡΓΑΜΟΣ

Ήτο πρωτεύουσα μικροῦ κράτους, ἀλλὰ ἀπὸ τὰς κομπο-
τέρας πόλεις τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων. Τὸ ὄνομα σημαίνει φρού-
ριον ἢ ἀκρόπολις. Ἡ κυρίως ἱστορία τῆς Περγάμου ἀρχίζει ἀπὸ
τοῦ ἔτους 293, ὅτε ὁ βασιλεὺς Λυσίμαχος ἀφῆκεν ἐπὶ τῆς ἀκρο-
πόλεως ὡς φρούραρχον καὶ ταμίαν τὸν στρατηγὸν Φιλέταιρον.
Τὰ μνημεῖα κατεσκευάσθησαν βραδύτερον μετὰ τὰς νίκας τοῦ
βασιλέως Ἀττάλου Α' κατὰ τῶν Γαλατῶν (238 - 230).

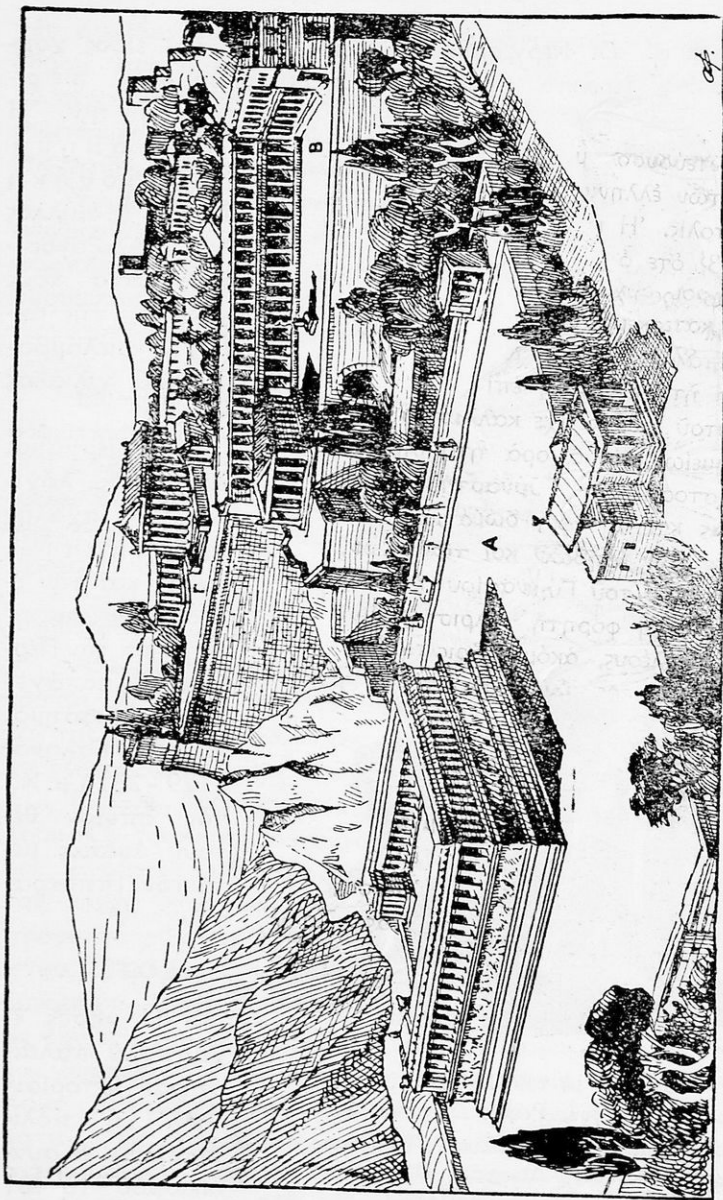
Ἡ πόλις ἦτο κτισμένη ἐπὶ ὠχυρωμένου ὑψώματος. Ὀλόκλη-
ρος ὁ ἐπ' αὐτοῦ χῶρος εἶχε καλλωπισθῇ ὑπὸ τῶν Ἀτταλιδῶν διὰ
πλήθους μνημείων. Ἡ ἀγορὰ ἦτο ὑπαίθριος, περιβαλλομένη ἀπὸ
διωρόφους στοάς. Τὸ Γυμναστήριον τῶν παίδων εἶχεν ἐπίσης
μακρὰς στοάς καὶ συναφῇ δωμάτια. Ὑπεράνω αὐτοῦ εὕρισκετο
τὸ Γυμνάσιον τῶν ἐφήβων καὶ τῶν νέων, τὸ μεγαλοπρεπέστερον
πάντων. Ὁπισθεν τοῦ Γυμνασίου ἦτο τὸ θέατρον, τοῦ ὁποίου ἡ
σκηνὴ ἦτο ξυλινὴ φορητὴ. Ἀριστερόθεν τοῦ θεάτρου ὑψοῦτο ὁ
ναὸς τοῦ Ἡρακλέους, ἀκόμη ἀριστερώτερον καὶ ὑψηλὰ τὸ μέγα-
τέμενος τῆς Δήμητρος, ὑψηλότερον δὲ πρὸς τὰ δεξιὰ ὁ ναὸς τῆς
Ἥρας.

Ο ΒΩΜΟΣ ΤΟΥ ΔΙΟΣ. Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ἀλλὰ τὸ περικαλλέστερον μνημεῖον τῆς Περγάμου ἦτο ὁ
Μέγας βωμὸς τοῦ Διὸς Σωτῆρος, ἐν ἀπὸ τὰ ἐπτὰ θαύματα τοῦ
ἀρχαίου κόσμου, ἀνεγερθεὶς ἐπὶ Εὐμένους Β' (197 - 150) εἰς ἐπι-
φανέστατον σημεῖον τῆς ἄνω ἀγορᾶς. Τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον
κατεῖχε τὴν κορυφὴν τῆς ἀκροπόλεως.

Ὁ βωμὸς ἐκτίσθη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς περγα-
μνῆς γλυπτικῆς. Πολλοὶ καλλιτέχναι εἰργάσθησαν, διὰ τὰ συν-
τελεσθῇ τὸ περίφημον ἀριστοῦργημα, ὅπως μαρτυροῦν αἱ διασω-
θεῖσαι ἐπιγραφαί. Εἰς τὸ μεγαλειῶδες τοῦτο γλυπτικὸν σύμπλεγμα
καταπλήσσει ἡ τόλμη, ἡ βιαίότης τῶν κινήσεων καὶ ἡ συνταρα-
κτικὴ ὁρμὴ τῶν μορφῶν.

Ἀπομιμούμενος τοὺς Πτολεμαίους ὁ Ἀτταλὸς Α' ἱδρυσε βι-
βλιοθήκην, τὴν ὁποίαν ηὔξησαν καὶ ἐπλούτισαν οἱ διάδοχοί του.

Ἀκρόπολις τῆς Περγᾶμου. (Ἀναπαράστασις).

Ἡ Πέργαμος εἶναι τὸ κόσμημα τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων. Οἱ Ἀτταλίδαι ἐστύλισαν μὲ ὑπέρτομα μνημεῖα τὴν πρωτεύουσάν, ἰδίως τὴν Ἀκρόπολιν. Εἰς τὴν εἰκόνα: Α) Ὁ Βωμὸς τοῦ Διὸς, Β) Τὸ ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ὁ πύργος εἰς τὴν σειράν τῶν κινόνων ἢ ὀνομαστῇ βιβλιοθήκῃ. Γ) Ναὸς τὸν ὁποῖον ἔκτισεν ὁ Τραϊανός.

ιδίως Εὐμένης Β'. Οἱ Περγαμηνοὶ κατεσκεύασαν νέον εἶδος χάρτου ἀπὸ λεπτὰ δέρματα προβάτων, τὴν ὀνομασθεῖσαν περ-
γαμηνήν.

Ἡ Περγαμηνή βιβλιοθήκη ἐγένεν ἐφάμιλλος τῆς Ἀλεξανδρινῆς. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς περιελάμβανε 200 χιλιάδας τόμους.

Ἡ Πέργαμος εἶχε τοὺς λογίους τῆς, σχολῆς γραμματικῶν καὶ τὴν ἐπιστήμην τῆς.

Ἀπὸ τὴν Πέργαμον κατάγεται ὁ διάσημος ἱατρός Γαληνὸς (129 - 201) μ. Χ., τὸν ὁποῖον θέτουν ἀμέσως μετὰ τὸν Ἱπποκράτην.

ΡΟΔΟΣ

Ἡ νῆσος ἔχει πολὺ παλαιότεραν ἱστορίαν. Ἀλλ' ἡ πόλις προῆλθεν ἐκ συν-οικισμού τὸ 407 π. Χ. καὶ ἐχαρά-

Ἄρῃς μετὰ τὸν Ἑρῶτα.
Μαρμάρινον ἀντίγραφον, Ρώμη, Ἐθνικὸν Μουσεῖον.
Ἔργον τοῦ τέλους τοῦ 4ου αἰῶνος. Ἐπίδρασις τοῦ Σκόπα καὶ Λυσίππου. Διασκευὴ ἐλληνιστικὴ. Ὁ Ἑρῶς πρόσθετος. Ἀρχικῶς παρίστανε τὸν θεὸν σοβαρὸν καὶ σύννον ἀναπαυόμενον μετὰ τὴν μάχην.

χθη ἀμφιθεατρικῶς, μὲ εὐρείας ὁδούς, ὑπὸ τοῦ περιφήμου πολεοδόμου Ἰπποδάμου τοῦ Μιλησίου. Τὸ τεῖχος τῆς εἶχε περιφέρειαν 15 περίπου χιλιομέτρων. Ταχέως αὐξηθεῖσα, ἀπέβη μία τῶν πλουσιωτέρων πόλεων τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, κοσμουμένη ἀπὸ πληθὸς ναῶν, ἱερῶν μνημείων, ἀνδριάντων.

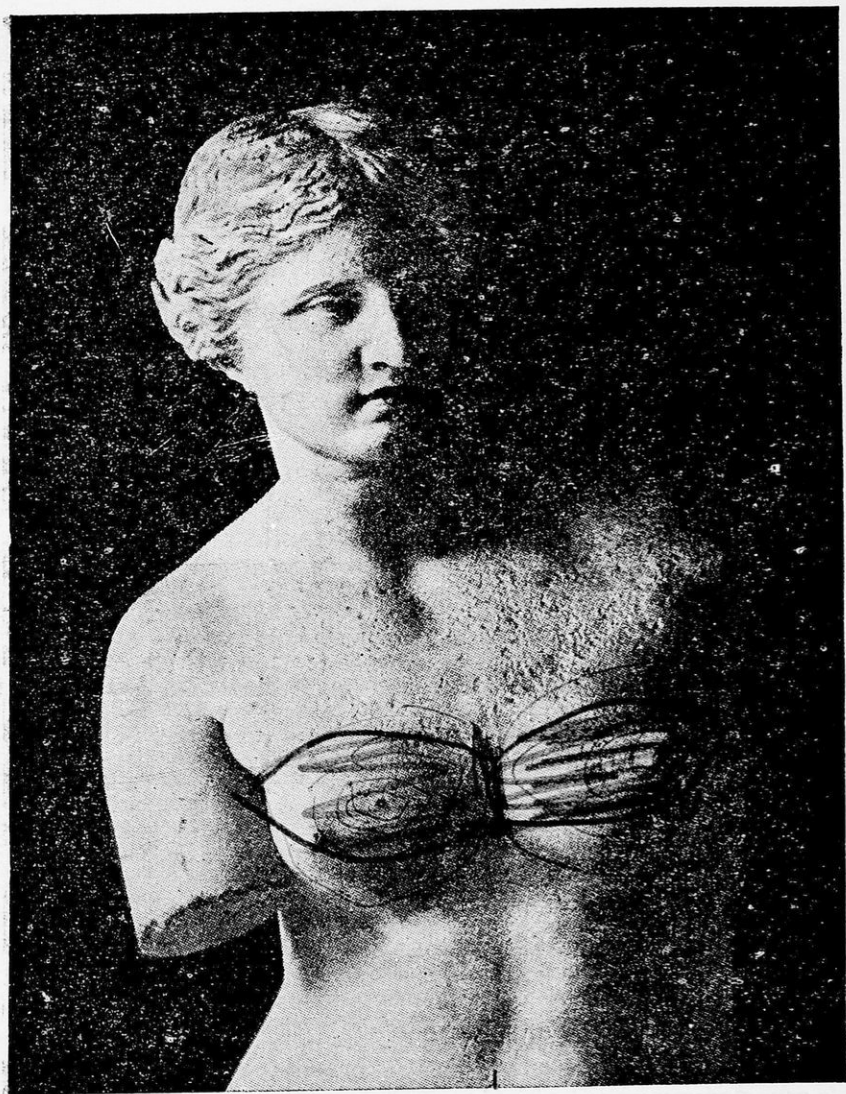
Ἐκυβερνᾶτο δημοκρατικῶς ἔχουσα αἰρετοὺς ἄρχοντας. Ἡ ἐπικρατοῦσα γλῶσσα ἦτο δωρική καὶ εἰς αὐτὴν ἐγράφοντο τὰ ψηφίσματα. Ἡ πόλις εἶχε πέντε λιμένας, εἰς τοὺς ὁποίους ἐναυλόχουν αἱ νῆες ἑτοιμοὶ πρὸς ἔκπλουν. Ἡ μεγάλη ἀγάπη τῶν εἰς τὰ ναυτικά ἔγινε παροιμιώδης. «Δέκα Ρόδιοι, δέκα νῆες», ἐλεγον.

Εἰς τὴν διπλωματικὴν ἱστορίαν εἰσέρχεται ἡ Ρόδος μὲ τὴν ὀνομαστὴν ἄμυναν κατὰ τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ (305 - 304). Εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, ἡ πόλις ἐπροχώρησε ταχέως, ὠφεληθεῖσα ἀπὸ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καταστροφὴν τῆς Τύρου, μεγάλου ἐμπορικοῦ λιμένος τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου.

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑ

Ἡ Ρόδος κυβερνᾶται ἀπὸ τότε ὑπὸ μετριοπαθοῦς ἀριστοκρατίας ἐμπόρων καὶ τραπεζιτῶν καὶ φθάνει τὸν χρυσοῦν αἰῶνά της. Τὰ νομίσματά της κυκλοφοροῦν εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, διότι ἔχουν πραγματικὴν ἀξίαν.

Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν κάμνουν λογικὰς παραχωρήσεις εἰς τὸν λαόν. Οἱ πλούσιοι δέχονται ἐνίοτε νὰ θρέψουν τοὺς πτωχοὺς καὶ δὲν γίνονται ποτὲ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Εἰς τὸ ἐξωτερικὸν συνετὴ καὶ σοφὴ πολιτικὴ ἐπιτρέπει εἰς τοὺς Ροδίους νὰ παίξουν πρόσωπον διαιτητοῦ εἰς τὰς συγκρούσεις Μακεδονίας, Αἰγύπτου, Συρίας. Ζητεῖ τὴν ἰσορροπίαν μεταξὺ τῶν μεσογειακῶν δυνάμεων, διότι εἰς αὐτὴν βλέπει τὴν ἐγγύησιν τῆς εἰρήνης καὶ εἰς τὴν εἰρήνην τὴν ἐλευθερίαν τῶν θαλασσῶν. Εἶναι ἀρκετὰ πλουσία καὶ δυνατὴ, διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν θέλησίν της. Τὰ 2%, τὰ ὁποῖα εἰσπράττει ἀπὸ τὰ εἰσαγόμενα καὶ ἐξαγόμενα ἐμπορεύματα, τῆς ἀποφέρουν, τὸ 170 π. Χ., 1 ἑκατομμύριον δραχμὰς περίπου. Δὲν διατηρεῖ περισσότερα ἀπὸ 50 πλοῖα εἰς τὴν ὑπηρεσίαν συγχρόνως, ἀλλὰ αὐτὰ εἶναι τοῦ πλέον συγχρονησμένου

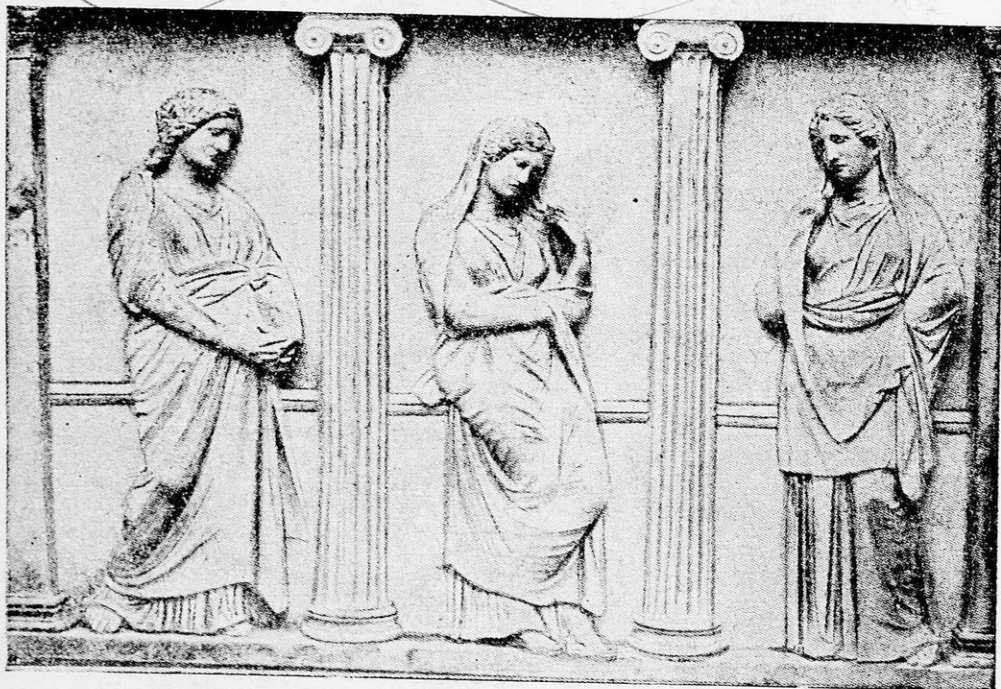
Ἀφροδίτη τῆς Μήλου. (Μαρμάρινον ἄγαλμα, Παρίσιον, Λοῦβρον).

Ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ἔργα τῆς ἀρχαιότητος. Εὗρέθη τὸ 1820 εἰς τὴν νῆσον Μήλον.
Ὁ τεχνίτης εἶναι ἄγνωστος. Πολλοὶ παραδέχονται ὅτι εἶναι τοῦ Σκόπα. Ἄλλοι
ὑποστηρίζουν ὅτι εἶναι ἀντίγραφον ἔργου τοῦ τέλους τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων.
Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὀρισθῇ πῶς παριστάνετο ἡ θεὰ καὶ τί ἐκράτει εἰς τὰς χεῖρας.
Ἡ ἐπεξεργασία τοῦ μαρμάρου εἶναι ἀπαράμιλλος, τὸ πρόσωπον τῆς θεᾶς ἔχει
ἐξαιρετικὴν χάριν καὶ συγχρόνως θεϊκὸν μεγαλεῖον.

τύπου. Διατηρεῖ τὰ νεωτάτου τύπου ναυπηγεῖα, εἰς τὰ ὅποια ἀπαγορεύει τὴν εἴσοδον ἐπὶ ποινῇ θανάτου εἰς ἐντοπίους καὶ ξένους.

ΠΑΙΔΕΙΑ

Ἡ Ρόδος ὅμως εἶναι συγχρόνως πόλις λογίων καὶ καλλιτε-

Σαρκοφάγος τῶν πενθουσῶν γυναικῶν. (Μουσεῖον Κωνσταντινουπόλεως).

Εὐρέθη, ὅπως καὶ ἡ λεγομένη σαρκοφάγος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, εἰς τὴν Σιδώνα. Τὸ μνημεῖον, εἶδος μονοπτέρου ἰωνικοῦ ναοῦ, περιβάλλεται ἀπὸ 18 πενθούσας γυναικεῖας μορφάς, αἱ ὅποιαι ἐκπροσωποῦν τὴν γυναικωνίτιδα τοῦ θαμμένου εἰς τὴν σαρκοφάγον Ἀσιάτου. Ἡ θλίψις ἐκδηλοῦται μὲ σαφροσύνην καὶ μετριοπάθειαν, ὅπως εἰς τὰς ἀττικὰς ἐπιτομβίους στήλας.

χνῶν. Εἰς τὴν νῆσον διέτριψε τὸν 4ον αἰῶνα (330 - 214) ἐξόριστος ὁ ἀθηναῖος ρήτωρ Αἰσχίνης, ἵδρυσεν ἐν καταφύτῳ τόπω

ἐκτὸς τῆς πόλεως ρητορικὴν σχολήν, ἣ ὁποία διετηρήθη καὶ εἰς τοὺς μετὰ Χριστὸν χρόνους. Εἰς αὐτὴν ἐσπούδαζαν Ἕλληνες, Ἀσιᾶται καὶ Ῥωμαῖοι. Οἱ ζωγράφοι Πρώτογένης καὶ Παρ-
 ράσιος συνθέ-
 τουν εἰς τὴν Ρό-
 δον μερικὰ ἀπὸ
 τὰ καλύτερα ἔρ-
 γα των. Κατὰ
 τὴν ἰδίαν ἐποχὴν
 (τέλος 4ου αἰῶ-
 νος) κατασκευά-
 ζεται ὁ περίφημος
 κολοσσὸς τῆς Ρό-
 δου, χαλκοῦν ἄ-
 γαλμα τοῦ Ἡλί-
 ου, στημένον πα-
 ρὰ τὸν λιμένα.

Μένανδρος.

Μαρμάρινον ἄγαλμα, 1ος π. Χ. αἰών, Βοστώνη.

του διήρκεσεν, ὡς λέγεται, 12 ἔτη. Δέν ἦτο τοποθετημένος εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος με ἀνοικτὰ τὰ σκέλη, ὥστε νὰ διέρχωνται ὑπ' αὐτὸν τὰ πλοῖα, ὅπως ἐφαντάσθησαν κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους. Παρὰ τοὺς ὀγκολίθους, τοὺς ὁποίους ἔθεσαν ἐντὸς αὐτοῦ, ἐκρημνίσθη τὸ 225 πιθανῶς ὑπὸ τοῦ μεγάλου σεισμοῦ καὶ ἔκτοτε ἔκειτο κατὰ γῆς μέχρι τῆς κατακτήσεως τῆς Ρόδου ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν (657 μ. Χ.), οἱ ὁποῖοι ἐτεμάχισαν καὶ ἐπώλησαν αὐτὸν ὡς μέταλλον.

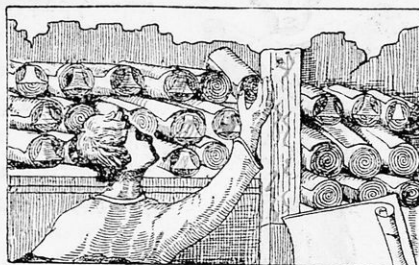
Πλάστης
 αὐτοῦ ἀνα-
 φέρεται ὁ
 Χάρης ὁ Λίν-
 διος, μαθη-
 τῆς τοῦ Λυ-
 σίππου, ἡ ὁ
 συμπολίτης
 αὐτοῦ Λά-
 χης. Ὁ κο-
 λοσσὸς εἶχεν
 ὕψος 31 μέ-
 τρα περίπου.
 Ἡ κατασκευὴ

Εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν ἤκμασεν ὀνομαστὴ σχολὴ γλυπτῶν, τῆς ὁποίας ἡ παραγωγὴ μετέβαλε τὴν Ρόδον εἰς μουσεῖον ἀγαλμάτων καὶ ἐπωλεῖτο μέχρι τῆς Μεσοποταμίας. Περίφημα ἀγάλματα θεῶν καὶ συμπλέγματα, τῶν ὁποίων ἀντίγραφα ἐσώθησαν, κατεσκευάζοντο εἰς τὴν Ρόδον. Ροδίων καλλιτεχνῶν ἔργον εἶναι τὸ σύμπλεγμα τοῦ Λαοκόοντος (1ος αἰών.).

Ἡ Ρόδος εἶχε καὶ τὸ Πανεπιστήμιόν της. Εἰς αὐτὸ διδάσκει τὸν 2ον π. Χ. αἰῶνα ὁ πολυμαθὴς φιλόσοφος καὶ ἱστορικός, ὁ Ποσειδώνιος (135 - 50 π. Χ.), τὸν ὁποῖον ἐπεσκέφθη ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς Πομπήιος καὶ ἤκουσεν ὁ Κικέρων.

Εἰς τὴν Ρόδον ἐμορφώθησαν τὰ στοιχεῖα Διεθνoῦς δικαίου, τὰ ὁποῖα ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ Ρωμαῖοι καὶ τὰ ἐλεηλάτησαν οἱ Βενετοί.

Ὁ μαρασμὸς τῆς πόλεως ἐπῆλθεν, ὅταν ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ρωμαίους (43 π. Χ.).

Βιβλιοθήκη.

Τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων εἶναι κύλινδροι ἀπὸ πάπυρον ἢ περγαμηνήν, τοὺς ὁποίους ἔθετον εἰς ἰδιαίτερας θήκας. Ἀπὸ τὸ ἐν ὅκρον τοῦ κυλίνδρου ἐκρέματο πινάκις, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔγραφον τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου. Εἰς τὴν εἰκόνα ὁ βιβλιοθηκῆριος τακτοποιεῖ τὰ βιβλία.

Ε'. ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Κατὰ τοὺς ἄλεξανδρινούς χρόνους ἔγινε μεγάλη κίνησις εἰς τὰ γράμματα. Ἀπὸ ἀπόψεως μάλιστα ποσοῦ ἡ παραγωγὴ βιβλίων εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρα ἀπὸ τοὺς κλασσικούς χρόνους, διότι καὶ τὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν εἶναι πολυπληθέστερον καὶ ἡ βιομηχανία τῶν βιβλίων ἐτελειοποιήθη. Ἀλλ' οἱ συγγραφεῖς τοῦ 3ου καὶ 2ου π. Χ. αἰῶνος δὲν ἔχουν οὔτε τὴν πρωτοτυπίαν οὔτε τὴν λεπτὴν χάριν τῶν συγγραφέων τῶν Ἀ-

θηνῶν. Ἡ γλῶσσα, εἰς τὴν ὁποίαν γράφουν, εἶναι ἡ ἀττική τροποποιημένη ὀλίγον συμφώνως μὲ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς. Τοιοῦτοτρόπως δημιουργεῖται ἡ κοινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν προήλθεν ἡ νεωτέρα ἑλληνικὴ. Εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτὴν γράφουν ὄχι μόνον οἱ Ἕλληνες ἀ-

Ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης.
Μαρμαρινὸν ἀγάλμα,
Παρίσιον, Λουβρον.

Ἡ θεὰ μὲ πλουσίαν ἐνδυμασίαν, μὲ τὰς ἀφθόνους καὶ κομψὰς πτυχώσεις, εἰς στάσιν ἐπιδεικτικήν. Τὸ περίφημον ἄγαλμα εἶχε στήσει ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς εἰς τὴν πρύμνην πλοίου, διὰ νὰ σαλπίσῃ τὴν νίκην κατὰ τοῦ Πτολεμαίου παρὰ τὴν Σαλαμῖνα τῆς Κύπρου. Παράβαλε τὴν παράστασιν ἐπὶ τοῦ νομίσματος.

τῆς εἶναι ὁ Καλλιμάχος, ὁ ποιητὴς τῶν ὕμνων.

Μόνον ἡ νοσταλγία τῆς φύσεως, τὴν ὁποίαν ἠσθάνθη ἡ γενεὰ τῶν χρόνων αὐτῶν ἡ ζῶσα εἰς τὴν πολυτέλειαν, καὶ τὴν τύρβην τῶν πόλεων, ἐγέννησε γνησίαν ποιητικὴν συγκίνησιν.

τὴν γράφουν ὄχι μόνον οἱ Ἕλληνες ἀδιακρίτως φυλῆς καὶ διαλέκτου, ἀλλὰ καὶ οἱ λόγιοι ὅλων τῶν λαῶν ἀπὸ τῆς Σικελίας μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν ποικιλυνύμων λαῶν συντάσσονται εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὰ νομίσματά των φέρουν ἑλληνικὰς ἐπιγραφάς.

ΠΟΙΗΣΙΣ

Εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ποιηταὶ Μένανδρος (342 - 292) καὶ Φιλήμων (361 - 262) κ.ἄ. σατιρίζουν εἰς τὰς κωμωδίας των ἐλαττώματα καὶ ἀδυναμίας τῶν ἀνθρώπων, τὸν φιλάργυρον πατέρα, τὸν ἄσωτον υἱόν, τὸν πονηρὸν δοῦλον κλπ., ἀκολουθοῦντες τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς των. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἡ λεγομένη νέα κωμωδία, ἡ ὁποία ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον εἰς τοὺς νεωτέρους κωμικοὺς ἀπὸ τοῦ Πλαύτου μέχρι τοῦ Μολιέρου.

Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐκαλλιιεργήθη ἀπὸ τοὺς ποιητὰς τῆς αὐλῆς εἶδος λογίας ποιήσεως, ἡ ὁποία ἔχει ἀνάγκην σχολίων, διὰ νὰ ἐννοηθῇ. Τὴν τάσιν αὐτὴν ὠνόμασαν ἀλεξανδρινισμόν καὶ ὁ χαρακτηριστικώτερος ἀντιπρόσωπος αὐ-

Κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς δηλαδὴ χρόνους ἀνεπτύχθη ἡ λεγομένη βουκολικὴ ποίησις, ἡ ὁποία περιγράφει τὸν βίον τῶν ποιμένων καὶ τῶν ἀγροτῶν καὶ ψάλλει τὰς ἀπολαύσεις τῆς ἀπλῆς ζωῆς εἰς τὴν ἐξοχὴν. Ὁ τελειότερος ἀντιπρόσωπος τοῦ εἶδους αὐτοῦ εἶναι ὁ Θεόκριτος, γεννηθεὶς περὶ τὸ 300 π.Χ. εἰς τὰς Συρακούσας ἢ εἰς τὴν νῆσον Κῶ, ὁ ὁποῖος εἰς τὰ Εἰδύλλιά του ἔχει πραγματικὴν ἔμπνευσιν καὶ ἀνύψωσε τὸ μικρὸν αὐτὸ εἶδος εἰς μεγάλην ποίησιν.

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

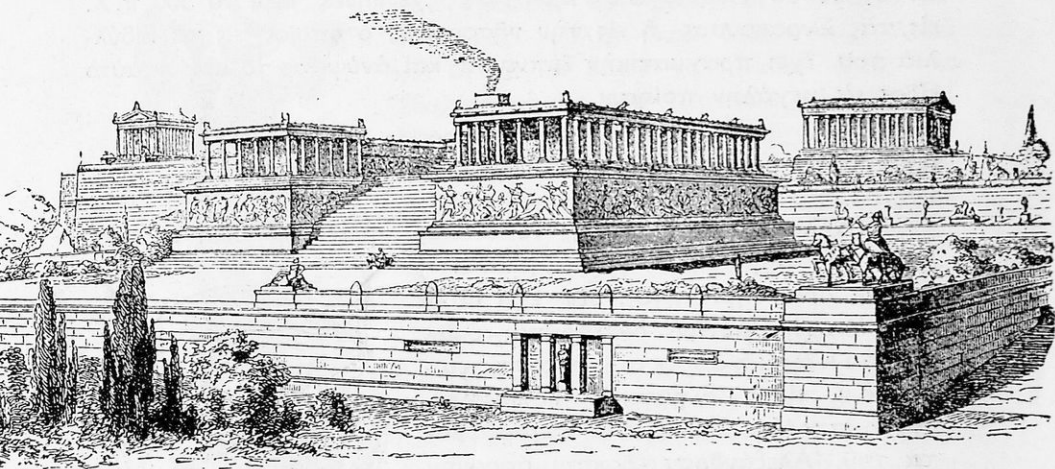
Τὸ λογοτεχνικὸν εἶδος τὸ ὁποῖον προεξέχει, εἶναι ὁ πεζὸς λόγος. Ἡ ρητορικὴ, ὡς ὄπλον πολιτικῆς δραστηριότητος, δὲν ἔχει θέσιν τὴν ἐποχὴν αὐτήν, διατηρεῖται ὅμως τὸ δικανικὸν καὶ πανηγυρικὸν εἶδος. Εὐρύτατα καλλιεργεῖται ἡ ἱστορία. Τὰ μεγάλα κατορθώματα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς πλουσίαν ἱστοριογραφίαν. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνωτάτους ἀξιωματικούς, ὅπως ὁ Πτολεμαῖος ὁ Λάγου, ὁ Νέαρχος, διηγήθησαν τὴν ἐκστρατείαν ἢ ἐπεισόδιά της. Ἄλλ' ἀπὸ τὰ ἔργα των, τὰ ὁποῖα δὲν διεκρίνοντο διὰ τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς, ἀποσπάσματα μόνον διεσώθησαν. Διὰ νὰ συναντήσωμεν ἱστοριογράφον δυνάμενον νὰ συγκριθῇ μὲ τοὺς ἱστορικοὺς τοῦ 5ου ἢ 4ου αἰῶνος, πρέπει νὰ κατέλθωμεν εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας. Αὐτὸς εἶναι ὁ Πολύβιος ὁ Μεγαλοπολίτης (205 - 125), ὁ ὁποῖος, ζήσας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους, συνέγραψε γενικὴν ἱστορίαν τῶν χρόνων του, διὰ νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς του τοὺς λόγους τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ρωμαίων καὶ διὰ νὰ νουθετήσῃ αὐτοὺς ἐκθέτων τὰ σφάλματα, τὰ ὁποῖα διέπραξαν.

Ἄλλ' οἱ ἀλεξανδρινοὶ χρόνοι δὲν εἶναι κυρίως περίοδος πα-

Ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης.
Ἐπὶ νομίσματος Δημητρίου τοῦ
Πολιορκητοῦ.

ραγωγής πρωτοτύπων έργων, ὅσον περισυλλογής ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἐδημιουργήθη εἰς τοὺς καλοὺς χρόνους. Τὸ τιμητικὸν διὰ τοὺς λογίους καὶ ποιητὰς τῆς ἐποχῆς εἶναι ὅτι, ἐνῶ οἱ ἴδιοι δὲν στεροῦνται ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ καὶ πολυπληθῶν θαυμαστῶν τῶν

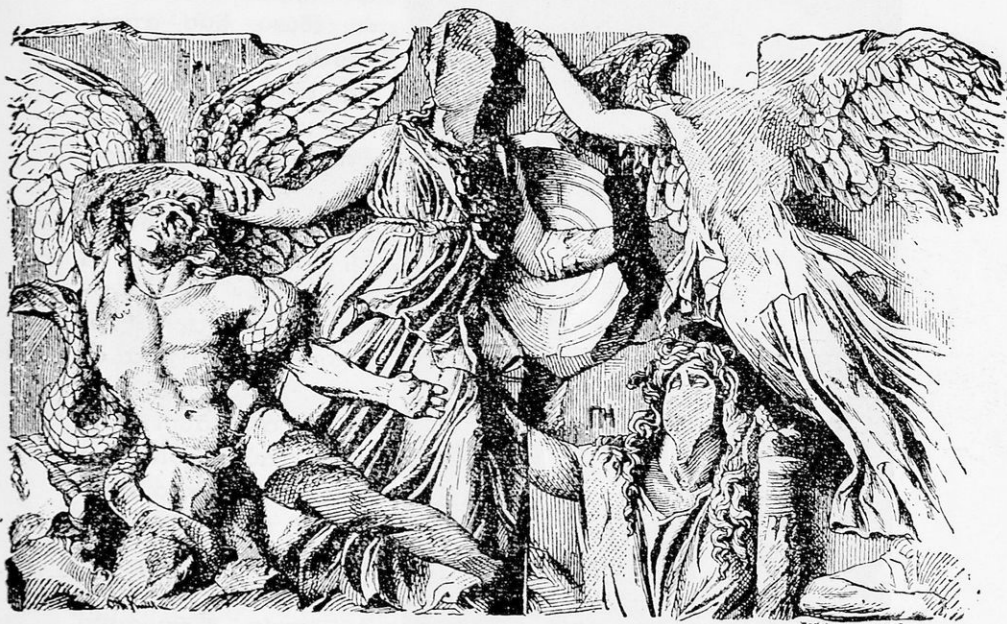

Ὁ Μέγας Βωμὸς τοῦ Διὸς (ἀναπαράστασις).

Τὸ περικαλλέστατον μνημεῖον τῆς Περγάμου, ὁ Βωμὸς τοῦ Διὸς, ἐν ἐκ τῶν ἑπτὰ θαυμάτων τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἀνηγέρθη εἰς ἐπιφανεστάτην θέσιν τῆς ἀγορᾶς ὑπὸ τοῦ Εὐμένους Β' περὶ τὸ 150 π. Χ. Τὸ ὅλον κτίριον ἦτο ὀρθογώνιον τετράπλευρον, ὕψους 9 μ., μήκους 36 μ. καὶ πλάτους 34 μ., ὁλόκληρον ἐκ μαρμάρου. Μεγαλοπρεπὲς κλίμαξ 20 μ. πλάτους, ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς, ἀνεβίβαζεν εἰς τὸν κυρίως βωμόν. Ἐστηρίζετο εἰς βάσιν ἢ κρηπίδωμα κοσμούμενον πρὸς ὅλας τὰς πλευρὰς ἀπὸ παραστάσεως ἀναγλύφους, δηλαδὴ ἀπὸ μικρὰν συνεχομένην ζωφόρον ὕψους 1,67, ἡ ὁποία παρίστανε τὴν Γίγαντομαχίαν συμβολίζουσιν τὰς κατὰ τῶν Γαλατῶν νίκας τῶν Ἀτταλιδῶν. Ἡ μεγαλειώδης γλυπτικὴ σύνθεσις, συνεργασία πολλῶν καλλιτεχνῶν, κατέπλησσε μὲ τὴν τόλμην καὶ τὴν βιαιότητα τῶν κινήσεων καὶ τὴν συνταρακτικὴν ὁρμὴν τῶν παραστάσεων. Ἐπὶ τοῦ κρηπίδωματος ὑψοῦτο στοὰ ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, περιβάλλουσα ἀπὸ τὰς τρεῖς πλευρὰς τὸν βωμόν.

ἔργων τῶν, ἀναγνωρίζουν ἐν τούτοις τὴν ἀνωτέραν πνοὴν καὶ τελειότητα τῶν ἔργων τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν γ ρ α μ μ α τ ι κ ο ῖ, περισυλλέγουν μετὰ σεβασμοῦ καὶ ζήλου, ἀντιγράφουν καὶ σχολιάζουν τὰ ἔργα

αὐτά. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἰδίως χάρις εἰς τὴν γενναίαν ὑποστήριξιν τῶν Πτολεμαίων προσδεύει ἡ ἐργασία αὐτῇ. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἔζησαν οἱ ἐξοχώτεροι τῶν Ἑλλήνων σχολιαστῶν καὶ ἑρμηνευτῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὀνομαστότερος εἶ-

Τὸ σύμπλεγμα τῆς Ἀθηνᾶς.

Ἀπὸ τὴν Τιτανομαχίαν τοῦ βαμοῦ τῆς Περγάμου.

Ἡ Ἀθηνᾶ βεβαία διὰ τὴν νίκην ἔχει ἀρπάσει εἰς ὀμητικὴν τῆς κίνησιν ἐκ τῆς κόμης ἓνα νεαρὸν Τιτᾶνα. Ἡ μορφή κάτω εἶναι ἡ Γῆ, ἡ μήτηρ τῶν Τιτάνων, ἡ ὁποία ἱκετεύει διὰ τὰ τέκνα τῆς.

ναὶ ὁ Ἀρίσταρχος, καὶ ἔγιναν ἀξιόλογα ἀντίγραφα τῶν κλασσικῶν συγγραφέων. Οἱ σοφοὶ τῆς Περγόμου ἐμελέτησαν ἰδίως τοὺς ρήτορας.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Οἱ χρόνοι μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον σημειῶνουν νέαν ἀκμὴν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Προεξέχουν τῶρα τὰ προβλήματα

τῆς ζωῆς, δηλαδή τί ἀξίαν ἔχει ἡ ζωὴ καὶ πῶς πρέπει νὰ ζήσῃ ὁ ἄνθρωπος, διὰ νὰ εἶναι εὐτυχής. Ἡ φιλοσοφία δηλαδή γίνε-

Γαλάτης φονεύει τὴν γυναῖκά του.
Μαρμάρινον σύμπλεγμα, Ρώμη.

Ἀντίγραφον χαλκίνου συμπλέγματος ἀπὸ ἐκείνα τὰ ὁποῖα ἔστησεν ὁ Ἀττάλος εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῆς Περγᾶμου εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης κατὰ τῶν Γαλατῶν. Ὁ Γαλάτης κρατεῖ τὸ σῶμα τῆς γυναίκας του, τὴν ὁποίαν ἐφόνευσε, διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ἐνῶ βυθίζει τὸ ξίφος εἰς τὸ στήθος του.

ἀπολαύσεις, ὅπως ἐνόμισαν πολλοί, ἀλλὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ πνεύματος, τὴν φιλίαν, τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὸ καθῆκον.

ται πρακτικὴ εἴτε ἡθική. Εἰς τὰ ἀνωτέρω ἐρωτήματα ὁ Ζοῦς αἰῶν ἔδωκε δύο ἀπαντήσεις. Ἡ μία ἀπ' αὐτὰς εἶναι ὅτι ἡ ζωὴ ἔχει μικρὰν ἀξίαν καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ εἶναι αὐτάρκης, νὰ ζητήσῃ δηλαδή τὴν εὐτυχίαν εἰς τὸν ἑαυτὸν του μόνον καὶ νὰ μὴ τὴν ἐξαρτήσῃ ἀπὸ ἐπίγεια ἀγαθὰ, ἀπὸ πλοῦτον, δόξαν, ἀπολαύσεις. Ἡ τάσις αὕτῃ διδάσκει αὐστηρὰν ἐγκράτειαν. Αὕτῃ εἶναι ἡ περίφημος διδασκαλία τοῦ Ζήνωνος (270), ἡ ὁποία ὠνομάσθη στωϊκὴ φιλοσοφία. Ἀντιθέτως ὁ Ἐπίκουρος (341-270) ἀποδίδει μεγάλην ἀξίαν εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν εὐρίσκει εἰς τὴν ἀπόλαυσιν. Ἀλλὰ δὲν ἐννοεῖ τὰς χυδαίας ἢ ἀπλῶς τὰς σωματικὰς

« Ὅταν λέγωμεν σκοπὸς τῆς ζωῆς εἶναι ἡ ἡδονή », γράφει ὁ Ἐπίκουρος, « δὲν ἐννοοῦμεν τὰς ἡδονὰς τῶν ἀσώτων ἢ ὅσας προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀπόλαυσιν μόνον. . . Δὲν εἶναι τ' ἀτελείωτα φαγοπότια, τραγούδια καὶ διασκεδάσεις, ἡ παραλυσία εἴτε ἡ ἀπόλαυσις ψαριῶν καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα σηκώνει πολυτελὴς τράπεζα, ποὺ κάμνουν εὐχάριστον τὴν ζωὴν, ἀλλὰ ὁ νηφάλιος στοχασμός, ὁ ὁποῖος ἐρευνᾷ καὶ ἀνακαλύπτει τοὺς λόγους διατί προτιμῶμεν τοῦτο καὶ ἀποφεύγομεν τὸ ἄλλο, καὶ ἐκδιώκει τὰς πλανερὰς δοξασίας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἡ κυριώτερα αἰτία τῆς ψυχικῆς ταραχῆς ». (Ἐπιστολὴ πρὸς Μεναικέα, Διογένης Λαέρτιος Ι', 131).

Ἡ πληγωμένη Ἀμαζών τῆς Περγάμου.

Ἀπὸ τὰ ωραιότερα ἔργα τῆς ἑλληνιστικῆς γλυπτικῆς, εἰκονίζει θαυμασίως τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ρώμης καὶ τῆς σφυζούσης νεότητος. Ἀπὸ τὰ ἀναθήματα τοῦ Ἀγάλου Α' ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως.

Αὕτῃ εἶναι ἡ ἐπικουρείος φιλοσοφία, ἡ ὁποία ἔχει ἑλληνικώτερον χαρακτῆρα, ἐνῶ ἡ στωικὴ προδίδει ἀνατολικὴν ἐπίδρασιν.

Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Οἱ χρόνοι τῶν διαδόχων εἶναι ἰδίως ἡ ἐποχὴ ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ Γεωγραφία ἦτο φυσικὸν νὰ κάμῃ μεγάλας προόδους. Ἡ κατάκτησις τοῦ Περσικοῦ κράτους ἤνοιξεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὸν δρόμον διὰ τὴν διερεύνησιν χωρῶν, τὰς ὁποίας οὐδόλως ἐγνώριζον ἢ ἐλάχιστα εἶχον ἀκούσει περὶ αὐτῶν.

Κατὰ τοὺς χρόνους ἤδη τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ ναύαρχος Νέαρχος ἐξετέλεσε καὶ περιέγραψε περίπλουν τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ, μὲ σκοπὸν τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ. Ὁ Πυθέας ὁ Μασσαλιώτης κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους πλέων κατὰ μῆκος τῆς δυτικῆς πα-

ραλίας τῆς Εὐρώπης ἔφθασε μέχρι τῆς βορειοτέρας ἄκρας τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Ἑλβα. Αἱ πληροφορίες του διὰ τὸ βόρειον σέλας καὶ τὸν παγωμένον ὠκεανὸν τοῦ βορρᾶ ἔθεωρήθησαν μάλλον φανταστικαὶ ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του.

Χρησιμοποιῶν τὰς ἐργασίας ἄλλων ἐρευνητῶν καὶ τὰς ιδι- κάς του παρατηρήσεις ὁ γεωγράφος Ἐρασθίνης συνέταξε παγκόσμιον χάρτην, μὲ πολλὰς ἀτελείας φυσικά, καὶ διὰ τὰς πε- ρισσότερον ἀκόμη γνωστὰς χώρας τῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου, ὅπως σιδήποτε ὅμως κατόρθωμα διὰ τὴν ἐποχὴν του.

Τὸ σφαιρικὸν σχῆμα τῆς γῆς εἶναι διὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν πεποιθήσις γενικὴ.

Ἡ Ἀστρονομία συμβαδίζει μὲ τὴν γεωγραφίαν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν γίνονται ἀκριβέστερον γνωστὰ εἰς τοὺς Ἑλ- ληνas αἱ ἀστρονομικαὶ γνώσεις τῶν Χαλδαίων. Ὁ σπουδαιότε- ρος τῶν ἀστρονόμων τῆς ἐποχῆς Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος διετύπωσε σαφῶς τὴν θεωρίαν, ὅτι ἡ γῆ στρέφεται περὶ τὸν ἄ- ξονά της καὶ κινεῖται περὶ τὸν ἥλιον. Ἀνεκάλυψε δηλαδὴ ὅσα ἀ- νεκαλύφθησαν μετὰ 18 αἰῶνας ὑπὸ τοῦ Κοπερνίκου καὶ ἀπε- δείχθησαν ἀπὸ τὸν Γαλιλαῖον καὶ τὸν Κέπλερ, ἀφοῦ εἶχον τα- φῇ ἐν τῷ μεταξύ ἀπὸ τὴν παρακμὴν τῆς ἐπιστήμης.

Τὰ Μαθηματικὰ καὶ ἡ Μηχανικὴ ὑπῆρξαν προϋπόθε- σεις διὰ τὰς ἀνακαλύψεις αὐτάς. Αἱ ἀστρονομικαὶ ἀνακαλύψεις θὰ ἦσαν ἀδύνατοι χωρὶς τὰς λαμπρὰς προόδους τῶν μαθηματι- κῶν. Κέντρον καὶ διὰ τὰς σπουδὰς αὐτάς ὑπῆρξεν ἡ Ἀλεξάν- δρεια. Ὁ Εὐκλείδης, ζήσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ πρώτου Πτο- λεμαίου, ἔγραψε τὰ «Στοιχεῖα τῆς Γεωμετρίας», τὰ ὁποῖα καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα καὶ μετέπειτα ὑπῆρξαν τὸ μᾶλλον διαδεδομένον βιβλίον τῆς γεωμετρίας.

Ὁ Ἀρχιμήδης (287-212), γεννηθεὶς καὶ ἐργασθεὶς εἰς τὰς Συρακούσας, ἀνεδείχθη ὁ μεγαλύτερος μαθηματικὸς τῆς ἀρχαιό- τητος. Ἀνεκάλυψε τὴν ὑδροστατικὴν ἀρχήν, ἡ ὁποία φέρει τὸ ὄνομά του καὶ χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν εὔρεσιν τοῦ εἰδικοῦ βά- ρους τῶν σωμάτων.

Τὸ «δός μου ποῦ νὰ σταθῶ καὶ θὰ κινήσω τὴν γῆν» (δός μοι πᾶστώ καὶ τὰν γᾶν κινασῶ) εἶναι φράσις, τὴν ὁποῖαν λέγεται ὅτι εἶπεν, ὅταν ἀνεκάλυψε τὴν δύναμιν τῶν μοχλῶν, ἀλλὰ πι-

θανῶς δὲν εἶναι ἰδική του. Μαρτυρεῖ ὅμως τὸν θαυμασμόν, τὸν ὁποῖον προεκάλεσεν εἰς τοὺς συγχρόνους ἢ ἀνακάλυψις.

Εἰς τὴν μηχανικὴν ἐπετέλεσε σπουδαιότατας προόδους καὶ εἰς τὰς μηχανάς του ὀφείλεται ἡ μακρὰ ἀντίστασις τῶν Συρακουσῶν εἰς τὴν ἐπίθεσιν τῶν Ρωμαίων τὸ 213.

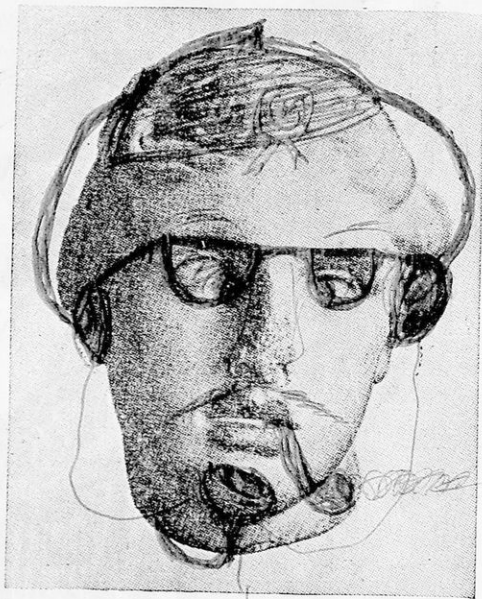
Εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν ἤκμασαν οἱ μηχανικοὶ Κτησίβιος καὶ Φίλων.

Ἡ Ζωολογία καὶ ἡ Βοτανικὴ μεγάλως ὠφελήθησαν ἀπὸ τὴν πρόοδον τῆς γεωγραφίας. Με τὰς μεγάλας γεωγραφικὰς ἀνακαλύψεις ἐπληθύνθησαν αἱ ζωολογικαὶ καὶ φυτολογικαὶ γνώσεις τῶν ἀνθρώπων χάρις εἰς παρὰ ξένα ζῶα καὶ ἐξωτικά φυτά, τὰ ὅποια εὗρέθησαν εἰς τὰς νέας χώρας.

Ὁ παρὰ τὰ ἀνάκτορα τῆς Ἀλεξανδρείας ζωολογικὸς κήπος ἔγινεν ὀνομαστὸς μὲ τὰ παντὸς εἶδους ἄγρια θηρία, πτηνὰ καὶ ἑρπετά.

Ἀξιόλογοι ἐπιστήμονες τῶν κλάδων τούτων δὲν ἀναφέρονται κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν διαδόχων, ὅπως θὰ ἀνέμενε κανεῖς.

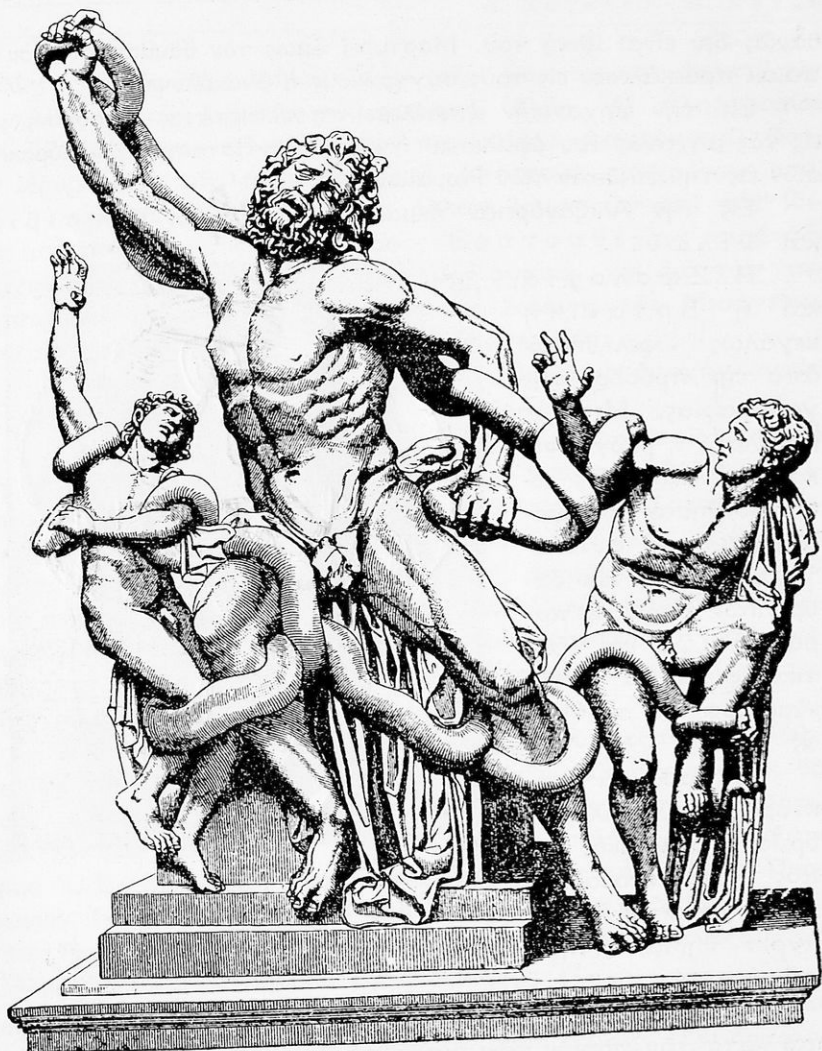
Ἡ Βιολογία ἔχει ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σπουδαιότατον ἀντιπρόσωπον τὸν Ἡρόφιλον, ὁ ὅποιος διὰ συνεχῶν παρατηρήσεων ἐπὶ ζῶντων καὶ ἐπὶ πτωμάτων, ἐπέτυχε σοβαρὰς ἀνακαλύψεις διὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος. Τὴν τελευταίαν αὐτὴν ἀνακάλυψιν, λησμο-

Κεφαλή γυναικός.

Βερολῖνον.

Μαρμαρινὴ κεφαλή προερχομένη ἐκ
Περγάμου.

Ὁ Λαοκόων καὶ τὰ τέκνα του.
Σύμπλεγμα τῶν Ροδίων Ἀγησάνδρου, Ἀθηνόδωρου καὶ Πολυδώρου. Βατικανόν
Ρώμη.

Ἔργον προχωρημένων ἑλληνιστικῶν χρόνων (μέσα τοῦ 1ου π. Χ. αἰῶνος) ἀνακαλυφθέν τὸ 1506 μ. Χ. Τὸ πάθος διαβαθμίζεται μὲ ἐξαιρετικὴν τέχνην. Τὸ δεῖγμα τοῦτο ὀψίμου ροδιακῆς τέχνης, ἐθαυμάσθη παρὰ τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων.

νηθεῖσαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς παρακμῆς, ἐπανέφερεν εἰς φῶς τὸν 17ον μ. Χ. αἰῶνα ὁ Ἄγγλος Χάρβεϋ (Harvey) καὶ ἐγίνεν ἐνδοξος.

Ἡ ἱατρικὴ ἐπίσης σημειώνει ἀξιόλογον πρόοδον. Αἱ ἀντιλήψεις τῶν ἱατρῶν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ πατρὸς τῆς ἑλληνικῆς ἱατρικῆς, τοῦ Ἱπποκράτους, ὁ ὁποῖος ἔζησε τὸν 5ον αἰῶνα. Τὰς νέας ἀντιλήψεις ἐσυστηματοποίησεν ἀργότερα ὁ δεύτερος μεγάλος Ἕλλην ἱατρὸς Γαληνὸς ὁ Περγαμηνός, ὁ ὁποῖος ἔζησε κατὰ τοὺς Ρωμαίκοὺς χρόνους (131 - 201 μ. Χ.).

Η ΤΕΧΝΗ

Ἡ σημαντικωτέρα ὁμως παραγωγή τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων εἶναι εἰς τὴν τέχνην. Ἡ πρωτοτυπία καὶ ἡ παραγωγικότης τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν δὲν ἐξηντλήθη κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς καὶ ἡ ἑλληνιστικὴ τέχνη δὲν εἶναι παρακμὴ οὔτε μίμησις, ἀλλὰ νέα μορφή τῆς ἑλληνικῆς τέχνης.

Ἔστιά τῆς ἑλληνιστικῆς τέχνης εἶναι πάντοτε ἡ κυρίως Ἑλλάς, ὅπου διατηροῦνται ἀκμαῖα ἐργαστήρια, καὶ οἱ καλλιτέχναι οἱ ἐργασθέντες εἰς τὰς πρωτευούσας τῶν ἰσχυρῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀνατολῆς προσέρχονται γενικῶς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Μόνον εἰς τὴν Ρόδον καὶ τὴν Πέργαμον ἀνεπτύχθη ἰθαγενὴς τέχνη.

Οἱ καλλιτέχναι τοῦ 5ου αἰῶνος εἶχον παραστήσει τὴν ἥρε-

Τὸ παιδί μετὰ τὴν χῆνα.
Μαρμαρίνον ἀντίγραφον, Ρώμη,
Βατικανόν.

Ἡ ἑλληνιστικὴ τέχνη εὐχαριστεῖται νὰ παριστάνῃ ἀστεία ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Τὸ ἀνωτέρω παριστάνει μὲ πολλὴν χάριν παιδάκι ποὺ παλεύει μετὰ χῆνα. Ἡ κεφαλὴ τοῦ παιδιοῦ μετὰ τὸ σοβαρὸν ὕφος προκαλεῖ θυμηδίαν.

μον ἰσχὺν καὶ τὴν σεμνὴν αὐτοπεποιθήσιν, ὁ Πραξιτέλης τὴν συναισθηματικὴν ἀνησυχίαν, ὁ Σκόπας τὸ πάθος. Οἱ τεχνῖται τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων προσπαθοῦν νὰ παραστήσουν ἰσχυρὰς κινήσεις τῆς ψυχῆς, τὸν φυσικὸν πόνον καὶ τὴν ἀγωνίαν καὶ ἀγαποῦν τὴν πολυτέλειαν. Πρότυπον τοιοῦτου ἔργου εἶναι ὁ περίφημος Λαοκόων, ὁ θνήσκων Γαλάτης κλπ. Εἰς

Τὸ ψηφιδωτὸν μετὰ τὰς περιστέρας.

Ρώμη, Καπιτώλιον.

Λεκάνη μετὰ περιστέρας καθήμενας εἰς τὰ χεῖλη τῆς. Εἶναι ἀντίγραφον ὀνομαστοῦ ἔργου τοῦ διασημοτέρου ψηφιοθέτου τῆς ἀρχαιότητος Σώσου (2ος π. Χ. αἰών), ὁ ὁποῖος ἐφιλοτέχνησεν εἰς δωματίον πιθανώτατα, τῆς κατοικίας τῶν βασιλέων τῆς Περγᾶμου τὸν περίφημον «ἀσάρωτον οἶκον», δηλαδὴ ψηφιδωτὸν δάπεδον παριστάνον ἀπορρίμματα δείπνου καὶ τὴν λεκάνην μετὰ τὰς περιστέρας. Ψηφιδωτὰ ἢ μωσαϊκὰ ὀνομάζονται χρωματισταὶ εἰκόνες κακελυμμέναι μετὰ μικρὰ χρωματιστὰ πετράδια. Ἡ τέχνη ἐμφανίζεται πρὸς τὰ τέλη τοῦ 4ου αἰῶνος. Τὸν τρίτον αἰῶνα εἶναι τόσο διαδεδομένη, ὥστε ὁ βασιλεὺς τῶν Συρακουσῶν Ἰέρων Β' (239 — 215) ἐστόλισεν ὁλόκληρον τὸ δάπεδον πολυτελοῦς πλοίου μετὰ ψηφιδωτὰ, εἰς τὰ ὅποια εἰκονίζετο «πᾶς ὁ περὶ τὴν Ἰλιάδα μῦθος».

τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἀνήκει ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης. Τὴν πρῶ-
την θέσιν ἔχει πάντοτε ἡ γλυπτική, ἀλλὰ κατασκευάζονται καὶ
ἔργα ἀρχιτεκτονικῆς μεγάλα καὶ ἐπιβλητικά, ὅχι ὅμως πάντοτε κα-
λαισθητικά, πρὸς στολισμὸν τῆς ἑδρας τῶν βασιλέων. Ἐπίσης
ἀναπτύσσεται ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ τέχνη τῶν ψηφιδωτῶν.

Μερικὰ ἀπὸ τὰ καλύτερα γλυπτικὰ ἔργα τῶν ἑλληνιστικῶν
χρόνων κατεσκευάσθησαν εἰς τὴν Πέργαμον, ὅπου ὁ Ἀτταλος
ἱδρύσει σειρὰν ἀφιερωμάτων εἰς τοὺς θεοὺς μετὰ τὴν νίκην κατὰ
τῶν Γαλατῶν. Ἀπ' αὐτὰ ἀνευρέθη ὁ μέγας βωμὸς τοῦ Διός.
Τὸ γλυπτικὸν σύμπλεγμα, τὸ ὁποῖον κοσμεῖ τὸν βωμὸν, παρι-
στάνει συμβολικῶς τὸν πόλεμον τῶν θεῶν κατὰ τῶν Γιγάντων
καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ ἐπιβλητικώτερα γλυπτικὰ συμπλέγματα τῆς
ἀρχαιότητος. Ἀπαράμιλλος ἐπίσης εἶναι ὁ γλυπτικὸς διάκοσμος
τοῦ λεγομένου τάφου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ

Ἡ ἱστορία τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὅπως καὶ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, εἶναι κυρίως ἱστορία τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον χωρῶν. Διὰ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐπλάτυνεν ὁ χῶρος, ἀλλὰ πρὸς Ἀνατολὰς. Ἡ ἱστορία τῆς Ρώμης μᾶς φέρει δυτικώτερον, εἰς τὴν Ἰταλίαν πρῶτον, ἢ ὅποια ἀνήκει ἀκόμη εἰς τὸν μεσογειακὸν χῶρον, ἀργότερον διαρκῶς δυτικώτερον, πρὸς τὴν σημερινὴν Γαλλίαν, τὴν Ἰσπανίαν, τὰς Βρεττανικὰς νήσους καὶ τὴν Γερμανίαν. Ὁ ὀρίζων αὐτὸς εὐρύνεται περισσότερον τὸν Μεσαίωνα καὶ λαμβάνει εἰς τὸν κύκλον του ἐκτάσεις τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης, καθὼς καὶ τὴν Σκανδιναυϊκὴν χερσόνησον.

Ἐπὶ τῶν Ρωμαίων ἤδη ἡ ἱστορία γίνεται περισσότερον εὐρωπαϊκὴ. Λαοὶ τῆς Εὐρώπης ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον εἰσέρχονται, ἀπὸ τοῦ τέλους ἰδίως τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, εἰς τὴν σκηνὴν τῆς ἱστορίας καὶ διαδραματίζουν διαρκῶς σημαντικώτερον μέρος ὥς ἐργάται τοῦ μεσαιωνικοῦ καὶ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Ἡ Εὐρώπη εἶναι ἡ προνομιοῦχος ἡπειρος, ἢ ὅποια ἔχει κεντρικὴν θέσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν της.

Οἱ λαοὶ τῆς δυτικωτέρας πρὸς ἡμᾶς Εὐρώπης εἰσῆλθον εἰς τὴν ἱστορικὴν ζωὴν πολὺ ἀργότερον ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ προϊστορία των διήρκεσε πολὺ περισσότερον μέχρι τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες ἐτάραξαν τὴν πρωτόγονον γαλήνην των.

Ἐπιβάλλεται λοιπὸν νὰ γνωρίσωμεν τὴν παλαιότεραν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης, τὴν προῖστορίαν της καὶ τὴν διαμόρφωσιν τῶν λαῶν της.

ΓΝΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΠΕΡΙ ΕΥΡΩΠΗΣ

Ἡ ὀνομασία Εὐρώπη εἶναι τόσον παλαιά, ὅσον καὶ ἡ ἱστορία. Ἄλλ' οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν ἐγνώριζον ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην. Ὁ Ἡρόδοτος γνωρίζει μόνον ὅτι δὲν εἶναι νῆσος. Ἐξάκοσια ἔτη βραδύτερον, τὸν καιρὸν τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων, ὁ Κλαύδιος Πτολεμαῖος, ὁ περίφημος ἀστρονόμος καὶ γεωγράφος, ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ 2ου μ. Χ. αἰῶνος, εἰς τὸ ἔργον του «Γεωγραφικὴ ἀφήγησις» γνωρίζει ἐντελῶς ἀορίστως τὰ μεσημβρινὰ παράλια τῆς Σκανδιναβίας, τὴν ὁποίαν νομίζει νῆσον, καὶ τὴν Σαρματίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Εὐρώπη ἤνοῦτο μετὰ τῆς Ἀσίας. Ὁ ἀξιόλογος Ρωμαῖος ἱστορικὸς Τάκιτος, ζήσας πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος, περιέγραψε τὴν Γερμανίαν μὲ παρατηρητικότητα καὶ ἀκρίβειαν. Διὰ τοὺς ἀρχαίους ἡ Εὐρώπη ἐτελείωνεν εἰς τὸν ποταμὸν Τάναϊν, τὸν σημερινὸν Δόν, ὁ ὁποῖος χύνεται εἰς τὴν Ἀζοφικὴν θάλασσαν. Ὁ εὐφύεστατος καὶ πολὺ μορφωμένος συγγραφεὺς Λουκιανὸς τὸν 2ον μ. Χ. αἰῶνα γράφει ὅτι ὁ ποταμὸς αὐτὸς εἶναι τὸ ὄριον τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης.

Ἡ Εὐρώπη ἤρχισε νὰ γνωρίζεται κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἤλθεν εἰς τὸ φῶς κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Αἱ πληροφορίες λοιπὸν τῶν ἀρχαίων περὶ τῆς Εὐρώπης εἶναι πενιχρόταται.

ΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ ΑΠΟ ΤΑΣ ΑΝΑΣΚΑΦΑΣ

Ἐπὶ μακρὸν οἱ Εὐρωπαῖοι περιωρίσθησαν εἰς τὰς πληροφορίες τῶν ἀρχαίων συγγραφέων διὰ τὴν παλαιότεραν Εὐρώπην. Ἀλλὰ τὸν περασμένον αἰῶνα ἐγινε ζωηρὰ κίνησις διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ ἐδάφους τῆς Εὐρώπης μὲ τὸν σκοπὸν ν' ἀνακαλύψουν τὰ ἴχνη τῶν παλαιότερων κατοίκων της. Αἱ ἀνακαλύψεις ἦσαν ἀξιόλογοι καὶ ἐπροκάλεσαν ἐντύπωσιν. Οἱ ἐπιστήμονες ὑπέθε-

σαν ὅτι δι' αὐτῶν θὰ λύσουν πολλὰ προβλήματα σχετικά μέ τήν προέλευσιν τοῦ ἀνθρώπου, τήν ἀνάπτυξιν τοῦ ὀργανισμοῦ, τῆς διανοίας, τῆς τέχνης, τῶν ἰδεῶν του.

Αἱ ἔρευναι ἔδειξαν ὅτι εἰς τήν Εὐρώπην ἔζησαν ἄνθρωποι εἰς πολὺ παλαιότερους χρόνους καί ὅτι ἡ Εὐρώπη ἔχει πλουσίαν προϊστορίαν. Προϊστορίαν ἢ προϊστορικὴν ἀρχαιολογίαν ὠνόμασαν, καθὼς γνωρίζομεν, τήν ἐπιστήμην, ἡ ὁποία μελετᾷ τήν ἐμφάνισιν καί ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸ τῶν ἱστορικῶν χρόνων.

Οἱ ἀρχαιολόγοι συνηθίζουν νὰ διαιροῦν τήν προϊστορίαν εἰς τρεῖς μεγάλας περιόδους ἀναλόγως τοῦ ὕλικου, τὸ ὁποῖον με-

τεχειρίσθησαν οἱ ἄνθρωποι, τήν παλαιολιθικήν, ἐποχὴν δηλαδή τοῦ ἀκατεργάστου λίθου, τήν νεολιθικήν, ἐποχὴν τοῦ κατεργασμένου λίθου, καί τήν ἐποχὴν τῶν μετὰ λ-
λων. Ἐκάστη ἀπ' αὐτάς, ἰδίως αἱ δύο πρῶται, διήρκεσαν πολλὰς χιλιετηρίδας.

Τάρανδος.

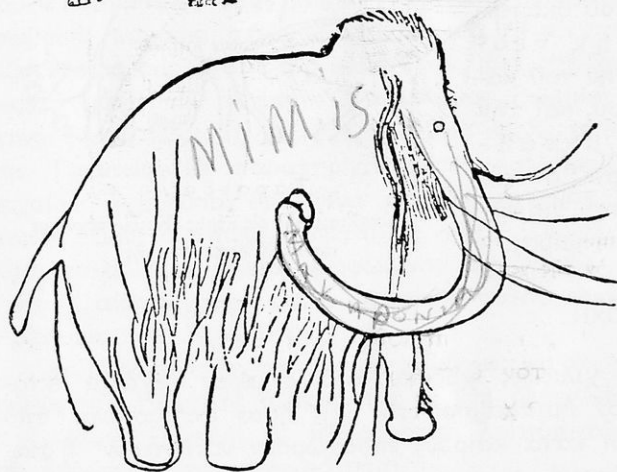
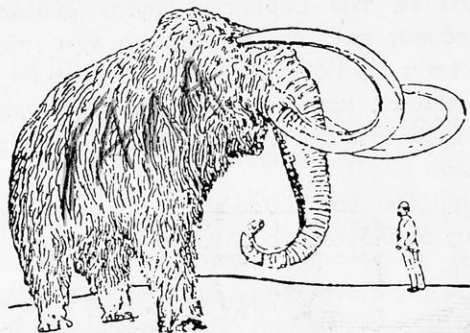
Σκαλισμένος εἰς κέρα. Κομψοτέχνημα
παλαιολιθικῆς ἐποχῆς.

ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Ἐκατοντάδες χιλιάδες χρόνια ἀπὸ σήμερον μεγάλαι ἐκτάσεις εἰς τὸ βόρειον ἡμισφαίριον τῆς γῆς ἦσαν σκεπασμέναι ἀπὸ πάγους, οἱ ὁποῖοι κατὰ καιροὺς ἐπροχώρουν νοτιώτερον ἢ ἀπὸσύροντο. Ἦλθεν ἐποχὴ, κατὰ τήν ὁποίαν τὸ κλίμα τῆς Εὐρώπης ἦτο ἄρκετὰ θερμόν, ὥστε ἔζησαν ἐκεῖ ζῶα, τὰ ὁποῖα συναντῶμεν σήμερον εἰς τὰς θερμὰς χώρας, ἐλέφαντες, ρινόκεροι, τεράστιαί τίγρεις μέ μακροὺς καί κοπτεροὺς κυνόδοντας.

Κατὰ τήν ἐποχὴν αὐτὴν ἔζησαν εἰς τήν Εὐρώπην ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι οὔτε ἐφύτευον, οὔτε ἔσπειρον, ἐτρέφοντο μέ καρποὺς καί μέ τὰ ζῶα, τὰ ὁποῖα ἐφόνευον, καί μετηνάστευον εὐκόλως, ὅταν ἐξήντλουν τήν τροφήν των, ἀκολουθοῦντες τὰ ζῶα, τὰ ὁποῖα ἀλλάζουν βοσκήν. Ἐκαμαν ὁμως δύο σημαντικὰς

ἐφευρέσεις, ἐγνώριζον νὰ ἀνάπτουν φωτιὰν καὶ νὰ σπάζουν τὸν πυριτόλιθον, ὁ ὁποῖος χωρίζεται εὐκόλως εἰς τεμάχια, καὶ τὸν μετεχειρίζοντο, διὰ νὰ κατασκευάζουν ὅπλα καὶ ἐργαλεῖα. Δὲν ἤξευραν ὅμως ἀκόμη νὰ τὸν κατεργάζωνται.

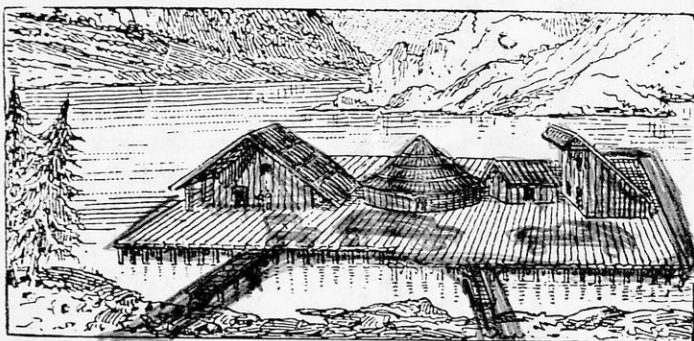
Μαμούθ.

Ἐπάνω ὁ φυσικός, ἀποκαλυφθεὶς ἐκ τῶν πάγων τῆς Σιβηρίας (Μουσεῖον Πετρούπολεως). Κάτω ἰχνογράφημα παλαιολιθικῆς ἐποχῆς εἰς τοῖχον σπηλαίου τῆς Ν. Γαλλίας.

Ἐπέρασαν χιλιάδες χρόνια, τὸ κλίμα ἔγινε ψυχρότερον καὶ οἱ πάγοι κατέβησαν εἰς τὰς πεδιάδας. Νέα εἶδη ζώων, ἰδίως ζῶα τῶν ψυχρῶν κλιμάτων, βόνασοι, μεγάλοι ἔλαφοι, ἵπποι, φαιαὶ ἄρκτοι, ἀγριόχοιροι ἐξαπλώνονται εἰς τὴν Εὐρώπην. Τὰ χαρακτηριστικώτερα ὅμως ζῶα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι ὁ μαμούθ, εἶδος ὑψηλοῦ ἐλέφαντος μὲ παχὺ τρί-

χωμα, καὶ ὁ τάρανδος, εἶδος ἐλάφου, ὁ ὁποῖος ζῇ σήμερον εἰς τὰς πολικὰς χώρας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἔζησαν εἰς τὴν Εὐρώπην ἄνθρωποι περισσότερον ἀνεπτυγμένοι. Ἐπειδὴ ἔνεκα τοῦ ψύχους καὶ τοῦ φόβου τῶν θηρίων κατοικοῦσαν εἰς σπήλαια, τοὺς ὠνό-

μασαν ἀνθρώπους τῶν σπηλαίων. Οἱ νέοι ἄνθρωποι εἶναι ἐξυπνότεροι καὶ διακρίνονται πρὸ πάντων διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν ἰδιοφυΐαν. Σκαλίζουν ἐπάνω εἰς τὰ κόκκαλα τοῦ τάρανδου καὶ εἰς τὸν χαυλιόδοντα τοῦ μαμούθ ἄνθρώπους καὶ ζῶα καὶ σκεπάζουν τοὺς τοίχους καὶ τὴν ὀροφὴν τῶν σπηλαίων μὲ εἰκόνας τῶν ζώων, τὰ ὅποια κυνηγοῦν. Τοιαῦτα σπήλαια εὑρέθησαν εἰς τὴν Νότιον Γαλλίαν καὶ τὴν Βόρειον Ἰσπανίαν. Ἐξακολουθοῦν ὅμως καὶ αὐτοὶ νὰ μεταχειρίζονται τὸν ἀκατέργαστον λίθον.

Λιμναῖαι κατοικίαι. (Ἀναπαράστασις).

Ἀπὸ συνοικισμὸν τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς εἰς τὸ ἄκρον μιᾶς λίμνης τῆς Ἑλβετίας.

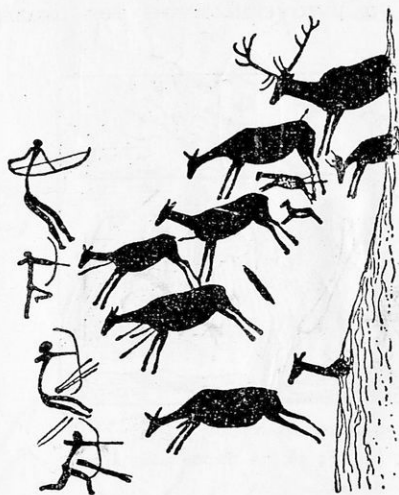
Ὅλην αὐτὴν τὴν μακρὰν περίοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος μεταχειρίζεται τὸν ἀκατέργαστον λίθον, ὠνόμασαν Παλαιολιθικὴν ἐποχὴν ἢ ἐποχὴν τοῦ ἀκατέργαστου λίθου.

ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Ἀργότερον οἱ πάγοι ἀποσύρονται εἰς τοὺς πόλους, ἡ Εὐρώπη ἀποκτᾷ τὸ εὐκρατον κλίμα, τὸ ὅποιον ἔχει σήμερον, ὁ μαμούθ καὶ οἱ ἄρκτοι ἐξαφανίζονται καὶ οἱ ἄνθρωποι τῶν σπηλαίων ἐκλείπουν ἢ ὀλιγοστεύουν. Τὴν θέσιν των καταλαμβάνουν ἄνθρωποι ὀλιγώτερον καλλιτεχνικοὶ ἀλλὰ μὲ πρακτικώτερον νοῦν. Ἀνήκουν εἰς μίαν μεγάλην φυλὴν, ἡ ὁποία ἐξησε κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἰς τὰς χώρας γύρω εἰς τὴν Μεσό-

γειον θάλασσαν. Κυνηγοί κατ' ἀρχάς καὶ νομάδες, ἐγκαθίστανται εἰς τὰς πεδιάδας καὶ γίνονται γεωργοί. Ἔμαθαν νὰ ἀροτριοῦν τὴν γῆν, νὰ καλλιεργοῦν σιτάρι καὶ κριθάρι, νὰ κάμνουν ἀλεύρι καὶ ἐνδύματα ἀπὸ λινόν. Ἐχουν ποιμνία ἀπὸ ἀγελάδας, αἰγας, πρόβατα, χοίρους καὶ ἐξημέρωσαν τὸν ὄνον καὶ τὸν σκύλον. Κατεσκεύαζον ἀγγεῖα ἀπὸ ἄργιλον τὰ ὅποια ἔψηνον.

Τὸ χαρακτηριστικώτερον διὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶναι ὅτι οἱ

Οἱ ἄνθρωποι τῶν σπηλαίων κυνηγοῦν ταρανδούς.

Τοιχογραφία εἰς σπήλαιον τῆς Ἰσπανίας.

ἄνθρωποι ἔμαθον νὰ κατεργάζωνται τὸν λίθον. Τὸν λειαίνουν, τὸν τρυποῦν καὶ κατασκευάζουν ἀξίνες, πριόνια, ἐγχειρίδια, βέλη, τὰ ὅποια πολλάκις κάμνουν ἐντύπωσιν διὰ τὴν ἐπιμελῆ ἑπεξεργασίαν. Διὰ τοῦτο τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὠνόμασαν Νεολιθικὴν ἐποχὴν ἢ ἐποχὴν τοῦ κατεργασμένου λίθου.

Εἰς τὴν Εὐρώπην συνήντησαν μεγάλας δυσκολίας, διότι ἡ χώρα ἦτο σκεπασμένη ἀκόμη ἀπὸ ἔλη καὶ λίμνας, τὰ ὅποια ἦσαν λείψανα τῶν πάγων, καὶ τὰ ἀπέραντα δάση ἔκαμνον τὸ

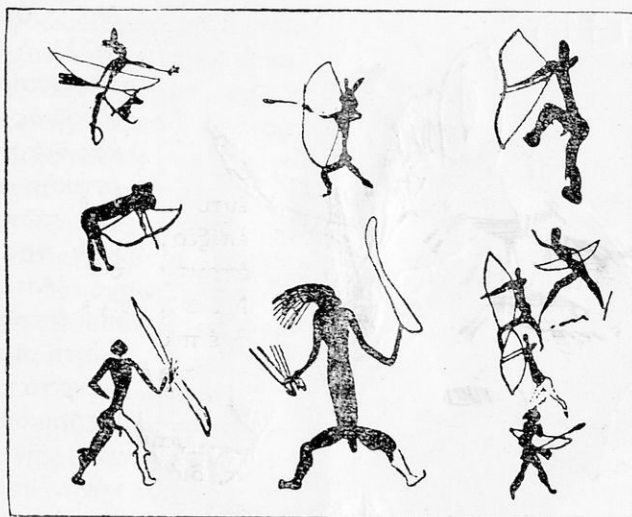
κλίμα ὑγρὸν. Εἰς πολλὰ μέρη ἠναγκάζοντο νὰ στήνουν τὰς κατοικίας των εἰς τὰς ὄχθας τῶν λιμνῶν ἐπάνω εἰς τὰ νερά. Αὐταὶ εἶναι αἱ λίμναι καὶ κατοικίαι, τῶν ὁποίων λείψανα εὐρέθησαν εἰς τὴν Ἑλβετίαν.

ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΛΛΩΝ

Περὶ τὸ 5000 π. Χ. οἱ ἄνθρωποι ἔμαθον τὴν χρῆσιν τοῦ μετάλλου. Τὰ πρῶτα μέταλλα, τὰ ὅποια ἀνεκάλυψαν, ἦσαν ὁ χαλκὸς καὶ ὁ χρυσοῦς, τὰ ὅποια πολλάκις εὕρισκονται πρό-

χειρα εἰς τὴν φύσιν. Ἀμέσως κατόπιν ἔμαθον νὰ ἀναμειγνύουν τὸν χαλκὸν καὶ τὸν κασσίτερον καὶ κατεσκεύασαν τὸν ὀρειχάλκον, οὐσίαν πολὺ στερεωτέραν. Ἡ ἐποχὴ τοῦ μετάλλου ἀρχίζει κυρίως ἀπὸ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ὀρειχάλκου.

Ἡ χρῆσις τοῦ ὀρειχάλκου σημειώνει μεγάλην πρόοδον. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει τώρα στερεώτερα ἐργαλεῖα, τὰ ὅποια τὸν βοη-

Το ξόται. (Τοιχογραφία).

Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἰσπανίαν. Τέλος τῆς ἐποχῆς τῶν πάγων. Προχωρημένη τέχνη, ἥ ὅποια ζητεῖ νὰ παραστήσῃ ψυχικὰς διαθέσεις. Ἡ σκηνὴ παριστάνει κυνήγιον ἢ χορὸν ἢ μαγικὴν τελετὴν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ κυνηγίου.

θοῦν νὰ καλλιεργῇ καλύτερα τὴν γῆν, νὰ ἀναπτύξῃ τὰ τεχνικὰ μέσα καὶ γενικῶς νὰ καλυτερεύσῃ τὴν ζωὴν του. Ἐπίσης ἔχει στερεώτερα ὅπλα, τὰ ὅποια ἐπιτρέπουν εἰς μερικοὺς λαοὺς νὰ ὑπερισχύσουν. Μὲ τὴν χρῆσιν τοῦ ὀρειχάλκου καὶ τὴν ἐπικράτησιν ὠρισμένων λαῶν ἀρχίζουν οἱ ἱστορικοὶ χρόνοι (5000 π.Χ.).

Πολὺ ἀργότερα κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους καὶ εἰς χώρας τῆς Β. Εὐρώπης (2000 π.Χ.) ἀνεκάλυψαν τὸν σίδηρον, ὁ ὅποιος ἔφερεν ἀληθῆ ἐπανάστασιν εἰς τὴν συγκοινωνίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην.

ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΛΑΩΝ

Ἡ ἐπιστήμη δὲν γνωρίζει τὴν ἀρχικὴν κοιτίδα τοῦ ἀνθρώπου, ἔχει ὅμως πρὸ αὐτῆς τὴν ἐμφανῆ κοιτίδα τῆς ἀνωτέρας διαμορφώσεως τῆς ἀνθρωπότητος εἰς τὴν Εὐρώπην. Φυλαὶ ἀνώ-

Κεφαλὴ ἵππου.

Σκαλιστὴ ἐπὶ ὀστοῦ, Ν. Γαλλία.

Ἐξάαιρετον δεῖγμα τῆς τέχνης τῶν ἀνθρώπων τῶν σπηλαίων.

Κάμνει ἐντύπωσιν μὲ τὴν φυσικότητα καὶ τὴν ἑκφρασιν.

ἀνώνυμα ἐκεῖνα φῦλα διαμορφώνονται εἰς λαούς. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ παρουσιάζουν μεγάλην ποικιλίαν, κατὰ τμησιν καὶ ἀνάμειξιν. Αἱ ὁμάδες ὅμως εἶναι πλέον εὐδιάκριτοι, προβάλλουν καὶ ὠρισμένα ὀνόματα. Αἱ ὁμάδες αὐταὶ ἢ φυλαὶ εἶναι αὐτὸ-

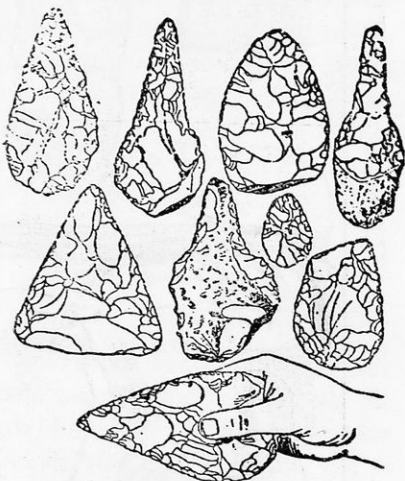
τεραι καὶ κατώτεροι ἐκ φύσεως δὲν ὑπάρχουν. Ἀλλ' ἡ Εὐρώπη παρουσίασε τὰς εὐνοϊκὰς συνθηκὰς διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ἀνάπτυξιν τῶν κατοίκων τῆς.

Ἀπὸ φυλετικὴν ἄποψιν ἡ Εὐρώπη παρουσιάζει κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τὴν ἐξῆς εἰκόνα.

Ἀκόμη κατὰ τοὺς πρώτους νεολιθικοὺς χρόνους ἡ σύνθεσις τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης εἶναι σκοτεινὴ καὶ συγκεχυμένη. Μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν μετάλλων τὰ

χ θ ο ν ε ς καὶ ἀπετέλεσαν τὸ ὑπόστρομα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐξηπλώθησαν βραδύτερον τὰ φύλα ἰνδοευρωπαϊκῆς γλωσσικῆς οἰκογενείας. Ἐπεκράτησαν κατὰ κανόνα οἱ Ἰνδοευρωπαῖοι. Ἀλλὰ αἱ ἰνδοευρωπαϊκαὶ φυλαὶ συμμετέσχον εἰς τὴν φυσικὴν ἀνθρωπολογικὴν σύνθεσιν τῶν κατὰ τόπους λαῶν τῆς Εὐρώπης, εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν γλωσσῶν, κλάδων τῆς ἰνδοευρωπαϊκῆς, καὶ τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν ὁμάδων.

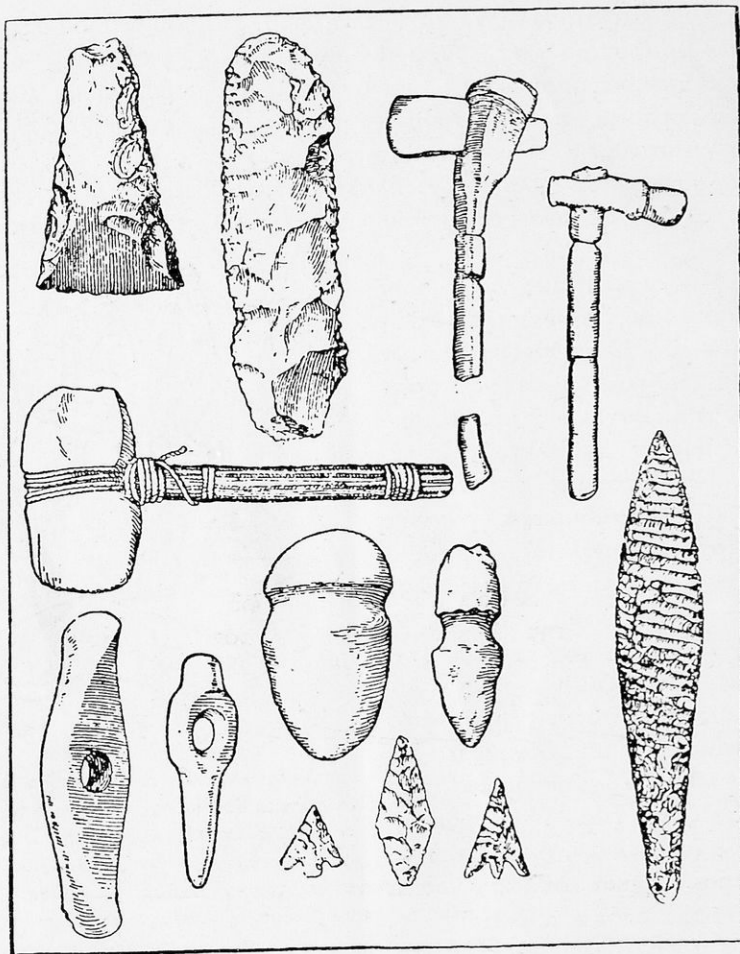
Αἱ γνώσεις μας περὶ τῶν παλαιότερων, τῶν προἰνδοευρωπαϊκῶν αὐτοχθόνων φυλῶν τῆς Εὐρώπης, εἶναι ἀνεπαρκεῖς. Στηρίζονται εἰς τὰ φυσικὰ ὑπολείμματα (σκελετοὺς, κρανία), εἰς ἀρχαίας παραδόσεις καὶ εἰς ὑπολείμματα τέχνης, γλώσσης, θρησκείας, τοπωνυμιῶν κλπ. Καὶ αὐτὰ εἰς ὠρισμένα μόνον μέρη τῆς Εὐρώπης. Διὰ τὰς ἑλληνικὰς π.χ. χώρας γνωρίζομεν ἀπὸ τὰς ἀφθόνους παραδόσεις καὶ ἀπὸ ὑπολείμματα μὴ ἑλληνικὰ ὅτι κατωκλήθησαν χιλιετηρίδας πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν ἰνδοευρωπαϊῶν (Ἀχαιοῖων, Δωριέων) ἀπὸ προελληνικὰ φύλα, γνωστὰ μὲ διάφορα ὀνόματα, Κ ρ ῆ τ ε ς, Π ε λ α σ γ οῖ, κλπ. Εἰς τὴν Ἱτα-

Παλαιολιθικὰ ἐργαλεῖα.

Τύποι ἐργαλείων, μὲ τὰ ὁποῖα ὁ παλαιότατος ἄνθρωπος ὥπλισε τὴν χεῖρά του. Εἶδος ἐργαλείων δι' ὅλας τὰς χρήσεις, νὰ τρυπήσῃ, νὰ σουβλίσῃ, νὰ σκάψῃ, νὰ κόψῃ, νὰ ξύσῃ. Ἀπὸ τὴν ἀνάποδὴ πάλιν καταφέρει δυνατὰ κτυπήματα.

λικὴν χερσόνησον εὐρίσκομεν ὅμοια ἀλλὰ ἀσαφέστερα ἵχνη λαῶν προἰνδοευρωπαϊκῶν, ἀναφερομένων μὲ διάφορα ὀνόματα: Τυρρηνοί, Λίγουρες. Τὸ ἴδιον καὶ εἰς τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν. Εἰς τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον, δηλαδὴ τὴν σημερινὴν Ἰσπανίαν, μάλιστα σώζεται λείψανον τοιοῦτου λαοῦ, οἱ Βάσκοι, κατοικοῦντες εἰς τὰς δύο κατωφερείας τῶν δυτικῶν Πυρηναίων πρὸς τὸ μέρος τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας. Οἱ Βάσκοι εἶναι ἀπό-

Έργαλεία Νεολιθικής εποχής.

Από τὰ ἀριστερά καὶ ἄνω πρὸς τὰ δεξιὰ : 1) κοπίδι, 2) σκαπάνη ἀπὸ πέτραν, 3) καὶ 4) πέλεκυς καὶ σφυρὶ ἀπὸ πέτραν μὲ λαβὴν κέρατα. Πρόσεξε τὴν διαφορετικὴν προσαρμογὴν. Εἰς τὸ μέσον, δείγμα τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὅποιον δένουν οἱ Ἰνδιάνοι τῆς Ἀμερικῆς τὸν πέλεκυν εἰς τὴν λαβήν. Δεξιὰ, δύο βαρεῖες ἀπὸ πέτραν. Κάτω, δύο πελέκεις ἀπὸ δουλευμένην πέτραν, μὲ ὅπην εἰς τὸ μέσον, τρεῖς αἰχμαὶ βέλους ἀπὸ πυριτόλιθον καὶ εἰς τὸ ἄκρον δεξιὰ, μάχαιρα ἐπίσης ἀπὸ πυριτόλιθον.

γονοὶ προῖνδοευρωπαϊκῶν κατοίκων τῆς Χερσονήσου, τῶν Ἰβήρων, καὶ παρουσιάζουν τύπον σωματικῆς κατασκευῆς καὶ γλώσσης μὴ δυνάμενον νὰ καταταχθῇ εἰς καμμίαν τῶν ἄλλων ὁμοεθνιῶν τῆς Εὐρώπης. Ὑποθέτουν ὅτι ὅλοι οἱ παλαιότεροι λαοὶ ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῆς Ἰσπανίας ἀνήκον εἰς τὴν μεσογειακὴν φυλὴν (*homo mediteraneus*).

Τέλος εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ βόρειον Εὐρώπην μέχρι τῶν Βρεττανικῶν νήσων εὐρίσκομεν ἐνδείξεις, γλώσσης καὶ τοπωνυμιῶν κυρίως, ἀλλὰ καὶ ὑπολειμμάτων πολιτισμοῦ γενικῶς, αἱ ὁποῖαι μαρτυροῦν τὴν παρουσίαν προῖνδοευρωπαϊκῶν φύλων, μὴ δυνάμενων νὰ καταταχθῶν με ἀκρίβειαν.

Τὴν ὄψιν αὐτὴν τῆς παλαιότερας, μόλις ἀντιληπτῆς εἰς ἡμᾶς, ἀραιοτάτης ἀσφαλῶς, οἰκίσεως τῆς Εὐρώπης ἥλλαξεν ἡ ἐμφάνισις τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν λαῶν.

ΒΟΡΕΙΑ Ἡ ἸΝΔΟΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΦΥΛΗ

Ἰνδοευρωπαῖοι εἶναι μία ἰσχυρὰ φυλή, ἡ ὁποία τὸν ὀριστικὸν τύπον τῆς ἔλαβεν ἐκ τῆς μακρᾶς διαβιώσεως εἰς τὰ βορειότερα τῆς Εὐρώπης. Δι' αὐτὸ ὀνομάζονται καὶ Βορείοφυλὴ (*homo nordicus*). Ἀνήκουν εἰς τὴν λευκὴν φυλὴν καὶ ἔχουν ἐκδηλὰ χαρακτηριστικά.

Εἶναι ὑψηλοὶ, τὸ δὲ ὕψος (μέσος ὅρος 1 μ. 74) ὀφείλεται εἰς τὰ κάτω ἄκρα, ἰσχυροὶ καὶ εὐλύγιστοι, δολιχοκέφαλοι καὶ λεπτοπρόσωποι. Τὸ μέτωπον κλίνει πρὸς τὰ ὀπίσω, ἡ ρίς εἶναι ὑψηλὴ καὶ λεπτή. Ἡ κάτω σιαγὼν λεπτὴ μὲ πολὺ ἀνεπτυγμένον γένειον. Χεῖλη λεπτά, σχισμὴ βλεφάρων εὐθεῖα. Τρίχες λεῖαι ἢ κυματοειδεῖς, λεπταί, μαλακαί, ἀνοικτοῦ χρώματος, ξανθαὶ μὲ ὑπόχρυσον ἢ ὑπέρυθρον (ἰδίως τοῦ γενείου) τόνον. Ἡ ἶρις τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀνοικτόχρους, γαλανὴ μέχρι φαιῆς. Τὸ χρῶμα ροδόλευκον καὶ εὐκόλον ἐρύθημα τῶν παρειῶν.

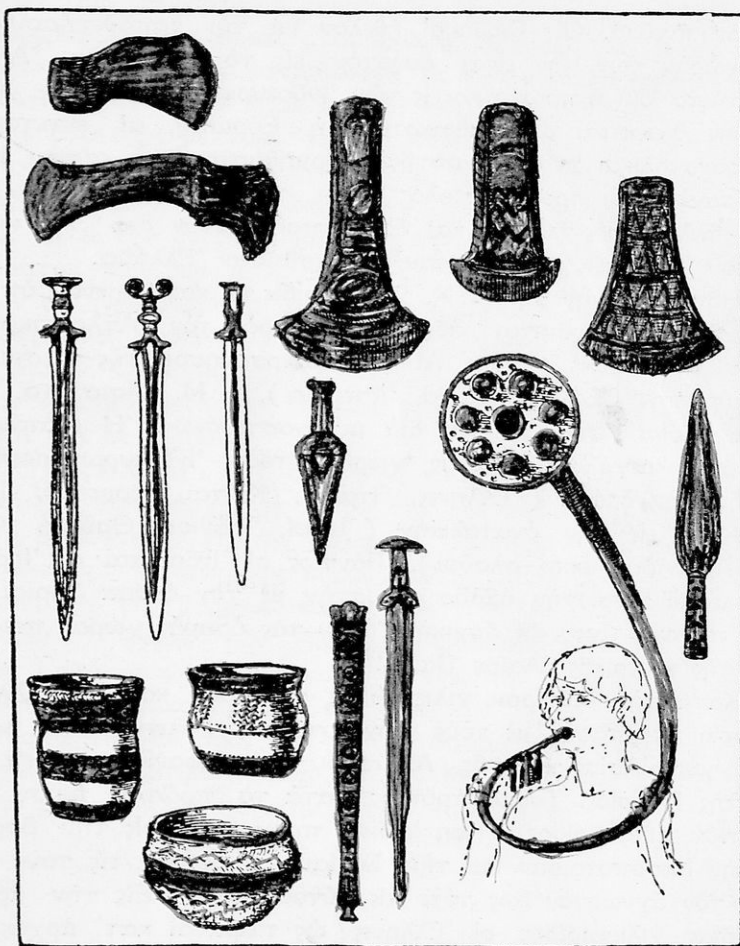
Ὄνομάσθη Ἰνδοευρωπαϊκὴ φυλή, διότι ἐξηπλώθη ἀπὸ τῶν ἄκρων τῆς Εὐρώπης μέχρι τῶν Ἰνδιῶν.

Οἱ Γερμανοὶ ἔθνικισταὶ προτιμοῦν τὸν ὄρον Ἰνδογερμανοὶ (*Indogermanen*). Συμβολικῶς λέγεται καὶ ἰαπετικὴ φυλή, ἀπὸ τὸν Ἰαπετὸν τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, τὸν υἱὸν τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Γῆς, ἀρχηγὸν τῶν Τιτάνων. Ἐπειδὴ ὑπέθεσαν ὅτι οἱ ἀρχαιότεροι πρόγονοι τῶν ἦσαν οἱ κατακτηταὶ κυρίαρχοι τῶν Ἰνδιῶν Ἀριοι, γίνεται χρῆσις καὶ τοῦ

δρου Ἄριοι (Aryens γαλλικά, Arier γερμανικά). Ἡ στρατιωτική ἀριστοκρατία τῶν Ἰνδιῶν ὠνόμαζεν ἑαυτὴν Ἀρυὰς (Aryas) κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν καταφρονουμένην τάξιν τῶν ὑποτεταγμένων παλαιῶν κατοίκων. Ἡ λέξις ἔχει σχέσιν μὲ τὴν ἐλληνικὴν ἄρουρα (= χωράφι), ἄροτρον. Οἱ Ἄριοι ἐπέρασαν ὥς οἱ γυνισιῶτεροι, οἱ πλέον καθαρόαιμοι Ἰνδοευρωπαῖοι καὶ εἰς τὰς ἡμέρας μας ἐγίνε μεγάλη κατάχρησις τοῦ ὄρου.

Ἡ σημασία τῶν Ἰνδοευρωπαίων διὰ τὴν ἱστορίαν χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς εἰς τὸ σύνολόν του ἔχει σφραγίδα Ἰνδοευρωπαϊκὴν καὶ Ἰνδοευρωπαϊκοὶ λαοὶ ἔχουν τὴν κυριαρχίαν τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῆς οἰκουμένης. Ἰνδοευρωπαῖοι εἶναι οἱ σημαντικώτεροι λαοὶ τῆς ἱστορίας, Ἕλληνες, Ρωμαῖοι, Κέλται, Γερμανοί, Σλαῦοι, καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Ἰνδοί, οἱ Ἰράνιοι, (Μῆδοι, Πέρσαι) κ.ἄ. Ἀπὸ τὴν πρῶτην ἐμφάνισίν των παρουσιάζονται χωρισμένοι ἤδη εἰς λαούς. Ἀλλ' ἡ συγκριτικὴ μελέτη τῶν Ἰνδοευρωπαϊκῶν ἢ ἱαπετικών γλωσσῶν, ἰδίως τῆς σανσκριτικῆς (γλώσσης τῶν ἀρχαίων Ἰνδῶν) καὶ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, γενομένη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἀπέδειξαν τὴν στενὴν συγγένειαν αὐτῶν τῶν γλωσσῶν καὶ τὴν προέλευσίν των ἀπὸ μίαν ἀρχικὴν γλῶσσαν. Οὕτως ἀπεδείχθη ὅτι οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἀποτελοῦν μίαν ὁμοεθνίαν καὶ αἱ γλῶσσαι των ἐπίσης μίαν ὁμοεθνίαν γλωσσικήν.

Ἡ γλωσσολογία προσέφερεν ἐδῶ μεγάλην ὑπηρεσίαν. Διὰ τῆς συγκριτικῆς ἐρεύνης ἐσχηματίσθη εἰκὼν τῆς ἀρχικῆς ἱαπετικῆς γλώσσης, ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθον αἱ διάφοροι Ἰνδοευρωπαϊκαὶ γλῶσσαι, καὶ συγχρόνως τοῦ παλαιοτάτου καὶ πρωτογόνου Ἰνδοευρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἐξηκριβώθη ὅτι ὁ ἀρχικὸς ἱαπετικὸς λαὸς εἶχε δαμάσει καὶ ἐξημερώσει καὶ μετεχειρίζετο τὰ κατοικίδια ζῷα, τὴν αἶγα, τὸν βοῦν, τὸν ἵππον, τὸ πρόβατον, τὸν κύνα. Ἐγνώριζε τὸν ἄργυρον, τὸν ὀρείχαλκον, τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, τὴν πλεκτικήν, εἶχεν ἀνεπτυγμένην οἰκογένειαν, ὥστε νὰ διακρίνῃ διαφόρους βαθμοὺς συγγενείας. Αἱ λέξεις αἱ δηλωτικαὶ τῶν ἐννοιῶν τούτων εἶναι κοιναὶ εἰς ὅλας τὰς Ἰνδοευρωπαϊκὰς γλῶσσας.

Ἔργα λεία ἐποχῆς ὀρειχάλκου.

Ἐπάνω ἀριστερά, δύο πελέκεις ἀπὸ χαλκόν, δεξιὰ, τρεῖς πελέκεις ἀπὸ ὀρειχάλκου. Εἰς τὸ μέσον, τρία ξίφη, ἓν ἐγχειρίδιον καὶ μία αἰχμὴ βέλους. Κάτω, τρία ἀγγεῖα, θήκη ξίφους, σάλπιγξ ἀπὸ ὀρειχάλκου.

ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΩΝ ΙΝΔΟΕΥΡΩΠΑΙΩΝ

Ἡ πρώτη πατρίς τῶν Ἰνδοευρωπαίων δὲν ἐστάθη δυνατόν νὰ ὀρισθῇ. Ἐγίναν μακραὶ συζητήσεις, ὅχι πάντοτε μὲ ἐπιστη-

μονικόν πνεῦμα. Οἱ Γερμανοὶ ἤθελον νὰ τὴν τοποθετήσουν εἰς τὴν χώραν των, ἂν εἶναι δυνατόν εἰς τὸ Βερολῖνον. Ἄλλοτε ἐπιστεύετο ὅτι ἡ πρώτη κοιτὶς τῶν Ἰνδοευρωπαίων ἦτο ἡ Ἀσία, σήμερον θεωρεῖται ὡς πιθανωτέρα ἡ Εὐρώπη, αἱ ἐκτεταμέναι βορειοανατολικάι πεδιάδες αὐτῆς. Ὁρμηθέντες ἀπὸ αὐτὴν ἐπρωχώρησαν ἄλλοι πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῆς Περσίας καὶ τῶν Ἰνδιῶν, ἄλλοι πρὸς δυσμὰς καὶ ἄλλοι πρὸς νότον διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ εἰς τὴν κατόπιν ὀνομασθεῖσαν Ἑλλάδα.

Ἦδη κατὰ τὴν 3ην π. Χ. χιλιετηρίδα τὸ κατεχόμενον ὑπ' αὐτῶν ἔδαφος ἐκτείνεται ἀδιάσπαστα πρὸς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανὸν μέχρι τῶν Ἰνδιῶν. Αἱ τρεῖς χερσόνησοι τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης (Ἑλλάς, Ἰταλία, Ἰσπανία), ἡ Μ. Ἀσία, τὸ Ἰράν καὶ αἱ Ἰνδαὶ κατελήφθησαν διὰ μεταναστεύσεως. Ἡ ἐξάπλωσις εἰς τόσον μεγάλας ἐκτάσεις χωρίζει τοὺς Ἰνδοευρωπαίους εἰς τὴν δυτικὴν ὁμάδα (Ἕλληνες, Ἰταλοὶ, Κέλται, Γερμανοὶ, Ἰλλυριοὶ) καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν (Ἰνδοί, Ἰράνιοι, Θράκες, Φρύγες, Ἀρμένιοι, Λεττο-σλαῦοι). Πάντως οἱ Ἰνδοὶ καὶ οἱ Ἰράνιοι ἀπετέλεσαν χωριστὴν ὁμάδα γνωστὴν μὲ τὸν ὄνομα Ἀριοὶ καὶ πολὺ πιθανὸν εἶχον ὡς ἀρχικὴν ἔδραν τὰς ὀρεινὰς χώρας περὶ τὸ ὄρος τῆς κεντρικῆς Ἀσίας Παμίρ.

Κατὰ τὴν δευτέραν χιλιετηρίδα οἱ Ἀριοὶ καὶ οἱ Ἕλληνες ἔρχονται εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς ἀρχαιοτάτους πολιτισμένους λαοὺς τῆς ἐγγύς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐμφανίζονται εἰς τὸ φῶς τῆς ἱστορίας. Τοιοῦτοτρόπως κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τῆς 2ας π. Χ. χιλιετηρίδος στίφη Ἀρίων προχωροῦν εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Συρίαν καὶ φέρουν εἰς τοὺς Σημίτας τὸν ἄγνωστον ἕως τότε εἰς αὐτοὺς ἵππον. Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἰδίας χιλιετηρίδος οἱ Ἕλληνες ὡς πειραταὶ κατ' ἀρχάς, ἀποικοι βραδύτερον, ἐμφανίζονται εἰς τὴν Κρήτην, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας.

Περὶ τὸ 1000 π. Χ. οἱ Ἀριοὶ εἶναι κύριοι τῶν βορειοδυτικῶν Ἰνδιῶν, οἱ Ἕλληνες τῆς νοτίου Βαλκανικῆς, οἱ Θράκες καὶ οἱ Ἰλλυριοὶ τῆς βορείου. Οἱ Ἰταλοὶ καὶ Ἰλλυριοὶ καταλαμβάνουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἰταλίας, Κέλται, καὶ Γερμανοὶ τὴν Γερμανίαν καὶ τμήματα τῆς Γαλλίας καὶ Σκανδιναβίας. Περὶ τὸ 600 π. Χ. ἀκόμη οἱ κυματισμοὶ τῶν Ἰνδοευρωπαϊῶν ἐξακο-

λουθοῦν. Οἱ ὀλιγώτερον σταθερῶς ἐγκατεστημένοι ἔπ' αὐτοῦς, οἱ Κιμμέριοι, ἱράνιοι νομάδες, οἱ Σκύθαι, οἱ Σαρμαῖται, κάμνουν ἐπιδρομὰς εἰς διαφόρους κατευθύνσεις, εἰς τὴν νότιον Ρωσίαν, εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν κινοῦνται οἱ Κέλται.

Ἡ ἀνάμειξις μὲ τοὺς κατακτηθέντας λαοὺς, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ εἶχον ἀνώτερον πολιτισμόν, ἢ προσαρμογὴ εἰς νέας συνθήκας τῆς ζωῆς ἐδιαφοροποίησαν τοὺς Ἰνδοευρωπαίους τόσο πολύ, ὥστε δὲν ἀνεγνώριζον ἑαυτοὺς πλέον ὡς συγγενεῖς.

Κατὰ τὸν 3ον π. Χ. αἰῶνα ἡ ἐξάπλωσις τῶν Ἰνδοευρωπαϊῶν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν ἐγγὺς Ἀσίαν ἔκλεισε κατ' οὐσίαν. Αἱ μεταβολαὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη γίνονται τοῦ ἐνὸς εἰς βάρος τοῦ ἄλλου. Οἱ κυριώτεροι Ἰνδοευρωπαϊκοὶ λαοί, τοὺς ὁποίους θὰ συναντήσωμεν κατὰ τὴν πορείαν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἱστορίας, εἶναι οἱ Κέλται καὶ οἱ Γερμανοί.

Οἱ Κέλται ἢ Κελτοί, πολυάριθμος καὶ ἰσχυρὰ φυλὴ, ἐξηπλώθη κατ' ἀρχὰς εἰς ὅλην τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην, περιωρίσθη βραδύτερον εἰς τὴν Γαλατίαν, Ἰσπανίαν καὶ τὰς Βρεττανικὰς νήσους. Ὁ κεντρικὸς κορμὸς αὐτῆς ἦσαν οἱ Γαλάται κατοικοῦντες εἰς τὴν βορείως καὶ νοτίως τῶν Ἀλπεων πεδιάδα, τὴν ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, ὅπως ἔλεγον οἱ Ρωμαῖοι. Γαλάτας ὠνόμασαν καὶ Γαλατίαν τὴν πατρίδα των οἱ Ἕλληνες τοὺς Κελτικούς λαοὺς, οἱ ὅποιοι τὸν 3ον π. Χ. αἰῶνα ἐπέδραμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ 279 ἐληλάτησαν τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ διεπεραιώθησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Οἱ Ρωμαῖοι ὠνόμαζαν αὐτοὺς Galli καὶ τὴν χώραν των Gallia.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

ΑΡΧΑΙΑ ΙΤΑΛΙΑ. ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους, δηλαδή τὸν 3ον καὶ 2ον π. Χ. αἰῶνα, αἱ πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἦσαν πολὺ ἐξηντλημένοι. Ἀλλὰ καὶ τὰ κράτη τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐξησθένησαν βαθμηδόν. Γενικῶς οἱ Ἕλληνες δὲν ἔχουν τὴν παλαιὰν ἀκμήν. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἐμφανίζονται οἱ Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι ἀρχίζουν νέαν περίοδον τῆς Ἱστορίας. Ἐνῶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἦσαν ἓνας μικρὸς λαὸς τῆς Ἱταλίας, κατῴρθωσαν νὰ προκόψουν γρήγορα. Ἐνίκησαν τὸ ἓνα κατόπιν τοῦ ἄλλου τὰ κράτη τῶν χρόνων των, ἵδρυσαν μεγάλην αὐτοκρατορίαν, ἐκυβέρνησαν αὐτὴν πολὺ καλὰ, ἔθεσαν σοφοὺς νόμους, ἔλαβον ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ τὸν ἐξήπλωσαν ἀπὸ τὴν μίαν ἕως τὴν ἄλλην ἄκραν τῆς αὐτοκρατορίας των. Κυρίως ἦτο πολὺ μεγάλη ἡ ἐπίδρασις των εἰς τοὺς λαοὺς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Γερμανοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔλαβον τὸν πρῶτον πολιτισμὸν καὶ γενικῶς οἱ Εὐρωπαῖοι ἐδιδάχθησαν πολλὰ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους.

Οἱ Ρωμαῖοι εἶναι ὁ δεύτερος μετὰ τοὺς Ἕλληνας μέγας λαὸς τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἔχουν σημαντικωτάτην θέσιν εἰς τὴν Ἱστορίαν.

Η ΙΤΑΛΙΑ

Οἱ Ρωμαῖοι ἔζησαν εἰς τὴν Ἱταλίαν. Ἡ Ἱταλία εἶναι ἡ μεσαία ἀπὸ τὰς τρεῖς μεγάλας χερσονήσους, αἱ ὅποιοι προβάλλουν ἀπὸ τὸν κορμὸν τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἡ θέσις της ἦτο ἐξαιρετικῶς εὐνοϊκὴ. Πρὸς βορρᾶν συνώρρευε πρὸς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην, μὲ τὸ νοτιώτατον ἄκρον της ἐπλησίαζε πολὺ τὴν Ἀφρικὴν, ἐνῶ τὸ στενὸν τῆς Ἀδριατικῆς

θαλάσσης τὴν ἔφεραν εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν ἄλλην Ἀνατολήν. Κατεῖχε δηλαδὴ κεντρικὴν θέσιν εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον καὶ ἦτο προσωρισμένη νὰ παίξῃ σημαντικώτατον μέρος εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ Ἰταλία εἶναι χώρα ὀρεινὴ, ὅπως ἡ Ἑλλάς. Μία μεγάλη ὄροσειρά, τὰ Ἀπέννινα, διατρέχει τὴν χερσόνησον ἀπὸ βορρᾶ ἕως τὸ νοτιώτατον ἄκρον καὶ χωρίζει αὐτὴν εἰς δύο ἄνισα μέρη. Ἡ ἀνατολικὴ παραλία εἶναι πολὺ στενὴ. Ἐκεῖ τὰ ὄρη χαμηλώνουν ἀποτόμως καὶ ἀφήνουν μόνον στενὰς κοιλάδας κατὰ μῆκος τῶν μικρῶν ὀρητικῶν ποταμῶν, οἱ ὅποιοι καταβαίνουν ἀπὸ τὰ Ἀπέννινα καὶ χύνονται εἰς τὴν Ἀδριατικὴν. Ἡ μόνη σημαντικὴ πεδιάς εἰς τὴν πλευρὰν αὐτὴν εἶναι ἡ πεδιάς τῆς Ἀπουλίας. Ἀντιθέτως ἡ δυτικὴ πλευρὰ παρουσιάζει ἄρκετὰ μεγάλας καὶ εὐφόρους πεδιάδας, ὅπως τῆς Τυρρηνίας, τοῦ Λατίου καὶ τῆς Καμπανίας. Εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν εἶναι ἡ σημαντικώτερα τῶν ἰταλικῶν πεδιάδων, ἡ πεδιάς τοῦ Πάδου. Τὴν χώραν διατρέχουν ἄρκετὰ μεγάλοι ποταμοί, ὁ Τίβερις εἰς τὸ Λάτιον, ὁ Ἀρνος εἰς τὴν Τυρρηνίαν, ἐνῶ ὁ Πάδος μὲ τοὺς παραποτάμους του πλημμυρεῖ κυριολεκτικῶς τὴν ἄνω Ἰταλίαν.

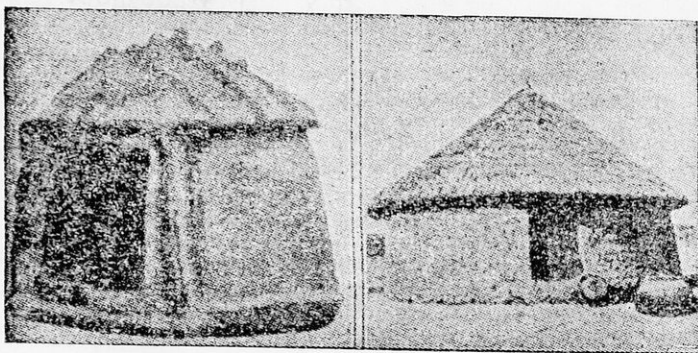
Ἐπίσης τὸ κλίμα τῆς Ἰταλίας εἶχε μεγάλην ὁμοιότητα μὲ τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος. Τὸν χειμῶνα ἦτο μᾶλλον γλυκύ, ἐνῶ τὸ θέρος ἦτο ξηρὸν καὶ θερμὸν. Ἀλλ' ἡ θερμοκρασία ἐμετρίαζeto ἀπὸ τὸν δροσερὸν ἄνεμον τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους.

Ἡ Ἰταλία διέφερε πολὺ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν εὐφορίαν τῆς γῆς. Αἱ πεδιάδες τῆς παρῆγον ἄφθονον σῖτον, κριθὴν καὶ ἄλλα δημητριακά. Εἰς τοὺς λόφους ἤκμαζεν ἡ ἄμπελος καὶ εἰς τὰς ὑπωρεῖας τῶν Ἀπεννίνων ἡ ἐλαία. Ἡ Ἰταλία εἶχεν ὀνομαστοὺς οἶνους καὶ ἐλαία. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν καὶ εἰς τὰ ὀρεινὰ διαμερίσματα ἤκμαζεν ἡ κτηνοτροφία.

Ἡ μεγάλη ὁμως διαφορὰ τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα συνίσταται κυρίως εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς παραλίας. Ἡ ἀνατολικὴ ἀκτὴ εἶναι σχεδὸν ἀπρόσιτος εἰς τὰ πλοῖα, διότι τὰ Ἀπέννινα κατέρχονται ἀποτόμως εἰς τὴν θάλασσαν καὶ δὲν σχηματίζουν κόλπους καὶ ὄρμους. Μόνον ἡ νότιος Ἰταλία ἔχει ἓνα με-

γάλον κόλπον, τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος. Εἰς τὴν δυτικὴν ὁμως ἀκτὴν ὑπῆρχον λιμένες καὶ ἡ παραλία ἦτο περισσότερον φιλόξενος εἰς τὰ πλοῖα.

Ἐπίσης ἡ Ἰταλία στεφανώνεται, ὅπως ἡ Ἑλλάς, ἀπὸ συμπλέγματα νήσων. Μόνον εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν ὑπάρχουν

Κατοικία τῶν παλαιῶν Ρωμαίων.

Νεκρική ὕδρια εἰς σχῆμα οἰκίας τῶν παλαιωτάτων κατοίκων τῆς Ἰταλίας. Δεξιὰ, καλύβη τῶν σημερινῶν μαύρων τῆς Ἀφρικῆς. Εἶναι φανερά ἡ ὁμοιότης.

τρεῖς μεγάλοι νῆσοι, ἡ Σικελία, ὀνομαστή διὰ τὴν εὐφορίαν της, ἡ Σαρδηνία καὶ ἡ Κορσική. Ἀπὸ τὰς νήσους αὐτὰς ἡ Σικελία εἶχε μεγάλην σημασίαν διότι, ἔκειτο εἰς θέσιν ἐπικαιροτάτην, ἐξουσίαζε τὸ στενόν, τὸ ὁποῖον ἐνώνει τὸ Τυρρηνικὸν μὲ τὸ Ἰόνιον πέλαγος, καὶ μὲ τὴν εὐφορίαν της ἦτο ὁ σιτοβολὼν τῆς Ἰταλίας.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Διὰ τοὺς ἀρχαίους Ἰταλία ἦτο κυρίως μόνον ἡ χερσόνησος. Σύννορά της πρὸς βορρᾶν ἦτο ὁ μικρὸς ποταμὸς Ρουβίκων, ὁ ὁποῖος χύνεται εἰς τὴν Ἀδριατικὴν.

Τὴν Ἰταλίαν λοιπὸν αὐτὴν τὴν ἐχώριζον εἰς τρία μέρη εἰς τὴν Ἀνω, τὴν Μέσην καὶ τὴν Κάτω Ἰταλίαν. Εἰς τὴν Ἀνω Ἰταλίαν ἦτο ἡ Τυρρηνία, εἰς τὴν Μέσην ἡ Ρώμη καὶ εἰς τὴν Κάτω αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι.

Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον σήμερον λέγομεν βόρειον Ἰταλίαν, δηλαδὴ τὴν χώραν μεταξὺ τῶν Ἀπεννίνων καὶ τῶν Ἀλπεων, οἱ ἀρχαῖοι τὴν ὠνόμαζαν Ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, διότι ἐκεῖ κατοικοῦσαν οἱ Γαλάται, ἓνας λαός, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὴν σημερινὴν Γαλλίαν.

ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Αἱ ἀνασκαφαί, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν εἰς τὰς ἡμέρας μας, ἀπέδειξαν ὅτι εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπῆρχον ἄνθρωποι κατὰ τὴν λιθίνην ἐποχὴν. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἀνήκουν εἰς τὴν μεσογειακὴν φυλὴν, ἡ ὁποία, καθὼς ἤξεύρομεν, ἔζη εἰς τὰς χώρας τῆς Μεσογείου κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους. Κατεσκεύαζον καλύβας στρογγυλὰς ἢ κωνικάς, ἐγνώριζον τὴν κατεργασίαν τοῦ λίθου καὶ ἔθαπτον τοὺς νεκροὺς των. Οἱ πρῶτοι αὐτοὶ κάτοικοι τῆς Ἰταλίας ὀνομάζονται Λίγουρες, ὅπως οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος Πελασγοί.

Ἀπὸ τὰ 2000 π. Χ. ἀρχίζει ἡ κάθοδος τῶν Ἰνδοευρωπαίων εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὅταν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες, δηλαδὴ οἱ Ἀχαιοί, ἔλαβον τὸν δρόμον πρὸς τὴν Ἑλλάδα, λαοὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν Ἰνδοευρωπαϊκὴν ὁμοφυλίαν, συγγενεῖς τῶν Ἑλλήνων, κατέβησαν ἀπὸ τὰς ἀνατολικὰς καὶ κεντρικὰς Ἀλπεῖς εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου. Ἦσαν ἀρκετὰ πολιτισμένοι. Εἶχον ἐξημερώσει τὸν σκύλον, τὸν βοῦν, τὸν χοῖρον, τὸ πρόβατον, τὸν ἵππον καὶ ἄλλα κατοικίδια, ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν καὶ ἐγνώριζον τὴν κατασκευὴν τοῦ ὀρειχάλκου. Οἱ ἐπιδρομεῖς ἐξήπλωσαν τὸν πολιτισμὸν των ἀπὸ τὴν βόρειον Ἰταλίαν μέχρι τοῦ νοτιωτάτου ἄκρου τῆς χερσονήσου, μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος.

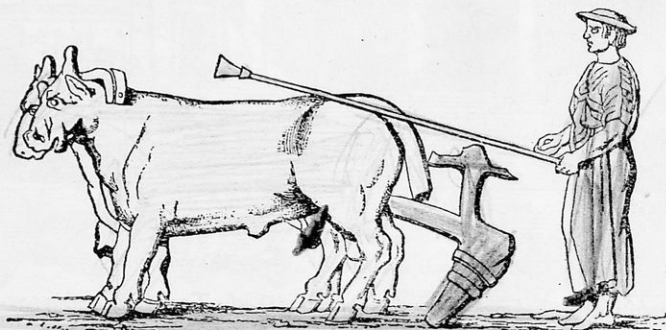
Ἀργότερον, σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Δωριέων εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ 1000 π. Χ. περίπου, νέοι ἐπιδρομεῖς, καὶ αὐτοὶ Ἰνδοευρωπαῖοι, κατῆλθον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ νέοι λαοὶ ἐγνώριζον τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου καὶ ἐξήπλωθησαν πρὸς νότον μὲ διάφορα ὀνόματα, Ὀμβροί, Σαμνῖται, Λουκανοί, Βρούττιοι κ.λ.π.

Ὅλους αὐτοὺς τοὺς Ἰνδοευρωπαϊκοὺς λαούς, οἱ ὁποῖοι εἰς δύο ἐποχὰς ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὀνομάζουν μὲ

κοινὸν ὄνομα Ἰταλιώτας. Ἀλλ' ἡ Ἰταλία ἐδέχθη τὸν πολιτισμὸν ἀπὸ ἄλλους λαούς, τοὺς Τυρρηνοὺς καὶ τοὺς Ἕλληνας.

ΟΙ ΤΥΡΡΗΝΟΙ

Οἱ Τυρρηνοὶ ἦ, ὅπως ὀνομάζουν αὐτοὺς οἱ Ρωμαῖοι, Ἔτροῦσκοι, εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄρ-
νου, βορειοδυτικῶς τῆς Ρώμης, καὶ ἡ χώρα ἀπὸ τότε ὠνομάσθη
Τυρρηνία (σημ. Τοσκάνα). Δὲν γνωρίζομεν πολλὰ πράγματα
περὶ τῆς καταγωγῆς, τοῦ χρόνου τῆς ἐγκαταστάσεως εἰς τὴν Ἰ-

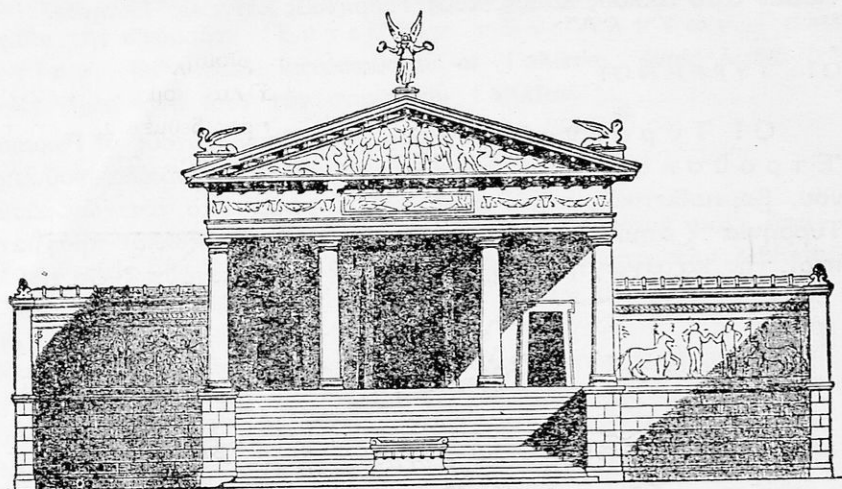

Τυρρηνὸς γεωργός. (Ὁρειχάλκινον σύμπλεγμα).

ταλίαν καὶ περὶ τῆς γλώσσης τοῦ ιδιορρύθμου αὐτοῦ λαοῦ. Σή-
μερον παραδέχονται ὅτι ἦσαν Αἰγαῖοι, ὅτι ἐζῶν τὸν 13ον - 12ον
αἰῶνα εἰς τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου καὶ ὅτι ἤναγκά-
σθησαν νὰ φύγουν ἀπ' ἐκεῖ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δωρικῆς μετα-
ναστεύσεως (1200 - 1000). Οἱ ἄρχαιοι Ἕλληνες ἐγνώρισαν τοὺς
Τυρρηνοὺς ὡς τολμηροὺς πειρατὰς.

Οἱ Τυρρηνοὶ ἵδρυσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐκτεταμένον ἄλλ' ἐφή-
μερον κράτος. Περὶ τὰ μέσα τοῦ 7ου αἰῶνος ἐκυρίευσαν τὸ
Λάτιον καὶ ἐπροχώρησαν ἕως τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας Κύμην
καὶ Νεάπολιν. Ἐξουσίασαν τὴν θάλασσαν, ἡ ὁποία ἀπὸ τὸ ὄνο-
μά των ὠνομάσθη Τυρρηνικὴ, καὶ ἀργότερον κατέλαβον ὅλην τὴν
κοιλιάδα τοῦ Πάδου. Ἡ ἀκμὴ των ὅμως δὲν διήρκεσε πολὺ. Εἰς
διάστημα δύο αἰώνων (500 - 300 π. Χ.) τὸ κράτος των διε-
λύθη. Τὸ 524 Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι συνεννοήθησαν καὶ ἐξεδίω-

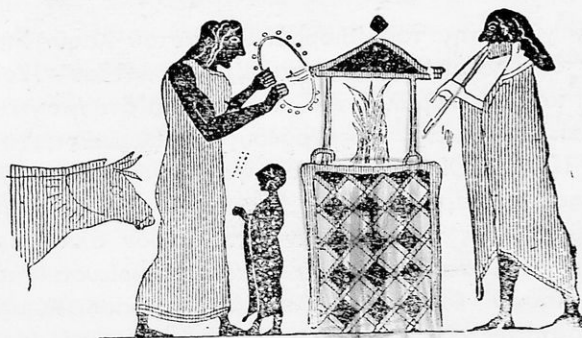
ξαν τούς Τυρρηνοὺς ἀπὸ τὸ Λάτιον, ἐνῶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου

Τυρρηνικὸς ναός.

Ὁμοιότης καὶ διαφορὰ ἀπὸ τὸν ἐλληνικόν.

ἐγκατεστάθησαν διάφοροι γαλατικάι φυλαί. Τοιουτοτρόπως οἱ Τυρρηνοὶ περὶωρίσθησαν εἰς τὴν μικράν των πατρίδα, τὴν Τυρρηνίαν.

Τυρρηνικὸς βομός.

Παράστασις ἐπὶ ἀγγείου. Παρίσιοι, Λοῦβρον.

Εἰς τὸ μέσον ὁ βομός μετ' τὴν φλόγα, ἀριστερὰ ὁ ἱερεὺς μετ' στέφανον εἰς τὰς χεῖρας, πλησίον ὁ μικρὸς ὑπηρέτης μετ' στολήν, ὀπίσω τὸ πρὸς θυσίαν ζῶον, δεξιὰ αὐλητής.

Οἱ Τυρρηνοὶ ἤσκησαν μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας καὶ πρὸ πάντων εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ἐφεραν εἰς αὐτοὺς πολλὰ στοιχεῖα ἀνωτέρου πολιτισμοῦ. Πρῶτοι ἐδίδαξαν τοὺς Ἰθαγενεῖς λαοὺς νὰ μεταχειρίζωνται εἰς τὰς οἰκοδο-

μὰς τὸν λίθον ἀντὶ τοῦ ξύλου, ἀπεξήρναν ἔλη, ἔκοψαν δάση, ἔκανόνισαν τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν καὶ κατῶρθωσαν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὸν φυσικὸν πλοῦτον τῆς χώρας. Οἱ Τυρρηνοὶ ἐπίσης προώδευσαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ὠραιοτάτα ἀγγεῖα, ἐπιτραπέζια σκεύη καὶ ἄλλα κομψοτεχνήματα μαρτυροῦν πολιτισμὸν λεπτὸν καὶ πολὺ προωδευμένον. Ἐπίσης πολὺ ἀνεπτυγμένη, ἀλλὰ ιδιόρρυθμος καὶ σκοτεινὴ, ἦτο ἡ θρησκεία των. Τοὺς θεοὺς των ἐφαντάζοντο τερατώδεις. Ἰδίως ἐλά-

τρευσαν πολὺ τοὺς νεκροὺς, διὰ τοὺς ὁποίους κατεσκεύαζαν μεγάλους ὑπογείους τάφους καὶ ἐκόσμουσαν αὐτοὺς με τοιχογραφίας καὶ κίονας καὶ ἐγέμιζον με πλῆθος ἀντικειμένων.

Αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι

Πολὺ μεγαλυτέρα ἦτο ἡ ἑλληνικὴ ἐπίδρασις εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ ἐγκατάστασις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τὸν 8ον π. Χ. αἰῶνα. Αἱ σημαντικώτεραι ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας τῆς νοτίου Ἰταλίας ἦσαν ὁ

Τάρας, ἡ Σύβαρις, καὶ ὁ Κρότων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος, τὸ Ρήγιον εἰς τὴν Καλαυρίαν καὶ ἡ Κύμη εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Καμπανίας. Εἰς τὴν Σικελίαν ἦσαν αἱ Συρακοῦσαι, ὁ Σελινοῦς, ἡ Κατάνη. Βραδύτερον ἡ Κύμη ἱδρυσεν τὴν Νεάπολιν καὶ δι' αὐτῆς μετέδωκε τὸ ἀλφάβητον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀργότερον αἱ ἀποικίαι ἱδρυσαν νέας πόλεις καὶ τοιοιυτοτρόπως ὅλη ἡ παραλία τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας ἐκαλύφθη ἀπὸ ἑλληνικὰς ἀποικίας.

Τυρρηνικὴ σαρκοφάγος.

Περὶ τὸ 500 π. Χ. Παρίσιοι, Λουβρον.

Ἀπὸ ἄργιλου. Εἰκονίζονται ἐπ' αὐτῆς οἱ δύο σύζυγοι καθήμενοι ἐπὶ τῆς κλίνης.

Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν εἰς τὸν ἐκπολιτισμὸν τῶν λαῶν τῆς Ἰταλίας εἶναι μεγάλη. Οἱ Ἕλληνες μετέφερον ἀπὸ τὴν πατρίδα των τοὺς νόμους, τὰ ἔθιμα, τὴν θρησκείαν, τὰς τέχνας, τὰς ἐορτὰς καὶ πανηγύρεις, τοὺς ἀγῶνας καὶ ὅλην τὴν εὐθυμον ζωὴν, ἡ ὁποία διέκρινε τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν. Ἐκεῖ ἐπλούτησαν ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, ἀπὸ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, καὶ αἱ χῶραι, τὰς ὁποίας εἶχον κατοικήσει, μετεμορφώθησαν διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι δικαίως ὠνόμαζον τὴν νότιον Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν Μεγάλην Ἑλλάδα.

Ἀπὸ τὸν 5ον αἰῶνα ἀρχίζει ἡ παρακμὴ τῶν ἑλληνικῶν ἀποι-

κιῶν. Οἱ λόγοι, οἱ ὅποιοι συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐξασθένεισιν τῶν Ἑλλήνων, γενικῶς ἦσαν αἱ πολιτικαὶ φιλονεικίαι. Ἐφθείραν μὲ τὸν καιρὸν τὴν δύναμιν τῶν ἀποικιῶν καὶ τὰς ἔκαμαν εὐκόλον λείαν εἰς τοὺς πολεμικοὺς Ρωμαίους.

ΟΙ ΛΑΤΙΝΟΙ ΑΊ

Ἀπὸ ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας ἀνεπτύχθησαν περισσότερον καὶ διεδραμάτισαν σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν ἱστορίαν οἱ κάτοικοι τῆς μικρᾶς χώρας τοῦ Λατίου, οἱ Λατῖνοι. Οἱ Λατῖνοι προῆλθον ἀπὸ τὴν ἀνάμειξιν τῶν διαφόρων λαῶν, οἱ ὅποιοι κατὰ καιροὺς εἶχον ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐπεκράτησεν ὅμως τὸ ἰνδοευρωπαϊκὸν στοιχεῖον καὶ τοιοῦτοτρόπως διεμορφώθη μία ἀπὸ τὰς ἰσχυροτάτας φυλάς, οἱ Λατῖνοι.

Εἰς τὸ Λάτιον πολὺ ἔνωρις ἐκτίσθησαν μικροὶ συνοικισμοί, ἡ Ἀλβα Λόγγα, τὸ Τούσκουλον, τὸ Λαβίνιον, τὸ Τίβουρον κλπ. Αἱ μικραὶ αὗται κῶμαι εἶχον συνδεθῇ μὲ ἓνα εἶδος θρησκευτικῆς ἀμφικτιονίας, διότι ὅλαι ἐλάτρευον τὸ κοινὸν ἱερὸν τοῦ Διὸς εἰς τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν τοῦ Ἀλβανοῦ ὄρους. Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως ἡ ἀμφικτιονία ἔγινε πολιτικὴ ὀργάνωσις. Ἀργότερον οἱ Λατῖνοι ἐξεπολιτίσθησαν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Τυρρηνῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἰταλιώτας. Εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν χώραν ἔμελλε νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ Ρώμη, ἡ ὁποία ἦτο πεπτωμένον νὰ ἐξουσιάσῃ τὸν ἀρχαῖον κόσμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ. ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

ΟΙ ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΜΥΘΟΙ

Οἱ Ρωμαῖοι εἶχον λησμονήσει τὴν παλαιότεραν ἱστορίαν των καὶ διηγοῦντο διαφόρους μύθους, διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν καταγωγὴν των, τὴν κτίσιν τῆς Ρώμης καὶ τὰς συνηθείας των.

Κατὰ τὴν Ρωμαϊκὴν παράδοσιν οἱ παλαιότεροι Ρωμαῖοι ἦλθον ἀπὸ τὴν Τροίαν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως τοῦ Πριάμου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἥρως τῆς Τροίας Αἰνείας μετὰ πολλοὺς συντρόφους τοῦ ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν ὕστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τῆς Τροίας καὶ μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις εἰς τὴν θάλασσαν ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐκυρίευσεν μέρος τοῦ Λατίου καὶ ἐγένετο βασιλεὺς τῆς χώρας. Ἀπὸ τὸν Αἰνείαν καὶ τοὺς Τρῶας λοιπὸν λέγεται ὅτι κατὰγονται οἱ Ρωμαῖοι. Ὁ υἱὸς τοῦ Αἰνείου Ἀσκάνιος ἢ Ἰούλος ἔκτισε μακρὰν τῆς θαλάσσης εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἀλβανοῦ τὴν Ἀλβαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐβασίλευσαν οἱ ἀπόγονοί του.

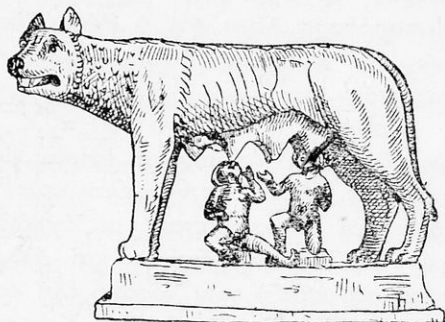
Ἀπόγονος τοῦ Αἰνείου ἦτο ὁ Ρωμύλος. Οἱ Ρωμαῖοι ἔλεγον ὅτι, ὅταν ἐγεννήθη ὁ Ρωμύλος μετὰ τὸν ἀδελφόν του Ρῶμον, ὁ θεὸς των ἠθέλησε νὰ τοὺς ἐξαφανίσῃ καὶ τοὺς ἔρριπεν εἰς τὸν Τίβεριν ἐντὸς καλαθοῦ, διὰ νὰ ἔχῃ αὐτὸς τὴν βασιλείαν. Ἀλλὰ τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ εἶχον πλημμυρήσει, παρέσυραν τὸ καλάθι καὶ τὸ ἔφεραν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Παλατίνου λόφου. Ἐκεῖ μία λύκαινα ἐθήλασε τὰ δύο δίδυμα καὶ τὰ ἔσωσεν ἀπὸ τὸν θάνατον. Ἀπ' ἐκεῖ τὰ ἔλαβεν ἓνας βοσκός, ὁ ὁποῖος τὰ υἱοθέτησεν. Ὅταν ἐμεγάλωσαν οἱ δύο ἀδελφοί, ἐφόνευσαν τὸν ἄγριον θεῖόν των καὶ ἀπεφάσισαν νὰ κτίσουν ἰδικὴν των πόλιν. Τοιοῦτοτρόπως ἐκτίσθη ἡ Ρώμη. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ κατὰ τὴν παράδοσιν ἐγένετο τὸ 753 π. Χ.

Ἡ Ρώμη ὅμως δὲν εἶχεν ἀρκετοὺς κατοίκους. Διὰ τοῦτο ὁ

Ρωμύλος ἐκήρυξεν αὐτὴν ἄσυλον καὶ τοιουτοτρόπως κατέφυγον εἰς αὐτὴν πολλοὶ τυχοδιῶκται καὶ κακοῦργοι. Δὲν ὑπῆρχον ὁμως γυναῖκες. Ὁ Ρωμύλος τότε ἔκαμε μεγάλην πανήγυριν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦλθον αἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια τῶν Σαβίνων, οἱ ὅποιοι ἦσαν γειτονικὸς λαός. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐορτῆς οἱ Ρωμαῖοι ἤρπασαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰς θυγατέρας τῶν Σαβίνων. Ἀλλὰ τὸ γεγονός αὐτὸ ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς πόλεμον. Αἱ Σαβίνοι ὁμως ἐρρίφθησαν εἰς τὸ μέσον καὶ τοὺς ἐσυμβίβασαν καὶ ἀπὸ τότε ἀπεφάσισαν νὰ βασιλεύῃ μὲ τὴν σειρὰν ἓνας Ρωμαῖος καὶ ἓνας Σαβῖνος.

Μετὰ τὸν Ρωμύλον ἐβασίλευσαν ὁ Νουμᾶς Πομπίλιος, Σαβῖνος, Τύλλος Ὁστίλλιος, Ρωμαῖος, καὶ Ἀγκος Μάρκιος, Σαβῖνος, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ παράδοσις ἀποδίδει πολλὰς κατακτήσεις καὶ σημαντικὰς πολιτικὰς πράξεις. Ὁ Νουμᾶς κυρίως ἐφημίσθη ὡς εἰρηνικὸς καὶ συνετὸς βασιλεὺς. Μετ' αὐτοὺς τὴν Ρώμην ἐκυβέρνησαν βασιλεῖς καταγόμενοι ἀπὸ τὴν Τυρρηνίαν, ὁ Ταρκύνιος ὁ Πρεσβύτερος, ὁ Σέρβιος Τύλλιος καὶ ὁ Ταρκύνιος ὁ Ὑπερήφανος. Εἰς τοὺς βασιλεῖς αὐτοὺς οἱ Ρωμαῖοι ἀπέδωσαν πολλὰ ἔργα εἰρηνικὰ καὶ πολεμικά.

Ὁ τελευταῖος βασιλεὺς ἐκυβέρνησε κατὰ τὴν παράδοσιν τυραννικῶς. Ἰδίως κατεδίωξε τοὺς εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι τέλος ἐξηγέρθησαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ταρκύνιον νὰ φύγῃ τὸ 509 π.Χ. Ἀπὸ τότε ἔληξεν ἡ βασιλεία.

Ἡ Λύκαινα.

Ρώμη, Καπιτώλιον.

Ἀπὸ ὀρείχαλκον, κατεσκευάσθη τὸν βον ἢ τὸ πολὺ τὸν 5ον αἰῶνα ἀπὸ Ἑλλήνα ἢ Τυρρηνὸν τεχνίτην. Οἱ δίδυμοι Ρωμύλος καὶ Ρῶμος προστετέθησαν βραδυτέρον. Ἡ Λύκαινα ἦτο πιθανώτατα τὸ ἱερὸν ζῷον, ὁ ὑποθετικὸς γενάρχης τῶν Ρωμαίων.

ΑΙ ΑΡΧΑΙ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

Όλα αυτά είναι μύθοι, τούς οποίους έπλασαν οί Ρωμαίοι, διά νά εξηγήσουν τήν άρχήν τής πόλεως καί τοῦ κράτους των. 'Αλλ' εἰς τὸ βάθος τῶν μύθων κρύπτεται συνήθως ἡ ἱστορική ἀλήθεια, τήν ὁποίαν θά προσπαθήσωμεν νά διευκρινίσωμεν.

Ἡ Ρώμη ἐκτίσθη εἰς θέσιν σπουδαιοτάτην. Ἐπτά λόφοι ἐκ φύσεως ὄχυροί ἀπετέλουν ἓνα ἰσχυρόν σύμπλεγμα, τὸ ὁποῖον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη προστατεύεται ἀπὸ φυσικά ὄχυρώματα, τὸν Τίβεριν, τήν θάλασσαν καί τὰ πρὸς ἀνατολὰς καί νότον ὄρη. Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι ἡ Ρώμη ἐκτίσθη τὸ 753 π. Χ. Φαίνεται ὁμως ὅτι μερικοὶ ἀπὸ τούς λόφους αὐτοὺς εἶχον κατοικηθῇ πολὺ ἐνωρίτερον.

Ἀργότερον, περὶ τὸ 600 π. Χ., οἱ Τυρρηνοὶ κατέκτησαν, καθὼς εἶδομεν, τὸ Λάτιον καί ἔφεραν εἰς αὐτὸ τὸν ἀνώτερον πολιτισμόν των. Αὐτοὶ συνήνωσαν τὰς κώμας τῶν λόφων εἰς μίαν πόλιν καί κατεσκεύασαν μὲ ὀγκώδεις λίθους τεῖχος τετράγωνον. Οἱ Τυρρηνοὶ ἔκαμαν καὶ ἄλλα σημαντικά ἔργα. Ἀπεξήρηναν τὰ μεταξὺ τῶν λόφων ἔλη κατασκευάσαντες μεγάλας ὑπονόμους. Μεταξὺ τῶν λόφων Καπιτωλίνου καὶ Παλατίνου ἐγκατέστησαν τὴν ρωμαϊκὴν ἀγορὰν (Forum Romanum). Αὐτὸ σημαίνει ἡ παράδοσις ὅτι Τυρρηνοὶ βασιλεῖς ἐκυβέρνησαν τὴν Ρώμην.

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ αὐτὰ ἡ Ρώμη ἐκτίσθη εἰς χρόνους παλαιότερους τοῦ 753 π. Χ., ἡ δὲ λεγομένη εἰς τούς μύθους κτίσις τῆς Ρώμης ὑπὸ τοῦ Ρωμύλου εἶναι ἴσως συνένωσις τῶν μικρῶν κωμῶν εἰς μίαν πόλιν, ἓνα εἶδος συνοικισμοῦ, ὅπως εἶχε κάμει ὁ Θησεύς εἰς τὴν Ἀττικὴν.

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Κατὰ τούς χρόνους τῆς βασιλείας ἡ κοινωνία τῆς Ρώμης ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς τάξεις: 1) τοὺς πατρικίους, 2) τοὺς πελάτας καὶ 3) τοὺς πληβείους.

Πατρίκιοι ἦσαν οἱ γνήσιοι Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν τὰς μεγάλας ρωμαϊκὰς οἰκογενεῖας. Εἰς τὴν Ρώμην ὅλοι, ὅσοι κατήγοντο ἀπὸ τὸν αὐτὸν πατέρα, ἦσαν μέλη μιᾶς οἰκογενείας,

ἡ ὁποία δὲν περιελάμβανε μόνον τὸν πατέρα, τὴν μητέρα καὶ τὰ τέκνα, ἀλλὰ πολὺ περισσότερα ἄτομα. Ἡ οἰκογένεια αὕτῃ ὀνομάζεται γένος καὶ τὰ μέλη πατρίκιοι, διότι κατάγονται ἀπὸ τὸν αὐτὸν πατέρα. Ὅλα τὰ μέλη ἀνεγνώριζον ὡς ἀρχηγὸν τὸν γεροντότερον τοῦ γένους, ὁ ὁποῖος ἦτο θρησκευτικὸς ἀρχηγός, ὁ ἀνώτατος δικαστής, ὁ ἀρχηγὸς ἐν καιρῷ πολέμου καὶ εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας.

Πελάται, δηλαδὴ ὑπήκοοι, ἦσαν ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν κατοίκων τοῦ Λατίου, τῶν Λιγούρων, τοὺς ὁποῖους ὑπέταξαν οἱ κατακτητὰι Λατῖνοι καὶ τοὺς ἔκαμαν δουλοπαροίκους. Ἦσαν δηλαδὴ ὅπως οἱ Εἰλωτες τῆς Σπάρτης. Ἀργότερον οἱ πελάται ἀπετέλεσαν μέρος τῶν γενῶν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνεχωνεύθησαν μὲ τοὺς πατρικίους.

Πληβεῖοι ἦσαν νεώτεροι κάτοικοι τῆς Ρώμης, οἱ ὁποῖοι ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτὴν κατὰ διαφόρους τρόπους. Οἱ Ρωμαῖοι ὅταν κατέστρεφον μίαν γειτονικὴν πόλιν, ὑπεχρέωναν τοὺς κατοίκους νὰ μετοικήσουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐκτὸς τούτου εἰς τὴν Ρώμην ἦλθον πολλοὶ ἔμποροι καὶ τεχνῖται καὶ πολλοὶ τυχοδιῶκται. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ νεώτεροι κάτοικοι ἀπετέλεσαν ἐντελῶς ἰδιαιτέρον λαόν, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε κανένα δεσμὸν μὲ τοὺς πατρικίους καὶ πελάτας καὶ ὠνομάσθη Πληβεῖοι ἢ πλῆθος. Οἱ Πληβεῖοι δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ νυμφεύωνται μὲ γυναῖκας ἐκ τῶν πατρικίων καὶ ἐστερουῖντο πολιτικῶν δικαιωμάτων.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ

Τὸ πρῶτον πολίτευμα τῆς Ρώμης ἦτο, ὅπως εἰς ὅλας τὰς παλαιὰς πολιτείας, ἡ πατρικὴ βασιλεία. Ὅπως εἰς τὸ γένος ὁ πατήρ, τοιοῦτοτρόπως καὶ εἰς τὴν πολιτείαν ὁ βασιλεὺς ἦτο ὁ ἀνώτατος θρησκευτικὸς ἀρχηγός, ὁ ἀνώτατος δικαστής καὶ ἀρχηγός εἰς τὸν πόλεμον. Τὴν δύναμιν ὅμως αὐτὴν τοῦ βασιλέως εἰς τὴν πολιτείαν περιώριζαν δύο σώματα, ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ καὶ ἡ σύγκλητος.

Ἡ ἐκκλησία ἦτο συνάθροισις ὅλων τῶν πατρικίων μετὰ τῶν πελατῶν. Ἐπειδὴ συνήρχοντο διηρημένοι εἰς 30 τμήματα,

φράτρας, ὅπως ἔλεγον, ἡ πρώτη αὐτὴ ἐκκλησία ὀνομάζετο φρατρική. Ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία ὠμοίαζε τὴν ὁμηρικὴν. Δὲν ἀπεφάσιζεν, ἀλλ' ἐνέκρινεν ἢ ἀπέρριπτε τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως διὰ βοῆς «ναὶ» ἢ «ὄχι». Ἡ ἐκκλησία ἐξέλεγε τὸν βασιλέα καὶ ἀπεφάσιζε περὶ τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολέμου.

Ἡ σύγκλητος εἶχεν 100 καὶ ἀργότερον 300 μέλη. Τὴν ἀπετέλουν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν γενῶν καὶ ὠμοίαζε μὲ τὸν Ἀρειὸν Πάγον τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν Γερουσίαν τῆς Σπάρτης, δηλαδὴ ἡ τὸ τὸ συμβούλιον τοῦ βασιλέως. Ἡ σύγκλητος ἐπεκύρωνε τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐκκλησίας καὶ πρὸ πάντων ἐπέβλεπε τὴν διαφύλαξιν τῶν παραδόσεων τῆς πόλεως.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 509

Τὸ 509 π. Χ. ἐγίνε σημαντικώτατον γεγονὸς εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ πατρίκιοι ἐξεθρόνισαν τὸν τελευταῖον βασιλέα Ταρκύνιον, κατήργησαν τὴν βασιλείαν καὶ ἐκυβέρνησαν οἱ ἴδιοι. Τὸ πολίτευμα λοιπὸν ἐγίνε ἀριστοκρατικόν. Συνέβη δηλαδὴ καὶ εἰς τὴν Ρώμην ὅ,τι εἶχε συμβῆ πολὺ ἐνωρίτερον εἰς τὰς ἑλληνικὰς πολιτείας, ὅπου οἱ εὐγενεῖς ἐξεδίωξαν τοὺς βασιλεῖς καὶ ἐκυβέρνησαν οἱ ἴδιοι.

Τὴν μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας περίοδον ὀνομάζουν οἱ Ρωμαῖοι Δημοκρατίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΙΣΩΣΙΣ

ΤΟ ΝΕΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 509 ἦτο ἔργον τῶν πατρικίων, οἱ ὅποιοι κατέλυσαν τὴν βασιλείαν, διότι ἐκινδύνεον ἡ δύναμις καὶ τὰ πρόνομιά των ἀπὸ τὴν πολιτικὴν τοῦ Ταρκυνίου. Τὸ νέον πολίτευμα οἱ Ρωμαῖοι ὠνόμασαν Δ η μ ο κ ρ α τ ί α ν. Κατ' οὐσίαν ὅμως ἦτο κυβέρνησις ὀ λ ι γ α ρ χ ι κ ή, διότι ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἶχον οἱ πατρίκιοι. Ἡ δημοκρατία διήρκεσε πεντακόσια χρόνια (509 - 31 π. Χ.).

Εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν δημοκρατίαν ἀνώτατοι ἄρχοντες εἶναι δύο ὕ π α τ ο ι, οἱ ὅποιοι ἔλαβον ὅλην τὴν ἐξουσίαν τῶν βασιλέων. Ἦσαν ἀνώτατοι ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ, πρόεδροι τῆς συγκλήτου καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἀνώτατοι θρησκευτικοὶ λειτουργοὶ καὶ ἀνώτατοι δικασταί. Ἐπίσης διετήρησαν ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ ἐμβλήματα τοῦ βασιλέως, τὴν περιπόρφυρον τήβεννον, τὸν ἐλεφάντινον θρόνον, τοὺς δώδεκα ραβδούχους. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῶν ὑπάτων διέφερεν ἀπὸ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν σημαντικῶς, διότι ὑπεβλήθη εἰς πολλοὺς περιορισμούς. Ἡ ἐξουσία διειροράσθη εἰς δύο καὶ ἡ ἔνστασις τοῦ ἑνὸς ἠδύνατο νὰ ματαιώσῃ πᾶσαν πρᾶξιν τοῦ ἄλλου. Ἐκτὸς τούτου ἐξελέγοντο μόνον δι' ἓν ἔτος, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς ἦτο ἰσόβιος.

Εἰς στιγμὰς ὅμως κρίσιμους οἱ Ρωμαῖοι ἐξέλεγον ἓνα μόνον ἄρχοντα, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξουσία δὲν εἶχε κανένα περιορισμόν. Αὐτὸς ἦτο ὁ δ ι κ τ ᾶ τ ω ρ. Τὸν δικτάτωρα ἐξέλεγον οἱ ὕπατοι καὶ ἡ ἀρχὴ του διήρκει μόνον ἐφ' ὅσον ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος, ἀλλὰ ποτὲ περισσότερον ἀπὸ ἕξ μῆνας.

Εἰς τὸ νέον πολίτευμα ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν ἡ σ ύ γ κ λ η τ ο ς, ἡ ὁποία κατ' οὐσίαν ἐκυβέρνησε τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος. Ἔδειξε μεγάλην σταθερότητα καὶ σύνεσιν καὶ δικαίως θεωρεῖται ὁ κυριώτερος δημιουργὸς τῶν Ρωμαϊκοῦ μεγαλείου.

ΠΑΤΡΙΚΙΟΙ ΚΑΙ ΠΛΗΒΕΙΟΙ

Τὸ νέον πολίτευμα ὠφέλησε κυρίως τοὺς πατρικίους, οἱ ὅποιοι κατ'ὀρθωσαν νὰ συγκεντρώσουν ὅλην τὴν δύναμιν καὶ ὅλον τὸν πλοῦτον εἰς χεῖράς των. Οἱ πληβεῖοι δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰ δημόσια ἀξιώματα, δὲν ἠδύναντο νὰ γίνουν οὔτε ὑπατοὶ οὔτε συγκλητικοί. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἶχον θέσιν μειονεκτικὴν καὶ εἰς τὰς δίκας ἦσαν ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν αὐθαίρεσιν τῶν πατρικίων.

Κυρίως ὅμως ὑπῆρχε μεγάλη ἀντίθεσις οἰκονομικὴ μεταξὺ τῶν δύο τάξεων. Οἱ πληβεῖοι ἦσαν μικροκτηματῖαι γεωργοὶ καὶ ἔνεκα τῶν μακρῶν πολέμων παρημέλησαν τὰ κτήματά των. Ἐκτὸς τούτου περιῆλθον εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ δανεισθοῦν, διὰ νὰ συντηρήσουν τὰς οἰκογενεῖάς των. Ἀλλὰ οἱ νόμοι τοῦ δανεισμοῦ τότε ἦσαν σκληρότατοι. Ὁ δανειστής εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ πωλήσῃ τὸ κτῆμα τοῦ χρεώστου καὶ τὸν ἴδιον νὰ κάμῃ δοῦλον. Ἡ θέσις τῶν πληβείων τοιοῦτοτρόπως ἐγένετο ἐλεινική, πολλοὶ κατήντησαν δοῦλοι καὶ σχεδὸν ὅλοι ἐξῶν βίον ἄθλιον. Ἡ σκληρότης τῶν πλουσίων δανειστῶν πρὸς τοὺς πτωχοὺς πληβεῖους ἦτο παροιμιώδης. Ἴδου πῶς περιγράφει τὴν θέσιν ἑνὸς πτωχοῦ πληβεῖου ὁ Ρωμαῖος ἱστορικὸς Λίβιος:

Παρουσιάσθη κάποιος γέρον εἰς τὴν ἀγορὰν φέρων καταφανῆ τὰ σημεῖα ἀπὸ τὰ μαρτύριά του. Τὰ ἐνδύματά του ἦσαν ρυπαρώτατα, τὸ πρόσωπόν του ὥχρον καὶ ἀδύνατον. Ἡ μεγάλη του γενειὰ καὶ ἡ μακρὰ κόμη προσέδιδον εἰς αὐτὸν ὄψιν ἀγρίου. Ἀλλ' ὅλοι τὸν ἀνεγνώριζον. Ἦτο ἑκατόνταρχος καὶ ἐγένετο πολὺς λόγος διὰ τὰς τιμὰς, τὰς ὁποίας εἶχε λάβει κατὰ τὸν πόλεμον διὰ τὸ θάρρος του. Ὁ ἴδιος ἐδείκνυν ἐπὶ τοῦ στήθους του τὰ τραύματα, δείγματα τῆς ἀνδρείας του. . . Τὸν ἠρώτησαν διατί φορεῖ αὐτὰ τὰ ράκη καὶ πῶς κατήντησεν εἰς αὐτὴν τὴν τρομερὰν δυστυχίαν. Ὑπηρέτει, εἶπεν, εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Σαβίνων, ὁπότε οἱ ἐπιδρομεῖς ἤρπασαν τὴν ἐσοδεῖάν του, τοῦ ἔκαυσαν τὴν οἰκίαν καὶ τὰ ἐπιπλά καὶ ἀπήγαγον τὰ ποίμνιά του. Διὰ νὰ πληρώσῃ τοὺς φόρους, ἐδανείσθη. Ἀλλὰ τὸ χρέος μὲ τοὺς τόκους ἐμεγάλωσε, τοῦ ἀφῆρσαν τὸν ἀγρόν, τὸν ὅποιον εἶχε κληρονομήσει ἀπὸ τὸν πάππον του, καὶ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του. Ἀργότερον ἔκαμαν δοῦλον καὶ τὸν ἴδιον, ὁ δὲ δανειστής δὲν ἦτο κύριός του, ἀλλὰ δεσμοφύλαξ, ἀληθὴς δῆμιος. Ἐδείξε τότε τὴν ῥάχιν του αὐλακωμένην καὶ πληγωμένην ἀπὸ τὸ μαστίγιον.

Διὰ τοῦτο οἱ πληβεῖοι ἀνέλαβον ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα κατὰ τῶν πατρικίων, ὁ ὁποῖος διήρκεσε 200 περίπου ἔτη (500 - 300) καὶ κατέληξεν εἰς πλήρη νίκην τῶν πληβείων, διότι ἦσαν περισσότεροι καὶ ἀπετέλουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ.

Η ΔΗΜΑΡΧΙΑ

Ἡ αὐθαιρεσία καὶ αἱ καταπίσεις τῶν πατρικίων ἐγέννησαν πολλὰς πικρίας εἰς τὸν λαόν. Διὰ τοῦτο τὸ 493 π. Χ. ἀφοῦ ἐπέστρεψαν ἀπὸ ἑνὸς νικηφόρου πόλεμον, ἠθέλησαν νὰ ἐπιβάλουν τὰς ἀπαιτήσεις των. Ἀπεσύρθησαν εἰς ἕνα λόφον βορείως τῆς πόλεως, εἰς τὸ λεγόμενον *Ἰερόν ὄρος*, καὶ ἠπείλησαν ὅτι θὰ κτίσουν ἰδικὴν τῶν πόλιν, διὰ νὰ ζήσουν ἐλεύθεροι. Αὐτὸ ὀνομάζεται *ἀποχωρήσις τῶν πληβείων*. Οἱ πατρίκιοι ἐταράχθησαν πολὺ καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν. Ἠλευθέρωσαν ὅλους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι εἶχον γίνει δοῦλοι, καὶ τοὺς ἀπῆλλαξαν ἀπὸ τὰ χρέη.

Οἱ πληβεῖοι ἐζήτησαν τότε νὰ διορισθοῦν δύο ἰδιαιτέροι ἄρχοντες, διὰ νὰ τοὺς προστατεύουν ἀπὸ τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν πατρικίων. Οἱ ἄρχοντες αὐτοὶ ὀνομάσθησαν *Δήμαρχοι*. Ἡ δύναμις τῶν δημάρχων ἦτο πολὺ μεγάλη. Εἶχον τὴν δύναμιν νὰ ἐμποδίζουν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς τῶν ὑπάτων καὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων. Αὐτὸ ἦτο τὸ περίφημον *δικαίωμα τοῦ veto*, τὸ ὁποῖον σημαίνει ἀπαγορεύω. Ἐπροστάτευον μὲ ὅλα τὰ μέσα τοὺς πληβεῖους κατὰ τῆς ἀδικίας καὶ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν πατρικίων. Τὸ πρόσωπον τῶν δημάρχων ἦτο ἱερὸν καί, ἐὰν κανεὶς ἐπείραζε τὸν δήμαρχον, κατεδικάζετο εἰς θάνατον. Οἱ δήμαρχοι ἦσαν 2, κατόπιν ἔγιναν 5 καὶ τελευταῖον 10, ἐξελέγοντο μόνον ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν πληβείων καὶ ἡ ἀρχὴ των διήρκει ἕν ἔτος.

Ἀργότερον οἱ Ρωμαῖοι ἔπλασαν ἕνα μῦθον. Διηγήθησαν δηλαδὴ ὅτι οἱ πατρίκιοι ἔστειλαν εἰς τοὺς πληβεῖους τὸν *Μενήριον*, Ἀγρίππαν, ὁ ὁποῖος τοὺς διηγήθη τὸν μῦθον τοῦ στόμαχου καὶ τῶν μελῶν τοῦ σώματος. Ὅτι δηλαδὴ τὰ μέλη ἐβαρύνθησαν νὰ ἐργάζωνται διὰ τὸν στόμαχον καὶ ἐστασίασαν, ἀλλὰ, προτοῦ πάθῃ ὁ στόμαχος, ἤρχισαν νὰ ἀδυνατίζουν αἱ

χειρες και οι πόδες. Με τον μύθον ήθελε να δείξει ότι πατρίκιοι και πληβείοι είναι απαραίτητοι ο ένας δια τον άλλον και ότι από τας φιλονεικίας κινδυνεύουν να πάθουν περισσότερον οι πληβείοι. Οι πληβείοι όμως έγύρισαν εις την πόλιν, όχι τόσον διότι επείσθησαν από τον μύθον του 'Αγρίππα, όσον διότι έγιναν δεκτά όσα έζήτουν.

Η ΕΞΙΣΩΣΙΣ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

Οι πληβείοι έχοντες τώρα επί κεφαλής τους δημάρχους εξηκολούθησαν τον αγώνα, δια να αποκτήσουν πλήρη ισότητα κοινωνικήν και πολιτικήν.

Πρώτον εξήτησαν γραπτους νόμους, διότι οι πατρίκιοι έδικαζον σύμφωνα με τα άγραφα έθιμα, τα όποια ήρμηνευον πάντοτε προς το συμφέρον της τάξεώς των. Το 450 π. Χ. λοιπόν έγιναν οι παλαιότεροι γραπτοι νόμοι της Ρώμης, ή Δωδεκάδελτος. 'Ονομάσθησαν τοιουτοτρόπως, διότι έχαραχθησαν επάνω εις δώδεκα χαλκας πλάκας, δέλτους, όπως έλεγαν.

Το 445 οι πληβείοι επέτυχον να καταργηθής ο νόμος, ο όποιος άπηγόρευε τους γάμους μεταξύ πατρικίων και πληβείων. Από τότε οι πληβείοι ήδύναντο έλευθέρως να εισέρχωνται εις τας οικογενείας των πατρικίων και καμμία πλέον κοινωνική διαφορά δεν έχωριζε τας δύο τάξεις.

Οι πατρίκιοι όμως έφάνησαν άνένδοτοι εις την άπαιτήσιν των πληβείων ο ένας από τους ύπάτους να είναι πληβείος. Ο αγών υπήρξε μακρός και έχρειάσθη αίων όλόκληρος, δια να επιτύχουν οι πληβείοι την πολιτικήν ισότητα. Τέλος όμως οι πατρίκιοι υπεχώρησαν και έδωσαν εις τους πληβείους το δικαίωμα της ύπατειας.

Την τελειωτικήν νίκην έκέρδισαν οι πληβείοι το 300 π. Χ., οτε έλαβον το δικαίωμα να εκλέγωνται Μέγιστοι άρχιερείς. Τοιουτοτρόπως απέκτησαν και θρησκευτικήν ισότητα με τους πατρικίους. Από τότε ήνωμένοι πλέον προχωρούν εις τας μεγάλας κατακτήσεις.

πρώτοι
284

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

284 — ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

ΤΙΤΑΝΘ ΒΡΗΤΕ ΘΤΗΝ ΑΠΗΘΕΙΑ

ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΓΕΙΤΟΝΙΚΟΥΣ ΛΑΟΥΣ

Μετὰ μακροῦς καὶ αἱματηροῦς ἀγῶνας, οἱ ὅποιοι διήρκεσαν περίπου τρεῖς αἰῶνας (μέχρι τοῦ 272), οἱ Ρωμαῖοι κατῴρθωσαν νὰ ὑποτάξουν εἰς τὴν ἐξουσίαν των ὅλην τὴν ἰταλικὴν χερσόνησον.

Οἱ πρώτοι πόλεμοι τῆς Ρώμης ἦσαν ἴσως δυσκολώτεροι, διότι ἡ ρωμαϊκὴ δύναμις εὕρισκετο ἀκόμη εἰς τὰ σπάργανα καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς Ἰταλίας ἦσαν πολεμικοί. Οἱ Ρωμαῖοι ἐπολέμησαν πρῶτον μὲ τοὺς γείτονάς των. Οἱ σημαντικώτεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν οἱ Λατῖνοι, ἔπειτα οἱ Σαβῖνοι, οἱ Αἴκουοι, οἱ Οὐόλσκοι, καὶ εἰς ὀλίγων χιλιομέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν Ρώμην εὕρισκετο ἡ τυρρηνικὴ πόλις Βήιοι.

Οἱ Ρωμαῖοι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 5ου αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου διεξάγουν πόλεμον καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις. Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τὴν ἱστορίαν τῶν πολέμων αὐτῶν, διότι ἡ παράδοσις ἀνέμειξε πολλοὺς μύθους, διὰ νὰ κολακεύσῃ τὴν ρωμαϊκὴν φιλοτιμίαν. Μὲ τοὺς πολέμους π.χ. πρὸς τοὺς Αἰκούους συνέδεσαν τὸν μῦθον τοῦ Κιγκινάτου, ὅτι δηλαδὴ διωρίσθη δικτάτωρ ὑπὸ τῆς συγκλήτου καί, ἀφοῦ ἐνίκησε τοὺς ἐχθροὺς, ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὸν ἀγρόν του. Ὁ ὑπερήφανος πατρίκιος Κοριολανός, ἔπειδὴ ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς δημάρχους, ὠδήγησε κατὰ τῆς Ρώμης τοὺς Οὐόλσκους. Περὶ τῆς πόλεως τῶν Βηίων διηγήθησαν ὅτι ἐχρειάσθη νὰ τὴν πολιορκήσουν οἱ Ρωμαῖοι ἐπὶ 10 ἔτη, ὅπως ἄλλοτε οἱ Ἕλληνες τὴν Τροίαν. Εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν ἐδοξάσθη ἰδίως ὁ Φούριος Κάμιλλος.

Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ ρωμαϊκὸς λαὸς ἔδειξε μεγάλην ἀντοχὴν καὶ κατῴρθωσε νὰ ὑπερισχύσῃ καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῶν γειτονικῶν λαῶν (396).

ΟΙ ΓΑΛΑΤΑΙ (390)

Μετά τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς οἱ Ρωμαῖοι ἠθέλησαν νὰ γίνουν κύριοι τῆς Τυρρηνίας. Ἀλλὰ βλέψεις ἐπ' αὐτῆς εἶχον οἱ Γαλάται, οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν σημερινὴν βόρειον Ἰταλίαν, τὴν ὁποίαν οἱ Ρωμαῖοι, καθὼς εἶδομεν, ὠνόμαζον ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν.

Τὸ 390 οἱ Γαλάται ἐπολιόρκησαν τὴν ὀχυρὰν τυρρηνικὴν πόλιν Κλούσιον, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ρωμαίων. Οἱ Γαλάται, ἀφοῦ ἐνίκησαν τὴν ρωμαϊκὴν ἐπικουρίαν, ὥρμησαν κατὰ τῆς Ρώμης. Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν εἰς τὸν Ἀλλίαν, παραπτόταμον τοῦ Τιβέρεως. Οἱ ξανθοὶ καὶ μεγαλόσωμοι Γαλάται μὲ τὰς κραυγὰς τῶν διέσπειραν τὸν πανικὸν εἰς τὰς τάξεις τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὀλίγοι μόνον Ρωμαῖοι ἐσώθησαν καὶ αὐτοὶ μετέδωσαν τὸν τρόμον εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ Γαλάται εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν χωρὶς μάχην, διότι οἱ κάτοικοι εἶχον σκορπισθῆ εἰς τὰ περὶχωρα. Οἱ συγκλητικοὶ ὅμως καὶ οἱ ἄρχοντες μὲ ἀρκετοὺς πολεμιστὰς ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Καπιτώλιον, δηλαδὴ τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ρώμης, τὴν ὁποίαν οἱ ἄπειροι εἰς τὴν πολιορκητικὴν τέχνην Γαλάται δὲν κατῴρθωσαν νὰ κυριεύσουν ἐπὶ ἑπτὰ μῆνας. Μολαταῦτα οἱ Ρωμαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ ἔδωσαν πολὺν χρυσὸν εἰς τοὺς Γαλάτας, οἱ ὅποιοι μόνον τοιοῦτοτρόπως ἐπείσθησαν νὰ φύγουν.

Ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Ρώμης ἐξηγέρθησαν οἱ Οὐόλσκοι, οἱ Αἴκουοι καὶ οἱ Τυρρηνοὶ καὶ τούτους ἠκολούθησεν ἐπικίνδυνος ἐξέγερσις τῶν λατινικῶν πόλεων (340). Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι κατῴρθωσαν πάλιν νὰ ἐπιβληθοῦν. Ὑπέταξαν ὀριστικῶς τὰς πόλεις τοῦ Λατίου (338) καὶ ἐξέτειναν τὴν κυριαρχίαν τῶν εἰς τὴν Καμπανίαν. Αἱ πόλεις τῆς συνῆψαν φιλικούς δεσμούς πρὸς τὴν Ρώμην καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ παρακολουθοῦν τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν εἰς τοὺς πολέμους ὡς σύμμαχοι.

ΟΙ ΣΑΜΝΙΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ (343-290)

Μετ' ὀλίγον οἱ Ρωμαῖοι εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παλαίσουν πρὸς τὸν πολεμικώτατον λαὸν τῶν Σαμνιτῶν. Οἱ Σαμνῖται ἦσαν τραχεῖς ὄρεινοὶ κατοικοῦντες εἰς τὰς ἀποκρήμνους

πλαγιάς τῶν Ἀπεννίνων νοτιοανατολικῶς τῆς Ρώμης, μεταξὺ τῆς Ἀπουλίας καὶ Καμπανίας, ἐπικίνδυνοι διὰ τὰς ἐπιδρομὰς των εἰς τὰς γειτονικὰς πεδιάδας.

Ἀφορμὴ τοῦ πολέμου ἦτο κυρίως ἡ πλουσία πεδιάς τῆς Καμπανίας. Ρωμαῖοι καὶ Σαμνῖται ἐπάλαισαν περισσότερον ἀπὸ ἡμισυν αἰῶνα. Ἀριθμοῦν τρεῖς σαμνιτικούς πολέμους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ τύχη ἥλλαξεν ἄλλοτε ὑπὲρ τῶν Ρωμαίων καὶ ἄλλοτε ὑπὲρ τῶν Σαμνιτῶν. Τὸ 321 ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ὑπέστη μεγά-

Σαμνῖται πολεμισταί.

Τοιχογραφία Παιστοῦ, Νεάπολις.

Διακρίνονται ἀπὸ τὰ μέγαρα πτερὰ εἰς τὴν περικεφαλαίαν. Αἱ ἀσπίδες των εἶναι σχετικῶς μικραὶ καὶ στρογγυλαί. Ἐπιστρέφουν ἀπὸ ἐπιτυχῆ πόλεμον.

λην ἦτταν εἰς τὰ λεγόμενα Κ α υ δ ι α ν ᾶ σ τ ε ν ᾶ, μεταξὺ Καπύης καὶ Βενεβέντου, καὶ ὑπεχρεώθη νὰ περάσῃ κάτω ἀπὸ ζυγόν, δηλαδὴ κάτω ἀπὸ ὀριζόντιον ἀκόντιον, τὸ ὁποῖον εἰς τὰ ἄκρα ἐστηρίζετο ἐπὶ δύο ἄλλων κοθέτων ἐπὶ τῆς γῆς. Τοῦτο ἐθεωρεῖτο πολὺ ταπεινωτικόν.

Κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τοῦ πολέμου τοὺς Σαμνίτας ὑπεστήριξαν διάφοροι λαοὶ τῆς κεντρικῆς καὶ βορείου Ἰταλίας, Τυρρηνοί, Ὀμβροί, Ἑρνίκοι, Σαβῖνοι, Λουκανοὶ καὶ Γαλάται, καὶ ὁ ἀγὼν ἔλαβε χαρακτῆρα ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως τῶν Ἰταλιωτῶν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας. Ἡ Ρώμη περιῆλθεν εἰς δύσκολον θέσιν. Εἰς τὸ τέλος ὁμως ὑπερίσχυσε πάλιν ἡ ἀντοχὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ

λαού κατὰ τῶν μεμονωμένως ἐνεργούντων ἀντιπάλων καὶ τὸ 282 ἡ Ρώμη ἦτο κυρία τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας. Τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἐκτείνεται τώρα ἀπὸ τὸν Ρουβίκωνα μέχρι τῆς νοτίου Ἰταλίας, περιλαμβάνει δηλαδὴ τὰ 3/4 τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΣΙΚΕΛΙΑΣ

Αἱ ἐλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας εἶχον, καθὼς γνωρίζομεν, περίοδον μεγάλης ἀκμῆς, ιδίως τὸν 6ον καὶ 5ον αἰῶνα. Ἄλλ' ἤδη ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰῶνος ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τῶν ἀποικίων, ἡ ὁποία ὀφείλεται εἰς πολλοὺς λόγους.

Οἱ ἀποικοὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ διεξάγουν μακροὺς καὶ διαρκεῖς ἀγῶνας πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ ἐσωτερικοῦ, τοὺς ὁποίους εἶχον ἀποκλείσει ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Οἱ ἀγῶνες αὗτοὶ ἐφθειραν τὰς δυνάμεις τῶν ἀποίκων. Ἄλλ' ιδίως τοὺς ἀποίκους ἐβλάψαν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Οἱ Καρχηδόνιοι δὲν ἔπαυσαν νὰ ἔχουν βλέψεις ἐπὶ τῆς Σικελίας. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ὁ περίφημος τύραννος τῶν Συρακουσῶν Διο-νύσιος ὁ πρεσβύτερος (405-367), ἀφοῦ ἀπέκρουσεν ἐπικίνδυνον ἐπιθεσιν τῶν Καρχηδονίων, ἐπιχειρεῖ νὰ ἰδρύσῃ μέγα κράτος ἐκτεινόμενον εἰς τὴν Σικελίαν καὶ Ἰταλίαν. Ἐγίνε τότε κύριος τοῦ στενοῦ τῆς Μεσσήνης, κατέλαβε εἰς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος τὴν νῆσον Ἐλβαν καὶ ἱδρυσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀδριατικῆς τὸν Ἀγκῶνα καὶ τὸν Ἀδρίαν. Οὐιὸς τοῦ Διο-νύσιος ὁ νεώτερος (367-344) ἐξηκολούθησεν ἐπιτυχῶς τὰς προσπάθειάς τοῦ πατρός του. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τῶν Διονυσίων κατέρρευσε μετὰ τὸν θάνατόν του.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν κυρίως ἀρχίζει ἡ ἀκμὴ τοῦ Τάραντος. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος ὁ Τάρας διεξάγει σπουδαιότατον ἐμπόριον, ἔχει στόλον καὶ χρήματα καὶ εἶναι ἀξιόλογος στρατιωτικὴ δύναμις διαθέτουσα 50 χιλ. πεζοὺς καὶ 3 χιλ. ἵππεϊς. Οἱ Ταραντῖνοι ἐβλεπον τὴν διαρκὴ ἐξάπλωσιν τῶν Ρωμαίων μὲ ἀνησυχίαν καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἰταλικὸν πόλεμον ἐβοήθησαν μὲ χρήματα τοὺς συμμάχους. Ἡ Ρώμη ἐν τούτοις τὸ 303 ἐκ φόβου μήπως ἐξεγείρῃ ἐναντίον της τοὺς Ἕλληνας τῆς Μ. Ἑλλάδος συγκατένευσε νὰ ὑπογρά-

ψη συνθήκην με τοὺς Ταραντίνους, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπηγορεύετο εἰς τὰ ρωμαϊκὰ πλοῖα νὰ πλέουν πέραν τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Βρουττίας Λακινίου, δηλαδή ἀπεκλείοντο ἀπὸ τὴν Ἀδριατικὴν. Ἀλλ' ὅταν οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν τοὺς συμμάχους λαοὺς, κατῆλθον εἰς τὰ σύνορα τῆς Μ. Ἑλλάδος. Οἱ Θούριοι, οἱ Λοκροί, ὁ Κρότων καὶ τὸ Ρήγιον ἐδέχθησαν ρωμαϊκὰς φρουράς. Ἡ μοιραία σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο πόλεων δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΤΑΡΑΝΤΙΝΩΝ (281—275)

Ἀφορμὴν εἰς τὸν πόλεμον ἔδωκε τυχαῖον ἐπεισόδιον. Δέκα ρωμαϊκὰ πλοῖα διέβησαν τὸ ὑπὸ τῆς συνθήκης τοῦ 303 καθορισθὲν ὄριον καὶ ἔπλεον πρὸς ἀνατολὰς. Ὁ στόλος τῶν Ταραντίνων προσέβαλεν αὐτά, ἐβύθισε τέσσαρα καὶ συνέλαβε ἓν. Οἱ Ταραντῖνοι ἐπειδὴ ἐγνώριζον ὅτι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀντιμετωπίσουν μόνοι τοὺς Ρωμαίους, προσέκαλεσαν τὸν περίφημον βασιλέα τῆς Ἡπείρου Πύρρον.

Ὁ Πύρρος ἀπεβίβασθη εἰς τὸν Τάραντα ἐν μέσῳ γενικοῦ ἐνθουσιασμοῦ με 20 χιλ. στρατὸν, 3 χιλ. ἵππεις καὶ 20 πολεμικοὺς ἐλέφαντας. Παρὰ τὴν Ἡράκλειαν (280) πρώτην φορὰν ἡ ρωμαϊκὴ λεγεών

Ὁ Πύρρος.

Μαρμάρινον ἄγαλμα, Νεάπολις, Ἑθνικὸν Μουσεῖον.

εύρεθη αντιμέτωπος πρὸς τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα. Τὸ θεσσαλικὸν ἱππικὸν καὶ οἱ ἐλέφαντες μετέδωσαν τὸν τρόμον εἰς τὰς τάξεις τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὁ Πύρρος ἐνίκησεν, ἀλλ' ἔχασε 4 χιλ. στρατιώτας καὶ ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ὑπεχώρησεν ἐν τάξει εἰς τὴν Ἀπουλίαν. Ὁλη ἡ νότιος Ἰταλία προσεχώρησεν εἰς τὸν Πύρρον, ὁ ὁποῖος ἐπροχώρησε πρὸς τὴν κεντρικὴν Ἰταλίαν διὰ τῆς παραλίας τῆς Τυρρηνικῆς θαλάσσης. Δὲν ἐτόλμησεν ὅμως νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ρώμης, διότι δὲν διέθετε τὰ ἀναγκαῖα μέσα πρὸς κατάληψιν πόλεως ὀχυρᾶς.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 279 ἐπανελάβε τὴν ἐπίθεσιν διὰ τῆς Ἀδριατικῆς παραλίας. Εἰς τὸ Ἀσκούλον τῆς Ἀπουλίας ἐδόθη

Ὁ Πύρρος ἐπὶ νομίσματος.

ἡ δευτέρα μάχη πρὸς τοὺς Ρωμαίους. Ὁ Πύρρος ἐνίκησεν, ἀλλ' ὑπέστη πάλιν ὀδυνηρὰς ἀπωλείας (3500, ἐνῷ οἱ Ρωμαῖοι ἔχασαν 6 χιλ.), ἀντελήφθη ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συνεχίσῃ τὴν πορείαν του καὶ ὑπεχώρησεν εἰς Τάραντα.

Ὁ Πύρρος περιῆλθεν εἰς δύσκολον θέσιν. Ἐδέχθη λοιπὸν τὴν πρόσκλησιν τῶν Συρακουσίων ἐναντίον τῶν Καρχηδονίων καὶ ἀπεχώρησεν εὐσχήμως ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν. Εἰς τὴν Σικελίαν ἔμεινεν ἄρκετὰ ἔτη, εἶχεν ἐπιτυχίας, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Καρχηδονίους ἀπὸ τὴν νῆσον καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου οἱ σύμμαχοί του ἐκινδύνευον. Παρὰ τὸ Βενεβέντον (275) τοῦ Σαμνίου ἔδωκε τὴν τελευταίαν μάχην καὶ ἥττηθεις εἶδε τὰ ὄνειρά του νὰ ματαιώνωνται

δριστικῶς. Ἀφοῦ ἄφησε φρουρὰν εἰς τὸν Τάραντα, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς Μίλων παρέδωκεν εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸν Τάραντα (272).

Ἡ ὑποταγὴ τοῦ Τάραντος ἐσήμαινε τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρώμης ἐπὶ ὁλοκλήρου τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου. Ἡ Ἰταλία ἐντὸς ὀλίγου ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τῆς Ρώμης ἀποβαίνει κράτος ἰσχυρὸν καὶ λαμβάνει θέσιν μεταξὺ τῶν μεγάλων δυνάμεων τῆς Μεσογείου, τῆς Μακεδονίας, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Συρίας καὶ τῆς Καρχηδόνος.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Ἡ Ἰταλία ἠνώθη ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρώμης, δὲν διωργανώθη ὅμως εἰς κράτος ἐνιαῖον ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν. Ἡ Ρώμη ἔμεινε κυρίαρχος πόλις καὶ ἡ λοιπὴ χώρα ὡς ὑποτελής εἰς αὐτήν. Ἀλλ' ἡ σχέσις τῶν ὑποτεταγμένων πρὸς τὴν Ρώμην δὲν ἦτο ἡ αὐτὴ δι' ὅλους. Εἰς μερικοὺς ἀπ' αὐτοὺς ἡ σύγκλητος ἔδωκε τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου, εἰς ἄλλους μόνον τὸ δικαίωμα νὰ ἀποκτήσουν κτήματα εἰς τὴν Ρώμην καὶ νὰ συμφεύωνται Ρωμαίας, εἰς ἄλλους ἐπέτρεψεν ἀπλῶς νὰ αὐτοδιοικοῦνται καὶ εἰς ἄλλους τέλος διώρισεν Ρωμαίους διοικητάς. Τὴν ποικίλιαν αὐτὴν ἐδημιούργησε σκοπίμως, διὰ νὰ διατηρῇ ἀντίθεσιν καὶ ἀντιζηλίαν μεταξὺ τῶν ὑποτελῶν, ὥστε νὰ καταστῇ ἀδύνατος πᾶσα μεταξὺ τῶν συνεννόησις.

ΑΠΟΙΚΙΑΙ - ΟΔΟΙ

Τὰ πολιτικώτατα αὐτὰ μέτρα συνεπλήρωσεν ἡ σύγκλητος μετὰ τὰς ἀποικίας καὶ τὰς στρατιωτικὰς ὁδοὺς.

Εἰς στρατηγικὰς θέσεις τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας ὑπέταξαν, οἱ Ρωμαῖοι ἐγκατέστησαν παλαιούς στρατιώτας, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωσαν κλῆρον γῆς. Οἱ ἀποικοὶ ὠχύρωσαν τὴν θέσιν, ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν καὶ πρὸ πάντων ἐπετήρουν τοὺς ὑπηκόους. Εἰς τὰς ἀποικίας αὐτὰς ὀφείλεται ἡ σωτηρία τῆς Ρώμης κατὰ τοὺς πολέμους πρὸς τὸν Πύρρον καὶ ἀργότερον πρὸς τὸν Ἀννίβαν,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Ο ΡΩΜΑΙΟΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

Ο ΡΩΜΑΙΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀνεδείχθη ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς στρατοὺς τῶν ἀρχαίων χρόνων. Ἐνίκησε τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου τοὺς στρατοὺς ὅλων τῶν μεγάλων κρατῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ ἄφησε μεγάλην φήμην εἰς τὴν ἱστορίαν.

Ὁ στρατὸς αὐτὸς ἀποτελεῖτο κυρίως ἀπὸ τὴν μεσαίαν τάξιν, ἀπὸ τοὺς μικροκτηματίας γεωργοὺς τῆς ὑπαίθρου, τοὺς ὁποίους ἡ ἐργασία τῶν ἀγρῶν εἶχε σκληραγωγῆσει καὶ εἶχε κάμει ρωμαλέους. Ὅλοι οἱ Ρωμαῖοι πολῖται ἀπὸ τοῦ 17ου μέχρι τοῦ 60οῦ ἔτους ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετήσουν εἰς τὸν στρατόν, μέχρι τοῦ 45ου ὡς τακτικοὶ στρατιῶται καὶ ἀπὸ τοῦ 46ου ὡς ἐφεδροί. Ἀπὸ τὴν στρατιωτικὴν ὑποχρέωσιν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι οἱ προλεταριοί, δηλαδὴ ὅσοι δὲν εἶχον διόλου περιουσίαν, διότι οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσουν καλὸν στρατιώτην, ἂν δὲν εἶχεν ἀγρὸν ἢ οἰκίαν νὰ ὑπερασπίσῃ. Ὡστε ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸν στρατόν δὲν ἐσήμαινεν εὐνοίαν τῆς πολιτείας, ἀλλὰ κοινωνικὴν ταπεινότητα.

Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς δὲν ἦτο μόνιμος. Οἱ στρατιῶται ἐκαλοῦντο εἰς τὰ ὅπλα, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἐκστρατεύσουν, καὶ ἐπέστρεφαν εἰς τὰς ἐργασίας των, μολὶς ἐτελείωνεν ἡ ἐκστρατεία.

Η ΛΕΓΕΩΝ 41

Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς εἶχεν ἰδιαιτέραν ὀργάνωσιν, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουν λεγεῶνα. Ἡ λεγεὼν ἀποτελεῖτο ἀπὸ 4200 πεζοὺς, οἱ ὅποιοι ἦσαν παρατεταγμένοι εἰς τρεῖς γραμμάς. Εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν παρετάσσοντο οἱ νεώτεροι, εἰς τὴν δευτέραν οἱ ἔχοντες ὥριμον ἡλικίαν καὶ εἰς τὴν τρίτην οἱ παλαίμαχοι. Ἐκάστη γραμμὴ ἦτο διηρημένη εἰς 10 τμήματα, τὰς λεγο-

μένας σπείρας, ἐκάστη δὲ σπείρα εἰς 2 λόχους. Τοιούτῳ-
τρόπῳ ἡ λεγεὼν εἶχε 30 σπείρας καὶ 60 λόχους. Αἱ γραμμαὶ

Λεγεωνάριος. (Ἀπὸ ἀνάγλυφον).
Φορεῖ περισκελίδα ἀπὸ καφέ ὑ-
φασμα, μακρὸν χιτῶνα, tunica,
μὲ κοντὰ μανίκια, εἰς τὰ πόδια σαν-
δάλια, caligae, μεταλλίνην περι-
κεφαλαίαν, cassis, λωριὰ ἀπὸ χάλυ-
βα εἰς τὸ στήθος καὶ τοὺς ὤμους,
lorica. Εἰς τὴν δεξιάν κρατεῖ τὸ δό-
ρυ, pilum, εἰς τὸ δεξιὸν του κρέ-
μεται τὸ βραχὺ ξίφος, gladius, εἰς
τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἔχει τὴν ἀσπί-
δα, scutum, μὲ προεξοχὴν εἰς τὸ
μέσον, umbo.

Ἡ λεγεὼν ἀποτελεῖτο ἀπὸ
οἱ Ῥωμαῖοι ἐστρατολόγησαν τοὺς κατοίκους τῶν ἰταλικῶν πό-

Ὁ ἐκατόνταρχος (Centurio).

(Ἀπὸ ἀνάγλυφον τῆς ἐποχῆς τοῦ Καίσαρος)
Φορεῖ χιτῶνα μὲ μετάλλινα ἐλάσματα καὶ
παράσημα. Εἰς τὴν δεξιάν κρατεῖ ράβδον
ἀπὸ κλῆμα, ἔμβλημα τοῦ βαθμοῦ του.

τῆς λεγεῶνος δὲν ἐσχημάτιζαν συν-
έχειαν, ἀλλὰ αἱ σπείραι ἄφηναν με-
ταξύ των κενὸν ὅσον ἡ ἑκτασίς
μῖδος σπείρας.

Ἐκτὸς τῶν πεζῶν ἡ λεγεὼν εἶ-
χε 300 ἵππεῖς, οἱ ὅποιοι ἦσαν διη-
ρημένοι εἰς 10 ἴλας ἀνὰ 30 ἄνδρας.

λεων καὶ ἐσχημάτισαν ἅπ' αὐτοὺς ἰδιαίτερα σώματα πεζῶν καὶ κυρίως ἵππέων.

Τοξότης (Sagittarius).

Σημαιοφόρος.

Ἀνάγλυφον ἐπιτομβίου στήλης,
Βόνη, Γερμανία.

Αὐτοὶ ἦσαν οἱ λεγόμενοι σύμμαχοι. Ἐπίσης μετεχειρίζοντο ξένους μισθοφόρους, ὠπλισμένους ἐλαφρῶς μὲ τόξα καὶ μὲ σφενδόνας, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο ἐπίκουροι. Οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ ἦσαν οἱ περίφημοι χιλιάρχοι καὶ ἑκατόνταρχοι, ἄνθρωποι μὲ μεγάλην στρατιωτικὴν πείραν, πολμηροὶ καὶ ἀποφασιστικοὶ εἰς τοὺς πολέμους. Εἰς αὐτοὺς χρεωστεῖ κατὰ μέγα μέρος τὴν δόξαν τοῦ ὁ ρωμαϊκὸς στρατός. Ἀρχηγὸς ὅλου τοῦ στρατοῦ ἦτο συνήθως ὁ ὑπάτος.

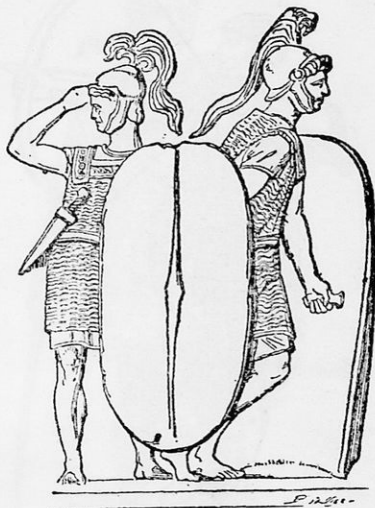
ΟΠΛΑ - ΜΗΧΑΝΑΙ

Οἱ Ρωμαῖοι στρατιῶται εἶχον ἐπιθετικὰ ὅπλα τὸ ξίφος, τὸ δόρυ καὶ τὸ ἀκόντιον, τὸ ἐθνικὸν ὅπλον τῶν Ρω-

μαίων, τὸ ὁποῖον ἔφερον οἱ ἄνδρες τῶν δύο πρώτων γραμμῶν. Ἀμυντικά ἦσαν ἡ περικεφαλαία, ὁ θώραξ, ἡ ἀσπίς καὶ αἱ κνημίδες.

Ρωμαῖος ἵππεύς. (Ἐπιτιμβία στήλη).

Ρωμαῖοι στρατιῶται.
Φέρουν τὴν μακρὰν ἀσπίδα
(scutum).

Οἱ Ρωμαῖοι διεκρίθησαν πολὺ εἰς τὰς πολιορκίας. Διὰ τοῦτο ἐδημιουργήθη πλῆθος μηχανῶν, οἱ ξύλινοι πύργοι, οἱ ὅποιοι ἔφθανον εἰς τὸ ὕψος τοῦ τείχους καὶ ἐχρησίμευον νὰ ἀπομακρύνουν τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις, ὁ ὄναγρος, ὁ καταπέλτης, ὁ σκορπιός, ὁ κριὸς κλπ. Οἱ Ρωμαῖοι ὅταν ἐστρατοπέδευον εἰς ἀνοικτὴν πεδιάδα, κατεσκεύαζον στρατόπεδον, τὸ ὁποῖον ἦτο πραγματικὸν φρούριον.

Η ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ

Τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν ἔκαμνε πρὸ πάντων ἀνώτερον ἀπὸ ὅλους τοὺς συγχρόνους στρατοὺς ἡ σιδηρᾶ πειθαρχία.

Ἡ παρχβίασις τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας ἐτιμωρεῖτο σκληρῶς. Εἰς τὰς ἐλαφρὰς ἀπειθείας ἐπέβαλλον τὸν ραβδισμόν ἡ ἐξέθετον τοὺς στρατιώτας ἐπὶ πολλὰς ὥρας μεσίδερα εἰς τοὺς

πόδας. Εἰς βαρύτερα σφάλματα ἀπέπεμπον τοὺς στρατιώ-
τας εἰς τὰς πατρίδας των, τὸ ὁποῖον ἔθεωρεῖτο ἀτιμωτικώ-
τατον καὶ ἰσοδυναμεῖ μετὰ τὴν σημερινὴν στρατιωτικὴν καθαι-
ρεσιν. Συνηθέστατα ἐπέβαλλον τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου.
Ὁ καταδικαζόμενος ἐδένετο εἰς πάσσαλον, ἔρραβδίζετο ὑπὸ
τῶν ραβδούχων καὶ κατόπιν ἀπεκεφαλίζετο μετὰ πέλεκυν. Εἰς ὁ-
μαδικὰς ἀπειθείας ἐπέβαλλον οἱ Ρωμαῖοι τὸν δεκατισμόν.
Ὁ στρατηγὸς δηλαδὴ ἐκλήρωνεν ἐκ τοῦ στασιάζαντος σώμα-
τος ἅνδρα ἓνα μετὰ δέκα ἀνδρῶν καὶ ἐφόνευεν αὐτούς. Ὁ Λίβι-
ος διηγεῖται τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Μανλίου Τουρκοάτου (340),
τὸ ὁποῖον ἔγινε παροιμιῶδες εἰς τὴν ἀρχαιότητα.

Ὁ υἱὸς τοῦ Τουρκοάτου ἐμονομάχησε μετὰ ἓνα ἔχθρον παρὰ τὰς αὐ-
στηρὰς διαταγὰς τοῦ πατρὸς του, ὁ ὁποῖος ἦτο ὕπατος, καὶ γεμᾶτος ἀπὸ
χαρὰν διὰ τὴν νίκην ἔσπευσεν εἰς τὸν πατέρα του. «Διὰ τὸ ἀποδείξω ὅτι
εἶμαι γνήσιος υἱὸς σου, εἶπε, σοῦ φέρω τὰ λάφυρα ἐνὸς ἱππέως, τὸν ὁποῖον
ἐφόνευσα». Εἰς τοὺς λόγους αὐτοὺς ὁ ὕπατος γυρίζει τὸ πρόσωπον ἀπὸ
τὸν υἱόν του καὶ χωρὶς νὰ βραδύνη διατάσσει τοὺς σαλπικτὰς νὰ σαλπί-
σουν συνάθροισιν τοῦ στρατοῦ. «Τίτε Μάνλιε, εἶπεν, εἰς τὴν συνέλευσιν,
ἐπειδὴ χωρὶς σεβασμὸν πρὸς τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα καὶ τὴν προγονι-
κὴν μεγαλειότητα ἐμονομάχησες παρὰ τὰς διαταγὰς μου καί, ὅσον
ἐξηρτᾶτο ἀπὸ σέ, κατέστρεψες τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν, εἰς τὴν
ὁποίαν μέχρι τοῦδε ἡ Ρώμη ὀφείλει τὴν δύναμίν της... Ἐμπρός,
ραβδοῦχε, δέσε τον εἰς τὸν πάσσαλον». Καὶ διέταξε νὰ τὸν φονεύσουν.

Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ

Οἱ Ρωμαῖοι ἐδίδαν πλουσίας ἀμοιβὰς εἰς τοὺς καλοὺς στρα-
τιώτας, ὅπλα πολύτιμα, παράσημα, στεφάνους, χρηματικὰς δω-
ρεὰς καὶ μέρος ἀπὸ τὰ λάφυρα. Ἄλλ' ἡ μεγαλυτέρα τιμὴ διὰ
τοὺς νικητὰς στρατιώτας καὶ πρὸ πάντων διὰ τὸν στρατηγὸν ἦτο
ὁ θρίαμβος.

Ὁ θρίαμβος ἦτο μεγάλη πομπή, ἡ ὁποία ἐξεκίνηε ἀπὸ τὸ
πεδῖον τοῦ Ἀρεως. Προηγούντο οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ συγκλητι-
κοί, ἠκολούθει ἡ μουσικὴ καὶ μετ' αὐτὴν ἄμαξαι μετὰ τὰ λάφυρα,
οἱ αἰχμάλωτοι καὶ τὰ πρὸς θυσίαν ζῷα. Κατόπιν ἦρχετο ὁ
στρατηγὸς καθήμενος ἐπὶ ἐλεφαντίνου θρόνου ἐν σχήματι ἀμά-
ξης, ἡ ὁποία ἐσύρετο ὑπὸ τεσσάρων ἵππων. Ἐφόρει πορφυρᾶν

ἐσθῆτα καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν ἔφερε στέφανον δάφνης. Πρὸ αὐτοῦ ἐβάδιζον οἱ ραβδοῦχοι. Τὴν πομπὴν ἔκλειον οἱ νικηταὶ στρατιῶται ψάλλοντες διάφορα ἑμβατήρια.

Ἡ συνοδεία παρήλυνεν ἀργὰ διὰ μέσου τῆς πόλεως, ὅπου αἱ οἰκίαι ἦσαν καταστόλιστοι, ὁ λαὸς ἐπευφήμει τοὺς νικητὰς καὶ οἱ ναοὶ τῶν θεῶν μετέχοντες τρόπον τινὰ εἰς τὴν κοινὴν χαρὰν παρέμενον ἀνοικτοί. Κατόπιν ἡ πομπὴ ἀνέβαινεν εἰς τὸ Καπιτώλιον, ὅπου ὁ στρατηγὸς ἐθυσίαζεν εἰς τὸν Δία, καθ' ἣν στιγμὴν εἰς τὰ ὑπόγεια τοῦ ναοῦ ἐστραγγαλίζοντο οἱ ἀρχηγοὶ τῶν αἰχμαλώτων. Μετὰ τὸν θρίαμβον ἐπηκολούθει συμπόσιον τοῦ στρατοῦ καὶ ὁ λαὸς συμμετέχων εἰς τὴν χαρὰν ἐπανηγύριζε.

NAI

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΛΑΟΥ

ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ

Οἱ Ρωμαῖοι εἶναι μετὰ τοὺς Ἕλληνας ὁ δεύτερος μέγας λαὸς τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ διαφέρουν πολὺ ἀπ' ἐκείνους. Εἶχον ἀνάστημα μέτριον καὶ μᾶλλον μικρόν, σῶμα εὐρωστον καὶ ρωμαλέον. Ἐκαλλιέργουν μὲ ἀφοσίωσιν τοὺς ἀγροὺς των, περιεφρόνουν τοὺς κόπους καὶ ὄνειρόν των ἦτο νὰ καλυτερεύσουν τὸ

Ρωμαῖος.

Μουσεῖον Βελιγραδίου.

Ἡ ὀρειχαλκίνη κεφαλὴ, ὀνομαζομένη «πατὴρ τοῦ Τραϊανοῦ», παρουσιάζει ἔντονα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Ρωμαίου.

Ρωμαία.

Ἡ Λιβία Φλωρεντία.

Κανονικαὶ γραμμαὶ. Ἐνθυμίζει ἑλληνικὸν τύπον.

κτῆμά των. Ἦγάπων τὰς φιλονεικίας καὶ δὲν ἐκουράζοντο ἀπὸ τὰς μακρὰς δίκας, ὅταν ἐγνώριζον ὅτι κινδυνεύει ἡ περιουσία των.

Οἱ Ρωμαῖοι χωρικοὶ ἦσαν ἀνθρωποὶ συντηρητικοί, ἐδυσπίστουν εἰς τοὺς νεωτερισμοὺς καὶ πολὺ δυσκόλως ἤλλασσαν τὰς παλαιὰς των συνθησίας.

Εἶχον πρακτικὸν πνεῦμα, ἀλλ' ἐστεροῦντο φαντασίας, ἠρκοῦντο μόνον εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα διὰ τὴν ζωὴν των καὶ

έθεώρουν ως περιττήν πολυτέλειαν τὴν ἐνασχόλησιν εἰς τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὴν φιλοσοφίαν.

Εἶχον ὁμῶς οἱ Ρωμαῖοι μεγάλα προτερήματα. Ἦσαν λαὸς πειθαρχικός, ὑπήκουον εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῶν γενῶν, εἰς τοὺς ἀρχοντας, εἰς τὴν σύγκλητον. Διὰ τοῦτο ἦσαν ἀριστοὶ στρατιῶται, κατάλληλοι ὅχι μόνον δι' ἥρωικά κατορθώματα, ἀλλὰ καὶ διὰ βαρυτάτας ἐργασίας. Σημαντικώτατον ἐπίσης χάρισμα τοῦ Ρωμαίου ἦτο ἡ διοικητικὴ ἱκανότης. Οἱ Ρωμαῖοι ἐκυβέρνησαν καλῶς τοὺς οἴκους των, τὴν οἰκογένειαν, τὴν πόλιν καὶ βραδύτερον κατώρθωσαν νὰ ὀργανώσουν τὸ μεγαλύτερον κράτος τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ τὸ ἐκυβέρνησαν κατὰ τρόπον ἐξάίρετον.

ΤΑ ΗΘΗ

Ὁ βίος τῶν Ρωμαίων ἦτο μονότονος καὶ τραχύς. Ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου εἰργάζοντο εἰς τοὺς ἀγρούς των, ἀνεπαύοντο ὀλίγον τὴν μεσημβρίαν, ἐξηκολούθουν κατόπιν τὴν ἐργασίαν μέχρις ἑσπέρας, ἐδείπνουν καὶ ἐκοιμῶντο. Μόνον κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἐκκλησιῶν διαταράσσεται ἡ μονοτονία τῆς ἐργασίας, ἢ ὅταν ἤρχοντο εἰς τὴν πόλιν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀγορᾶς.

Ἡ βιομηχανία εὐρίσκετο εἰς πρωτόγονον κατάστασιν. Ὁ Ρωμαῖος κατεσκεύαζε μόνος του ὅσα ἐχρειάζετο διὰ τὴν οἰκίαν του. Ἐπίσης δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν ἐμπόριον. Ὅταν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολὴν ἐγένετο μεγάλη ἐμπορικὴ κίνησις, ὁ Ρωμαῖος δὲν εἶχεν ἀκόμη νομίσματα καὶ ἔκαμνε τὰς συναλλαγὰς του μὲ ζῶα, μὲ βοῦς ἢ μὲ πρόβατα.

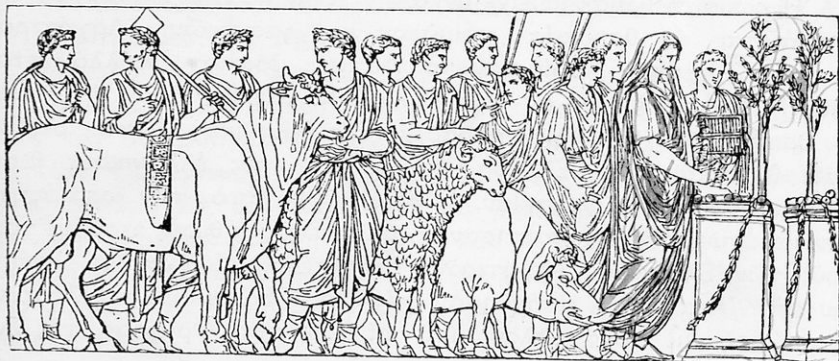
Παροιμιώδης ἦτο ἡ ἀπλότης τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν. Ἡ οἰκία των εἶχεν ἓν μόνον δωμάτιον, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευε διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ξένων, διὰ τὰ γεύματα, διὰ τὸν ὕπνον, ἀκόμη καὶ διὰ τὸ μαγεῖρεμα. Τὸ δεῖπνον ἦτο λιτότατον. Ὀλίγος ἄρτος, χόρτα, ὀσπρία καὶ τυρὸς ἦσαν τὰ συνήθη φαγητὰ τῶν Ρωμαίων, κρέας καὶ οἶνον μόνον κατὰ τὰς θυσίας ἔτρωγον καὶ ἔπινον. Τὸ ἐνδυμα ἐπίσης ἦτο πολὺ ἀπλοῦν. Συνίστατο κυρίως ἀπὸ ἑνα χιτῶνα, τὸν ὁποῖον ἐσφιγγον εἰς τὴν μέσην καὶ σπανίως ἐφόρου ἐπάνω εἰς αὐτὸν ἱμάτιον, τὸ ὁποῖον ἦτο τεμάχιον ὑφάσματος.

ΑΙ ΠΡΟΓΟΝΙΚΑΙ ΑΡΕΤΑΙ

Ἄλλ' ὁ Ρωμαῖος μὲ ὅλην τὴν ἀπλότητά του ἐκοσμεῖτο μὲ ἐξόχους ἀρετάς, τὸν σεβασμὸν πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τοὺς νόμους, τὴν ἀφιλοκέρδειαν.

Ἀναφέρουν πολλὰ παραδείγματα ὑπακοῆς εἰς τὸν πατέρα. Ὅταν ἐπρόκειτο περὶ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς νόμους, ὑπεχώρει κάθε ἄλλο συναίσθημα καὶ αὐτὸ τὸ πατρικὸν φίλτρον.

Ὁ Βροῦτος διέταξεν ὁ ἴδιος νὰ φονεύσουν τοὺς υἱούς του, διότι ἐσκέφθησαν νὰ ἐπαναφέρουν τὴν βασιλείαν. Ὁ Μάγ-

Θυσία Ρωμαϊκή. Ἀνάγλυφον, Παρίσιον, Λουβρον.
Πανηγυρικὴ θυσία, εἰς τὴν ὁποίαν ἐσφαζον χοῖρον, κριόν, ταῦρον, Suovetaurilia.

λιος Τουρκοῦς κατεδίκασεν, ὡς εἶδομεν, εἰς θάνατον τὸν υἱόν του, διότι παρεβίασε τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν. Ἐχομεν ἐπίσης ἐξοχα παραδείγματα ἀφιλοκερδείας καὶ ἀδιαφορίας διὰ τιμὰς καὶ θύσεις. Ὁ Κούριος Δεντᾶτος ἔτρωγε χόρτα ἐντὸς ξυλίνου πινακίου, ὅταν ἦλθον οἱ Σαμνῖται, διὰ νὰ τὸν δελεάσουν μὲ δῶρα. Ἄλλ' ἐκεῖνος ἀπήντησεν ὅτι προτιμᾷ νὰ ἐξουσιάσῃ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἔχουν τὸν χρυσόν, παρὰ νὰ τὸν ἔχη ὁ ἴδιος. Τέλος ὁ Κιγκιννᾶτος, ἐνῶ ἐκαλλιέργει τὸν μικρόν του ἀγρόν, ἔλαβε τὴν εἶδησιν ὅτι ἐξελέγη δικτάτωρ καί, ἀφοῦ ἔσωσε τὴν πατρίδα του, μετὰ 16 ἡμέρας ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὸ ἄροτρον του.

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Οι Ρωμαίοι ήταν θρησκευτικώτατοι. Δεν υπήρχε δημοσία ή ιδιωτική πράξις, τήν οποίαν νά μή ήρχιζαν μέ θρησκευτικήν τελετήν. Προτού συνέλθῃ ἡ ἐκκλησία καί ἡ σύγκλητος, οἱ Ρωμαῖοι ἐπεκαλοῦντο τοὺς θεοὺς καί οἱ ἄρχοντες δὲν προέβαινον εἰς καμμίαν ἐπίσημον πρᾶξιν χωρὶς νά ζητήσουν τήν γνώμην τῶν θεῶν. Ἀλλὰ καί εἰς τὸν ιδιωτικὸν βίον οἱ Ρωμαῖοι πιστεύουν ὅτι οἱ θεοὶ ἐπεμβαίνουν καί κανονίζουν ὅλα, τὰ εὐχάριστα ἢ δυσάρεστα γεγονότα, τὴν γέννησιν, τὸν γάμον, τὸν θάνατον, τὰ γεύματα κ λ π.

Ἡ ρωμαϊκὴ θρησκεία εἶχε μεγάλην ἐξέλιξιν. Εἰς τὰς ἀρχὰς παρουσιάζεται ὡς θρησκεία ποιμένων καί γεωργῶν. Ἀργότερον, ὅταν οἱ Τυρρηνοὶ ἐκυρίευσαν τὸ Λάτιον, ἔδωκαν πολλὰ στοιχεῖα τῆς θρησκείας των εἰς τοὺς Ρωμαίους. Κυρίως ὅμως ἡ ρωμαϊκὴ θρησκεία ἐδέχθη τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐλληνικῆς. Ὅταν οἱ Ρωμαῖοι ὑπέταξαν τὴν Ἑλλάδα, ἐγνώρισαν τοὺς ἐλληνικοὺς θεοὺς καί τὴν ἐλληνικὴν μυθολογίαν, ἐγοητεύθησαν ἀπὸ τὴν ὠραιότητά των καί ἀσυναίσθητως ἐταύτισαν τοὺς παλαιοὺς θεοὺς των μέ τοὺς θεοὺς τῶν Ἑλλήνων. Ἀργότερον, ὅταν τέλος οἱ Ρωμαῖοι ὑπέταξαν τὴν Ἀνατολήν, εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Ρώμην καί ἐλατρεύθησαν μαζί μέ τοὺς ἄλλους καί οἱ θεοὶ τῆς Φρυγίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου κ λ π.

ΟΙ ΘΕΟΙ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον τὴν ζωηρὰν φαντασίαν τῶν Ἑλλήνων καί δὲν ἔδωσαν εἰς τοὺς θεοὺς των χαρακτηριστικὰ καί ιδιαιτέραν φυσιογνωμίαν, ὅπως οἱ Ἕλληνες εἰς τοὺς ἰδικούς των, οὔτε διηγῆθησαν δι' αὐτοὺς μύθους καί τερπνὰς περιπετείας. Εἰς τοὺς παλαιότερους καιροὺς οἱ θεοὶ τῶν Ρωμαίων εἶναι ὄντα ἄμορφα καὶ ἀκαθόριστα. Περὶ τῶν θεῶν των οἱ Ρωμαῖοι τίποτε δὲν γνωρίζουν. Πολλάκις ἀγνοοῦν καὶ τὸ ὄνομα των. Διὰ τοῦτο δὲν κατασκευάζουν οὔτε ἀγάλματα, οὔτε ναοὺς, ἀλλὰ φαντάζονται ὅτι οἱ θεοὶ κατοικοῦν εἰς ὠρισμένα ἀντικείμενα, εἰς τὴν θύραν, εἰς τὸ κατώφλιον, εἰς τὴν φλόγα τῆς ἐστίας καί τοὺς παριστάνουν μέ λίθους, ξύλα, χόρτα κ λ π.

Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι οἱ Ρωμαῖοι εἶχον ἄπειρον πλῆθος θεῶν. « Εὐκολώτερον εἶναι νὰ συναντήσῃς ἕνα θεὸν παρὰ ἕνα ἄνθρωπον », ἔλεγεν ἓνας Ρωμαῖος ἀστειευόμενος. Ἡ θύρα ἔχει τὸν ἰδιαιτέρον θεόν της, ἀλλὰ καὶ τὸ κατώφλιον καὶ αἱ στρόφιγγες τῆς θύρας ἔχουν τοὺς ἰδικούς των θεούς. Ἄλλος θεὸς κάμνει τὰ παιδιὰ νὰ ὁμιλοῦν, ἄλλος τὰ μανθάνει νὰ πίνουν, ἄλλος νὰ τρώγουν, ἄλλος νὰ ἐξέρχωνται ἀπὸ τὴν οἰκίαν καὶ ἄλλος νὰ ἐπιστρέφουν. Ὁ γεωργὸς καλλιεργεῖ τὸν ἀγρόν, λιπαίνει ἢ θερίζει ὑπὸ τὴν προστασίαν ἰδιαιτέρων θεῶν.

Εἰς τὴν Ρώμην διακρίνομεν δύο εἶδη θρησκείας, τὴν θρησκείαν τῶν ἰδιωτῶν καὶ τὴν θρησκείαν τῆς πολιτείας. Τὴν πρώτην ἀντιπροσωπεύουν οἱ ἐφέστιοι καὶ οἱ ἀγροτικοὶ θεοί, τὴν ἄλλην οἱ ἐπίσημοι θεοὶ τῆς πολιτείας.

Μεταξὺ τῶν ἐφεστίων θεῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν οἱ νεκροί, τοὺς ὁποίους οἱ Ρωμαῖοι ἐλάτρευον ὡς θεούς, ὅπως καὶ οἱ Ἕλληνες. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ἦτο ἱερεὺς τῆς λατρείας τῶν νεκρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους καθημερινῶς προσέφερε σπονδάς. Αἱ μεγάλαι ρωμαϊκαὶ οἰκογένειαι διατηροῦν εἰδῶλια ἀπὸ κηρὸν τῶν προγόνων καὶ εἰς τὰς οἰκογενειακὰς ἐορτὰς δοῦλοι περιάγουν αὐτά. Ἄλλοι ἐφέστιοι θεοὶ ἦσαν ὁ Ἰανὸς, ὁ θεὸς τῆς θύρας τῆς οἰκίας, καὶ ἡ Ἑστία, θεὰ τοῦ οἰκιακοῦ πυρός.

Οἱ ἀγροί, μὲ τοὺς ὁποίους τόσον ἦτο συνδεδεμένη, ἰδίως κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους, ἡ ζωὴ τῶν Ρωμαίων, εἶχον ἕκαστος τὸν θεόν του. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀγροτικοὶ θεοί. Οἱ ἀγρόται ὅμως ἐλάτρευον εἰς ὠρισμένας ἡμέρας τοῦ ἔτους καὶ ἄλλους πολλοὺς θεούς, οἱ ὅποιοι ἐπροστάτευον τὴν γεωργίαν, τὴν σποράν, τὸν θερισμόν, τὴν ἀμπελον, τὰ δάση κλπ. Εἰς τοὺς θεοὺς αὐτοὺς ἔκαμαν διαφόρους ἐορτάς.

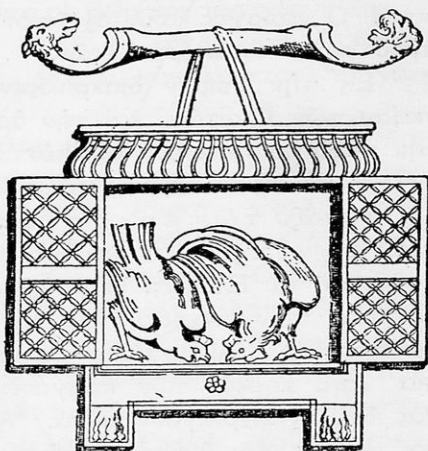
Οἱ ἐπίσημοι θεοὶ τῆς πολιτείας ἦσαν ὁ Ἰανός, ἡ Ἑστία, ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ἄρης.

Ὁ Ἰανὸς ἦτο ὁ θεὸς τῆς κυρίας πύλης τῆς Ρώμης, ἡ ὁποία ἔφερεν εἰς τὴν ἀγοράν, καὶ παριστάνετο μὲ δύο μορφάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ἔβλεπεν ἔξω καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πόλεως. Ὁ ναὸς του ἦτο εἰς τὴν ἀγοράν καὶ ἔμενε κλειστὸς ἐν εἰρήνῃ, ἀνοικτὸς ἐν καιρῷ πολέμου.

Ἡ Ἑστία ἦτο ἡ θεὰ τοῦ ἱεροῦ πυρὸς τῆς πολιτείας, τὸ ὅποιον διετηρεῖτο ἐντὸς ναοῦ περιφερικοῦ. Ὁ Ζεὺς ἦτο ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ἀέρος καὶ τῆς θυέλλης καὶ ἐλατρεῦετο πολὺ. Ὁ νὰός του ἦτο εἰς τὸ Καπιτώλιον. Ὁ Ἄρης τέλος ἦτο ὁ θεὸς τῆς βλαστήσεως καὶ τοῦ πολέμου καὶ ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ὡς ὁ πατὴρ τοῦ ρωμαϊκοῦ ἔθνους, διότι ἀπ' αὐτὸν κατὰ τὴν παράδοσιν ἐγεννήθη ὁ Ρωμύλος.

Ἑστίας.

Κλωβὸς τῶν ἱερῶν ὀρνίθων. (Ἀνάλυφον).

Η ΛΑΤΡΕΙΑ

Οἱ κυριώτεροι τύποι τῆς ρωμαϊκῆς λατρείας ἦσαν αἱ προσευχαί, αἱ σπονδαί, αἱ θυσίαι, αἱ λιτανεῖαι καὶ αἱ ἐστιάσεις τῶν θεῶν. Ἡ προσευχή, αἱ σπονδαὶ καὶ αἱ θυσαί δὲν διέφερον κατ' οὐσίαν ἀπὸ τὰς ἑλληνικάς.

Αἱ λιτανεῖαι ἐγίνοντο εἰς ὠρισμένας ἡμέρας. Εἰς αὐτὰς παρευρίσκοντο οἱ ἱερεῖς, οἱ μεγάλοι ἱερατικοὶ σύλλογοι καὶ οἱ θεοί, τῶν ὁποίων τὰ σύμβολα ἐτοποθετοῦντο ἐπάνω εἰς ἀμάξας καὶ παρηκολούθουν τὴν πομπήν. Εἰς τὰς ἐστίσεις προετοιμάζον διὰ τοὺς θεοὺς κλίνας, ὅπως εἰς τὰ συνήθη γεύματα, καὶ ἐτοποθέτουν εἰς αὐτὰς τὰ σύμβολα ἢ τὰς προτομάς τῶν θεῶν καὶ προσέφερον φαγητὰ ἀπὸ θυσίαν ἢ δεῖπνα, τὰ ὅποια ἐγίνοντο συγχρόνως εἰς ὅλην τὴν πόλιν. Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς λατρείας

συνθηζέτο εἰς κρίσιμους περιστάσεις καὶ εἶχε χαρακτῆρα γενικῆς ἱκεσίας. Διὰ τὰ γνωρίζουν τὴν θέλησιν τῶν θεῶν, οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο τὴν οἰωνοσκοπίαν. Ἰδιαίτεροι ἱερεῖς, οἱ λεγόμενοι οἰωνοσκοποί, παρετήρουν τὸν οὐρανόν, τὴν πτησιν καὶ τὴν φωνὴν τῶν πτηνῶν ἢ τὰς ἀστραπάς. Πολλάκις συνεβουλευόντο τὰς ἱερὰς ὀρνιθας, τὰς ὁποίας ἔτρεφον εἰς ἰδιαίτερον κλωβόν. Ἐρριπτον τροφήν εἰς τὰ πτηνὰ καὶ ἀπὸ τὴν ὄρεξιν, μὲ τὴν ὁποίαν ἔτρωγον αὐτήν, ἐμαντεύοντο.

Οἱ σημαντικώτεροι ἱερεῖς τῶν Ρωμαίων ἦσαν οἱ Σάλλιοι, ἱερεῖς τοῦ Ἀρεως κυρίως, οἱ ὅποιοι ἐφύλαττον τὰς 12 ἱερὰς ἀσπίδας. Αἱ Ἑστιάδες ἦσαν ἱερεῖαι τῆς θεᾶς Ἑστίας καὶ εἶχον ἔργον τὴν λατρείαν τῆς θεᾶς καὶ τὴν τήρησιν τοῦ ἱεροῦ πυρός, τὸ ὅποιον νύκτα καὶ ἡμέραν ἔκαιεν εἰς τὸν ναόν.

Μὲ τὸν καιρὸν ἐδημιουργήθησαν καὶ διάφοροι ἱερατικοὶ σύλλογοι, οἱ ὅποιοι ἔργον εἶχον νὰ διαφωτίζουν τὸν βασιλέα καὶ τοὺς ὑπάτους περὶ τῶν θρησκευτικῶν τύπων. Σημαντικώτεροι ἀπὸ τοὺς συλλόγους αὐτοὺς ἦσαν οἱ ποντιφικές καὶ οἱ οἰωνοσκοποί. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ποντιφικῶν, μέγιστος ἀρχιερεὺς ὀνομαζόμενος, μὲ τὸν καιρὸν ἐγένεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ρωμαϊκῆς θρησκείας καὶ τὸ ἀξίωμά του ἐθεωρεῖτο ἓνα ἀπὸ τὰ ἀξιοσεβαστότερα τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Ἀπὸ τῆς ἐξισώσεως τῶν δύο τάξεων μέχρι τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀρχίζουν αἱ μεγάλοι κατακτήσεις (300 - 133 π. Χ.), ἡ Ρώμη διέρχεται μακρὰν περίοδον ἐσωτερικῆς γαλήνης. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τὸ ρωμαϊκὸν πολίτευμα διαμορφώνεται καὶ λειτουργεῖ κανονικῶς. Ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος, ὁ ὁποῖος ἔζησεν ὡς αἰχμάλωτος εἰς τὴν Ρώμην κατὰ τὸν 2ον αἰῶνα, μᾶς ἔδωκεν ἀκριβῆ περιγραφὴν αὐτοῦ.

Οἱ Ρωμαῖοι ὠνόμαζον τὸ πολίτευμά των Δ η μ ο κ ρ α τ ί α ν.

Αἱ ἐξουσίαι τοῦ ρωμαϊκοῦ πολιτεύματος ἦσαν: 1) αἰ ἐ κ κ λ η σ ί α ι, 2) οἱ ἄ ρ χ ο ν τ ε ς καὶ 3) ἡ σ ύ γ κ λ η τ ο ς.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ

Εἰς τὴν Ρώμην ἐδημιουργήθησαν, καθὼς γνωρίζομεν, μὲ τὸν καιρὸν τρεῖς ἐκκλησίαι: 1) φ ρ α τ ρ ι κ ῆ ἐ κ κ λ η σ ί α, 2) λ ο χ ῖ τ ι ς καὶ 3) φ υ λ ε τ ι κ ῆ.

Ἡ φ ρ α τ ρ ι κ ῆ ἐκκλησία ἦτο εἰς τοὺς παλαιούς χρόνους ἡ συνάθροισις τῶν πατρικίων, ὑφίστατο μόνον ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὴν παράδοσιν καὶ δὲν εἶχε καμμίαν ἐξουσίαν.

Ἡ λ ο χ ῖ τ ι ς ἐκκλησία ἦτο, ὅπως εἴπομεν, ἡ συνάθροισις τοῦ στρατευομένου λαοῦ, ἀπετελεῖτο δηλαδὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς Ρωμαίους πολίτας, πατρικίους καὶ πληβείους, διηρημένους εἰς 193 λόχους. Οἱ Ρωμαῖοι ἐψήφизон ὄχι κατὰ κεφαλὰς, ἀλλὰ κατὰ λόχους, δηλαδὴ ἕκαστος λόχος ἐλάμβανε χωριστὰ ἀποφάσεις καὶ ἡ γνώμη του ἀντιπροσώπευε μίαν ψῆφον. Ἡ λοχίτις ἐκκλησία ἐξέλεγε τοὺς ἀνωτέρους ἄρχοντας, ὑπάτους, τιμητάς, πραιτωρας καὶ συνήρχετο εἰς τὸ πεδίου τοῦ " Ἀ ρ έ ω ς μεταξὺ Καπιτωλίου καὶ Ἰανίκλου λόφου.

Ἡ φ υ λ ε τ ι κ ῆ, ἡ ὁποία κατ' ἀρχὰς ἦτο συνάθροισις τῶν

πληβείων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῶν δημάρχων, μετὰ τὴν ἐξίσωσιν τῶν τάξεων ἔγινε κοινὴ συνάθροισις ὅλων τῶν Ρωμαίων, οἱ ὅποιοι συνήρχοντο κατὰ φυλάς. Ὁ ρωμαϊκὸς λαὸς εἶχε διαιριθῆ εἰς φυλάς, ἀναλόγως τοῦ τόπου τῆς κατοικίας. Οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν πόλιν ἀπετέλεσαν τὰς 4 ἀστικὰς φυλάς, οἱ δὲ διαμένοντες εἰς τὴν ὑπαίθρου τὰς 21 ἀγροτικὰς φυλάς. Καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτὴν ἐψήφιζον κατὰ φυλάς. Ἡ φυλετικὴ ἐκκλησία συνήρχετο εἰς τὴν ἀγοράν, ἐξέλεγε τοὺς κατωτέρους ἄρχοντας καὶ ἐψήφισε τοὺς νόμους.

Ραβδοῦχοι.

(Ἀπὸ ἀνάγλυφον).

Φοροῦν περισκελίδα κολλητὴν ἣ ὑποία κατεβαίνει κάτω ἀπὸ τὸ γόνυ, χιτῶνα ἐσφιγμένον εἰς τὸν κορμὸν καὶ μέγα ἐπανωφόριον, ἐνδυμασίαν ἐκστρατείας. Εἰς τὸν ἀριστερὸν ὤμον κρατοῦν δέσμη ἀπὸ ράβδους, τὴν fascia. Ὁ πέλεκυς σημαίνει ὅτι εὐρίσκονται ἐντὸς τῆς Ρώμης. Οἱ ραβδοῦχοι ἀκολουθοῦν τοὺς ὑπάτους, στρατηγούς καὶ ἄλλους ἄρχοντας.

Οἱ Ἀρχόντες

Αἱ ἐκκλησίαι εἶχον κυρίως νομοθετικὴν ἐξουσίαν. Οἱ ἄρχοντες εἶχον τὴν ἐκτελεστικὴν. Ἐνεκα τῆς πάλης τῶν τάξεων εἰς τὴν Ρώμην ἐδημιουργήθησαν μετὸν καιρὸν πλῆθος ἀρχόντων.

Οἱ ὑπάτοι ἦσαν δύο καὶ εἶχον κατ' ἀρχὰς ὅλην τὴν ἐξουσίαν τῶν βασιλέων. Ἀλλὰ παρ' ὅλους τοὺς περιορισμούς, τοὺς ὁποίους ὑπέστη ἡ ἀρχὴ αὐτὴ μετὸν καιρὸν, οἱ ὑπάτοι διετήρησαν πάντοτε μεγάλην δύναμιν εἰς τὴν πολιτείαν. Ἐν εἰρήνῃ προήδρευον τῆς συγκλήτου καὶ τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας καὶ ἐπέβλεπον τὴν τήρησιν τῶν νόμων. Ἐν πολέμῳ διενήργουν τὴν στρατολογίαν καὶ εἶχον τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ.

Οί τιμηταί είχαν μεγάλην θέσιν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν πολιτείαν. Ἦσαν 2 καὶ ἐξελέγοντο κατὰ πενταετίαν διὰ 18 μῆνας. Τὸ ἔργον τῶν τιμητῶν ἦτο σημαντικώτατον.

1) Ἐκαμμον τὴν τίμησιν τῶν πολιτῶν, κατέτασσον δηλαδὴ αὐτοὺς ἀναλόγως τῆς κατοικίας καὶ περιουσίας εἰς τὰς φυλάς, τὰς τάξεις καὶ τοὺς λόχους. 2) Συνέτασσον τὸν κατάλογον τῶν συγκλητικῶν, ὠρίζον δηλαδὴ ποῖοι ἐξ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐχρημάτισαν ἄρχοντες, ἐδικαιοῦντο νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν συγκλητον καὶ ποῖοι δι' ἀνάρμοστον διαγωγὴν ἔπρεπε νὰ ἐκβληθοῦν ἢ νὰ ἀποκλεισθοῦν ἀπ' αὐτὴν. 3) Συνέτασσον εἰδὸς προϋπολογισμοῦ τοῦ κράτους. 4) Τὸ σπουδαιότερον ἔργον τῶν τιμητῶν ἦτο ἡ ἐπίβλεψις τῶν ἠθῶν. Εἰς τοὺς δεικνύοντας ἀσυμβίβαστον συμπεριφορὰν μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ρωμαίου ἐπέβαλλον τὴν ὀστέρησιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Διὰ τοῦτο οἱ Ρωμαῖοι ἐσέβοντο καὶ ἐφοβοῦντο πολὺ τοὺς τιμητὰς καὶ ἦτο παροιμιώδης ἡ αὐστηρότης πολλῶν ἐξ αὐτῶν.

Οἱ πραίτωρες ἦσαν δικασταί, στρατηγοὶ καὶ διοικηταὶ ἐπαρχιῶν. Κατ' ἀρχὰς ὑπῆρχεν εἰς πραίτωρ, ὁ ὅποιος ἐδίκαζε τὰς δίκας μεταξὺ τῶν Ρωμαίων πολιτῶν καὶ ἐλέγετο ἀστυδίκης. Βραδύτερον διὰ τὰς ὑποθέσεις τῶν ξένων ὠρίσθη νέος πραίτωρ, ὁ λεγόμενος ξενοδίκης. Ὅταν ὅμως αἱ ρωμαϊκαὶ στρατιαὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ οἱ δύο ὑπατοὶ δὲν ἐπῆρκουν διὰ τὴν διοίκησιν αὐτῶν, ἐξελέγοντο καὶ ἄλλοι πραίτωρες καὶ διοικηταὶ στρατιῶν. Ἀργότερον ἐστέλλοντο ὡς διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν πραίτωρες. Διὰ τοῦτο ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν διαρκῶς ἡυξάνετο.

Οἱ ταμίαι ἐπίσης ἦσαν πολλοὶ καὶ εἶχον τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν. Δύο ἔμενον εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐφυλάττον τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἄλλοι παρηκολούθουν τοὺς ὑπάτους καὶ τοὺς πραίτωρας εἰς τὰς ἐκστρατείας ἢ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν.

Οἱ ἀγορὰ νόμοι ἐπέβλεπον τὸν ἐπισιτισμὸν τῆς Ρώμης, τὴν συντήρησιν τῶν δρόμων καὶ διωργάνων τὰ δημόσια θεάματα.

Οἱ δῆμαρχοι, οἱ ὅποιοι ἔφθασαν μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν 10, εἶχον πάντοτε μεγίστην δύναμιν, ἢ ὁποῖαν συνίστατο κυρίως

εἰς τὸ veto ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν ἀρχόντων καὶ εἰς τὸ ἱερὸν καὶ ἀπαράβιαστον τοῦ προσώπου των. Μόνον ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν δικτατῶρων καὶ τῶν τιμητῶν ἤργει τὸ veto τῶν δημάρχων.

Ὁ δικτάτωρ, καθὼς γνωρίζομεν, ἦτο ἑκτακτος ἄρχων, ἐκλεγόμενος ὡσάκις ἡ πολιτεία ἠπειλεῖτο ἀπὸ μεγάλους ἐξωτερικούς ἢ ἐσωτερικούς κινδύνους. Ἀπὸ τοῦ τέλους ὅμως τοῦ δευτέρου καρχηδονικοῦ πολέμου οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐξέλεγον πλέον δικτάτωρας, ἀλλ' ἀνέθετον εἰς τοὺς ὑπάτους δικτατωρικὴν ἐξουσίαν.

Ἐκτὸς τῶν τιμητῶν καὶ τῶν δικτατῶρων οἱ ἄρχοντες ἦσαν ἐν ἱαύσιοι, ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἦσαν ὑπεύθυνοι, δηλαδή μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀρχῆς των ἔδιδον λόγον. Μερικοὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων εἶχον ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ σημεῖα. Τοὺς ὑπάτους ἠκολούθουν 12 ραβδοῦχοι, τοὺς πραιτῶρας 6.

Ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπαρχιῶν ηὔξηθη πολὺ, οἱ Ρωμαῖοι ἐδημιούργησαν νέους ἄρχοντας, ἀναπληρωτάς τῶν ὑπάτων καὶ πραιτῶρων, τοὺς ὁποίους ὠνόμαζον ἀνθυπάτους καὶ ἀντιπραιτῶρας.

Ἡ ἐξουσία τοῦ διοικητοῦ τῆς ἐπαρχίας ἦτο πολὺ μεγάλη, διότι ἀντιπροσώπευε τὴν ρωμαϊκὴν ἀρχήν. Ἦτο συγχρόνως στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς διοικητής, δηλαδή ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, ἀνώτατος δικαστὴς καὶ ἐπόπτης τάξεως καὶ ἀσφαλείας. Ἐπίσης ἐφρόντιζε διὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων.

Η ΣΥΓΚΛΗΤΟΣ

Ὁλην τὴν ἐξουσίαν τῆς πολιτείας εἶχε συγκεντρώσει μὲ τὸν καιρὸν ἡ σύγκλητος, ἡ ὁποία μὲ τὴν ἀξιοθαύμαστον σταθερότητα πολλὰκις ἔσωσε τὴν Ρώμην εἰς κρισιμωτάτας στιγμάς. Τὴν σύγκλητον κατήρτιζον οἱ τιμηταὶ καὶ τὰ μέλη αὐτῆς δὲν ὑπερέβαινον τὰ 300. Συγκλητικοὶ ἐγίνοντο οἱ χρηματίσαντες ἀνώτεροι ἄρχοντες ἢ δήμαρχοι. Σημαντικὴ ἦτο ἡ ἐξουσία τῆς συγκλήτου εἰς τὰ οἰκονομικά, θρησκευτικά καὶ ἐξωτερικά ζητήματα. Ὡρίζε τοὺς φόρους, διέθετε τὰ χρήματα τοῦ δημοσίου ταμείου, ἐψήφισε τὰ ἔξοδα καὶ ἐν γένει εἶχε τὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν, ὅταν δὲν ὑπῆρχον τιμηταί. Διέτασσε τὰς μεγάλας θρησκευτικὰς

τελετάς, τὰς ὁποίας ὑπεδείκνυον οἱ ἱερεῖς, ἐπέβλεπε τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας καὶ εἶχε τὴν ἐποπτείαν τῆς ἐθνικῆς λατρείας. Ἐδέχετο καὶ ἀπέστελλε πρεσβυτάς, διεπραγματεύετο μὲ ξένα κράτη, ἐπρότεινε τὸν πόλεμον ἢ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν ἐκκλησίαν κ λ π.

Ἡ σύγκλητος συνήρχετο εἰς ἰδιαίτερον οἶκημα, τὸ βουλευτήριον. Αἱ ἀποφάσεις τῆς συγκλήτου ὠνομάζοντο συγκλητικὰ δόγματα καὶ εἶχον ἰσχύν νόμου. Εἰς τοὺς ξένους ἐπροξένει καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν ἡ σοβαρότης καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς συγκλήτου.

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Ὅπως ἡ διοίκησις τῆς Ρώμης, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ ἰδιωτικὸς βίος διακρίνεται διὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν αὐστηρότητα. Τὴν ζωὴν τῆς οἰκογενείας, τὴν γέννησιν, τὸν γάμον, τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων, τὴν κηδεὶαν κ λ π. κανονίζει αὐστηρὰ ἔθιμοτυπία.

Ὁ πατὴρ εἶναι ἄρχων τῆς οἰκογενείας μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν, τὰ ἄλλα μέλη, ἡ σύζυγος, τὰ τέκνα, οἱ ὑπηρεταί, ὀφείλουν ὑπακοὴν εἰς αὐτόν. Αὐτὸς δίδει εἰς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τὴν ἄδειαν τοῦ γάμου, εἶναι ὁ ἀνώτατος δικαστὴς καὶ ἔχει δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπ' αὐτῶν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ Ρωμαία οἰκοδέσποινα ἔχει μεγάλην ἐκτίμησιν καὶ ἐπιβολήν. Αὕτῃ διοικεῖ τὸν οἶκον καὶ διευθύνει τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας, συμμερίζεται ὅλας τὰς τιμὰς τοῦ ἀνδρὸς καὶ χαίρει μεγάλου σεβασμοῦ.

Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ

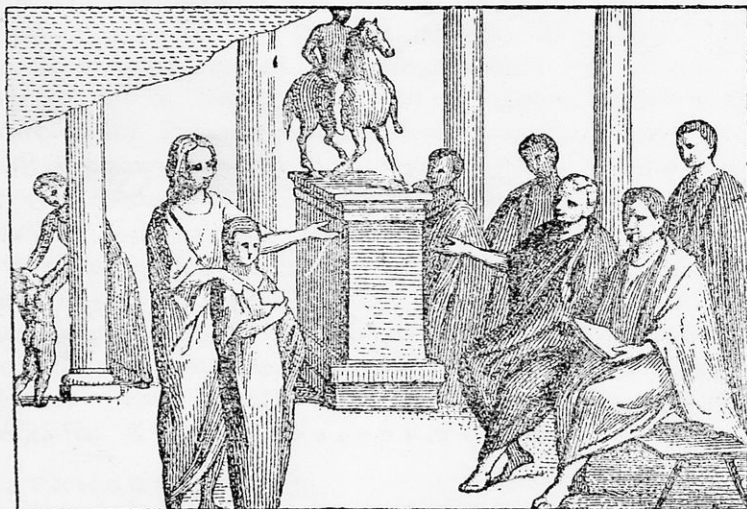
Ἡ γέννησις τέκνου ἦτο μεγάλη χαρὰ εἰς τὴν οἰκογένειαν. Διὰ τοῦτο ὅταν ἐγεννᾶτο παιδίον, ἡ ἐξώθυρα τῆς οἰκίας ἐκοσμεῖτο μὲ ἄνθη. Τὴν ὀγδόην ἡμέραν διὰ τὰ κοράσια καὶ τὴν ἐνάτην διὰ τὰ ἀγόρια ἐγίνετο ἡ τελετὴ τοῦ καθαρμοῦ, ἡ ὁποία ἦτο μεγάλη ἐορτὴ τῆς οἰκογενείας. Παρίσταντο ὅλοι οἱ συγγενεῖς καὶ ἔδιδον τὸ ὄνομα εἰς τὸ νεογέννητον. Οἱ Ρωμαῖοι εἶχον τρία ὀνόματα, τὸ κύριον, τὸ ὄνομα τοῦ γένους καὶ τὸ ἐπώνυμον. Τοιοῦτοτρόπως τὸ πληρὲς ὄνομα τοῦ ρήτορος Κικέρωνος ἦτο Μάρκος Τύλλιος Κικέρων. Τὰ κοράσια

ὠνομάζοντο συνήθως μὲ τὸ ὄνομα τοῦ γένους, π. χ. Τυλλία ὠνομάζετο ἢ κόρη τοῦ Κικέρωνος.

Η ΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ

ΝΑΙ

Οἱ Ρωμαῖοι καὶ εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν παιδῶν ἔδωκαν χαρακτηριστικὴν πρακτικόν. Ἀπέβλεπον τὰ τέκνα τῶν νὰ γίνουσι καλοὶ στρατιῶται, καλοὶ πολῖται καὶ καλοὶ ἄρχοντες. Τὰ σχολεῖα, τὰ ὅποια ἦσαν μικρὰ καὶ συνοικιακά, συνετήρουν συνήθως δούλοι

Ἀπὸ τὴν παιδικὴν ζωὴν.

Τοιχογραφία Πομπηίας.

Παρίστανει μητέρα ὀδηγοῦσαν τὴν κόρην τῆς εἰς τὸ σχολεῖον. Σεμνὴ καὶ δεيلὴ ἡ στάσις τῆς μητρός.

ἐγγράμματοι, οἱ ὅποιοι ἐδίδασκον ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀριθμητικὴν καὶ ἐπέβαλλον εἰς τοὺς μικροὺς μαθητὰς τὴν ἀποστήθισιν γνωμικῶν καὶ νόμων.

Ἀπὸ τοῦ 13ου ἔτους τὰ παιδιὰ ἐφοίτων εἰς τὸν γ ρ α μ μ α τ ι κ ό ν , ὁ ὅποιος ἀνεγίνωσκε καὶ ἡμῆνευε τὰ κείμενα τῶν συγγραφέων καὶ τὴν δωδεκάδελτον. Γενικῶς ὅμως ἡ ἀγωγή τῶν παιδῶν εἰς τὴν Ρώμην μέχρι τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος παρέμεινε

στοιχειώδης και μόνον υπό την επίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἤρχισαν οἱ Ρωμαῖοι νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἀνάγκην ἀνωτέρας μορφώσεως. Τότε ἰδρύθησαν ρητορικαὶ σχολαί, ὅπου οἱ νέοι ἠσκούντο εἰς τὴν ρητορείαν. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἔφθασαν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν μόρφωσιν. Ἐθεώρουν περιττὸν ὅ,τι δὲν τοὺς ὠφέλει πρακτικῶς καὶ δὲν εἶχον ἀγάπην πρὸς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας, ὅπως οἱ Ἕλληνες.

NAI

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Η ΠΑΛΗ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΚΑΡΧΗΔΟΝΟΣ

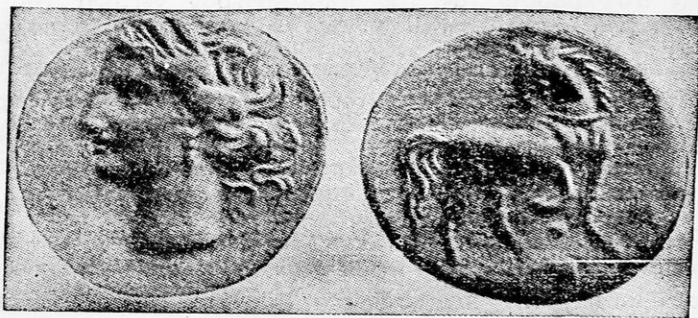
ΤΑ ΑΙΤΙΑ

Με τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰταλίας ἡ Ρώμη ἔγινε μεγάλη δύναμις καὶ ἤρχισε νὰ ἔχη βλέψεις εἰς τὴν θάλασσαν. Αὐτὸ τὴν ἔφερεν εἰς σύγκρουσιν μετὰ τὸν πλησιέστερον γείτονά της, τὴν Κ α ρ χ η δ ό ν α . Ἀφορμὴν εἰς τὴν σύγκρουσιν ἔδωσεν ἡ Σικελία, τὴν ὁποίαν οἱ Ρωμαῖοι θεώρουν ὡς φυσικὴν προέκτασιν τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου, ἐνῶ διὰ τοὺς Καρχηδονίους ἦτο σπουδαία βάσις τοῦ ἀποικιακοῦ τῶν κράτους. Ὁ Πύρρος εἶχε διακρίνει τὴν μεγάλην σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ μεγαλόνησος διὰ τοὺς δύο λαούς, καὶ διὰ τοῦτο ὅταν ἔφευγεν ἀπ' αὐτήν, εἶπε : Τί ὠ ρ α ῖ ο ν πε δ ί ο ν ἄ γ ὠ ν ὠ ν ἄ φ ἡ ν ο μ ε ν εἰς τοὺς Ρ ω μ αῖ ο υς καὶ Κ α ρ χ η δ ο ν ί ο υς ! Αἱ ἀντίζηλοι πόλεις ἐπάλαισαν πράγματι περισσότερον ἀπὸ ἓνα αἰῶνα (264 — 146) καὶ ἔγιναν τρεῖς μεγάλοι πόλεμοι, οἱ ὅποιοι εἰς τὴν ἱστορίαν ὀνομάζονται Κ α ρ χ η δ ο ν ι κ οὶ π ό λ ε μ ο ι .

Η ΚΑΡΧΗΔΩΝ ^{ΑΙ}

Ἡ Καρχηδὼν ἦτο φοινικικὴ ἀποικία τῆς Τύρου καὶ ιδρύθη περὶ τὸ 808 π. Χ. εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς Τύνιδος. Εἶχε θέσιν ἐξάιρετον. Εὐρίσκετο ἐπάνω εἰς λόφον εἰς τὸ κέντρον μιᾶς χερσονήσου καὶ ἀπὸ τὸν ἀσφαλῆ της λιμένα ἐξουσίαζε τὸ μεταξὺ τῆς Σικελίας καὶ Ἀφρικῆς στενόν, τὸ ὁποῖον ἐνώνει τὰς δύο μεγάλας λεκάνας τῆς Μεσογείου. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς μητροπόλεως Τύρου ἡ Καρχηδὼν ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῇς ὅλων τῶν φοινικικῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ἦσαν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰσπανίας, τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Σικελίας, τῆς Σαρδηνίας καὶ τῶν Βαlearίδων νήσων. Τέλος ἐσχημάτισεν εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἑκτεταμένον κράτος, ἀφοῦ ὑπέταξε τὰς ἰθαγενεῖς φυλὰς μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν καὶ τῶν συνόρων τῆς Αἰγύπτου.

Οἱ Καρχηδόνιοι ἐπλούτησαν ἀπὸ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν, ἐδημιούργησαν ἰσχυρὸν πολεμικὸν στόλον καὶ ἐκόσμησαν τὴν πόλιν των μὲ ὠραιότατα οἰκοδομήματα. Δικαίως ἔλεγον ὅτι ἡ Καρχηδὼν ἦτο ἡ πλουσιωτέρα πόλις τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ἡ ἰσχυροτέρα ναυτικὴ δύναμις τῶν χρόνων της. Τὸ κράτος ἐκυβέρνην οἱ πλούσιοι ἔμποροι, οἱ ὅποιοι ἐκράτουν τὸν λαὸν μακρὰν τῆς διοικήσεως καὶ τὸν ἐπετήρουν αὐστηρῶς. Τὴν ἐξουσίαν εἶχε κυρίως τὸ συμβούλιον τῶν 100, δηλαδή ἡ σύγκλητος τῆς Καρχηδόνος.

Νόμισμα Καρχηδόνος.

Χάλκινον, 4ος αἰών, ἑλληνικὴ τέχνη.

1. Κεφαλὴ τῆς θεᾶς τῆς Γεωργίας. 2. Νομαδικὸς ἵππος, λευκὸς καὶ εὐκίνητος, ἐνθυμίζει ἀραβικοὺς ἵππους τῆς ἐποχῆς μας.

Οἱ Καρχηδόνιοι δὲν εἶχον ἐθνικὸν στρατόν, ἀλλὰ ξένονμισθοφορικόν. Μόνον οἱ ἀξιωματικοὶ ἦσαν Καρχηδόνιοι. Ἐστηρίζοντο ὅμως εἰς τὸ πολυπληθὲς ναυτικόν των, τὸ ὅποῖον ἀπέτελλετο ἀπὸ τὰ τελειότερα πλοῖα τῆς ἐποχῆς, ἀπὸ πεντήρεις.

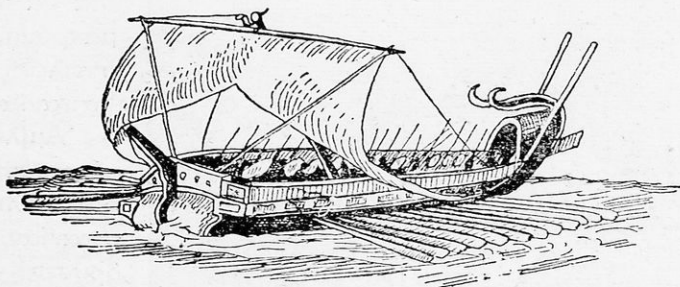
Ο ΠΡΩΤΟΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

ΝΑΙ

Ἐφορμὴ καὶ κύριον θέατρον τοῦ πρώτου πολέμου ἦτο ἡ Σικελία. Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τὰς λεπτομερείας του, ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ ἀντίπαλοι ἐπάλαισαν μὲ πείσμα 23 ἔτη εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐπεκράτησαν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ περίωρισαν τοὺς Καρχηδονίους εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς νήσου. Ἦτο φανερόν

ὅμως ὅτι ὁ πόλεμος δὲν θὰ ἐτελείωνεν, ἐφόσον οἱ Καρχηδόνιοι ἐξουσίαζαν τὴν θάλασσαν. Οἱ Ρωμαῖοι λοιπὸν κατεσκεύασαν στόλον ἀπὸ 130 πλοῖα καὶ ὁ ὕπατος Γάϊος Δουίλιος ἐνίκησε τοὺς Καρχηδονίους. Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν οἱ Ρωμαῖοι ἔλαβον θάρρος καὶ ἔστειλαν στρατὸν εἰς τὴν Ἀφρικὴν ὑπὸ τὸν Ρήγουλον. Ἀλλὰ τὸν μισθοφορικὸν στρατὸν τῆς Καρχηδόνος διωργάνωσεν ὁ ἐξόριστος Σπαρτιάτης Ξάνθιππος καὶ οἱ ἰθαγενεῖς, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον ἐλπίσει οἱ Ρωμαῖοι, δὲν ἐκινήθησαν. Ὁ Ρήγουλος ἐνίκηθη καὶ ἡχμαλωτίσθη (255).

Πολεμικὸν πλοῖον Καρχηδονίων.

Τοιχογραφία Πομπηίας.

Ἀπὸ παράστασιν ναυμαχίας. Ὁ ζωγράφος ἔχει πιθανώτατα ὑπ' ὄψιν νεωτέρου τύπου πολεμικὸν πλοῖον.

Μετὰ τὴν μεγάλην αὐτὴν ἀποτυχίαν τῶν Ρωμαίων ὁ πόλεμος πάλιν περιωρίσθη εἰς τὴν Σικελίαν. Οἱ Καρχηδόνιοι εἶχον στείλει τὸν δραστήριον στρατηγὸν Ἀμίλκαν Βάρκαν, ὁ ὁποῖος ἀντέταξε ζωηρὰν ἀντίδρασιν. Τέλος ὅμως οἱ Ρωμαῖοι κατεσκεύασαν νέον στόλον καὶ εἰς τὰς δυτικὰς ἀκτὰς τῆς Σικελίας κατέστρεψαν τὸν καρχηδονικὸν στόλον (241). Οἱ Καρχηδόνιοι κουρασμένοι ἐζήτησαν εἰρήνην. Παρέδωσαν τὴν Σικελίαν καὶ τὰς περίξ νήσους καὶ ἐπλήρωσαν μεγάλην πολεμικὴν ἀποζημίωσιν (241).

ΜΕΤΑΞΥ ΔΥΟ ΠΟΛΕΜΩΝ

Ἡ εἰρήνη διήρκεσεν 22 ἔτη (241—218) καὶ ἦτο μόνον προσωρινὴ ἀνάκωχή. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτῆς συνέβησαν μερικὰ ἀξιοσημείωτα γεγονότα.

Ἀμέσως μετὰ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Καρχηδόνα ἐστασίασαν οἱ μισθοφόροι καὶ οἱ ἰθαγενεῖς. Οἱ Ρωμαῖοι ἐπωφελήθησαν ἀπὸ τὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον διέτρεξε τότε ἡ Καρχηδών, καὶ ἐκυρίευσαν δύο ἄλλας νήσους, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὴν Κορσικήν.

Ὁ ὀνομαστός καὶ γνωστός στρατηγὸς Ἀμίλκας Βάρκας ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῇς μιᾶς μερίδος, ἡ ὁποία ᾔθελε νὰ κάμῃ τὸ πολίτευμα τῆς Καρχηδόνος δημοκρατικόν, νὰ καταρτίσῃ ἐθνικὸν στρατόν, ὅπως καὶ ἡ Ρώμη, καὶ νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Ρωμαίους.

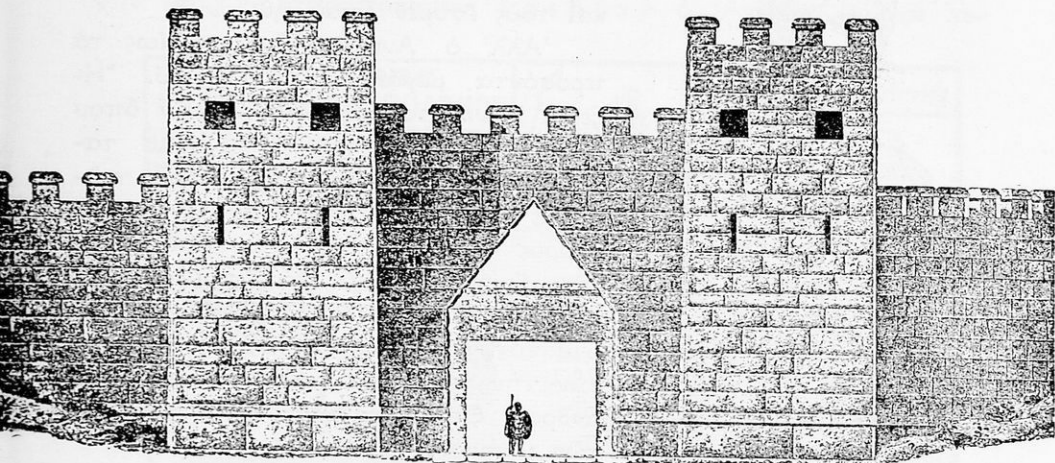

Ἡ Κυβέρνησις διὰ νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ, τὸν ἐστείλῃν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἐκεῖ ὁ Ἀμίλκας ἐκυρίευσεν τὴν νοτιοανατολικὴν Ἰσπανίαν καὶ ἱδρυσεν ἀληθινὸν κράτος. Τὸ ἔργον τοῦ ἐσυνέχισεν ὁ υἱὸς τοῦ Ἀννίβας, ὁ ὁποῖος ἦτο προωρισμένος νὰ ἀποκτήσῃ μεγάλην δόξαν.

Οἱ Ρωμαῖοι εἰς τὸ διάστημα αὐτὸ εἶχον σημαντικὰς ἐπιτυχίας. Ἐκυρίευσαν τὴν Ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν (225—218), ἐκαθάρισαν τὴν Ἀδριατικὴν ἀπὸ τοὺς Ἰλλυριοὺς πειρατὰς καὶ ἔκαμαν συμμάχους τὰς ἐλληνικὰς πόλεις Ἀπολλωνίαν, Ἐπίδαμνον καὶ Κέρκυραν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀνησύχησε πολὺ τὸν βασιλεῖα τῆς Μακεδονίας καὶ ἤρχισαν αἱ πρῶται προστριβαὶ μετὰ Μακεδονίας καὶ Ρώμης.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (218 — 201). 144 (

Ἡ ἀφορμὴ διὰ νέον πόλεμον μεταξὺ Ρώμης καὶ Καρχηδό-
νος δὲν ἦργησε νὰ δοθῇ. Ὁ Ἀννίβας, ἀφοῦ κατέκτησε τὴν Ἰ-
σπανίαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἰβηρος, ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν Ζά-
κανθαν, ἣ ὁποία ἦτο σύμμαχος τῆς Ρώμης. Οἱ Ρωμαῖοι ἠθέλη-
σαν νὰ προστατεύσουν τὴν πόλιν, ἀλλ' ὁ Ἀννίβας ἀπέκρουσε
τὴν ρωμαϊκὴν ἀνάμειξιν καὶ ἐκυρίευσε τὴν πόλιν μετὰ ὀκτάμη-

Πόλις τῆς Μεσσήνης. (Σικελία).
Ἐξωτερικὴ ὄψις.

νον πολιορκίαν (219). Ὁ πόλεμος τότε ἐκτρύχθη τὸ 218. Ὁ δεύ-
τερος καρχηδονικὸς πόλεμος εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους καὶ δρα-
ματικωτέρους τῆς ἱστορίας.

Ο ANNIBAS 145 (

Ἦρως τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πολέμου εἶναι ὁ Ἀννίβας. Ἐγεν-
νήθη τὸ 247 καὶ ἐξεπαιδεύθη ὑπὸ τοῦ πατρός του, ὁ ὁποῖος τοῦ
ἐνέπνευσεν ἄσπογδον μῖσος κατὰ τῶν Ρωμαίων. Εἰς πολὺ μι-
κρὰν ἡλικίαν ἦλθεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ὑπηρέτησεν ὡς ἀξιο-
ματικὸς μέχρι τοῦ 221, ὁπότε ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ στρα-
τηγός.

Ἡ φύσις εἶχε προικίσει τὸν Ἀννίβαν μὲ ἐξαιρετικὰ προτερήματα. Ἦτο τολμηρὸς εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις καὶ ψυχραίμος εἰς τοὺς κινδύνους καὶ διὰ τοῦτο ἐκέρδισε τὴν λατρείαν καὶ ἀφοσίωσιν τοῦ στρατοῦ. Ἀκαταπόνητος εἰς τοὺς κόπους, εἰς τὴν αὐπνίαν καὶ εἰς τὰς στερήσεις, συνεμερίζετο ὅλας τὰς περιπετείας τῶν στρατιωτῶν του καὶ πρῶτος ἔδιδε τὸ παράδειγμα αὐστηρᾶς στρατιωτικῆς ἀγωγῆς. Διὰ τοῦτο ἐγοήτευε τοὺς στρατιώτας του καὶ τοὺς ἔσυρεν ὅπου ἤθελεν.

Ἀννίβας.

Μικρακρίνη προτομή, Νεάπολις.

Ἀλλ' ὁ Ἀννίβας εἶχε κυρίως τὰ προσόντα μεγάλου στρατηγοῦ. Ἦξευρε νὰ παρασύρῃ τὸν ἐχθρὸν ὅπου ἤθελεν, ἐλάμβανε καὶ ἐξετέλει μὲ ταχύτητα καταπληκτικὴν τὰς πλέον τολμηρὰς ἀποφάσεις, ποτὲ δὲν ἔχανε τὸ θάρρος του καὶ εἰς τὰς δυσμενεῖας τῆς τύχης συνήθιζε νὰ ὑπομένῃ. Ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς ἀξιολογωτέρους πολεμιστὰς τῆς ἀρχαιότητος συγκεντρῶν τὴν πονηρίαν τοῦ Φιλίππου καὶ τὴν ἀνδρείαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Θεωρεῖται ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγίστους στρατηγούς ὅλων τῶν χρόνων.

Η ΔΙΑΒΑΣΙΣ ΤΩΝ ΑΛΠΕΩΝ

Ὁ Ἀννίβας ἐσκέφθη νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 218 ἐπέρασε τὸν Ἰβηρα, τὰ Πηρυναῖα καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Ροδανὸν ποταμὸν μὲ ἀξιόλογον στρατὸν ἀπὸ 50 χιλ. πεζοὺς καὶ 9 χιλ. ἵππεις. Περίπου 40 πολεμικοὶ ἐλέφαντες παρηκολούθουν τὸ στράτευμα, διὰ νὰ χρησιμεύουν ὡς προχώματα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, νὰ διασποῦν τὰς τάξεις του καὶ τέλος διὰ νὰ θραύουν μὲ τὸν ὄγκον τοῦ σώματός των τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν καὶ νὰ διευκολύνουν τὴν διάβασιν. Κατόπιν ὁ Ἀννίβας ἐπέρασε τὸν Ροδανὸν ποταμὸν καὶ τὸν Ὀκτώβριον εὗρίσκετο εἰς τὰ ὄροπέδια τῶν Ἀλπεων. Ἀπὸ τὸν σημερινὸν μικρὸν Ἅγιον Βερνάρδον, καθὼς ὑποθέτουν, ὁ καρχηδονικὸς στρατὸς κατόπιν

ἀπεριγράπτων δυσκολιῶν κατέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὑπέστη ὁμως τρομερὰς ἀπώλειας καὶ ἔμειναν μόνον 20 χιλ. πεζοί, 5 χιλ. ἵππεις καὶ 20 ἑλέφαντες.

Αἱ ΠΡΩΤΑΙ ΝΙΚΑΙ

Ὁ ὕπατος Κορνήλιος Σκιπίων ἐνόμιζε τὸν Ἀννίβαν ἐξηντλημένον καὶ ἔσπευσε νὰ τὸν συναντήσῃ, ἀλλ' ἠττήθη παρὰ τὸν παραπτόταμον τοῦ Πάδου Τίκινον. Εἰς δευτέραν μάχην εἰς τὸν παραπτόταμον Τρεβίαν ὁ Ἀννίβας ἐπέφερε τε-

λείαν καταστροφὴν εἰς τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν (Δεκέμβριος 218). Αἱ νίκαι αὗται περιέβαλον μὲ δόξαν τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀννίβα. Ὁλὴ ἡ ἄνω Ἰταλία προσεχώρησεν εἰς αὐτὸν καὶ 20 χιλ. Γαλάται ἐνίσχυσαν τὸν στρατὸν του.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐπαχείρησαν μὲ δύο νέας στρατιάς νὰ ἐμποδίσουν τὴν καθόδον τοῦ Ἀννίβα εἰς τὴν μέσσην Ἰταλίαν. Ἀλλ' ὁ Καρχηδόνιος στρατηλάτης ἐπέρασε τὰ Ἀπέννινα ἀπὸ ἄλλα σημεία καὶ εὑρέθη εἰς τὰ νῶτα τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὁ ὕπατος Φλαμινῖος παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ πονηροῦ Ἀφρικανοῦ εἰς τὸ στε-

νόν μεταξύ τῆς λίμνης Τρασιμένης καὶ τῶν παρακειμένων λοφίσκων καὶ μὲ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ του κατεστράφη (217). Περίπου 15 χιλ. στρατιῶται ἐφονεύθησαν χωρὶς νὰ προφθάσουν νὰ παραταχθοῦν εἰς μάχην.

ΦΑΒΙΟΣ

Ὁ δρόμος πρὸς τὴν Ρώμην ἦτο ἀνοικτός. Ἀλλ' ὁ Ἀννίβας δὲν ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ βαδίσῃ ἐναντίον αὐτῆς, ὅπως πρὸ 70 περίπου ἐτῶν καὶ ὁ Πύρρος. Ἦθελε πρῶτον νὰ ἀπογυμνώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τοὺς συμμάχους της. Ἐπέρασε λοιπὸν τὸ ὄρεινόν Σάμνιον καὶ κατέβη εἰς τὴν Καμπανίαν, διὰ νὰ κυριεύσῃ τὴν Καπύην, σπουδαιοτάτην θέσιν διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις του. Ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὴν Ρώμην ἐγίνοντο σοβαραὶ προετοιμασίαι. Ἐστρατολόγησαν νέον στρατὸν καὶ διώρισαν δικτάτωρα τὸν Φάβιον, ὁ ὁποῖος ἐφήρμοσε νέαν τακτικὴν. Ἀπέφευγε νὰ δώσῃ μάχην καὶ παρηκολούθει τὸν ἐχθρὸν προσπαθῶν νὰ τὸν ἐξαντλήσῃ μὲ αἰφνιδιαστικὰς ἐπιθέσεις καὶ μικροσυμπλοκάς. Διὰ τὴν τακτικὴν αὐτὴν ὠνομάσθη ὁ Φάβιος μελλήτης.

ΚΑΝΝΑΙ (216)

Τὸ σχέδιον ὅμως τοῦ συνετοῦ δικτάτωρος δὲν ἤρρεσεν εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ πρὸ πάντων εἰς τοὺς συμμάχους Ἰταλοὺς, οἱ ὅποιοι ὑπέφερον ἀπὸ τὰς καταστροφὰς τῶν Καρχηδονίων. Διὰ τοῦτο τὸ ἐπόμενον ἔτος οἱ Ρωμαῖοι ἔπαυσαν τὸν δικτάτωρα καὶ διώρισαν πάλιν δύο ὑπάτους, τὸν Αἰμίλιον Παῦλον καὶ τὸν Τερέντιον Βάρρωνα, εἰς τοὺς ὁποῖους ἀνέθεσαν τὴν διοίκησιν τοῦ νέου μεγάλου στρατοῦ.

Οἱ ὑπατοὶ ὠδήγησαν τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν εἰς τὴν καταστροφήν. Ἡ μοιραία σύγκρουσις ἐγίνε τὴν 2 Αὐγούστου 216 εἰς τὴν ἀμμόδῃ πεδιάδα τῆς Ἀπουλίας πλησίον τῆς πόλεως Κάνναϊ. Ἡ μάχη αὕτη εἶναι κλασσικὸν παράδειγμα κυκλώσεως διὰ τῶν πτερύγων καὶ τὸ ἀριστούργημα τῆς τακτικῆς τοῦ Ἀννίβα. Ἐπύκνωσε τὰς πτέρυγας καὶ ἠραίωσε τὸ κέντρον, ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι εἶχον κάμει τὸ ἀντίθετον. Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς περιεκυ-

κλώθη καὶ ἔπαθε τρομερὰν καταστροφὴν. Τὸ ἥμισυ σχεδὸν ἐσφάγη, σημαντικὸν μέρος ἠχμαλωτίσθη καὶ μόλις 15 χιλ. ἐσώθησαν ὑπὸ τὸν Βάρρωνα. Ὁ Αἰμ. Παῦλος καὶ σχεδὸν ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ ἔπεσαν εἰς τὸ πεδίου τῆς μάχης.

Αἱ συνέπειαι τῆς νίκης ἦσαν σοβαρώταται. Αἱ πόλεις τῆς κάτω Ἰταλίας παρεδόθησαν, ἡ Καπύη ἤνοιξε τὰς πύλας εἰς τὸν νικητὴν. Ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας ἐκλείσε συμμαχίαν μὲ τὸν Ἀννίβαν καὶ αἱ Συρακοῦσαι συνετάχθησαν μὲ τοὺς Καρχηδονίους. Ὁ Ἀννίβας διεχείμασεν εἰς τὴν Καπύην.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΤΥΧΗΣ

Παρ' ὅλας ὁμως τὰς ἐπιτυχίας του ὁ Ἀννίβας δὲν κατάρθωσε νὰ ἐξεγείρῃ τὰς πόλεις τῆς μέσης Ἰταλίας κατὰ τῶν Ρωμαίων. Οἱ Ρωμαῖοι ἀντιθέτως δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος των, ἐδιπλασίασαν τὰς προσπάθειάς των καὶ ἐπολιορκήσαν τὸ ὄρη-τήριον τοῦ Ἀννίβα, τὴν Καπύην. Ὁ Ἀννίβας πρὸς ἀντιπερισπασμὸν ἔκαμε τότε τὴν περίφημον πορείαν κατὰ τῆς Ρώμης, τὴν ὁποίαν ἐπλησίασε μέχρι ἐνὸς μιλίου (Hannibal ante portas). Ἀλλ' ὁ ἀντιπερισπασμὸς ἀπέτυχε καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐκυρίευσαν τὴν Καπύην, τὴν ὁποίαν ἐτιμώρησαν σκληρότατα.

Εἰς τὴν Σικελίαν οἱ Ρωμαῖοι εἶχον μεγάλην ἐπιτυχίαν. Κατάρθωσαν νὰ κυριεύσουν τὰς Συρακούσας παρὰ τὴν πεισματῶδη ἀντίστασιν τῶν κατοίκων καὶ τὰ μηχανικὰ μέσα τοῦ περιφήμου μαθηματικοῦ Ἀρχιμήδους, ὁ ὁποῖος μὲ τὰς ἐφευρέσεις του ἔκαie τὰ ρωμαϊκὰ πλοῖα καὶ ἐματαίωne τὰ σχέδια τῶν πολιορκητῶν (212). Τὸν Φίλιππον τῆς Μακεδονίας ἡμπόδισαν μὲ πλοιάρια νὰ στείλῃ βοήθειαν εἰς τὸν Ἀννίβαν.

Σκιπῖων ὁ Ἀφρικανός.
Μαρμαρινὴ προτομή.

‘Αλλ’ ἡ κρίσις τοῦ μεγάλου πολέμου ἤρχισε νὰ φαίνεται κυρίως εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ὁ νεαρὸς στρατηγὸς Πόπλιος Κορνήλιος Σκιπίων, υἱὸς τοῦ Σκιπίωνος, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν ἡττάν του εἰς τὸν Τρεβιάν εἶχε μεταφέρει τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, κατῴρθωσε τὸ 209 νὰ κυριεύσῃ τὴν πρωτεύουσάν τῶν Καρχηδονίων Καρθαγένην καὶ ν’ ἀποκτήσῃ φήμην μεγάλην. Τὴν Ἰσπανίαν τότε ἐκυβέρνηα ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀννίβα Ἀσδρούβας, ὁ ὁποῖος ἔσπευσε νὰ φέρῃ ἐπικουρίαν εἰς τὸν ἀδελφόν του εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ Ρωμαῖοι ὁμῶς συνεκέντρωσαν ὅλας τὰς δυνάμεις ἐναντίον του καὶ εἰς τὸν μικρὸν ποταμὸν Μέταυρον, νοτίως τοῦ Ρουβίκωνος, κατέστρεψαν ἐξ ὁλόκληρου τὸν στρατόν του (207). Ὁ ἴδιος ὁ Ἀσδρούβας ἐφονεύθη. Ὁ Ἀννίβας περιῆλθεν εἰς δύσκολον θέσιν. Ἡ κυβέρνησις τῆς Καρχηδόνας, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, ἄφησεν εἰς τὴν τύχην του τὸν μέγαν στρατηλάτην εἰς ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα. Ἀφοῦ τέλος δὲν κατῴρθωσε νὰ λάβῃ ἐνισχύσεις καὶ ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του, ἦλθεν εἰς δυσκολωτάτην θέσιν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Βρουττιάν.

Η ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΖΑΜΑΝ ΜΑΧΗ. Η ΕΙΡΗΝΗ

Οἱ Ρωμαῖοι παρακινούμενοι τότε ἀπὸ τὸν Σκιπίωνα, τὸν νικητὴν τῆς Ἰσπανίας, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἔγινεν ὑπάτος εἰς ἡλικίαν 30 ἐτῶν, ἀπεφάσισαν νὰ μεταφέρουν τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Τὴν τολμηρὰν ἐπιχείρησιν ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος ὁ Σκιπίων. Τὸ 204 ἀπεβιβάσθη βορείως τῆς Καρχηδόνας πλησίον τῆς πόλεως Ὑτίκης καὶ ἔλαβεν ὡς σύμμαχον τὸν βασιλέα τῆς Νουμιδίας Μασσανάσσην.

Οἱ Καρχηδόνιοι ἠναγκάσθησαν νὰ προσκαλέσουν τὸν Ἀννίβαν. Ἡ κρίσιμος μάχη ἐδόθη πλησίον τῆς Ζάμας εἰς τὴν κεντρικὴν Τύνιδα (σημ. Naragara) τὸ 202. Οἱ Καρχηδόνιοι ἔπαθαν τότε καταστροφὴν, ὥστε ὁ Ἀννίβας τοὺς συνεβούλευσε νὰ κλείσουν εἰρήνην καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰ κτήματά του.

Ἡ εἰρήνη ὑπεγράφη τὸ 201 μὲ ὅρους βαρυτάτους. Οἱ Καρχηδόνιοι παρέδωσαν ὅλον τὸν πολεμικὸν στόλον ἐκτὸς 10 πλοίων, παρεχώρησαν ὅλας τὰς ἔξω τῆς Ἀφρικῆς κτήσεις, ὁ Μασ-

σανάσης ἀνεγνωρίσθη ἀνεξάρτητος βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας, ἀνέλαβον νὰ πληρώσουν εἰς διάστημα 50 ἐτῶν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν 10 χιλ. ταλάντων (50 ἐκ. χρυσῶν δραχμῶν) καὶ δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ ἐπιχειροῦν πόλεμον χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ρώμης. Οἱ Ρωμαῖοι ἔδωσαν εἰς τὸν Σκιπίωνα τὴν τιμητικὴν προσωμίαν Ἀφρικανός.

οδὲν. 16 φ. →

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

Η ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΙΣ

Ὁ πόλεμος πρὸς τοὺς Καρχηδονίους ἦτο ἀκόμη πόλεμος ἔθνικὸς διὰ τὴν Ρώμην, δηλαδὴ ἀγὼν διὰ τὴν ὑπαρξίν της. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι, ἀφοῦ ἐνίκησαν τοὺς Καρχηδονίους καὶ ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον, ἀπέκτησαν συνείδησιν τῆς ὑπεροχῆς των καὶ ἀπὸ τότε ζητοῦν νὰ ἐπικρατήσουν εἰς ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ νὰ κανονίσουν τὴν πολιτικὴν τῶν γειτονικῶν κρατῶν κατὰ τὸ συμφέρον των. Ἐπειδὴ παρετήρησαν τὴν ἀδυναμίαν τῶν μεγάλων κρατῶν τῆς ἐποχῆς των, ἀποκτοῦν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ὑποτάξουν καὶ νὰ προσαρτήσουν τὰς χώρας αὐτῶν. Τοιοῦτοτρόπως δίδεται ἐλεύθερον στάδιον εἰς τὴν κατακτητικὴν ὁρμὴν τῶν Ρωμαίων, εἰς τὸν ρωμαιοὶ ἱμπεριαλισμόν, ὅπως λέγουσιν, καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος ἡ Ρώμη ὑποτάσσει ὅλας τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον χώρας.

ΑΝΑΜΕΙΞΙΣ ΕΙΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ β' καρχηδονικοῦ πολέμου ἡ Ρώμη ἀναμειγνύεται εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ Ἀνατολὴ παρουσιάζει τὴν ἐξῆς εἰκόνα.

Ἡ Μακεδονία, εἰς τὴν ὁποίαν βασιλεύουν οἱ Ἀντιγονίδαι, εἶναι κράτος ἀρκετὰ ἰσχυρόν. Ὁ βασιλεὺς Φίλιππος Ε' (220—179) ἀναδιωργάνωσε τὸ κράτος του, προσπαθεῖ νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς Ρωμαίους ἀπὸ τὰ Ἰλλυρικὰ παράλια καὶ νὰ ιδρύσῃ ἰσχυρὰν μοναρχίαν.

Ἡ Συρία, τὴν ὁποίαν κυβερνοῦν οἱ Σελευκίδαι, εἶναι κράτος πολὺ ἐκτεταμένον. Ὁ Ἀντίοχος Γ' ὁ Μέγας (222—187), σύγχρονος τοῦ Φιλίππου, κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὰς ἀσιατικὰς κτήσεις μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ, εἶχε πλοῦτον καὶ

δύναμιν καὶ ἔθεωρεῖτο ὁ ἰσχυρότερος μονάρχης τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ Αἴγυπτος, εἰς τὴν ὁποίαν ἐβασίλευον οἱ Πτολεμαῖοι, εὕρισκετο εἰς παρακμὴν. Οἱ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ἐκυβέρνην τὸ κράτος, ἀπετέλουν μικρὰν μειονότητα, μισητὴν εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς, καὶ οἱ διαρκεῖς πόλεμοι πρὸς τοὺς Σελευκίδας ἐξήντηλσαν τὰς δυνάμεις τοῦ κράτους.

Τὸ βασιλεῖον τῆς Περγᾶμου ἦτο μικρόν, ἀλλὰ συγκεντρωμένον καὶ καλῶς ὀργανωμένον. Σπουδαία ναυτικὴ δύναμις ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἡ Δημοκρατία τῆς Ρόδου, ἡ ὁποία εἶχε γίνεῖ σημαντικὸν κέντρον ἐμπορίου καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εὕρισκετο εἰς τελεσίαν ἀναρχίαν. Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ ἔριδες ἐλυμαίνοντο αὐτήν. Αἱ δύο συμπολιτεῖαι, Ἀχαϊκὴ καὶ Αἰτωλική, ἐξηντλήθησαν εἰς ἐμφυλίους πολέμους καὶ δὲν ἀπετέλουν δύναμιν σοβαράν.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ (200 – 197)

Διηρημένη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἐξηντημένη ἡ Ἀνατολή δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀναχαιτίσῃ τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὁποῖοι προσβάλλουν πρῶτον τὴν Μακεδονίαν. Ὁ Φίλιππος Ε' καὶ ὁ Ἀντίοχος Γ' εἶχον συνεννοηθῆ νὰ διαμοιράσουν τὰς ἀποικιακὰς κτήσεις τῆς Αἰγύπτου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας διεβίβασε στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἀλλ' αἱ δύο μικρασιατικαὶ δυνάμεις, Πέργαμος καὶ Ρόδος, ἐζήτησαν τὴν μεσολάβησιν τῶν Ρωμαίων καὶ ἡ σύγκλητος, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ τιμωρήσῃ τὸν σύμμαχον τοῦ Ἀννίβα Φίλιππον Ε', ἀπήτησε τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν μακεδονικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ὁ Φίλιππος ἡρνήθη καὶ ἡ Ρώμη ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ (200).

Οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν μὲ ὀλίγην ὀρεξιν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Μακεδονίας. Ἐξήρχοντο ἐξηντλημένοι ἀπὸ τὸν τραχὺν ἀγῶνα πρὸς τὸν Ἀννίβαν καὶ μόλις πρὸ ἑνὸς ἔτους εἶχον κλείσει εἰρήνην πρὸς τὴν Καρχηδόνα. Ὁ στρατός των ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν τῆς Ἠπείρου δὲν κατάρθωσεν ἐπὶ δύο ἔτη

νά προχωρήσει από την παραλίαν, όπου περιώρισε αυτόν ο Φίλιππος. Ἀλλὰ τὸ θέρος τοῦ 198 ὁ νεαρὸς ὕπατος Φλαμίνιος ἐπανέλαβε τὴν ἐπίθεσιν ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀώου ποταμοῦ (Βόρειος Ἠπειρος) καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Κορίνθου καὶ προσείλκυσε πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις καὶ τὴν Αἰτωλικὴν συμπολιτείαν.

Τὸ θέρος τοῦ 197 ἐδόθη ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη εἰς τὴν θέσιν Κυνὸς Κεφαλαί τῆς Θεσσαλίας, μεταξύ Λαρίσης καὶ Φαρσάλου. Ἐκεῖ αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες συνέτριψαν τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα. Εἰς τὴν νίκην συνετέλεσε πολὺ τὸ ἵππικὸν τῶν Αἰτωλῶν.

Ὁ Φίλιππος ὑπεχρέωθη νὰ ἐκκενώσῃ τὰς πόλεις τῆς Ἰλλυρίας καὶ τὰς ὀχυρὰς θέσεις, τὰς ὁποίας κατεῖχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν Ἑλλησπόντον, καὶ νὰ πληρώσῃ χίλια τάλαντα ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Φλαμίνιος κατῆλθεν εἰς Κόρινθον (196), ὅπου ἐτελοῦντο τὰ Ἰσθμια. Ἐκεῖ ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου οἱ Ῥωμαῖοι κατώρθωσαν μὲ τὴν γνωστὴν διπλωματικὴν ἱκανότητα νὰ χωρίσουν τὴν Ἑλλάδα εἰς ἀναρίθμητα μικρὰ κρατίδια καὶ νὰ τὴν καταστήσουν ἀνίκανον δι' ἄμυναν.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΟΧΟΥ (192—190)

Ὁ Ἀντίοχος Γ' ἐφάνη ἀδιάφορος διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἄλλοτε συμμάχου του Φιλίππου καὶ ἠθέλησε μᾶλλον νὰ ἐπωφεληθῇ ἀπὸ τὴν δυστυχίαν του. Κατέλαβε τὰς κτήσεις τοῦ Πτολεμαίου εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὸ 196 ἐπέρασε τὸν Ἑλλησπόντον καὶ ἔγινε κύριος τῆς Θράκης. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Αἰτωλοὶ εἶχον δυσареστηθῇ κατὰ τῶν Ῥωμαίων, διότι δὲν ὠφελήθησαν, ὅσον ἠλπίζον, ἀπὸ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου. Συνεννοήθησαν λοιπὸν μὲ τὸν Ἀντίοχον. Ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας ἤρχισε τότε νὰ κάμνῃ προετοιμασίας, διὰ νὰ προσβάλλῃ τοὺς Ῥωμαίους. Εἰς τὰ σχέδιά του τὸν ἐνεθάρρυνε πολὺ ὁ Ἀννίβας, ὁ ὁποῖος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν αὐλήν του. Τὸ 192 ὁ Ἀντίοχος ἀπεβίβασε 10 χιλ. στρατὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Οἱ Ῥωμαῖοι τότε ἐκή-

ρυξαν τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ. Τοιουτοτρόπως ἡ Ρώμη ἤρχετο εἰς σύγκρουσιν μὲ τὴν δευτέραν μεγάλην δύναμιν τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ὁ Ἀντίοχος διεξήγαγε ἀδεξίως τὸν πόλεμον καὶ δὲν ἡκολούθησε τὸ σχέδιον τοῦ Ἀννίβα.

Ἀντιθέτως οἱ Ρωμαῖοι κατώρθωσαν νὰ σχηματίσουν ἰσχυρὰν συμμαχίαν προσελκύσαντες τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, τὸν Εὐμένη τῆς Περγάμου καὶ τὴν Ρόδον. Καὶ αὐτὸς ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος των. Τοιουτοτρόπως ἐδιχάζετο πάλιν ὁ ἑλληνισμὸς καὶ ἔχανε διὰ παντὸς τὴν εὐκαιρίαν νὰ σώσῃ τὴν ἐλευθερίαν του. Ὁ Ἀντίοχος ἀπεκρούσθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐνῶ οἱ σύμμαχοί του Αἰτωλοὶ ἐζήτησαν ἀνακωχήν.

Οἱ Ρωμαῖοι διεβίβασαν ἰσχυρὸν στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ὑπὸ τὸν Λεύκιον Σκιπίωνα εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον δώσει ὡς σύμβουλον τὸν ἀδελφόν του Σκιπίωνα τὸν Ἀφρικανόν. Τὸ 190 ἐδόθη ἀποφασιστικὴ μάχη εἰς τὴν Μάγνησιν, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Σιπύλου πλησίον τῆς Σμύρνης. Ὁ Ἀντίοχος ἠττήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ εἰρήνην ταπεινωτικήν. Ἐξεκένωσε τὴν Μ. Ἀσίαν, ὑπεχρεώθη νὰ μὴ διατηρῇ πολεμικοὺς ἐλέφαντας καὶ στόλον πλέον τῶν 10 πλοίων καὶ ἐπλήρωσεν ἀποζημίωσιν 15 χιλ. τάλαντα. Πρὸς τούτοις ὑπεχρεώθη νὰ παραδώσῃ τὸν Ἀννίβαν. Ὁ Ἀννίβας κατέφυγε τότε εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας Προυσίαν. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι κατεδίωξαν καὶ ἐκεῖ τὸν Καρχηδόνιον στρατηλάτην, ὁ ὁποῖος κινδυνεύων νὰ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν ἔπιε δηλητήριον καὶ ἑτερμάτισε τὸν βίον του.

Ἀντίοχος ὁ Γ' τῆς Συρίας.
Μαρμαρινὴ προτομή, Παρίσιον,
Λοῦβρον.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΡΣΕΩΣ (171 — 168).

Τοιουτοτρόπως ή Ρώμη απέβαινε πανίσχυρος εις την 'Ανατολήν. 'Υπό την έντύπωσιν τών γεγονότων αὐτῶν ἔγινε βαθεῖα μεταβολή εις τήν 'Ελλάδα. Οἱ δημοκρατικοὶ ὄλων τῶν πόλεων καὶ φίλοι τῆς ἀνεξαρτησίας ἦσαν κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ ἐστήριζον τὰς ἐλπίδας των εις τήν Μακεδονίαν, τήν τελευταίαν δύναμιν, ἡ ὁποία ἀπέμενεν εις τήν 'Ελλάδα.

Πράγματι ὁ Φίλιππος Ε' ἀπὸ τὴν ἐπομένην τῆς ἡττης εἰργάζετο δραστηρίως διὰ τὴν ἐκδίκησιν καὶ ἐπωφεληθεὶς ἀπὸ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ 'Αντιόχου ἐνέτεινε τὰς προπαρασκευάς.

Τὸ 179 ἀπέθανεν ὁ Φίλιππος καὶ ἦλθεν εις τὸν θρόνον ὁ υἱὸς του Περσεύς, ὁ ὁποῖος ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του τὸ μῖσος κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ ἡτοιμάζετο μὲ μεγαλυτέραν δραστηριότητα διὰ τὸν πόλεμον. Διὰ τοῦτο ἔγινε τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης τῶν φίλων τῆς ἐλευθερίας, ἐνῶ οἱ ἀριστοκρατικοὶ δὲν ἔπαυον νὰ ἐργάζωνται ὑπὲρ τῆς Ρώμης. 'Αλλὰ καὶ τὴν τελευταίαν στιγμὴν δὲν κατῴρθωσαν νὰ ἐνωθοῦν οἱ Ἕλληνες. 'Η 'Αχαϊκὴ συμπολιτεία καὶ ἡ Πέργαμος ἦσαν σύμμαχοι τῆς Ρώμης. 'Ο Εὐμένης μάλιστα τῆς Περγάμου κατήγγειλεν εις τὴν Ρώμην (172) τὰς μυστικὰς προετοιμασίας τοῦ Περσέως. Οἱ Ρωμαῖοι ἀφοῦ συνεκέντρωσαν στρατὸν εις τὴν Θεσσαλίαν, ἐκήρυξαν κατὰ τοῦ Περσέως τὸν πόλεμον. (171).

Κατ' ἀρχὰς ὁ Περσεὺς εἶχε σημαντικὰς ἐπιτυχίας. 'Ο ρωμαϊκὸς στρατὸς ματαίως προσεπάθησεν ἐπὶ τρία ἔτη νὰ ἐκβιάσῃ τὰ στενὰ τοῦ 'Ολύμπου, διὰ νὰ εἰσβάλῃ εις τὴν Μακεδονίαν. Τέλος ἡ σύγκλητος ἔστειλε τὸν ὑπατον Παῦλον Αἰμίλιον, δραστήριον καὶ ὀργανωτικὸν στρατηγόν. 'Ο Αἰμίλιος ἀπώθησε τὸν μακεδονικὸν στρατὸν καὶ ἔδωσεν ἀποφασιστικὴν μάχην εις τὴν πεδιάδα τῆς Πύδνης (2 'Ιανουαρ. 168). 'Η μακεδονικὴ φάλαγξ ἐξεμηδενίσθη, ὁ Περσεὺς συνελήφθη αἰχμάλωτος. 'Η λεία ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε οἱ Ρωμαῖοι δι' ἀρκετὸν χρόνον ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τοὺς ἀμέσους φόρους. 'Ο Παῦλος Αἰμίλιος ἐτέλεσε τὸν λαμπρότερον θρίαμβον ἀπὸ ὅσους εἶχεν ἴδει ἡ Ρώμη ἕως τότε.

'Ο θρίαμβος διήρκεσε 3 ἡμέρας. 'Η πρώτη μόλις ἐξήρκεσε διὰ τὴν παρέλασιν

τῶν ἀνδριάντων καὶ πινάκων ζωγραφικῆς, οἱ ὅποιοι ἐφέροντο ἐπὶ 200 ἀμαξῶν. Τὴν ἐπομένην παρήλασαν ἐπὶ πλήθους ἀμαξῶν τὰ ὠραιότερα καὶ πλουσιώτερα μακεδονικὰ ὄπλα. . . , κατόπιν 3 χιλ. ἄνθρωποι ἔφερον ἀργυρὰ νομίσματα ἐντὸς 750 δοχείων, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἐβαστάζετο ὑπὸ τεσσάρων ἀνδρῶν. * Ἄλλοι ἐβάσταζον κρατῆρας ἀργυροῦς, ποτήρια καὶ ἄλλα πολύτιμα σκεύη. . . Τὴν τρίτην ἡμέραν ἐπροπορεύοντο 100 βόες προωρισμένοι πρὸς θυσίαν, ἠκολούθουν 77 δοχεῖα πλήρη χρυσῶν νομισμάτων, οἱ βασιλόπαιδες καὶ ὁ Περσεὺς ἐνδεδυμένοι καστανόχρουν ἱμάτιον καὶ φορῶν τὰ μακεδονικὰ πέδιλα. . . Κατόπιν ἤρχοντο 400 χρυσοὶ στέφανοι σταλέντες εἰς τὸν Αἰμίλιον ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν πόλεων. Τέλος ἐπεφαίνετο ὁ θριαμβευτὴς ἐπιβαίνων ἐπὶ μεγαλοπρεπεστάτου ἄρματος. Τὴν πομπὴν ἔκλειεν ὁ στρατὸς μὲ κλάδους δάφνης εἰς τὰς χεῖρας καὶ ψάλλον ἄσματα ἔθνικα καὶ νικητηρίους παιᾶνας πρὸς τιμὴν τοῦ νικητοῦ στρατηγοῦ.

(Πλουτάρχου : Βίος Παύλου Αἰμιλίου)

Ἡ Μακεδονία διηρέθη εἰς τέσσαρα μέρη μὲ ἰδιαιτέραν διοίκησιν. Ἡ Ἥπειρος, ἣ ὅποια εἶχε βοηθήσει τὸν Περσέα, ὑπέστη πρωτοφανῆ καταστροφὴν. 70 πόλεις ἐξηφανίσθησαν καὶ 150 χιλ. ἄνθρωποι ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Ἄλλ' ἤλθε καὶ τῶν συμμάχων ἡ σειρά. Κατὰ τὸν πόλεμον εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας εἶχεν ἀκουσθῆ φωνὴ ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος τοῦ Περσέως. Διὰ τοῦτο οἱ πρόην σύμμαχοι ἐθεωρήθησαν ὑποπτοί. Ἡ Ρώμη ἀπήτησε τότε ἀπὸ τὰς πόλεις τῆς Ἀχαΐας ὡς ὀμήρους χιλίους ἐπιφανεῖς ἄνδρας, τοὺς ὁποίους ὑπέδειξεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ρωμαϊκῆς μερίδος Κ α λ λ ι κ ρ ά τ η ς . Οἱ Ρωμαῖοι μετέφερον αὐτοὺς εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τοὺς ἐσκόρπισαν εἰς διάφορους πόλεις. Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς ἦτο καὶ ὁ ἱστορικὸς Π ο λ ύ β ι ο ς , υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ Λυκόρτα ἐκ Μεγαλοπόλεως τῆς Ἀρκαδίας. Οἱ Ρωμαῖοι ἐφρόντισαν ἐπίσης νὰ ταπεινώσουν τὸν βασιλέα τῆς Περγάμου καὶ τὴν Ρόδον.

ΥΠΟΤΑΓΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (148) ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΟΣ (146)

Εἰς τὸ διάστημα 22 ἐτῶν μετὰ τὴν μάχην τῆς Πύδνης οἱ Ρωμαῖοι ἐκανόνισαν ὀριστικῶς τὰ πράγματα τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπελείποντο δύο κέντρα ἀντιστάσεως, ἡ Μακεδονία, ἣ ὅποια δὲν ἠδύνατο νὰ λησμονήσῃ τὸ ἐνδοξον παρελθόν, καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, ὅπου τελευταίως εἶχεν ἀ-

φυτνισθῇ ἡ ἐθνικὴ συνείδησις. Τὸ ἔτος 150 μετὰ 17 ἔτων ἐξορίαν ἐπανῆλθον εἰς τὰς πατρίδας των οἱ ἐπιζῶντες Ἀχαιοὶ διαπνεόμενοι ἀπὸ ἀδιάλλακτον μῖσος κατὰ τῶν Ρωμαίων. Οἱ ἐξόριστοι κατώρθωσαν νὰ μεταστρέψουν τὴν πολιτικὴν τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Τὴν ἀρχὴν κατέλαβον ὁ Δ η μ ό κ ρ ι τ ο ς , ὁ Κ ρ ι τ ό λ α ο ς καὶ ὁ Δ ί α ι ο ς , οἱ ὁπαδοὶ τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Ρωμαίων μέχρις ἐσχάτων. Ἡ στιγμή ἦτο κατάλληλος, διότι οἱ Ρωμαῖοι εἶχον περιπλακῇ εἰς τὸν τρίτον καρχηδονικὸν πόλεμον καὶ διεξήγον σκληρὸν ἀγῶνα εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἀλλὰ καὶ τὴν τελευταίαν στιγμὴν οἱ Ἕλληνες δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐνωθοῦν.

Τὸ 149 εἰς τὴν Μακεδονίαν κάποιος Ἀνδρίσκος, ὁ ὁποῖος ἔλεγεν ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Περσέως καὶ ἐπωνομάζετο Φίλιππος, ἐξήγειρε τὸν μακεδονικὸν λαὸν κατὰ τῶν Ρωμαίων. Ἀλλὰ τὸ 148 ὁ ὑπάτος Κ α ι κ ί λ ι ο ς Μ έ τ ε λ λ ο ς συνέτριψε τὰς ὀλίγας δυνάμεις τοῦ Ἀνδρίσκου καὶ τὸν ἴδιον συνέλαβεν αἰχμάλωτον. Ἡ τύχη τῆς Μακεδονίας ἐκανονίσθη ὀριστικῶς. Μετὰ τῆς Ἡπείρου, Θεσσαλίας καὶ νοτίου Ἰλλυρίας ἀπετέλεσε ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Μ α κ ε δ ο ν ί α .

Οἱ Ἀχαιοὶ δὲν συνέπραξαν μὲ τοὺς Μακεδόνας. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἐπενέβησαν εἰς τὰς διαφορὰς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας μὲ τὴν Σπάρτην, ἡ ὁποία ἐζήτει νὰ ἀποσπασθῇ, καὶ ἀπήτησαν τὸν ἀποχωρισμὸν τῆς Σπάρτης, τοῦ Ἀργους καὶ τῆς Κορίνθου, δηλαδὴ τὴν διάλυσιν τῆς συμπολιτείας. Ὁ πατριωτισμὸς τῶν Ἑλλήνων ἐξηγέρθη καὶ τὸ 147 ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος. Παρὰ τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν τελευταίων ὑπερασπιστῶν τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν. Ὁ Μέτελλος συνέτριψε τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν Σ κ ά ρ φ ε ι α ν τῆς Λοκρίδος καὶ ἔγινε κύριος τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδος. Ὁ Κριτόλαος ἔπεσεν εἰς τὴν μάχην. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 146 ὁ ὑπάτος Μ ό μ μ ι ο ς κατέστρεψε τὸν τελευταῖον ἐλληνικὸν στρατὸν εἰς τὴν Λ ε υ κ ό π ε τ ρ α ν πλησίον τοῦ Ἰσμοῦ. Ὁ στρατηγὸς Δίαςος δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιζῇ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του καὶ ηὔτοκτόνησε. Μετὰ ταῦτα ὁ Μόμμιος διέβη τὸν Ἰσθμὸν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κόρινθον, τὴν ὁποίαν κατὰ διαταγὴν τῆς συγκλήτου μετέβαλεν εἰς ἐρείπια. Οἱ Ἕλληνες ἔχασαν ὀριστικῶς τὴν ἐλευθερίαν των καὶ ἡ Ἑλλάς προσηρτήθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Μακεδονίας.

Τὸ ἔτος 133 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Περγάμου Ἀτταλος Γ' καὶ ἄφησε διὰ διαθήκης κληρονόμον τοῦ κράτους του τὸν ρωμαϊκὸν λαόν. Τὸ 129 οἱ Ρωμαῖοι κατέλαβον αὐτὸ καὶ ἐσχημάτισαν τὴν πρώτην ἀσιατικὴν ἐπαρχίαν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Ἀσία, περιελάμβανε τὸ ἥμισυ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐθεωρεῖτο ἡ πλουσιωτέρα ἐπαρχία τῶν Ρωμαίων.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΟΣ (146)

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ β' καρχηδονικοῦ πολέμου ἡ Καρχηδὼν ἐξεπλήρωσε πιστῶς τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης καὶ ἐπροσπάθησε μὲ κάθε τρόπον νὰ μὴ δυσαρεστήσῃ τοὺς Ρωμαίους.

Ἀλλ' ἡ ἐμπορικὴ ἀκμὴ τῆς πόλεως ἀνησύχει τοὺς Ρωμαίους, ἐνῶ ἄφ' ἑτέρου εἰς τὴν Καρχηδόνα ὑπῆρχον ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λησμονήσουν τὰς ταπεινώσεις τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος.

Ὁ κακὸς δαίμων τῆς Καρχηδόνας ἦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας Μασσανάσης. Ὁ ἡμιβάρβαρος ἀλλὰ πονηρὸς καὶ φιλόδοξος αὐτὸς Ἀφρικανὸς διαρκῶς ἀφήρει χώρας τῆς Καρχηδόνας, ἡ ὁποία, πιστὴ εἰς τὴν συνθήκην, κατέφευγε πάντοτε εἰς τὴν διαιτησίαν τῆς Ρώμης. Οἱ Ρωμαῖοι ἐδικαίωσαν πάντοτε τὸν Μασσανάσην. Τὸ 153 εἶχε μεταβῇ ὡς διαιτητὴς ὁ Κάτων, ὁ ὁποῖος ἐπέστρεψε φανατικώτερος ἀπὸ πρὶν καὶ ὅλους τοὺς λόγους του εἰς τὴν σύγκλητον ἐτελείωνε μὲ τὴν φράσιν : πρέπει νὰ καταστραφῇ ἡ Καρχηδὼν.

Ὅταν ὁμως τὸ 150 ὁ Μασσανάσης ἀφῆρεσε νέα ἐδάφη, ἡ ὑπομονὴ τῶν Καρχηδονίων ἐξηντλήθη καὶ παρὰ τὴν συνθήκην ἔλαβον τὰ ὅπλα. Ἡ σύγκλητος ἐθεώρησε τοῦτο ἀφορμὴν πολέμου. Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ὑτίκην. Ἐντρομοὶ οἱ Καρχηδόνιοι ἐδήλωσαν ὅτι εἶναι πρόθυμοι νὰ παράσχουν πᾶσαν ἱκανοποίησιν. Ἐδωσαν ὁμήρους καὶ παρέδωκαν τὰ ὅπλα καὶ τὰς μηχανάς των. Τότε ὁ ὕπατος ἀνεκοίνωσε τὰς βαρεῖας προτάσεις τῆς συγκλήτου. Οἱ Καρχηδόνιοι ἔπρεπε νὰ ἐκκενώσουν τὴν πόλιν των καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν 5 χιλ. μακρὰν τῆς θαλάσσης (149). Οἱ Καρχηδόνιοι ἐξαργιωθέντες ἀπὸ τὴν δολίαν αὐτὴν συμπεριφορὰν παρעскеυάσθησαν

εις άπεγνωσμένην αντίστασιν. Ήγωνίσθησαν ήρωϊκῶς ἐπὶ τρία ἔτη (149-146). Ἀλλὰ τὸ 147 οἱ Ρωμαῖοι ἔστειλαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν τὸν Σκιπίωνα Αἰμιλιανόν, υἱὸν τοῦ Παύλου Αἰμιλίου, τὸν ὁποῖον εἶχεν υἱοθετήσῃ ὁ Σκιπίων ὁ Ἀφρικανός. Ὁ ἄγων ἀπὸ τότε εἰσῆλθεν εἰς νέαν φάσιν. Οἱ Ρωμαῖοι τὸ 146 εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, οἱ δὲ Καρχηδόνιοι μετὰ λυσσώδη μάχην εἰς τὰς ὁδοὺς, ἡ ὁποία διήρκεσεν 6 ἡμερονύκτια, ἐκλείσθησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν Βύρσαν. Ὁ Ἀσδρούβας, ὁ ὁποῖος διηύθυνε τὸν ἄγωνα, παρεδόθη μὲ 50 χιλ. μαχητάς. Ἀλλ' ἡ σύζυγός του καὶ χίλιοι ἄλλοι Καρχηδόνιοι κατέφυγον εἰς ἓνα ναὸν καὶ εὗρηκαν οἰκτρὸν θάνατον εἰς τὸ μέσον τῶν φλογῶν.

Ἡ διαταγὴ τῆς συγκλήτου ἐξετελέσθη κατὰ γράμμα. Ἡ Καρχιδὼν κατεστράφη συστηματικῶς καὶ ἀπηγορεύθη νὰ ἀνεγερθῇ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς νέας πόλιν. Ἡ χώρα μετεβλήθη εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀφρικὴ καὶ ὁ Σκιπίων ἐτέλεσε θρίαμβον καὶ ἐπωνομάσθη Ἀφρικανὸς ὁ νέωτερος. Τοιοῦτοτρόπως ἐξηφανίσθη ἡ ὑπερήφανος φοινικικὴ ἀποικία τῆς Ἀφρικῆς.

ΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΥΣΙΝ

Οἱ Ρωμαῖοι ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τῆς Ζάμας ἐγκατεστάθησαν ὀριστικῶς εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἀλλὰ ἡ κακὴ διοίκησις ἐπροκάλεσε περὶ τὰ μέσα τοῦ 2ου αἰῶνος φοβερὰν ἐξέγερσιν εἰς ὅλην τὴν χώραν, ἡ ὁποία διήρκεσε 21 ἔτη. Τέλος τὸ 134 ἐστάλη εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὁ Σκιπίων Αἰμιλιανός, ὁ πορθητὴς τῆς Καρχηδόνος. Ἡ Ἰσπανία ὑπετάχθη ὀριστικῶς εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸ 133 καὶ ἀπέβη ἡ πλουσιωτέρα ἐπαρχία τῆς Δύσεως. Οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὸ 198-180 εἶχον ἤδη ὑποτάξει τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, τὴν ὁποίαν ὠργάνωσαν μὲ ἀποικίας καὶ ὁδοὺς.

Τὸ 125 ὑπέταξαν τὴν μεσημβρινὴν Γαλατίαν, ἡ ὁποίαν ἐξησφάζειν εἰς αὐτοὺς τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Ἰσπανίαν. Ἐκ τῆς χώρας αὐτῆς ἐδημιούργησαν ἰδίαν ἐπαρχίαν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Ναρβωνίτιδα.

Τοιοῦτοτρόπως κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος οἱ Ρωμαῖοι ἐκυριάρχησαν εἰς ὅλας τὰς ἀκτὰς τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Μεσογείου καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τότε ὠνόμαζον τὴν Μεσόγειον ἡ θάλασσαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛ. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

Η ΡΩΜΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 2ου Π. Χ. ΑΙΩΝΟΣ

 Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος ἡ Ρώμη ἔχει κυριαρχήσει ὀριστικῶς εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ ἔχει ἀναπτύχθῃ εἰς μεγάλην παγκόσμιον δύναμιν.

Τὴν ὑπεροχὴν αὐτὴν ἐξησφάλισε κατόπιν μακρῶν ἀγώνων, οἱ ὅποιοι διήρκεσαν πολλὰς ἑκατονταετηρίδας καὶ παρουσίασαν τρεῖς φάσεις.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὸ μικρὸν Λάτιον καὶ διὰ νὰ ἐκτείνουσι τὴν ἐξουσίαν των, ἐχρειάσθη νὰ πολεμήσουσι πρῶτον μὲ τοὺς τραχεῖς καὶ πολεμικοὺς ὀρεινοὺς κατοίκους τῆς Μέσης Ἰταλίας καὶ κατόπιν μὲ τοὺς Ἑλληνας τῆς Κάτω Ἰταλίας. Εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν ἐπεκράτησαν οἱ Ρωμαῖοι καὶ ἐστερέωσαν τὴν ἐξουσίαν των ἐπὶ τῆς Ἰταλίας (272 π. Χ.).

Σημαντικὴ δύναμις εἰς τὴν ξηρὰν ἡ Ρώμη στρέφει τὴν προσοχὴν της τῶρα πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἔρχεται μοιραίως εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς Καρχηδονίους, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος ἐξουσίαζον τὴν Δυτικὴν Μεσόγειον. Ἀπὸ τὴν πάλιν αὐτὴν, ἡ ὁποία διήρκεσε περισσότερον ἀπὸ ἑκατὸν ἔτη (264 - 146), ἐξῆλθε νικητρία ἡ Ρώμη, ἐνῶ ἡ περίφημος φοινικικὴ ἀποικία, ἡ Καρχηδὼν, ἐξηφανίσθη.

Ἀπὸ τότε ἡ Ρώμη ἔλαβε θέσιν μεταξὺ τῶν μεγάλων δυνάμεων τῶν χρόνων αὐτῶν, τῆς Μακεδονίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου καὶ αἰσθανομένη τὴν ὑπεροχὴν της ζητεῖ νὰ κανονίσῃ τὴν πολιτικὴν τῶν κρατῶν αὐτῶν συμφώνως πρὸς τὰ συμφέροντά της. Τοῦτο τὴν ἔφερεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὰς δυνάμεις τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὴν σύγκρουσιν αὐτὴν ἡ Ρώμη βλέπει τὴν ἀδυναμίαν των καὶ συλλαμβάνει σχέδια κατακτητικὰ. Αὐτὸς εἶναι ὁ λεγόμενος ρωμαϊκὸς ἱμπεριαλισμός.*

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἡ Ρώμη ἔγινε κυρία τῆς Μακε-

δονίας και της Ελλάδος και έταπεινώσε τον βασιλέα της Συρίας. Είς την Δύσιν εξουσίασε την Ισπανίαν, εκυρίευσε την έντεϋθεν των Άλπεων Γαλατίαν, δηλαδή την σημερινήν Άνω Ιταλίαν, και υπέταξε την Νότιον Γαλατίαν, ή όποία εξησφάλιζε την συγκοινωνίαν με την Ισπανίαν. Αύται είναι α ί Μ ε γ ά λ α ι κ α τ α κ τ ή σ ε ι ς .

Κατ' αυτόν τον τρόπον ή Ρώμη ίδρυσεν έκτεταμένον κράτος, ένα μέγα imperium, όπως έλεγον οί ίδιοι οί Ρωμαίοι. Αί κατακτήσεις όμως είχαν σοβαρωτάτας συνεπείας διά την Ρώμην. Έφερον βαθείαν μεταβολήν εις την ζωήν των Ρωμαίων και έθεσαν μεγάλα κοινωνικά προβλήματα.

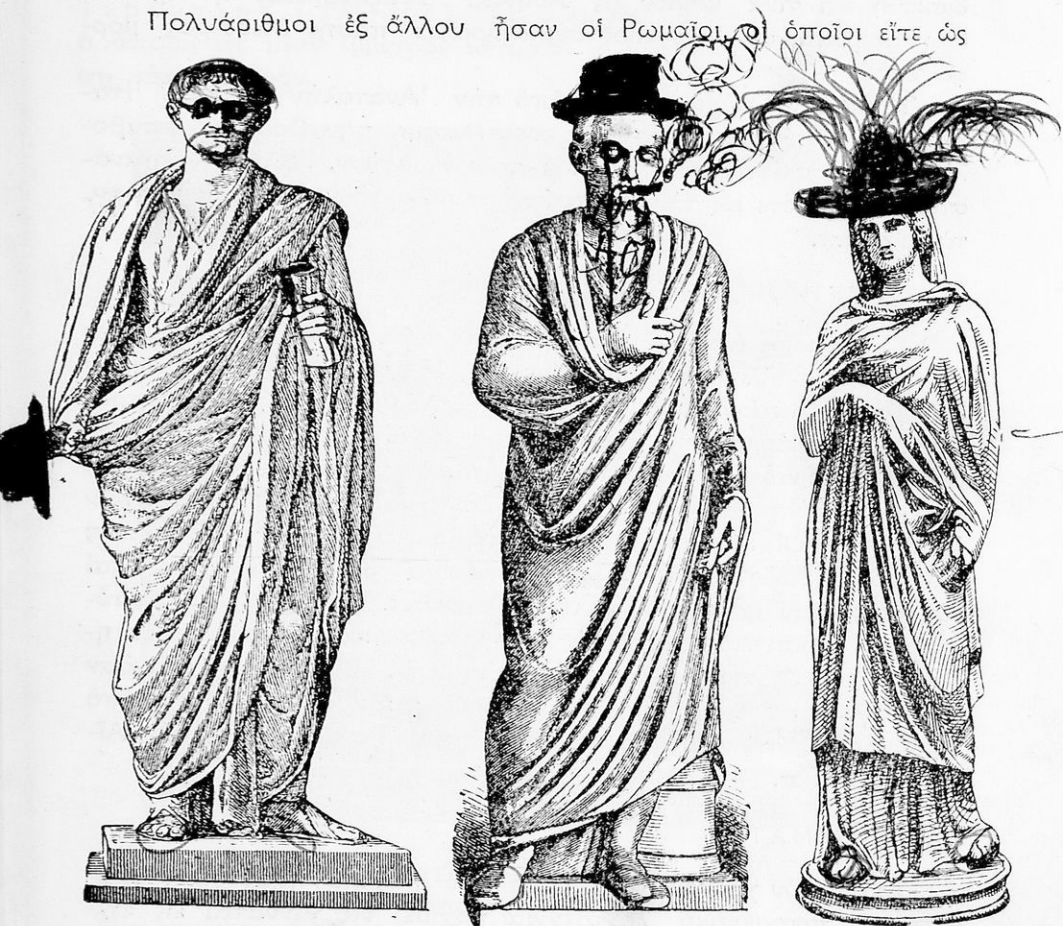
Η ΡΩΜΗ ΚΑΙ Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Αί μεγάλοι κατακτήσεις είχαν πολύ σοβαράς συνεπείας διά την Ρώμην. Είς την Ελλάδα και εις τās χώρας της Ανατολής οί Ρωμαίοι έγνωρίσαν από πλησίον τον έλληνοανατολικόν πολιτισμόν, έγοητεύθησαν άπ' αυτόν και έμιμήθησαν τά καλά και τά τρωτά του. Άλλ' ή άπότομος εισροή ξένων συνηθειών και έθίμων ήλλαξε τον χαρακτήρα της ρωμαϊκής ζωής. Αυτό ήτο ή έκδίκησης της Ελλάδος, όπως είπον. Ο Ρωμαίος ποιητής Οράτιος έγραψεν άργότερον: Η ή τ τ η μέ ν η Έ λ λ ά ς ύ π έ τ α ξ ε τ ό ν τ ρ α χ ύ ν κ α τ α κ τ η τ ή ν .

Ο έλληνισμός είχε αρχίσει νά εισέρχεται εις την Ρώμην ήδη από τους χρόνους των Τυρρηνών. Άργότερον αί ελληνικαί άποικίαι της Μεγάλης Ελλάδος και της Σικελίας έμήσαν τους Ρωμαίους εις τά γράμματα και τās τέχνas. Άλλ' ό έλληνισμός κυρίως εισέδυσεν εις την Ρώμην από τās άρχάς του 2ου π. Χ. αιώνος. Πλήθος Ελλήνων κατέκλυσε τότε την Ιταλίαν. Άλλοι μετεφέρθησαν υπό της βίας του πολέμου ως αιχμάλωτοι, άλλοι πάλιν με την έλπίδα καλύτερας τύχης έγκατεστάθησαν ιδίως εις την Ρώμην ως υπηρέται, μάγειροι, ήθοποιοί, μάντεις, ιατροί, διδάσκαλοι, γραμματικοί, ρήτορες κλπ. Αί ρωμαϊκαί οικογένειαι απέκτησαν την συνήθειαν νά μεταχειρίζονται Έλληνας γραμματείς διά τās υποθέσεις των. Οί Έλληνες εξέπληττον τους νικητάς με την εύστροφίαν του πνεύματος και τās μεγά-

λας δεξιότητος, πράγματα ἄγνωστα εἰς τοὺς τραχεῖς Ρωμαίους.

Πολυάριθμοι ἐξ ἄλλου ἦσαν οἱ Ρωμαῖοι, οἱ ὅποιοι εἴτε ὡς

Ἡ Ρωμαϊκὴ ἐνδυμασία.

Οἱ Ρωμαῖοι περιποιοῦνται πολὺ τὴν ἐμφάνισιν των. Ἡ ἐνδυμασία των ἀποτελεῖται ἀπὸ χιτῶνα (tunica) καὶ ἐπανωφόριον (toga). Αἱ γυναῖκες ἐπίσης φοροῦν χιτῶνα καὶ τυλίσσουν ἐπάνω του ὡς ἐπανωφόριον τετράγωνον ὕφασμα (palla).

ἐμποροὶ, εἴτε ὡς στρατιῶται, ἐπήγαιναν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἀργότερον οἱ ἐπιφανεῖς Ρωμαῖοι ἀπέκτησαν τὴν συνή-

θειαν νὰ ἐπισκέπτονται τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολὴν. Ἡ διαμονὴ ἐπὶ τινὰ καιρὸν εἰς Ἀθήνας, Ἀλεξάνδρειαν ἢ τὴν Ρόδον ἐξεωρεῖτο ὡς ἀναγκαῖον συμπλήρωμα πάσης ἐλευθέρως μορφώσεως.

Ἡ μεγάλη αὐτὴ κίνησις ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀντιστρόφως εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν βαθεῖαν μεταβολὴν εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὸν βίον τῶν Ρωμαίων. Ἀληθὲς ἐπαναστάσις ἔγινε τότε εἰς τὴν θρησκείαν, τὴν λογοτεχνίαν, τὴν τέχνην, τὰ ἥθη κλπ.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

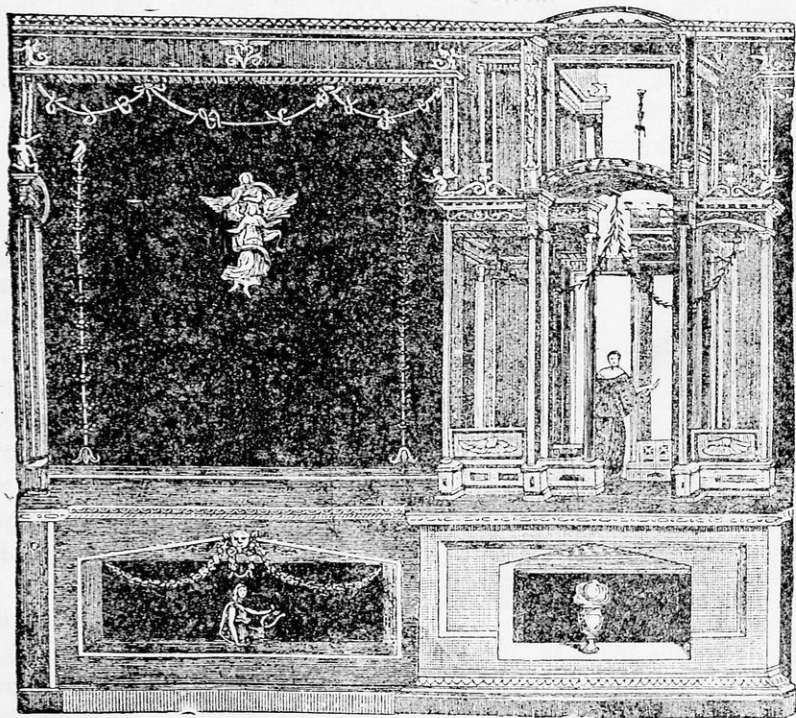
Οἱ Ρωμαῖοι ἐθαμβώθησαν ἀπὸ τὸ κάλλος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας. Τὰ ἐξ ἀργίλου εἰδώλια τῶν θεῶν τοῦ Λατίου ἐφαίνοντο τώρα πολὺ χονδροειδῆ ἐμπρὸς εἰς τὰ ἀπὸ μάρμαρον καὶ ὀρείχαλκον ἀγάλματα τῶν ἑλληνικῶν θεῶν. Ἡ ρωμαϊκὴ μυθολογία ἦτο πολὺ πτωχὴ καὶ νηπιώδης παραβαλλομένη πρὸς τοὺς πλήρεις ζωῆς καὶ κάλλους μύθους τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν νὰ στενοχωροῦνται διὰ τοὺς ταπεινοὺς θεοὺς των καὶ ἠθέλησαν νὰ τοὺς ἐξυψώσουν καὶ νὰ τοὺς ταυτίσουν μὲ τοὺς ἑλληνικοὺς. Διηγέθησαν κατόπιν τὰς περιπετείας καὶ τοὺς ἑλληνικοὺς μύθους καὶ παρέστησαν τοὺς θεοὺς των μὲ μορφήν ἑλληνικὴν. Συγχρόνως ἤρχισαν νὰ εἰσάγουν καὶ θεοὺς ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Κυβέλην ἀπὸ τὴν Φρυγίαν, τὸν Σέραπιν καὶ τὴν Ἰσιδα ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον κλπ.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἐπὶ πολὺν χρόνον οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐκαλλιέργησαν τὰ γράμματα. Ἡ πραγματικὴ λογοτεχνία ἤρχισε νὰ γεννᾶται εἰς τὴν Ρώμην, ἀφ' ὅτου οἱ Ρωμαῖοι ἤλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς Ἕλληνας. Διὰ τοῦτο τὰ πρῶτα ἔργα τῆς λατινικῆς ποιήσεως καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου ἦσαν μιμήσεις ἑλληνικῶν ἔργων καὶ πολλάκις μεταφράσεις αὐτῶν.

Ὁ Λίβιος Ἀνδρόνικος, Ἕλλην ἐκ Τάραντος, μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν τὴν Ὀδύσσειαν. Οἱ πρῶτοι μεγάλοι συγ-

γραφεῖς ἦσαν δύο κωμικοὶ ποιηταὶ Π λ α ὤ τ ο ς (254-184) καὶ Τερέντιος (194-159) καὶ ὁ ἐπικός Ἑννίος (253-169), ὁ ὁποῖος εἰς μίαν ἔμμετρον ἱστορίαν τῆς Ρώμης φιλοδοξεῖ νὰ φθάσῃ τὸν Ὅμηρον.

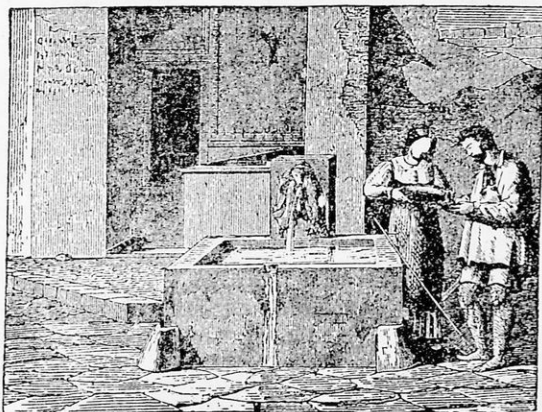
Ἐσωτερικὸν οἰκίας.

Τοιχογραφία Πομπηίας.

Αἱ τοιχογραφίαι τῆς Πομπηίας εἶναι ἀπὸ τὰ κομψοτεχνήματα τῆς ἀρχαιότητος καὶ δίδουν ἰδέαν τῆς ἐλληνικῆς ζωγραφικῆς. Παριστάνουν οἰκοδομήματα καὶ μυθολογικά σκηνὰς καὶ προσπαθοῦν νὰ δώσουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι βλέπομεν αὐτὰ ἀπὸ παράθυρα ἢ ἀνοιγμά τοῦ τοίχου ἔξω εἰς τὸ ὑπαιθρον.

Ὁ πεζὸς λόγος ἀκόμη δὲν εἶχεν ἀναπτυχθῇ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς. Τὰ πρῶτα μάλιστα πεζὰ δοκίμια ἐγράφοντο εἰς τὴν ἑλληνικὴν. Πρῶτος ὁ Κ ά τ ω ν ὁ τ ι μ η τ ῆ ς ἔγραψε τὸ ἱστο-

ρικό του σύγγραμμα εις την λατινικήν. Σημαντική ἦτο ἡ πρόοδος εις την ρητορικήν. Ὁ πολιτικὸς βίος τῆς Ρώμης παρείχε πολ-
λὰς εὐκαιρίας εις τοὺς ἄρχοντας, τοὺς ὑποψηφίους καὶ τοὺς
δικηγόρους νὰ ὁμιλοῦν καὶ ἦσαν εὐνοϊκώτατοι οἱ ὅροι διὰ τὴν
ἀνάπτυξιν τῆς ρητορικῆς τέχνης. Ἀλλ' ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ ρω-
μαϊκὴ ρητορεία ἦτο ἀπλή καὶ ἄτεχνος. Ἀργότερον ὅμως ἤρχισε
μεγάλῃ κίνησις ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν. Ἕλληνες ρητορο-
διδάσκαλοι ἐδίδασκον εις τοὺς Ρωμαίους τὴν τέχνην καὶ μετ' ὀ-
λίγον ἀνεδείχθησαν εις τὴν Ρώμην ἀξιόλογοι ρήτορες.

Δημοσία κρήνη εις τὴν Πομπηίαν.

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Οἱ Ρωμαῖοι ἠγά-
πησαν περισσότερο
τὴν ἑλληνικὴν τέχνην.
Πολλοὶ στρατηγοί, οἱ
ὅποιοι ἐξεστράτευσαν
εἰς τὴν Ἀνατολήν,
ἐσύλησαν τοὺς ναοὺς
καὶ τὰς οἰκίας τῶν
ιδιωτῶν καὶ μετεκό-
μισαν εἰς τὴν Ρώ-
μην πολλὰ ἔργα τῆς
ἑλληνικῆς γλυπτικῆς
καὶ ζωγραφικῆς, μὲ τὰ

ὅποια ἐκόσμησαν τὰς οἰκίας των. Τοῦτο ἐντὸς ὀλίγου ἔγινε συρ-
μὸς καὶ οἱ πλούσιοι Ρωμαῖοι ἠμιλλῶντο νὰ ἔχουν συλλογὴν ἀπὸ
ἔργα τέχνης εἰς τὴν οἰκίαν των.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐθαύμασαν καὶ ἠγάπησαν τὴν τέχνην τῆς ἐπο-
χῆς των, δηλαδὴ τὴν ἑλληνιστικὴν τέχνην μετὰ τὴν προσπάθειάν
της νὰ ἀπομιμηθῇ τὴν φύσιν, μὲ τὸ πάθος, τὰς πολυτελεῖς καὶ
περιτέχνους διακοσμήσεις, τὰ μωσαϊκὰ καὶ τὰ ἀνάγλυφα.

Ἀπὸ τότε δὲν εὐχαριστοῦνται πλέον μὲ τοὺς ξυλίνους ναοὺς
των, κτίζουν ναοὺς κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς ρυθμοὺς καὶ κοσμοῦν
τὰ κτίριά των μὲ μωσαϊκὰ. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν κατεσκευάσθησαν
πολλὰ ἔργα, ιδίως εἰς τὴν ἀγοράν, τῶν ὁποίων οἱ ἀρχιτέ-

κτονες ἦσαν Ἕλληνες. Ἡ πρώτη ρωμαϊκὴ τέχνη ἦτο κυρίως ἑλληνικὴ μεταφυτευθεῖσα εἰς τὴν Ρώμην.

ΣΚΙΠΙΩΝ Αἰμιλιανός

Μεγάλην ὥθησιν εἰς τὴν νεωτεριστικὴν αὐτὴν κίνησιν ἔδωκαν μερικοὶ ἄνδρες ἐξαιρετικῆς μορφώσεως καὶ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα. Μεταξὺ αὐτῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ὁ Σκιπίων Αἰμιλιανός. Ὁ Σκιπίων ἠγάπα τοὺς λογίους καὶ τοὺς καλλιτέχνας καὶ ἐσχημάτισε κύκλον φιλολογικὸν καὶ καλλιτεχνικόν, εἰς τὸν ὅποιον διακρίνοντο ὁ στωϊκὸς φιλόσοφος Παναίτιος ὁ Ρόδιος, ὁ Πολύβιος, βαθὺς ἱστορικὸς με ἀξιοθαύμαστον πλοῦτον στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν γνώσεων, ὁ κωμικὸς Τερέντιος, ὁ νομομαθὴς Μανίλιος κ. ἄ.

Ἄλλ' ἡ μεγάλη μᾶζα τοῦ λαοῦ ἔμεινε ἀσυγκίνητος ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ὠραιότητα καὶ εὗρισκε τέρψιν εἰς τὰ χονδροειδῆ θεάματα. Διηγοῦνται ὅτι μίαν ἡμέραν, ἐνῶ ἐπαίζετο κωμωδία τοῦ Τερεντίου, οἱ θεαταὶ ἐγκατέλειψαν τὸ θέατρον, διότι ἤκουσαν ἔξω νὰ διαλαλοῦν ὅτι ἔφθασε περίφημος χοινοβάτης.

Η ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΑ

Οἱ τραχεῖς καὶ πτωχοὶ Ρωμαῖοι ἔμειναν κατάπληκτοι ἀπὸ τὸν πλοῦτον τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸν ἀνετον καὶ πολυτελεῆ βίον. Τὸν πλοῦτον καὶ τὰς συνηθείας αὐτὰς ἐφρόντισαν νὰ μεταφέρουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἔδειξαν διαγωγὴν νεοπλοῦτου, διότι ὁ νέος τρόπος τῆς ζωῆς ἦτο μᾶλλον ἐπίδειξις καὶ σπατάλη παρὰ βαθυτέρα κατανόησις τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀξίας τῆς λεπτοτέρας ζωῆς.

Τὰς παλαιὰς ἀπλᾶς οἰκίας ἀντικατέστησαν με νέας πολυτελεστέρας ἀπὸ μάρμαρον κατὰ τὸ σχέδιον τῶν ἀθηναϊκῶν καὶ κορινθιακῶν οἰκῶν. Ἡ ἐνδυμασία τῶν Ρωμαίων δὲν μετεβλήθη, ἀλλὰ τὸ χονδροειδὲς μάλλινον ὕφασμα ἀντικατέστησαν με λεπτοῦφαντα ἐνδύματα καὶ ἐφρόντισαν νὰ πτυχώνουν τὸ ἱμάτιον κατὰ τὸν ἑλληνικὸν συρμόν. Μεγαλυτέρα ἦτο ἡ πολυτέλεια εἰς

τὸν ἱματισμὸν τῶν γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνεζήτουν τὰ λεπτότερα καὶ διαφανέστερα ὑφάσματα. Ἐφόρουν πλῆθος κοσμημάτων, δακτυλίδια, βραχιόλια, περιδέρια, ἐνώτια κτλ.

Ἀλλὰ περίφημος ἔγινεν ἡ πολυτέλεια τοῦ φαγητοῦ. Οἱ τότε λιτοδίαίτοι Ρωμαῖοι κατήντησαν μανιῶδεις γαστρίμαργοι καὶ τὸ ἐλάττωμα αὐτὸ παρέμεινε μέχρι τέλους τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἀνωτέρας κοινωνίας. Ἐπεζήτουν τὰ πλέον σπάνια καὶ πολυδάπανα φαγητὰ καὶ τοὺς ἀρωματωδεστέρους καὶ σπανιωτέρους οἶνους τοῦ κόσμου, τὰ δὲ ποσά, τὰ ὁποῖα ἐξώδευον διὰ τὰ συμπόσια, ἦσαν μυθώδη. «Ὁ μάγειρος, λέγει ὁ Τίτος Λίβιος, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ἔσχατος τῶν δούλων, ἀπέβη προσωπικότης καὶ τὸ ἐπάγγελμά του ἔφθασεν εἰς μεγάλην περιωπὴν».

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

Ἄλλ' ἡ μεγάλη πολυτέλεια ἔφερεν ὄχι μόνον καταστρεπτικὴν μαλθακότητα, ἀλλὰ καὶ πλῆθος ἀπὸ ἄλλα ἐλαττώματα. Ἀ παλαιαὶ ρωμαϊκαὶ ἀρεταὶ ἐθεωρήθησαν χονδροειδεῖς καὶ γελοῖαι. Ὅλοι ἐφρόντιζον νὰ πλουτήσουν, διὰ νὰ ἐπαρκοῦν εἰς τὰς δαπάνας τοῦ νέου βίου, καὶ πρὸς τοῦτο κανὲν μέσον δὲν ἐθεώρουν ἀθέμιτον. Αἱ οἰκογενειακαὶ ἀρεταὶ τῶν Ρωμαίων ἐξηφανίσθησαν εἰς τὴν νέαν ἀριστοκρατίαν, τὰ διαζύγια ἐπληθύνθησαν. Ἐπίσης ἤρχισαν νὰ φαίνωνται τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς πολιτικῆς διαφθορᾶς. Οἱ πολῖται ἐπώλουν τὴν ψῆφον καὶ ἡ ἐκλογικὴ διαφθορὰ ἐγενικεύθη.

Ἐναντίον τῆς καταστάσεως ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρωνται πολλοὶ Ρωμαῖοι καὶ ἐδημιουργήθη ζωηρὰ ἀντίδρασις κατὰ τῶν νεωτερισμῶν. Ἀρχηγὸς τῆς ἀντιδράσεως καὶ συγχρόνως ἀντιπρόσωπος τοῦ συντηρητισμοῦ τῆς Ρώμης εἶναι ὁ περίφημος Κάτων ὁ τιμητής.

Ὁ Κάτων ἦτο μικρὸς ἰδιοκτῆτης ἀπὸ τὴν Σαβίνην ἐγκατασταθεὶς εἰς Ρώμην. Ἐλαβε μέρος εἰς πολλοὺς πολέμους καὶ διεκρίθη, ἀνελθὼν εἰς ὅλα τὰ ἀξιώματα. Ὁ Κάτων ὑπῆρξε λάτρης τῶν προγονικῶν ἀρετῶν καὶ ἔγινεν ἀρχηγὸς μερίδος τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ ἀντιδράσῃ εἰς τὰ νέα ἥθη

τῆς ἀριστοκρατίας. Ὡς τιμητὴς ἐπέδωξε μὲ μέτρα αὐστηρὰ νὰ πατάξῃ τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν διαφθοράν.

Ἄλλ' οἱ ἀγῶνες τοῦ Κάτωνος ἔμειναν χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ὁ ἑλληνισμὸς ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα εἰσῆρχετο εἰς τὴν Ρώμην καὶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π. Χ. αἰῶνος ἡ μεταβολὴ ἦτο πλήρης. Οἱ Ρωμαῖοι ἐδέχθησαν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν, ἀλλ' ὅπως ἦτο φυσικόν, τὸν προσήρμοσαν εἰς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς συνηθείας των. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς παρουσιάζεται μὲ νέαν μορφήν καὶ ἔγινεν, ὅπως λέγουν, ἑ λ λ η ν ο ρ ρ ω μ α ῖ κ ὁ ς. Ὑπὸ τὴν μορφήν αὐτὴν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες τὸν μετέφεραν εἰς τὴν ἀπολίτιστον Δύσιν.

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

[Handwritten signature]

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ. ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΑΣ ΤΑΞΕΩΣ

Αί μεγάλοι κατακτήσεις εἶχον ἀκόμη σοβαρωτέρας συνεπείας, δηλαδή βαθεῖαν οἰκονομικήν, κοινωνικήν καὶ πολιτικήν μεταβολήν.

Ρωμαῖος τοκογλύφος.

Ὁρειχαλκίνη προτομή ἀπὸ τὴν Πομπηίαν, Νεάπολις.

Ὁνομαστὸς τραπεζίτης καὶ τοκογλύφος Caecilius Iucundus, τοῦ ὁποῦ τοῦ οἴκιος ἀνεκαλύφθη εἰς τὴν Πομπηίαν. Ἡ εἰκὼν παριστάνει μὲ ζωηρὰν ἐκφραστικότητα τὸν πονηρὸν χρηματιστὴν.

Οἱ μακροχρόνιοι πόλεμοι κατέστρεψαν τὴν μεσαίαν τάξιν, δηλαδή τοὺς ἰδιοκτῆτας μικρῶν κτημάτων εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν. Τοὺς μεγάλους πολέμους διεξήγαγε κυρίως ἡ μεσαία τάξις. Πολλοὶ ἐχάθησαν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν ἢ ἀπὸ τὰς κακουχίας καὶ ὅσοι ἐπανῆλθον εὐρέθησαν εἰς πολὺ δύσκολον θέσιν. Ὁ ἀγρὸς τῶν εἶχε μείνει ἀκαλλιέργητος, ἡ οἰκογένειά τῶν εἶχε χρεωθῇ, διὰ τὰ συντηρηθῇ, καὶ οἱ ἴδιοι ἐξηκολούθουν νὰ δανείζωνται. Ἀλλὰ τότε τοὺς κατέστρεψεν ἡ τοκογλυφία. Συγχρόνως εἶχε καταντήσει ἀδύνατος ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ συντήρησις μικρῶν κτημάτων, ἀφ' ὅτου ἤνοιξαν αἱ μεγάλοι σιταγοραὶ τῆς Σικελίας, Σαρδηνίας καὶ πρὸ πάντων τῆς Ἀφρικῆς. Ὁ εἰσαγόμενος ἀπ' αὐτὰς σῖτος ἦτο τόσο εὐθηνός, ὥστε ἡ παραγωγὴ τῆς Ἰταλίας ἦτο ἀδύνατον νὰ συναγωνισθῇ τοὺς σιτεμπόρους.

Οἱ μικροκαλλιεργηταὶ ἠναγκάσθησαν νὰ πωλήσουν τοὺς ἀγροὺς των, ἐγκατέλειψαν τὴν ὕπαιθρον χώραν καὶ μετηνάστευσαν εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ πλούσιοι ἠγόρασαν τὰ μικρὰ κτήματα, ἦνωσαν πολλὰ ἀπ' αὐτὰ καὶ ἐσχημάτισαν τὰς μεγάλας ἰδιοκτησίας, τὰ λεγόμενα *latifundia*. Εἰς τὰ κτήματα αὐτὰ ἐγκατέστησαν δούλους, ἔπαυσαν νὰ καλλιεργοῦν δημητριακὰ, ἐφύτευσαν ἀμπέλους καὶ ἐλαίας, ὥς περισσότερον προσοδοφόρα, ἔτρεφον ζῶα ἢ ἄφηνον μεγάλας ἐκτάσεις ἀκαλλιεργήτους διὰ τὸ κυνήγιον. Τοιουτοτρόπως ἡ παραγωγή τῆς Ἰταλίας ἠλαττώθη σημαντικῶς καὶ ἡ ὕπαιθρος χώρα ἥλλαξε κατοίκους, διότι τὴν θέσιν τῶν γνησίων Ρωμαίων ἔλαβον δοῦλοι Ἀσιᾶται. Διὰ τοῦτο δικαίως εἶπον ὅτι τὰ μεγάλα κτήματα κατέστρεψαν τὴν Ρώμην.

Κάτι παρόμοιον ἐγίνε καὶ εἰς τὰς πόλεις. Ἐνῶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἀνεπτύχθησαν τεραστίως μὲ τὰς κατακτήσεις, οἱ ἐλεύθεροι μικροτεχνῖται κατεστράφησαν, διότι δὲν ἀντεῖχον εἰς τὸν συναγωνισμόν τῶν ἐργοσταςίων, εἰς τὰ ὅποια μετεχειρίζοντο κυρίως δούλους. Τοιουτοτρόπως οἱ ἐλεύθεροι μικροτεχνῖται, ὅπως καὶ οἱ ἐλεύθεροι γεωργοί, δηλαδὴ ἡ μεσαία τάξις, κατεστράφησαν καὶ περιῆλθον εἰς μεγάλην ἔνδειαν. Τὸ γεγονός αὐτὸ εἶχε σοβαρωτάτας συνεπείας.

Αἱ ΝΕΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΤΑΞΕΙΣ

Ἡ κοινωνικὴ ἰσότης, τὴν ὁποίαν εἶχον ἐπιτύχει οἱ Ρωμαῖοι μετὰ τόσους ἀγῶνας, διεταράχθη καὶ ἐδημιουργήθη διάκρισις τάξεων περισσότερον ἐπικίνδυνος. Κατὰ τὸν 2ον π. Χ. αἰῶνα ἡ Ρώμη ἔχει κυρίως δύο κοινωνικὰς τάξεις, μίαν μειονοφηγίαν πλουσίων καὶ τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀκτημόνων καὶ πτωχῶν. Εἰς τὴν πρώτην ἀνήκουν οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ ἱππεῖς, εἰς τὴν δευτέραν ὁ λεγόμενος ἀστικὸς ὄχλος.

Ἡ συγκλητικὴ τάξις, τῆς ὁποίας ὁ πλοῦτος συνίσταται κυρίως εἰς κτηματικὴν περιουσίαν, ἔχει ἀποκλειστικὸν ἔργον τὴν κυβέρνησιν τῆς πολιτείας. Ἀπ' αὐτὴν ἐκλέγουν οἱ Ρωμαῖοι σχεδὸν κατὰ κανόνα τοὺς ἄρχοντας, οἱ ὅποιοι πολλὰκις εἶναι ἀνίκανοι ἢ κάμνουν κακὴν χρῆσιν τῆς δυνάμεώς των, περιφρονοῦν τοὺς νόμους, διαφθείρουν τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ κατὰ τὰς ἐκλογὰς καὶ κυβερνοῦν κακῶς τὰς ἐπαρχίας.

Ἡ τάξις τῶν ἱππέων εἶναι οἱ πλούσιοι τοῦ χρήματος. Ἀντὶ τῶν πολιτικῶν ἀξιωματῶν οἱ ἱππεῖς προτιμοῦν τὸ ἐμπόριον, τὰς τραπεζικὰς ἐργασίας καὶ τὰς προμηθείας τοῦ δημοσίου. Ἐμπορεύονται κυρίως τὸν σῖτον, τὸν ὅποιον εἰσάγουν εἰς μεγάλας ποσότητας ἀπὸ τὴν Σικελίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Αἴγυπτον, καὶ συγχρόνως εἶναι σπουδαῖοι τοκογλύφοι. Ἰδίως ὁμῶς πλουτοῦν ἀπὸ τὰς προμηθείας τοῦ δημοσίου καὶ ἀπὸ τὴν ἐνοικίας τῶν φόρων, εἶναι δηλαδὴ δημοσιῶναί. Οἱ ἱππεῖς καταρτίζουσιν μεγάλας ἐταιρείας, αἱ ὅποια ἀναλαμβάνουν τὴν κατασκευὴν δημοσίων ἔργων ἢ τὴν προμήθειαν στρατιωτικῶν εἰδῶν εἴτε ἐνοικιάζουν τοὺς φόρους. Ἀγοράζουν δηλαδὴ ἀπὸ τὴν πολιτείαν τοὺς φόρους μεγάλων περιφερειῶν, προκαταβάλλουν τὸ ἀντίτιμον εἰς τὸ δημόσιον καὶ πωλοῦν τμηματικῶς εἰς μικροτέρους ἐπιχειρηματίας τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ ὅποιοι εἰσπράττουν αὐτοὺς μὲ σκληρὰ καὶ ἀπάνθρωπα μέσα. Αὐτοὶ εἶναι οἱ τελευταί, περὶ τῶν ὁποίων ὁ Χριστὸς εἶπεν ὅτι δὲν θὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Οἱ συγκλητικοὶ ὡς διοικηταὶ καὶ οἱ ἱππεῖς ὡς ἐπιχειρηματαὶ καὶ ἰδίως ὡς δημοσιῶναί ἐξεμεταλλεύθησαν μὲ ἀπληστίαν τὰς ἐπαρχίας καὶ κατήντησαν ἄληθινὴ πλῆγῃ.

Τὸν ἀστικὸν ὄχλον ἀποτελοῦν ὅλοι οἱ ἄλλοι πολῖται, παλαιοὶ μικροκτηματῖαι ἢ μικροτεχνῖται κατεστραμμένοι καὶ ἄλλοι ὅμοιοι. Ἡ θέσις ὧν αὐτῶν εἶναι τραγικὴ. Δὲν εὐρίσκουν ἐργασίαν, διότι εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ εἰς τὰ ἐργοστάσια προτιμῶνται οἱ δοῦλοι, ζοῦν εἰς μικρὰς καὶ ἀνθυγιεῖνὰς κατοικίας πτωχοί, ταπεινοὶ καὶ ἐγκαταλελειμμένοι εἰς τὸν οἶκτον τῆς πολιτείας καὶ τῶν πλουσίων, οἱ ὅποιοι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν μοιράζουσιν τροφὰς καὶ ἐνδύματα. Ἀλλ' ἀντὶ αὐτοῦ οἱ πτωχοὶ πωλοῦν τὴν ψῆφόν των κατὰ τὰς ἐκλογάς. Μόνῃ παρηγορία των ἔμεινεν ὁ τίτλος τοῦ Ρωμαίου πολίτου, τὰ μεγάλα θεάματα, αἱ ἑορταί, οἱ θρίαμβοι, αἱ ἐκλογαί, ἡ κίνησις τῆς ἀγορᾶς.

Οἱ ΔΟΥΛΟΙ

Ἐνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου καὶ τῶν κατακτήσεων ἦτο ἡ καταπληκτικὴ αὐξήσις τῶν δούλων.

Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν ἢ αἰχμάλωτοι πολέμου πωληθέντες ἢ Ἀσιᾶται, τοὺς ὁποίους εἶχον μεταφέρει οἱ νικηταὶ στρατηγοί.

Ὁ δοῦλος κατὰ τὸν νόμον δὲν ἦτο π ρ ό σ ω π ο ν, ἀλλὰ π ρ ᾱ γ μ α. Ἡ ζωὴ τῶν δούλων ἦτο ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν οἰκτρά. Ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐργάζωνται διαρκῶς. Ὁ ὀκνηρὸς ἢ πονηρὸς δοῦλος ἐτιμωρεῖτο σκληρότατα. Αἱ τιμωρίαι ἦσαν φρικώδεις, ραβδισμοί, μαστιγώσεις, ἀλύσεις, ἢ ἐργασία τοῦ χειρομύλου, ἢ ἐργασία εἰς τὰ λατομεῖα καὶ τέλος ὁ θάνατος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Διὰ τοῦτο πολλάκις οἱ δοῦλοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἠπέλιψαν σοβαρῶς τὸ κράτος.

ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

Εἰς τὴν Ρώμην δὲν ἔλειψαν οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἔβλεπον τὴν σοβαρότητα τῆς καταστάσεως καὶ ἤθελον νὰ θέσουν τέρμα εἰς αὐτήν. Ὁ Κάτων εἶχε κατανοήσει τὴν ἀνάγκην αὐτήν, ἀλλὰ δὲν ἐκτύπησε τὴν πηγὴν τοῦ κακοῦ. Τὸ ἔργον αὐτὸ ἀνέλαβον οἱ δύο ἀδελφοὶ Τιβέριος καὶ Γάιος Γράκχος.

ΤΙΒΕΡΙΟΣ ΓΡΑΚΧΟΣ

Ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς δύο, ὁ Τιβέριος, ἦτο φύσις εὐγενική καὶ θερμὴ καὶ ῥήτωρ καλός. Μὲ ἐξαιρετικὴν διορατικότητα ἀντελήφθη ὅτι ἡ διόρθωσις τῆς καταστάσεως ἦτο δυνατὴ μόνον, ἂν κατάρθωνε νὰ ἀναδημιουργήσῃ τὴν μικρὰν ἰδιοκτησίαν καὶ μαζί μὲ αὐτήν τὴν μεσαίαν τάξιν ἀποκαθιστῶν πάλιν εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀνέργους τῆς Ρώμης.

Τὸ 133 π. Χ. ἐκλέγεται δήμαρχος καὶ προτείνει ἀμέσως τὸν περίφημον ἄ γ ρ ο τ ι κ ὸ ν ν ό μ ο ν, κατὰ τὸν ὁποῖον κανεὶς δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ κατέχῃ γῆν τοῦ δημοσίου περισσότερον ἀπὸ 500 πλέθρα καὶ 260 δι' ἕκαστον ἄρρεν τέκνον (τὸ πλέθρον = 25,18 μ.). Οἱ πλούσιοι ὅμως εἶχον σφετερισθῇ μὲ τὸ πρόσχημα τοῦ ἐνοικίου ἐκτάσεις πολὺ μεγαλυτέρας. Ἐπρεπε λοιπὸν μέρος αὐτῶν νὰ ἀφαιρεθῇ ἀπ' αὐτοὺς, νὰ διαιρεθῇ εἰς ἴσους κλήρους καὶ νὰ μοιρασθῇ εἰς τοὺς ἀκτήμονας πολίτας. Ὁ Τιβέριος ὑπεστήριξε μὲ θερμὴν τὸν νόμον.

Ὅπως ἦτο φυσικόν, τὸν ἐπολέμησαν μὲ μανίαν, ἀλλ' ὁ Τιβέριος κατώρθωσε νὰ ψηφισθῇ ὁ νόμος ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀμέσως προέβη εἰς τὴν μεταρρυθμίσιν. Ἀλλὰ διὰ νὰ στερεωθῇ τὸ ἔργον του, ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐκλεγῇ δήμαρχος καὶ διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἐκλογῶν ὁ Τιβέριος εὐρέθη μὲ ὀλίγους ὁπαδούς, διότι οἱ ἀγρόται εὐρίσκοντο εἰς τὸν θερισμὸν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν. Συγκλητικοὶ καὶ πλούσιοι ἐδημιούργησαν ταραχάς, ἐφόνευσαν τὸν Τιβέριον μὲ 300 ἀπὸ τοὺς ὁπαδούς του καὶ ἔρριψαν τὸ σῶμά του εἰς τὸν Τίβεριν.

Οἱ ἀδελφοὶ Γράκχοι.

ΓΑΙΟΣ ΓΡΑΚΧΟΣ

NAI

Οἱ πλούσιοι κατ' ἀρχὰς δὲν ἐτόλμησαν νὰ καταργήσουν τὸν ἀγροτικὸν νόμον τοῦ Τιβερίου. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως περιῆλθεν εἰς ἀχρησίαν καὶ οἱ πλούσιοι ἐπεκράτησαν ἑπάλιν.

Ἀλλὰ τὸ 123 ἐξελέγη δήμαρχος ὁ Γάιος Γράκχος. Ὁρμητικώτερος καὶ ἐπαναστατικώτερος ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του, εἶχεν εὐρύτερα σχέδια. Ἦθελ. νὰ κάμῃ πολιτικὴν μεταρρυθμίσιν, ἢ ὅποια θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ συντρίψῃ τὴν δύνα-

μιν τῶν εὐγενῶν, καὶ κοινωτικήν, ἡ ὁποία θὰ συνεπλήρωνε τὸν ἀγροτικὸν νόμον τοῦ ἀδελφοῦ του. Διὰ τὰ συντρίψη τοὺς συγκλητικούς, ἐστηρίχθη ὄχι μόνον εἰς τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἱππέων καὶ εἰς τὰς συμμάχους πόλεις τῆς Ἰταλίας. Εἰσήγαγε λοιπὸν σειράν νόμων, διὰ τῶν ὁποίων ἐκέρδισε τὴν ὑποστήριξιν τοῦ λαοῦ καὶ τῆς τάξεως τῶν ἱππέων.

Ὁ Γάιος ἀπέκτησε δύναμιν σχεδὸν μοναρχικὴν καὶ ἐξελέγη δήμαρχος καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (122). Οἱ συγκλητικοὶ διὰ τὰ καταστρέψουν τὴν δημοτικότητά του, ἐπρότειναν διὰ τοῦ δημάρχου Λιβίου Δρούσου νόμους εὐνοϊκώτερους διὰ τοὺς ἀκτήμονας. Ὁ λαὸς ἔπαισεν εἰς τὴν παγίδα. Ἀλλ' ὁ Γάιος ἐστράφη τότε πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς συμμάχους καὶ διὰ τὰ προσελκύσῃ τὴν ὑποστήριξιν αὐτῶν, ἐπρότεινε τὰ δοθῇ εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου

Ρήτωρ ἀγορεύων.
Μουσεῖον Φλωρεντίας.

πολίτου. Ἡ σύγκλητος εὗρηκεν εὐκαιρίαν πάλιν νὰ δημοκοπήσῃ. Παρέστησεν εἰς τὸν ρωμαϊκὸν λαὸν τὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον διέτρεχεν, ἂν οἱ Ἴταλοι ἀπέκτων ἴσα δικαιώματα. Ὁ νόμος ἀπεκρούσθη καὶ τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ πρώτη σοβαρὰ ἀποτυχία τοῦ Γαίου, ἡ ὁποία ἐκλόνισε τὴν δημοτικότητά του. Ὄταν λοιπὸν ἐζήτησε νὰ ἐκλεγῇ δήμαρχος καὶ διὰ τὸ 121, ἀπέτυχεν. Ἡ σύγκρουσις ἐπῆλθε τὸ θέρος τοῦ 121. Τρεῖς χιλιάδες ἐκ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Γαίου ἐφονεύθησαν καὶ ὁ ἴδιος κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ διέταξεν ἕνα ἐκ τῶν δούλων του νὰ τὸν φονεύσῃ.

Ἡ προσπάθεια τῶν Γράκχων ἀπέτυχε καὶ ἡ ἀποτυχία αὕτῃ ὀφείλεται εἰς τὴν ἐχθρότητα τῶν πλουσίων καὶ εἰς τὴν μοιρολατρικὴν ἀδράνειαν τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ. Οἱ πλούσιοι ἐξῆλθον ἰσχυρότεροι καὶ ὁ λαὸς περιέπεσεν εἰς μεγαλυτέραν δυστυχίαν. Ἀπὸ τὴν στιγμήν αὐτὴν ἡ Ρώμη παραδίδεται εἰς τὴν διάκρισιν τῶν φιλοδόξων στρατηγῶν καὶ εἰς τὴν μανίαν τῶν ἐμφυλίων πολέμων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

ΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ. ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΡΙΣΙΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΓΡΑΚΧΟΥΣ

Αἱ μεγάλαι κατακτήσεις, ἔκτος τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς, ἔδημιούργησαν σοβαρωτάτην πολιτικὴν κρίσιν. Μετὰ τοὺς Γράκχους ἡ τάξις τῶν συγκλητικῶν ἐκυβέρνησε πανίσχυρος τὴν πολιτείαν ἀπὸ τὸ 121 — 107. Ἀλλ' ἡ διοίκησις των ἦτο πολὺ κακὴ. Τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα ἔγιναν σχεδὸν κληρονομικὰ εἰς ὠρισμένας οἰκογενείας καὶ διὰ τοῦτο διαχειρίζονται αὐτὰ ἀνθρωποὶ ἀνίκανοι καὶ διεφθαρμένοι, οἱ ὑπάλληλοι χρηματίζονται σκανδαλωδῶς καὶ ὁ στρατὸς παραμελεῖται.

Τὴν κατάστασιν ἐπωφελοῦνται φιλόδοξοι στρατηγοί, οἱ ὅποιοι προσελκύουν τὸν στρατὸν, περιφρονοῦν σύγκλητον καὶ νόμους καὶ θέλουν νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐπειδὴ ὅμως εὐρίσκονται πάντοτε περισσότεροι τοῦ ἐνός, περιέρχονται εἰς σύγκρουσιν καὶ ταράττουν τὸ κράτος μὲ πολιτικὰς ἀναστατώσεις καὶ αἱματηροὺς πολέμους. Τοιοῦτοι ἀντίπαλοι εἶναι κατὰ σειράν ὁ Μάριος καὶ Σύλλας, ὁ Καῖσαρ καὶ Πομπήιος, ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ Ἀντώνιος.

Τοιοιούτρόπως ἐπὶ ἓνα περίπου αἶῶνα (107 — 31) ἡ Ρώμη γίνεται θέατρον ἐμφυλίων πολέμων, οἱ ὅποιοι κλονίζουν τὸ παλαιὸν δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ προετοιμάζουν τὸ ἔδαφος εἰς τὴν μοναρχίαν.

Α'. ΜΑΡΙΟΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑΣ

Ο ΜΑΡΙΟΣ (156-86)

Ὑποστηρικτῆς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος καὶ ἀντίπαλος τῆς συγκλήτου παρουσιάσθη κατ' ἀρχὰς ὁ Μάριος. Κατήγετο ἀπὸ πλουσίαν ἀγροτικὴν οἰκογένειαν τῆς λατινικῆς πόλεως Ἀρπίνου. Ἐμεῖνε καθ' ὅλην τὴν ζωὴν του ἀμόρφωτος καὶ διὰ τοῦτο οἱ εὐ-

γενείς τὸν ἐχλεύαζον. Πράγματι ἡ μορφή του εἶχε κάτι τὸ τραχύ καὶ ὁ Κικέρων ἔλεγε: ἦ το ἀνὴρ ἀγροϊκός, ἀλλὰ πρᾶγματικῶς ἀνὴρ. Εἶχεν ὅμως ἐξαιρετὰ στρατιωτικὰ προσόντα, ἐγνώριζε νὰ συγκρατῇ τὴν πειθαρχίαν τοῦ στρατοῦ καὶ νὰ εἶναι συγχρόνως ἀγαπητὸς εἰς τοὺς στρατιώτας.

Ὁ Μάριος διέπρεπεν εἰς δύο πολέμους, εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα (112 - 105) καὶ κατὰ τῶν Κίμβρων καὶ Τεύτονων (113 - 101), οἱ ὅποιοι ἀκριβῶς ἀπέδειξαν τὴν διαφθορὰν καὶ ἀνικανότητα τῶν εὐγενῶν καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ στρατοῦ.

Ὁ λεγόμενος Γάιος Μάριος.
Μαχηρὴν κεφαλὴ. Ρώμη, Βατικανόν.

Ὁ Μάριος, ὁ ὁποῖος συνέλαβε αἰχμάλωτον τὸν Ἰουγούρθαν (105) καὶ τὸν ὠδήγησεν εἰς τὴν Ρώμην ὅπου ἀπέθανεν εἰς τὰς φυλακάς.

Οἱ Κίμβροι καὶ οἱ Τεύτονες, γερμανικοὶ λαοὶ κατοικοῦντες εἰς τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς, εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ ἔφθασαν λεηλατοῦντες εἰς τὴν Ναρβωνίτιδα, τὴν ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τῆς Γαλατίας. Τέσσαρες ρωμαῖκοὶ στρατοὶ κατεστράφησαν ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου. Εἰς τὴν κρίσιμον στιγμήν ἔφθασεν ὁ Μάριος ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἐνίκησεν εἰς δύο ἀποφασι-

Ὁ πονηρὸς βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας Ἰουγούρθας, ἑγγονος τοῦ Μασσανάση, εἶχεν ἐξαφανίσει διὰ δολοφονίας τοὺς συνάρχοντάς του ἐξαδέλφους καὶ εἶχε κατορθώσει νὰ ἐμπαίξῃ τοὺς Ρωμαίους, ἀφοῦ διέφθειρε μὲ χρήματα τὴν ρωμαϊκὴν πρεσβείαν, ἡ ὁποία ἐστάλη, διὰ νὰ κανονίσῃ τὰ πράγματα τῆς Νουμιδίας. Προσκληθεὶς κατόπιν εἰς τὴν Ρώμην, διὰ νὰ ἀπολογηθῇ, ἐξηγόρασε καὶ ἐντὸς τῆς πρωτευούσης θερμούς ὑποστηρικτάς. Ὁταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ἐνίκησεν ἓνα ρωμαϊκὸν στρατὸν καὶ τὸν ὑπεχρέωσε νὰ διέλθῃ ὑπὸ τὸν ζυγὸν (109). Εἰς τὸν πόλεμον ἔδωσε τέλος ὁ Μάριος.

στικὰς μάχας τοὺς δύο γερμανικοὺς λαοὺς, οἱ ὅποιοι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον χωρισθῇ.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Ὁ Μάριος ἔκαμε σπουδαιοτάτην στρατιωτικὴν μεταρρύθμισιν. Ἐδέχθη εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ ἀπόρους πολίτας, ὅσοι ἤθελον νὰ ὑπηρετήσουν μὲ μισθόν. Ἡ μεταρρύθμισις αὕτῃ εἶχε σοβαρωτάτην πολιτικὴν συνέπειαν. Οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος στρατιῶται εἰργάζοντο κυρίως διὰ τὸν μισθὸν καὶ ἐφρόντιζον νὰ πλουτήσουν διὰ τοῦ πολέμου. Ἡ ἰδέα τῆς πατρίδος ἐξησθένησε τοιοῦτοτρόπως, ὁ στρατὸς ἀφωσιώθη εἰς τὸν ἀρχηγὸν καὶ φιλόδοξοι στρατηγοὶ δύνανται, στηριζόμενοι εἰς τὸν στρατόν, νὰ περιφρονήσουν τοὺς νόμους καὶ νὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ρώμην.

Νόμισμα τοῦ Ἰουγοῦρθα.

Παρίσιος, Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη.

Ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψέως εἰκονίζεται ὁ ἐπικίνδυνος Νουμήδης ἀρχηγός, ἐπὶ τῆς ἄλλης ὁ πολὺ διαδεδομένος ἐκεῖνον τὸν καιρὸν εἰς Ἀφρικὴν ἑλέφας.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΑΙ ΤΑΡΑΧΑΙ. ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Μετὰ τὰς λαμπρὰς νίκας τοῦ ὁ Μάριος ἐγίνε δεκτὸς μὲ ἐνθουσιασμόν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐστράφη τότε ἀποφασιστικῶς πρὸς τοὺς δημοκρατικούς. Ἄλλ' εἰς τὴν περίστασιν αὕτῃ ἐφάνη ἡ ἀπειρία τοῦ στρατηγοῦ εἰς τὰ πολιτικά. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ δημαγωγοῦ ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν δημοτικότητά του δι' ἰδιοτελεῖς σκοποὺς καὶ ἐπροκάλεσαν ταραχάς, ὥστε ὁ Μάριος ἠναγκάσθη νὰ στραφῇ

έναντίον των και να υποστηρίξει την σύγκλητον. 'Αλλ' οί δημοκρατικοί ἐθεώρησαν τοῦτο ὡς προδοσίαν και ἐγκατέλειψαν τὸν Μάριον, ὁ ὁποῖος ἠναγκάσθη νὰ φύγη ἀπὸ τὴν Ρώμην, διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ δῆθεν τὴν 'Ανατολήν. Μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐκυριάρχησαν πάλιν οἱ ἀριστοκρατικοί και ἡ σύγκλητος.

Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἡ 'Ιταλία ἐταράχθη ἀπὸ τὸν λεγόμενον Συμμαχικὸν πόλεμον. Οἱ 'Ιταλοὶ δηλαδὴ ἔλαβον τὰ ὅπλα, διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου, και ἔφεραν εἰς δύσκολον θέσιν τὴν Ρώμην. Οἱ Ρωμαῖοι ὅμως ἐπεκράτησαν εἰς τὸ τέλος (88), ἀλλ' ἡ σύγκλητος μετὰ τὴν νίκην ἐχορήγησεν εἰς ὅλους τοὺς 'Ιταλιώτας τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου.

Τοιοιουτρόπως ἡ Ρώμη ἔπαυσε νὰ εἶναι κυρίαρχος πόλις και ἔγινεν ἡ πρωτεύουσα, ἡ ὁποία κυβερνᾷ, κατοίκους μὲ ἴσα δικαιώματα.

Ο ΣΥΛΛΑΣ (136-78 π. Χ.)

Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος ἀνέδειξε νέον ἄνδρα, τὸν Σύλλαν. Ὁ Λεύκιος Κορνῆλιος Σύλλας κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τῶν Κορνηλίων. Εἶχε διακριθῇ ὡς ὑποστράτηγος τοῦ Μαρίου εἰς τὴν Ἀφρικὴν και βραδύτερον ἔδειξε μεγάλην ἱκανότητα στρατηγικὴν και διπλωματικὴν. Ἦτο ἀγαπητὸς εἰς τοὺς στρατιώτας, διότι ἄφηνεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην ἐλευθερίαν και ἐπέτρεπε νὰ λαφυραγωγοῦν εἰς τὰς χώρας. Εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του ἔμεινε ὑποστηρικτὴς τῶν ἀριστοκρατικῶν και ἄσπονδος ἐχθρὸς τῆς δημοκρατίας.

ΑΝΤΙΖΗΛΙΑ ΜΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑ

Οἱ δύο ἄνδρες Μάριος και Σύλλας δὲν ἤργησαν νὰ ἔλθουν εἰς ρῆξιν. Ἡ σύγκλητος εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν Σύλλαν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ ἐπικινδύνου βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθριδάτου. 'Αλλ' ὁ Μάριος ἐξήγειρε τὸν λαὸν και κατώρθωσε νὰ λάβῃ αὐτὸς τὴν ἀρχηγίαν. Ὁ Σύλλας, ὁ ὁποῖος εὗρίσκετο εἰς τὴν κάτω 'Ιταλίαν, ἔτοιμος νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὠδήγησε τὸν στρατὸν του κατὰ τῆς Ρώμης και ἠκύρω-

σε τὴν ἀπόφασιν. Ὄταν ὁμως ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ἑλλάδα (87), ὁ Μάριος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρώμην, ἔσφαξε τοὺς ὄπαδους τοῦ Σύλλα, ἐλεηλάτησε τὴν πόλιν, προέγραψε τὸν Σύλλα καὶ ἐδήμευσεν τὴν περιουσίαν του. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγους μῆνας ἀπέθανεν ὁ Μάριος (86).

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΙΘΡΙΔΑΤΟΥ (88-84)

Μεταξὺ τῶν κρατῶν, τὰ ὅποια ἐδημιουργήσαν μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ βασιλείου τῶν Σελευκιδῶν, ἦτο τὸ μικρὸν βασιλεῖον τοῦ Πόντου μὲ πρωτεύουσαν τὴν Σινώπην, τὸ ὁποῖον ἐπεξέτεινε τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὰς πέριξ χώρας καὶ ἔγινε μὲ τὸν καιρὸν ἀρκετὰ ἰσχυρὸν μὲ στρατὸν ὠργανωμένον κατὰ τὸ μακεδονικὸν σύστημα, μὲ στόλον καὶ πολλοὺς θησαυροὺς.

Ὁ Μιθριδάτης.
Ἐπὶ νομίσματος, (τετράδραχμον).

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν βασιλεὺς τοῦ Πόντου ἦτο ὁ περίφημος Μιθριδάτης ΣΤ' Εὐπάτωρ (123—63). Κατὰ τὸ ἥμισυ Ἕλλην, διότι εἶχεν ἑλληνίδα μητέρα, ἦτο ἄνθρωπος μὲ ἀνάστημα κολοσσιαῖον καὶ τεραστίας σωματικὰς δυνάμεις, ὠμίλει 22 γλώσσας, ἡγάπα τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ εἰργάσθη πολὺ ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὁ Μιθριδάτης ὠνειρεύετο νὰ ἰδρύσῃ μέγα κράτος. Ἐνῶ λοιπὸν οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν ἀπησχολημένοι μὲ τὸν συμμαχικὸν πόλεμον, ὁ Μιθριδάτης ἐκυρίευσεν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ κατῆλθεν εἰς τὰς παραλίους ἑλληνικὰς πόλεις, κηρύττων ἑαυτὸν ἐλευθερωτὴν. Οἱ κάτοικοι πιεζόμενοι ἀπὸ τὴν κακὴν διοίκησιν καὶ ἀπληστίαν τῶν δημοσιωνῶν ἐδέχθησαν μὲ ἀνακούφισιν τὸν Μιθριδάτην. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Πόντου μετέφερε τὴν πρωτεύουσάν του εἰς τὴν Πέργαμον καὶ τὸ 88 διέταξεν ἀπὸ τὴν Ἐφεσον γενικὴν σφαγὴν τῶν Ἰταλῶν τῆς Μ. Ἀσίας. Περισσότεροι ἀπὸ 80 χιλιάδες ἄνθρωποι ἐσφάγησαν. Κατόπιν ὁ στόλος του ἐκυρίευσεν τὴν Δῆλον,

ή όποία ήτο γέφυρα τών Ρωμαίων πρὸς τήν Ἀσίαν, καί ἐπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Πολλαὶ πόλεις τῆς Ἑλλάδος, μεταξύ τών όποίων ὁ Πειραιεύς καί αἱ Ἀθῆναι, τὸν ἐδέχθησαν ὡς ἐλευθερωτὴν. Ἄλλος στρατηγὸς τοῦ Μιθριδάτου διὰ τῆς Θράκης ἐβάδιζεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. (87).

Τοιοιουτρόπως ἡ Ἀνατολή ὁλόκληρος ἦτο ἀνάστατος καί ὁ Μιθριδάτης ἐγένεν ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τῆς Ρώμης μετὰ τὸν Ἀννίβαν. Τὰ πράγματα ὁμως ἥλλαξαν, ὅταν ἐφθασαν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες. Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 87 ὁ Σύλλας ἐμφανίζεται εἰς τὴν Ἑλλάδα καί ἀρχίζει τὴν πολιορκίαν τών Ἀθηναίων καί τοῦ Πειραιῶς. Τότε ἐσυλήθησαν πολλοὶ ναοί, διὰ νὰ ἐξευρεθῇ χρῆμα, καί κατεστράφησαν τὰ ὠραῖα δάση τοῦ Λυκείου καί τῆς Ἀκαδημίας, διὰ νὰ κατασκευασθοῦν πολιορκητικαὶ μηχαναί. Τὸν Μάρτιον τοῦ 86 ὁ Σύλλας ἐκυρίευσεν τὰς Ἀθήνας, τὰς όποίας ἐπνίξε κυριολεκτικῶς εἰς τὸ αἷμα. Ἀφοῦ δὲ ἐνίκησε δύο μεγάλους στρατοὺς τοῦ Μιθριδάτου, τὸν ἓνα εἰς τὴν Χαίρωνειαν καί τὸν ἄλλον εἰς τὸν Ὀρχομενὸν τῆς Βοιωτίας, ἐπλευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἀλλ' αἱ ἐσωτερικαὶ ἀνωμαλίαι τῆς Ρώμης ὑπεχρέωσαν αὐτὸν νὰ κλείσῃ τὴν συνθήκην τῆς Δαρδάνου, διὰ τῆς όποίας ὁ Μιθριδάτης παρητήθη ἀπὸ τὰς κτήσεις τῆς Μ. Ἀσίας καί ἐπλήρωσε μεγάλην χρηματικὴν ἀποζημίωσιν (84).

ΠΡΟΓΡΑΦΑΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΑ

Ὁ Σύλλας ἐφθασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν μὲ 40 χιλ. στρατόν, ἔγινε κύριος τῆς Ρώμης καί προέβη εἰς τρομερὰν ἀντεκδίκησιν κατὰ τών δημοκρατικῶν. Κάθε ἡμέραν ἀνηρτᾶτο εἰς τὴν ἀγορὰν κατάλογος ἐκείνων, τοὺς όποίους ἠδύνατο νὰ φονεύσῃ κανεῖς καί ἐλάμβανε μάλιστα ἀμοιβήν. Περισσότεροι ἀπὸ 90 συγκλητικοὶ καί 2600 ἵππεῖς ἐξηφανίσθησαν. Αὐταὶ εἶναι αἱ περίφημοι προγραφαί (82).

Ὁ Σύλλας εἶχεν κατ' οὐσίαν ἀπόλυτον ἐξουσίαν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐλαβε τὸν τίτλον δικτάτωρ μὲ ἀπεριόριστον νομοθετικὴν καί συντακτικὴν ἐξουσίαν καί ἥλλαξε ριζικῶς τὸ πολίτευμα. Συνεκέντρωσεν ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν

σύγκλητον καὶ περιώρισε τὰ δικαιώματα τῶν ἄλλων ἀρχόντων. Οἱ δῆμαρχοι ἔχασαν τὸ δικαίωμα τοῦ νεο, τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ περιωρίσθησαν σημαντικῶς.

Ὁ Σύλλας παρητήθη μετὰ τέσσαρα ἔτη (79) καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν (78).

Β'. ΠΟΜΠΗΙΟΣ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡ

ΠΟΜΠΗΙΟΣ

Τὸ ἔργον τοῦ Σύλλα ἀνέτρεψεν ὁ Πομπήιος. Ἀριστοκρατικῆς καταγωγῆς, πλούσιος μὲ ωραίαν φυσιογνωμίαν, ἦτο φιλόδοξος ἀλλ' ἄτολμος, εὐτυχῆς στρατηγός, χωρὶς ὅμως ἐξαιρετικὰ προσόντα στρατηγοῦ. Ἐφερεν εἰς πέρας μὲ εὐκολίαν τοὺς πολέμους κατὰ τοῦ Σερτωρίου εἰς τὴν Ἰσπανίαν, κατὰ τῶν δούλων εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τῶν πειρατῶν εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Ὁ Σερτώριος, ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀρίστους ἀξιωματικούς τοῦ Μαρίου, προσεβλήθη ἀπὸ τὸν Σύλλαν καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ὠργάνωσε στρατὸν καὶ ἠπέιλει νὰ ἀνατρέψῃ τὸ καθεστῶς. Ἡ σύγκλητος ἀνέθεσεν εἰς τὸν Πομπήιον τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Σερτωρίου (77) καὶ ὁ νεαρὸς στρατηγὸς κατάρθωσε νὰ καταβάλλῃ τὸν περίφημον στασιαστὴν μὲ δόλον καὶ πανουργίαν (72). Ἐνήργησε νὰ δολοφονηθῇ ὁ Σερτώριος καὶ κατόπιν εὐκόλως ἐνίκησε τὸν στρατὸν του.

Κατὰ τὰ ἔτη 73—71 ἡ Ἰταλία ἐταράχθη ἀπὸ ἐπικίνδυνον ἐξέγερσιν τῶν δούλων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐπὶ κεφαλῇς τὸν Σπάρτακον, δοῦλον ἀπὸ τὴν Θράκην, ἄνθρωπον μὲ ἐξαιρετικὴν εὐφυΐαν καὶ ὀργανωτικὴν ἰκανότητα. Ἡ σύγκλητος ἀνέθεσεν εἰς τὸν Κράσσον, τὸν πλουσιώτατον ἄνθρωπον τῆς Ρώμης, τὸν πόλεμον κατὰ τῶν δούλων. Ὁ Κράσσος ἀπέκλεισε τοὺς δούλους εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν, ὅπου ὁ Σπάρτακος ἠγωνίσθη μὲ αὐταπάρνησιν, ἀλλ' ἐφονεύθη. Λείψανα τῶν δούλων διηυθύνθησαν εἰς τὴν Ἀνω Ἰταλίαν, ὅπου τὰ κατέστρεψεν ὁ Πομπήιος, ὁ ὅποιος τότε ἐπέστρεφεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν. Διὰ τοῦτο διεκήρυξεν ὅτι αὐτὸς ἀπέσπασε τὰς ρίζας τοῦ δουλικοῦ πολέμου.

Οἱ δύο στρατηγοὶ ἔφθασαν πρὸ τῆς Ρώμης καὶ ὀλίγον ἔλειπε νὰ συγκρουσθοῦν. Ἐπροτίμησαν ὅμως νὰ συνεννοηθοῦν καὶ ἐξελέγησαν καὶ οἱ δύο ὕπατοι. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ σύγκλητος δὲν ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἄδειαν θριάμβου, ἐστράφησαν πρὸς τὸ δημοκρατικὸν κόμμα καὶ κατήγγησαν ὅλους σχεδὸν τοὺς νόμους τοῦ Σύλλα (70).

Ο ΠΕΙΡΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (78 - 67)

Οἱ Ρωμαῖοι ἀφοῦ κατέκτησαν τὴν Ἀνατολήν, παρημέλησαν τὸν στόλον. Αὐτὸ ὅμως ἐγένεεν αἰτία νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ πειρατεία εἰς βαθμὸν ἐπικίνδυνον. Εἰς ὅλην τὴν παραλίαν τῆς Κιλικίας εἶχον ἐγκατασταθῇ πειραταί, οἱ ὁποῖοι ἐξουσίαζον τοὺς θαλασ-

σίους δρόμους καὶ ἐλήστευον τὰ πλοῖα καὶ τὰ παράλια τῆς Μεσογείου. Οἱ κάτοικοι τῆς Ρώμης ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἔλλειψιν σίτου καὶ τροφίμων, τὰ ὁποῖα ἐπωλοῦντο εἰς ὑπερόγκους τιμὰς.

Τὸ ἔτος 67 ἐδόθη σχεδὸν αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία εἰς τὸν Πομπήιον πρὸς ἐξόντωσιν τῶν πειρατῶν. Εἰς χρονικὸν διάστημα ὀλιγώτερον τοῦ ἔτους οἱ πειραταὶ ὑπετάχθησαν. Ὁ Πομπήιος ὑπεχρέωσεν αὐτοὺς νὰ κατοικήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Κιλικίας. Ἡ ἀγορὰ τῆς Ρώμης ἐγέμισεν ἀπὸ τρόφιμα· καὶ ἡ δημοτικότης τοῦ Πομπηίου ἐγένεε μεγάλη. Πρὶν ἀκόμη ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ Ρωμαῖοι τοῦ ἀνέθεσαν ἔργον

Ὁ Τιγράνης.
(ἐπὶ νομίσματος)

Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας φορεῖ τὴν ἀνατολικὴν τιάραν, ὅπως ἄλλοτε οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας. Ἡ νωθρὰ φυσιογνωμία του ἀποτελεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ζωερὰν καὶ ἐνεργητικὴν μορφήν τοῦ Μιθριδάτου.

σπουδαιότερον, τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μιθριδάτου.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΜΙΘΡΙΔΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (74 - 64)

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα ἐξηγέρθη πάλιν ὁ Μιθριδάτης ἔχων τώρα σύμμαχον τὸν ἰσχυρὸν βασιλέα τῆς Ἀρμενίας καὶ γαμβρόν του Τιγράνην, ὁ ὁποῖος πρὸ ὀλίγου εἶχε καταλύσει τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν.

Ὁ διοικητὴς τῆς Κιλικίας Λούκουλλος προσέβαλε τὸν βασιλέα τοῦ Πόντου καὶ τὸν κατεδίωξεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ἐπροχώρησε νικηφόρος ἕως τὸν Εὐφράτην, ἐνίκησε τὸν Τιγράνην καὶ ἔκυριευσεν τὰ Τιγρανόκερτα (69), τὴν πρωτεύουσάν του. Ἀλλ' ἡ μεγάλη του αὐστηρότης ἐδημιούργησε δυσανεσκειάς εἰς τὸν στρατόν, αἱ ὁποῖαι κατέληξαν εἰς στάσιν. Ὁ Λούκουλλος ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἔχασεν ὅλα τὰ κέρδη ἀπὸ τὰς νίκας του.

Τὸ 66 ἡ σύγκλητος ἀνέθεσε τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου εἰς τὸν Πομπήιον, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε τὸν Μιθριδάτην καὶ ὑπεχρέωσε τὸν Τιγράνην νὰ ὑποταχθῇ. Ὁ Μιθριδάτης ἔφυγεν εἰς τὴν Κριμαίαν, ὅπου ἠτυοκτόνησεν, ὁ δὲ Πομπήιος ὑπέταξε τὴν Συρίαν καὶ ἐδημιούργησε τρεῖς ἐπαρχίας ἀπὸ τὰς κατακτήσεις του, τὸν Πόντον, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Κιλικίαν.

ΚΙΚΕΡΩΝ. ΣΥΝΩΜΟΣΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΙΛΙΝΑ (66 - 63) *NAI*

Ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὴν Ρώμην εἶχε δημιουργηθῇ κατάστασις χαώδης. Ὁ εὐγενὴς Σέργιος Κατιλίνας, ὁ ὁποῖος ἐσπατάλησε τὴν περιουσίαν του εἰς βίον ἄσωτον, συνήνωσεν ὅλους τοὺς δυσηρεστημένους καὶ τοὺς κακοποιούς καὶ ἐσκέπτετο νὰ καταλάβῃ διὰ τῆς βίας τὴν ἀρχήν, νὰ φονεύσῃ τοὺς ἄρχοντας καὶ νὰ διαρπάσῃ τὰς περιουσίας τῶν πλουσίων. Τοὺς σκοποὺς του ὁμως ἐματαίωσεν ὁ ρήτωρ Κικέρων, ὕπατος τοῦ ἔτους 65, ὁ ὁποῖος ἀνεκάλυψεν ἐγκαίρως τὰ σχέδιά του. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ὀνομάζεται *συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα*.

Ὁ Κικέρων (106 - 43), ὁ ἐσοχώτερος ἀπὸ τοὺς ρήτορας τῆς Ρώμης, συμπατριώτης τοῦ Μαρίου, εἶχε συμπαθείας πρὸς τοὺς δημοκρατικούς, ἀλλὰ δὲν εἶχε πολλὴν σταθερότητα εἰς τὴν πολιτικὴν του. Δὲν ἔπαυσε νὰ κολακεύῃ τὸν Πομπήιον καὶ δὲν κατῴρ-

θωσε νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὴν ἐπιτυχίαν του εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς συνωμοσίας.

ΚΑΙΣΑΡ. ΠΡΩΤΗ ΤΡΙΑΝΔΡΙΑ (60)

141

Εἰς τὴν πολιτικὴν σκηνὴν ἐφάνη ἐν τῷ μεταξύ νέος ἀνὴρ, ὁ Καῖσαρ.

Ὁ Κικέρων.
Μουσεῖον Μαδρίτης.

Ὁ Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ (101 - 44), ὁ ὁποῖος ἀπὸ καιρὸν εἶχεν ἀρχίσει νὰ γίνεταί γνωστός, κατήγετο ἀπὸ τὴν μεγαλυτέραν οἰκογένειαν τῆς Ρώμης, τὴν Ἰουλίαν γενεάν. Ἡ ἄμετρος ὅμως φιλοδοξία του καὶ νεώτεροι συγγενικοὶ δεσμοὶ τὸν ἔρριψαν εἰς τὴν δημοκρατικὴν μερίδα. Εἶχε σπαταλήσει τὴν περιουσίαν του καὶ ἠναγκάζετο νὰ δανεῖζεται ἀπὸ τὸν Κράσσον, ὁ ὁποῖος ἐβλεπε τὰ προσόντα τοῦ νέου καὶ ἤθελε νὰ τὸν μεταχειρισθῇ διὰ τοὺς πολιτικούς του σκοποὺς. Ἀργότερον ἐξεδηλώθησαν αἱ ἀρεταὶ τοῦ Καίσαρος, ἡ ὀργανωτικὴ ἱκανότης, ἡ στρατηγικὴ του ἰδιοφυΐα καὶ ἡ ἀπαράμιλλος δραστηριότης.

Ὁ Πομπήιος ἐπέστρεψε τὸ 61 εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλὰ διέπραξε τὸ σφάλμα

νὰ διαλύσῃ τὸν στρατὸν του. Ἡ σύγκλητος ἠρνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὰς πράξεις του εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐφαίνετο πάλιν πανίσχυ-

ρος. Τότε Πομπήιος, Κράσσος καὶ Καῖσαρ ὑπέγραψαν εἶδος πολιτικῆς συμφωνίας καὶ ἐμοίρασαν τὴν ἐξουσίαν. Ἡ συμφωνία αὕτη ὠνομάσθη Π ρ ώ τ η Τ ρ ι α ν δ ρ ί α (60).

Ὁ Καῖσαρ ἐξελέγη ὑπάτος διὰ τὸ 59, ἐπεκυρώθησαν αἱ πράξεις τοῦ Πομπηίου εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐμοιράσθησαν ἀγροὶ εἰς στρατιώτας τοῦ Πομπηίου καὶ ὁ Καῖσαρ μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀρχῆς του διωρίζετο διοικητὴς διὰ μίαν πενταετίαν τῆς Ἑντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίας καὶ τῆς Ναρβωνίτιδος. Πρὸς ἀσφάλειαν οἱ τρεῖς ἄνδρες ἀνεβίβασαν εἰς τὰς ἀρχὰς ἀνθρώπους ἰδικούς των καὶ ἐξώρισαν τὸν Κικέρωνα.

Ὁ Καῖσαρ ἀνεχώρησε διὰ τὴν ἐπαρχίαν του καὶ μετὰ μακροὺς ἀγῶνας (58-50), εἰς τοὺς ὁποίους ἐφάνησαν τὰ στρατηγικά του προσόντα, κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Πέραν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν, τὴν χώραν μεταξὺ τῶν Ἀλπεων, τῶν Πυρηναίων, τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἢ ὅποια ἐκτὸς τῆς σημερινῆς Γαλλίας περιελάμβανε καὶ τὴν Ἑλβετίαν, τὸ Βέλγιον καὶ μέγα μέρος τῆς Ὁλλανδίας. Ἡ ὑποταγὴ τῆς Γαλατίας ἔχει πολὺ μεγάλην σημασίαν διὰ τὸν πολιτισμόν. Διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Καίσαρος ἤρχισε νὰ μεταδίδεται ὁ πολιτισμὸς εἰς τὴν Δυτικὴν καὶ Κεντρικὴν Εὐρώπην.

Ὁ Καῖσαρ.
Μαρμαρινὴ κεφαλὴ. Νε-
άπολις, Ἐθν. Μουσεῖον.

ΡΗΙΣ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΚΑΙ ΠΟΜΠΗΙΟΥ (49-45)

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κράσσος ἐφονεύθη πολεμῶν εἰς τὴν Συρίαν κατὰ τῶν Πάρθων (53). Κύριος τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ρώμην ἔμεινε ὁ Πομπήιος, ὁ ὁποῖος ἐφρόντισε νὰ ἐκμηδενίσῃ τὸν Καῖσαρα καὶ ἐπέβαλεν εἰς τὴν σύγκλητον νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ. Ὁ Καῖσαρ μὲ τὸν ἀφοσιωμένον στρατόν του ἐβάδισε κατὰ τῆς Ρώμης (49).

Ὁ Πομπήιος μὲ πέντε λεγεῶνας ἠναγκάσθη νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἠπειρον, ὅπου τὸν ἠκολούθησε καὶ ὁ Καῖσαρ. Εἰς τὴν μάχην παρὰ τὰ Φάρσαλα (48) ὁ Πομπήιος ἠττήθη καὶ κατέφυ-

γεν εις την Αίγυπτον, όπου ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου. Μετ' ὀλίγον ἐφθασεν ἐκεῖ ὁ Καῖσαρ, ὁ ὁποῖος ἐγοητεύθη ἀπὸ τὰς ὠραιότητας καὶ τὰ πλούτη τῆς χώρας τῶν Φαραῶ καὶ ἀπὸ τὰ θέλητρα τῆς Κλεοπάτρας, τῆς ἀδελφῆς τοῦ Πτολεμαίου, τὴν ὁποίαν ὑπεστήριξε νὰ λάβῃ τὸν θρόνον.

Ἀφοῦ δὲ ὁ Καῖσαρ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 47 - 45 συνέτριψε τὰ λείψανα τῶν ὁπαδῶν τοῦ Πομπηίου εἰς τὴν Ἀσίαν, εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ κράτους.

ΔΙΚΤΑΤΩΡΙΑ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ

Ὁ Καῖσαρ ἐκηρύχθη ἰσόβιος δικτάτωρ καὶ συνεκέντρωσεν ὅλας τὰς ἐξουσίας εἰς χεῖράς του. Δὲν ἐμιμήθη τὸν Σὺλλαν καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔκαμε προγραφάς. Ἐλεγεν ὅτι θέλει νὰ ὑπερισχύσῃ μὲ τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν πραότητα.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Καίσαρος ὑπῆρξεν ἐξαιρετος. Περιώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν διοικητῶν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ κατήργησε παντοῦ τὴν βίαν. Κατεσκεύασε πλῆθος κοινωφελῶν ἔργων καὶ ἵδρυσεν ἀποικίας πολλὰς, εἰς τὰς ὁποίας ἐγκατέστησεν ἀπόρους πολίτας. Ἡ Κόρινθος καὶ ἡ Καρχηδὼν ἐκτίσθησαν πάλιν καὶ ἤκμασαν ταχέως. Τέλος διώρθωσε μὲ τὴν συνεργασίαν πολλῶν σοφῶν τὸ ἡμερολόγιον καὶ τὸ νέον διωρθωμένον ἡμερολόγιον ὠνομάσθη Ἰουλιανὸν ἀπὸ τὸ ὄνομά του. Ἀλλ' εἰς τὴν Ρώμην ἤρχισαν νὰ φοβοῦνται ὅτι ὁ Καῖσαρ ἐπεθύμει νὰ γίνῃ βασιλεὺς. Οἱ αὐστηροὶ δημοκρατικοὶ καὶ οἱ ταραχοποιοὶ συνηνώθησαν εἰς συνωμοσίαν, τὴν ὁποίαν διηύθυνον ὁ Κάσσιος καὶ ὁ Βρούτος, φίλος τοῦ Καίσαρος. Τὴν 15 Μαρτίου τοῦ 44 οἱ συνωμῶται ἐδολοφόνησαν τὸν Καῖσαρ, ἐνῶ εὕρισκετο εἰς τὴν σύγκλητον. Ἦτο τότε ὁ Καῖσαρ 55 ἐτῶν.

Γ'. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΙ ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος κύριος τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ρώμην ἐγένινεν ὁ ὕπατος Ἀντώνιος, στενὸς φίλος του. Ὁ Ἀντώνιος συνεννοήθη μὲ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἱππικοῦ Λέπιδον καὶ ἐξήγειρε τὸν λαὸν κατὰ τῶν δολοφόνων.

Ὁ Μάρκος Ἀντώνιος κατήγετο ἀπὸ ἀρχαίαν οἰκογένειαν καὶ διεκρίθη εἰς πολλοὺς πολέμους. Ἦτο πνιγμένος διαρκῶς εἰς τὰ χρέη καὶ ἡγάπα τὸν οἶνον καὶ τὰς διασκεδάσεις. Ἦτο τολμηρὸς καὶ φιλόδοξος, ἀλλὰ δὲν εἶχε πολιτικὰς ἀρετάς. Προσεκολλήθη εἰς τὸν Καίσαρα, ὁ ὁποῖος τὸν ἀνύψωσεν εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα.

ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

Μετὰ τὴν ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς συνωμοσίας ἐγκατέλειψαν τὴν Ρώμην καὶ ὁ Ἀντώνιος ἦτο πραγματικῶς κύριος τῆς καταστάσεως. Ἐκείνην τὴν στιγμήν ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην ὁ ἀνεψιὸς καὶ θετὸς υἱὸς τοῦ Καίσαρος, ὁ νεαρὸς Ὁκταβιανός.

Ὁ Ὁκταβιανός, νέος μόλις 19 ἐτῶν, καχεκτικὸς καὶ ἀδύνατος, εἶχε φυσιγνωμίαν ἐλκυστικήν, ἦτο φιλόδοξος, δραστήριος καὶ ἐπιτηδειότατος νὰ προσελκύῃ φίλους. Ἔδειξε μεγάλην πολιτικὴν δεξιότητα καὶ ὑπεκρίνετο τὸν μετριοπαθῆ καὶ ἀνεξίκακον. Εἰς τὰς ἀρχὰς ἐκολάκευσε τὸν ἰσχυρὸν Ἀντώνιον καὶ ὑπεκρίθη ὅτι πείθεται εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ Κικέρωνος.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΤΡΙΑΝΔΡΙΑ (43). ΠΡΟΓΡΑΦΑΙ

Ὄταν ὁ Ἀντώνιος ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν βόρειον Ἰταλίαν, διὰ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς δολοφόνους, ὁ Ὁκταβιανὸς ἐδέχθη νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν σύγκλητον καὶ τὸν Κικέρωνα καί, ἐνῶ ὁ περὶφημος ρήτωρ ἐξεφώνει εἰς τὴν ἀγορὰν τοὺς δριμυτάτους κατὰ τοῦ Ἀντωνίου λόγους, τοὺς φιλιππικοὺς (44-43), ἐβάδισε κατὰ τοῦ Ἀντωνίου. Ἀλλ' ἐπροτίμησε νὰ συνεννοηθῇ μαζί του καὶ μὲ

τὴν μεσολάβησιν τοῦ Λεπίδου οἱ τρεῖς ἄνδρες ἐσχημάτισαν τὴν Δευτέραν Τριανδρίαν (Ὁκτώβριος τοῦ 43).

Μετ' ὀλίγον εἰσῆλθον εἰς τὴν Ρώμην καὶ διεκύρηξαν ὅτι σκοπὸς τῶν ἦτο νὰ τιμωρήσουν τοὺς δολοφόνους τοῦ Καίσαρος. Εὐθύς κατόπιν ἤρχισαν αἱ προγραφαὶ μετὰ τὴν ἐξῆς τρομερὰν προκήρυξιν :

Ὁκταβιανός.
Ρωμαῖος.

Ἐδιδάχθημεν ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ Καίσαρος καὶ θὰ προλάβωμεν τοὺς ἐχθροὺς μας... Ἔτοιμοι νὰ ἐπιχειρήσωμεν μακρινὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν δολοφόνων, δὲν θέλομεν νὰ ἀφήσωμεν ὀπίσω ἐχθροὺς. Ὅποῖός θὰ βοηθήσῃ τὴν φυγὴν προγραφέντων θὰ προγραφῇ ὁ ἴδιος. Νὰ παρουσιάζωνται αἱ κεφαλαὶ τῶν ἐνώπιον ἡμῶν. Ὁ ἐλευθερὸς θὰ λαμβάνῃ ὡς ἀμοιβὴν 25 χιλ. δραχμὰς κατὰ κεφαλὴν, ὁ δοῦλος 10 χιλ., τὴν ἐλευθερίαν του καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Τὰ θύματα τῶν φονεῶν καὶ καταδοτῶν θὰ τηροῦνται μυστικά.

Ἡ σκληρότης τῶν ἀρχηγῶν δὲν εἶχεν ὅρια. Ἐφονεύθησαν ὁ πατὴρ τοῦ Λεπίδου, ὁ κηδεμὼν τοῦ Ὁκταβιανοῦ καὶ ὁ θεῖος τοῦ Ἀντωνίου. Θῦμα τῶν προγραφῶν ἦτο ὁ Κικέρων, ὁ ὁποῖος συνελήφθη εἰς τὴν ἑπαυλίῃν του τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσῃ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἐφονεύθησαν 130 συγκλητικοὶ καὶ 2 χιλ. ἵππεις.

ΦΙΛΙΠΠΟΙ (42)

Οἱ δύο σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς δολοφόνους, ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος, εἶχον καταφύγει εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐστρατολόγησαν σημαντικὰς δυνάμεις. Ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὁκταβιανὸς ἀπεβίβασαν τὰ στρατεύματά των εἰς τὴν Ἠπειρον καὶ ἐβάδισαν κατ' αὐτῶν. Ἡ σύγκρουσις ἐγένετο εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Φιλίππων (42). Ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος ἐνίκηθησαν καὶ ἠττοκτόνησαν. Μὲ τὸν θάνατον τῶν δύο ἀνδρῶν ἡ δημοκρατία ἔχασε τοὺς τελευταίους προμάχους της.

ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος, ἀφοῦ πα-
ρηγκωνίσθη ὁ Λέπι-
δος, διεμοίρασαν τὸν
ρωμαϊκὸν κόσμον. Ὁ
Ὀκταβιανὸς ἔλαβε τὴν
Δύσιν καὶ ὁ Ἀντώ-
νιος τὴν Ἀνατολήν.
Πρὸς στερέωσιν τῆς φι-
λίας ὁ Ἀντώνιος ἐ-
νυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν
τοῦ Ὀκταβιανοῦ Ὀκ-
ταβίαν. Καὶ ὁ μὲν Ὀκ-
τάβιανὸς ἀνέπτυξεν ἐ-
ξαίρετα κυβερνητικὰ
προσόντα καὶ οἱ λαοὶ
τῆς Δύσεως καὶ ἰδίως
τῆς Ἰταλίας ἀνέπνεον
ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ ἐμ-
φυλίου πολέμου. Ἀν-
τίθετος ἦτο ἡ πο-
λιτικὴ τοῦ Ἀντωνίου
εἰς τὴν Ἀνατολήν. Θέ-
λων νὰ τιμωρήσῃ
τὴν βασιλίσσαν τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτραν, διότι εἶχε βοη-

Ὀκταβία.

Παρίσιοι, Λοῦβρον.

Ἡ ἀδελφὴ τοῦ Αὐγούστου, σύζυγος
τοῦ Ἀντωνίου.

Ἀντώνιος καὶ Ὀκταβία.

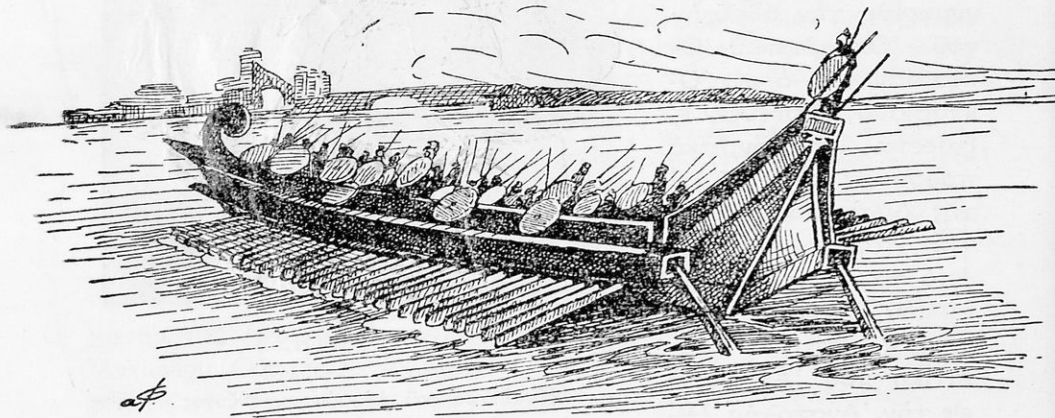
Χρυσοὺν νόμισμα περὶ τὸ 40 π.Χ. δι' αὐτὸ μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον
εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἀλλ' ἀπὸ τότε ὑπεδουλώθη ἀκόμη περισ-

σότερον εἰς τὴν πονηρὰν βασιλίσσαν. Ἐχάρισεν εἰς αὐτὴν καὶ τὰ τέκνα τῆς σχεδὸν ὅλας τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους, διεζεύχθη τὴν Ὀκταβίαν καὶ εἶχε τὸ θάρρος νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν σύγκλητον νὰ ἐπικυρώσῃ τὰς πράξεις του.

Η ΡΗΙΣ. ΑΚΤΙΟΝ (31)

22 NA1

Ἡ διαγωγή τοῦ Ἀντωνίου ἐκίνησεν ἀγανάκτησιν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς ἐξεμεταλλεύθη μὲ ἐπιτηδειότητα τὴν εὐκαιρίαν. Ἡ σύγκλητος ἀπεφάσισεν ἐναντίον τοῦ Ἀντωνίου τὸν

Ρωμαϊκὸν πλοῖον.

Τοιχογραφία Πομπηίας.

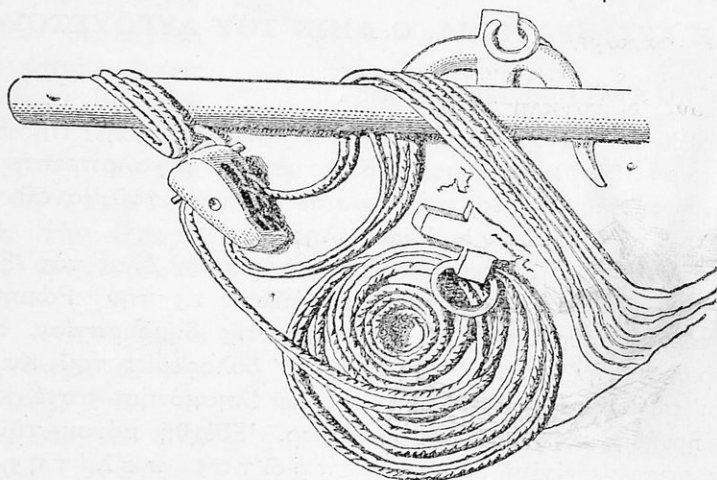
Τὰ πολεμικὰ τῶν Ρωμαίων εἶναι χαμηλότερα ἀπὸ τὰ ἑλληνικά. Κινεῦνται μὲ κώπας καὶ ἱστία καὶ εἶναι ἱκανὰ νὰ φέρουν ἀρκετὴν δύναμιν ὀπλιτῶν. Εἰς τὴν τοιχογραφίαν εἰκονίζεται ναυμαχία.

πόλεμον, ἀλλὰ κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς βασιλίσης, ἡ ὁποία εἶχε φιλοδοξήσει νὰ ὑποτάξῃ τὸ Καπιτώλιον (θέρος 32).

Ὁ ἀγὼν ἐκρίθη κατὰ θάλασσαν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Ἀκτιον εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ζωηροτέραν στιγμὴν τῆς ναυμαχίας τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα ἤρχισαν νὰ ἀπομακρύνωνται πρὸς νότον. Ὁ Ἀντώνιος δὲν ἐσκέφθη τί-

ποτε, ἐγκατέλειψε στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἠκολούθησε τὴν βασιλίссαν (31).

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Ὁκταβιανὸς ἔφθασεν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Τότε ὁ Ἀντώνιος ηὐτοκτόνησεν, ἡ δὲ Κλεοπάτρα ἐδοκίμασε νὰ σαγηνεύσῃ τὸν Ὁκταβιανόν, ὅπως ἄλλοτε τὸν Καίσαρα καὶ τὸν Ἀν-

* Ἀγκυρὰ καὶ σχοινία.

Ἀπὸ τὴν θριαμβευτικὴν ἀψίδα τῆς σημερινῆς πόλεως Orange (Γαλλία) στηθεῖσαν πρὸς τιμὴν τοῦ Αὐγούστου.

τώνιον. Ἄλλ' ὁ νικητὴς τὴν ἐδέχθη ψυχρότατα καὶ ἡ ὑπερήφανος βασίλισσα, ἐπειδὴ ἐμάντευσεν ὅτι ὁ Ὁκταβιανὸς εἶχε σκοπὸν νὰ κοσμήσῃ δι' αὐτῆς τὸν θρίαμβόν του, ἐπροτίμησε νὰ αὐτοκτονήσῃ. Ἡ Αἴγυπτος προσηρτήθη ὡς ἐπαρχία εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ. Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Τὸ θέρος τοῦ 29 ὁ Ὀκταβιανὸς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρώμην, τὴν ὁποίαν ἐθάμβωσε κυριολεκτικῶς μὲ τὸν μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον καὶ τὰς πολυτελεῖς ἐορτάς. Ἐκλείσει τὸν ναὸν τοῦ Ἰανοῦ, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ περίοδος τῶν πολέμων ἔληξεν.

Ὁ Ὀκταβιανὸς συνεκέντρωσε μὲ τὸν καιρὸν ὅλας τὰς ἐξουσίας καὶ ἐγκαθίδρυσεν τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλὰ διетήρησε τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς δημοκρατίας, διὰ νὰ μὴ ἐξερεθίσῃ τὴν κοινὴν γνώμην. Ἡ δολοφονία τοῦ Καίσαρος ἦτο δι' αὐτὸν μάθημα, τὸ ὁποῖον δὲν ἐλησμόνησε ποτέ, καὶ διὰ τοῦτο ἠρνήθη νὰ ὀνομασθῇ δικτάτωρ. Ἐδέχθη μόνον τὴν ὀνομασίαν princeps civium, δηλ. ὁ πρῶτος πολίτης. Ἐκκλησίαι καὶ ἄρχοντες διетηρήθησαν, ἡ σύγκλητος ἐλειτούργει, ὅπως ἐπὶ τῶν καλῶν χρόνων, καὶ ὁ Ὀκταβιανὸς παρουσιάζετο ὡς ἄρχων δημοκρατικός.

Τὸ 28 ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ προΐσταμένου τῆς συγκλήτου καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνεκέντρωσεν εἰς τὸ πρόσωπόν του τὰς ἐξουσίας καὶ τοῦ ἀνθυπάτου, τοῦ δημάρχου, τοῦ ὑπάτου, τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως, αἱ ὁποῖαι κανονικῶς ἔπρεπε νὰ ἀσκοῦνται ἀπὸ ἰδιαιτέρους ἄρχοντας.

Ὡς ἀνθυπάτος εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν, τὸ imperium, ὅπως ἔλεγον οἱ Ρωμαῖοι, εἰς τὰς ἐπαρχίας, δηλαδὴ ἦτο ἀνώτατος ἄρχων τοῦ στρατοῦ καὶ ἀνώτατος δικαστής, ἔχων τὸ δικαίωμα νὰ δικάζῃ ὅλους τοὺς κατοίκους, ἀκόμη καὶ τοὺς Ρωμαίους πολίτας. Τὸ ἀξίωμα αὐτὸ ἔδιδεν εἰς τὸν Ὀκταβιανὸν ἐξαιρετικὴν δύναμιν καὶ διὰ τοῦτο ἔφερε διαρκῶς τὸν τίτλον imperator, δηλαδὴ αὐτοκράτωρ, τὸν ὁποῖον ἔφερον καὶ οἱ διάδοχοί του, καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸ νέον πολίτευμα ὠνομάσθη αὐτοκρατορία.

Ὡς δὴ μαρχος εἶναι ἀπαραβίαστος, συγκαλεῖ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν σύγκλητον, προτείνει νόμους καὶ ἐμποδίζει τὰς πράξεις τῶν ἄλλων ἀρχόντων. Ὡς ὑπατος κυβερνᾷ τὴν Ρώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐκδίδει διατάγματα, τὰ ὅποια ἔχουν ἰσχὺν νόμου δι' ὅλον τὸ κράτος. Τέλος τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως δίδει εἰς τὴν ἐξουσίαν του θρησκευτικὸν χρῆσμα.

Ὁ Ὀκταβιανὸς λοιπόν, ὅπως ἄλλοτε οἱ βασιλεῖς, ἦτο ἀνώτατος ἀρχων τοῦ στρατοῦ, ἀνώτατος δικαστής, νομοθέτης καὶ ἡ ἐξουσία του περιεβάλλετο μὲ θρησκευτικὸν κύρος. Τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν τῆς ἱερότητος τῆς ἐξουσίας του ἐνίσχυσεν ἡ σύγκλητος, ἡ ὁποία ἀπένειμεν εἰς τὸν Ὀκταβιανὸν τὸν τίτλον Αὐγουστος=(σεβαστός), ὁ ὁποῖος ἐδίδετο μόνον εἰς τοὺς θεοὺς, καὶ μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶναι γνωστός εἰς τὴν ἱστορίαν.

Αὐγουστος.
Ρώμη, Βατικανόν.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ὁ Αὐγουστος ἐδημιούργησε κατ' οὐσίαν νέον διοικητικὸν σύστημα. Τὸ κράτος ἐκυβέρνηα κυρίως τὸ ἰδιαίτερον Συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος, τὸ ὁποῖον ἀπετέλεσαν ἐμπειστοὶ ὁπαδοὶ του, ἰδίως ὁ παιδικὸς του φίλος Ἀγρίππας, ἐξαίρετος στρατηγός, ὁ ὁποῖος εἶχε προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, ὁ Μαϊκήνας, ἀπὸ ἀρχαίαν βασιλικὴν οἰκογένειαν τῆς Τυρρηνίας, ὁ ὁποῖος διεκρίθη κυρίως ὡς διπλωμάτης, καὶ μερικοὶ συγκλητικοὶ καὶ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι.

Διὰ τὴν διοίκησιν τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων ὑποθέσεων τῶν ἐπαρχιῶν ἐδημιουργήθησαν ἰδιαίτεραι ὑπηρεσίαι καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐσχηματίσθη ἡ γραφειοκρατεία τοῦ Αὐγούστου, ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ἀπὸ ὑπαλλήλους ἐξησκημένους καὶ ἐξαρτωμένους ἀμέσως ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα.

Λιβία, σύζυγος τοῦ Αὐγούστου.
Μαρμαρινὴ κεφαλὴ, Κοπεγχάγη,
Γλυπτοθήκη.

Ἐκτὸς τοῦ δημοσίου θησαυροφυλακίου, τὸ ὁποῖον διεχειρίζετο ἡ σύγκλητος, ἐσχημάτισε τὸ αὐτοκρατορικὸν θησαυροφυλάκιον, εἰς τὸ ὁποῖον εἰσέρχοντο οἱ φόροι τῶν ἐπαρχιῶν. Ἀνώτατοι ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπάλ-

ληλοι πληρώνονται ἀπὸ τὸ ταμεῖον αὐτὸ καὶ εἶναι ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος.

Ὁ Αὐγουστος κατέβαλε μεγάλην προσπάθειαν νὰ δώσῃ εἰς τὴν Ρώμην ὄψιν μεγαλουπόλεως, ὅπως ἦσαν αἱ πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς, ἰδίως ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἔκτισεν, ἐπεσκεύασε καὶ κατάρθωσε νὰ καυχήθῃ ὅτι παρέδωκε μαρμαρόκτιστον τὴν πόλιν, τὴν ὁποίαν παρέλαβε πλινθόκτιστον.

Ἰδίως ἀπησχόλησαν αὐτὸν δύο προβλήματα, νὰ ἀναγεννήσῃ τὴν γεωργίαν καὶ νὰ περιορίσῃ τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν παρα-

λυσίαν τῆς ἐποχῆς του. Ἐγκατέστησε παλαιμάχους καὶ ἀπόρους πολίτας εἰς τὰς ἐρημωθείσας ἀπὸ τοὺς ἐμφυλίου πολέμους ἐκτάσεις τῆς Ἰταλίας, αἱ ὁποῖαι ἐκαλλιεργήθησαν ἐπιμελῶς. Ἡ ἀξία τῆς γῆς ᾗς ᾠξήθη, ἡ ληστεία κατεστάλη καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία ἔλαβον νέαν ζωὴν. Διὰ τὴν πολεμήσῃ τὴν ἀθείαν, τὴν ἐκλυσιν τῶν ἡθῶν, τὴν περιφρόνησιν τῆς οἰκογενείας, τὴν πολυτέλειαν εἰς τὰ δεῖπνα καὶ τὸν ἱματισμόν, ἔλαβε διάφορα νομοθετικὰ μέτρα. Ἐπέβαλε τὸν γάμον, περιώρισε τὸ διαζύγιον, προσεπάθησε νὰ ἀνανεώσῃ τὰς παλαιὰς τελετὰς καὶ νὰ ἀφυπνίσῃ τὴν παλαιὰν θρησκευτικὴν παράδοσιν. Ἀλλ' ἡ ἐπιτυχία του περιορίσθη εἰς ἐξωτερικοὺς τύπους μόνον, διότι ἡ προσπάθειά του συνήντησε μεγάλην ἀντίδρασιν τῆς ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως. Αὐτὴ ἡ κόρη του Ἰουλία ἔδιδε τὸ παράδειγμα ἐκλύτου καὶ ἀτάκτου βίου, ὥστε ὁ Αὐγουστος ἠναγκάσθη νὰ τὴν ἐξορίσῃ.

Ἐπίσης ἐφρόντισε πολὺ νὰ βελτιώσῃ τὴν κυβέρνησιν τῶν ἐπαρχιῶν. Ὁ ἴδιος ἐπεσκέφθη πολλὰ μέρη, προσεπάθησε νὰ παύσῃ τὴν ἀργυρολογίαν καὶ τὴν κοκοδιοίκησιν καὶ ἐπέβλεπε τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης.

ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ὁ Αὐγουστος δὲν ἐπεδίωξε κατακτήσεις, ἀλλ' ἤθελεν ἀπλῶς νὰ ἐξασφαλίσῃ μὲ ἰσχυρὸν στρατὸν τὰ σύνορα. Ὁ στρατός, ὅπως καὶ ἡ διοίκησις, ἔγινεν αὐτοκρατορικός. Χωρὶς νὰ καταργήσῃ τὴν στρατιωτικὴν θητεῖαν στρατολογεῖ ἀπὸ Ρωμαίους πολίτας καὶ ἀπὸ κατοικοὺς τῶν ἐπαρχιῶν ἐθελοντὰς μισθοφόρους, οἱ ὁποῖοι κατατάσσονται δι' 20 — 25 ἔτη, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ νυμφεύωνται καὶ ἀπολυόμενοι λαμβάνουν χρηματικὴν ἀποζημίωσιν ἢ γαίαν. Τοιοῦτοτρόπως κατήρτισε στρατὸν ἀπὸ 300 χιλιάδας.

Ἐν τούτοις διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὰς συνοριακάς ἐπαρχίας, ὑπεχρεώθη νὰ διεξαγάγῃ πολλοὺς πολέμους. Ὁ ἴδιος συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰσπανίας, ἐταπεινώσεν εἰς τὴν Ἀσίαν τοὺς Πάρθους καὶ προσήρτησε τὰ μικρὰ ἀνεξάρτητα κράτη τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Ἰουδαίας. Οἱ στρατηγοί

του Δροῦσος καὶ Τιβέριος, υἱοὶ τῆς συζύγου του Λιβίας ἀπὸ πρῶτον γάμον, ὑπέταξαν πολλοὺς παραδουναβίους λαοὺς καὶ κατέστησαν τὸν Δούναβιν εἰς ὅλον τὸ μήκος του σύνορον τοῦ κράτους.

Ἄλλ' ὁ δραματικώτερος ἀπὸ τοὺς πολέμους τοῦ Αὐγούστου εἶναι ὁ κατὰ τῶν Γερμανῶν. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰς ἐπαρχίας τοῦ Ρήνου ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν γερμανικῶν φυλῶν, ὁ Δροῦσος ἀνέλαβε νὰ μεταφέρῃ τὰ σύνορα εἰς τὸν Ἑλβαν καὶ τὴν προσπάθειάν του ἐσυνέχισεν ὁ Τιβέριος (12-7 π. Χ.). Ἡ ἐπιχείρησις εἰς τὴν ἀδιάβατον ἀπὸ δάση καὶ ἑλη χώραν ἦτο ἐπίτιπος. Ἐν τούτοις ἡ μεταξύ Ρήνου καὶ Ἑλβα χώρα ἐφάνη ὅτι ὑπέκυψε καὶ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτήν. Ἀλλὰ τὸ ἔτος 9 μ. Χ. ἕνεκα τῆς κακῆς διοικήσεως τοῦ Βάρου ἐξεργάγη τρομερὰ ἐπανάστασις τῶν Γερμανῶν. Ὁ Βάρος παρὰ συρθεὶς μὲ τρεῖς λεγεῶνας εἰς τὸ Τευτοβούργιον δάσος κατεσφάγη καὶ ὁ Αὐγουστος, γέρων ἤδη, δὲν ἠθέλησε νὰ ἀρχίσῃ νέον ἀγῶνα. Ὅριον τοῦ κράτους εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἔμεινεν ὁ Ρήνος.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

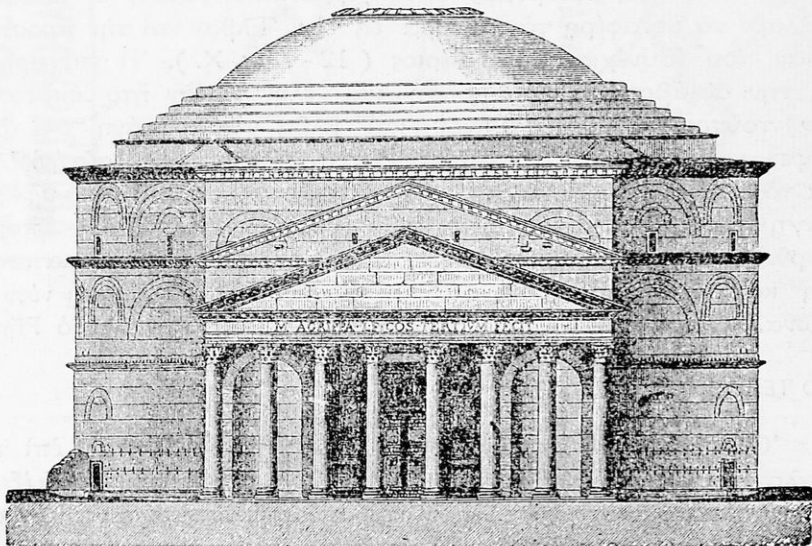
N A I

Ὁ Αὐγουστος ἐξηκολούθει νὰ ζῇ εἰς τὴν οἰκίαν του ἐπὶ τοῦ Παλατίνου ὡς ἀπλοῦς ιδιώτης καὶ ἀπέφευγε συστηματικῶς νὰ ἐξερεθίζῃ τοὺς πολίτας μὲ ἐπιδείξεις καὶ αὐταρχικοὺς τρόπους. Τὸν αὐτοκράτορα ὅμως ἀπησχόλει διαρκῶς τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς. Αἱ ἐξουσίαι εἶχον δοθῇ ἰσοβίως μόνον εἰς αὐτὸν καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκατασταθῇ τὸ δημοκρατικὸν καθεστῶς. Ὁ Αὐγουστος ἔλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν Τιβέριον, υἱόν, ὅπως γνωρίζομεν, τῆς δευτέρας συζύγου του Λιβίας, τὸν ὁποῖον εἶχεν υἱοθετήσῃ, καὶ ὥρισεν αὐτὸν διάδοχον.

Ὁ Αὐγουστος μετὰ κυβέρνησιν 46 ἐτῶν ἀπέθανε τὸ 14 μ. Χ. εἰς ἡλικίαν 76 ἐτῶν. Οἱ Ρωμαῖοι ἔθαψαν αὐτὸν εἰς τὸ περίφημον μαισωλεῖον, τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος εἶχε κτίσει εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως, καὶ ἡ σύγκλητος κατέταξεν αὐτὸν μεταξύ τῶν θεῶν.

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου αἱ τέχναι ἤκμασαν εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι δὲν διεκρίθησαν οὔτε εἰς τὴν γλυπτικὴν οὔτε εἰς τὴν ζωγραφικὴν. Τὰ γλυπτικὰ ἔργα ἦ κατεσκευάζον Ἕλληνες τεχνῖται εἰς τὴν Ρώμην ἢ παρηγγέλλοντο

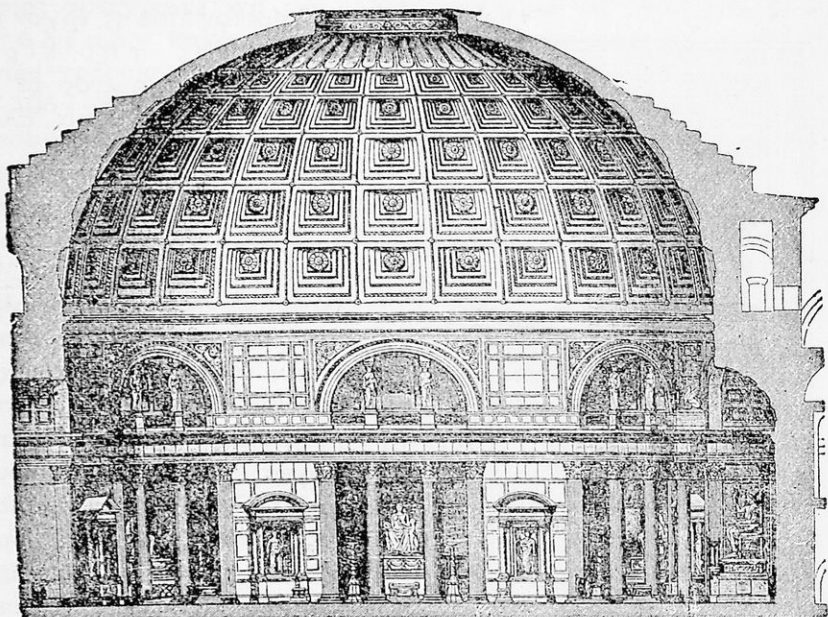
Τὸ Πάνθεον. (ἔξωτερικὴ ὄψις).

Ἐκτίσθη τὸ 27 π. Χ. εἰς τὸ μέσον τῆς Πλατείας τοῦ Ἀρεως, ὑπέστη πολλὰς μεταβολὰς, τὴν σημερινὴν μορφήν ἔλαβεν ἐπὶ Ἀδριανῷ. Ἀφιέρωθη εἰς τὴν λατρείαν ὅλων τῶν θεῶν, δεῖγμα ἀνεξίθρησκείας τῶν αὐτοκρατόρων. Εἶναι τὸ μόνον σῶον διατηρούμενον ἀπὸ τὰ μεγάλα μνημεῖα τῆς αὐτοκρατορικῆς Ρώμης. Ὀλόκληρον ἀπὸ πλίνθους μὲ ἐπένδυσιν μαρμάρου. Ἐμπρὸς ὁ πρόναος, στοὰ μὲ 16 κίονας, οἱ ὁποῖοι βαστάζουν τριγωνικὸν ἀέτωμα, πλάτους 33,50 μ., βάθους 13, ὀπίσω μεγάλη κυκλικὴ αἴθουσα, στεγαζομένη ὑπὸ γίγαντιας ἡμισφαιρικῆς θόλου. Διάμετρος 43,40 μ., ὕψος 41 μ.

εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἐργαστήρια. Ἐπίσης τὰ μέγαρα ἐκόσμησαν Ἕλληνες ζωγράφοι.

Ἀντιθέτως οἱ Ρωμαῖοι διέπρεψαν εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ κατεσκευάσαν μνημεῖα ἀντάξια τοῦ μεγαλείου τῆς Ρώμης.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν ρωμαϊκὴ τέχνη. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι τὰ πρότυπα τῶν οἰκοδομημάτων ἐδανείσθησαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχιτεκτονικὴν παρέλαβον τοὺς κίονας, τὴν στοᾶν καὶ τὰ ἀετώματα. Οἱ ἴδιοι ἐδημιούργησαν τὰ τόξα, διὰ τῶν ὁποίων συνέδεον

Τὸ Πάνθεον τῆς Ρώμης. (ἐσωτερικόν).

Ἡ κυκλοτερὴς αἴθουσα φωτίζεται ἀπὸ μέγα ἄνοιγμα εἰς τὴν κορυφὴν τῆς θόλου, πλάτους 8 μέτρων. Διαιρεῖται εἰς 7 κόγχας, ἐκάστη τῶν ὁποίων περιεῖχεν ἓν ἄγαλμα τῶν κυριωτέρων θεοτήτων. Ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ὁ ναὸς ἦτο πλουσιώτατα κεκοσμημένος μὲ μαρμαρώσεις, ἀγάλματα, διακοσμήσεις καὶ ἐπιστρώσεις ἐκ γρανίτου, ὀρειχάλκου κλπ.

τοὺς κίονας, τὰς ἀψίδας καὶ τὸν στρογγύλον θόλον, μὲ τὸν ὁποῖον ἐστέγαζον συνήθως τὰ οἰκοδομήματα. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ὁ ρωμαϊκὸς ρυθμός.

Ὁ Αὐγούστος ἐκόσμησε τὴν Ρώμην μὲ πλῆθος μνημείων. Κατεσκεύασε νέαν ἀγορὰν καὶ συνεπλήρωσε τὸ θέατρον

(86-35 π. Χ.), τὸν ὁποῖον παραβάλλουν πρὸς τὸν Θουκυδίδην, συνέγραψε τὴν Ἱστορίαν τῆς συνωμοσίας τοῦ Κατιλίνᾳ καὶ τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Ἰουγούρθᾳ. Ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ συνέγραψε τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Γαλατικοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον αὐτὸς διεξήγαγεν. Ὁ ἴδιος συνέγραψε καὶ τὰ Ὑπομνήματα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου κατὰ τοῦ Πομπηίου. Ὁ μεγαλύτερος ὅμως συγγραφεὺς τῶν χρόνων τῆς δημοκρατίας εἶναι ὁ περίφημος ρήτωρ Κικέρων (106-43), τοῦ ὁποῖου σφάζονται πολλοὶ ρητορικοὶ λόγοι, φιλοσοφικαὶ πραγματεῖαι καὶ ἐπιστολαί, τὰ ὁποῖα θεωροῦνται ὡς πρότυπον τοῦ λατινικοῦ λόγου.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἤκμασαν ἐπίσης δύο μεγάλοι ποιηταὶ ὁ Κάτου λλος (87-54) καὶ ὁ Λουκρήτιος (97-55). Ὁ πρῶτος ἦτο λεπτότατος καὶ παθητικώτατος λυρικός ποιητής, ὁ Λουκρήτιος ἔψαλλε μὲ ἀσυνήθιστον εἰς τοὺς Ρωμαίους πρωτοτυπίαν καὶ δύναμιν τὰς φιλοσοφικὰς του θεωρίας περὶ τοῦ κόσμου, περὶ τῶν θεῶν καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς εἰς τὸ ποίημά του περὶ τῆς φύσεως τῶν ὄντων. Πολλοὶ θεωροῦν αὐτὸν ὡς τὸν μέγιστον τῶν ποιητῶν τῆς Ρώμης.

Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἀκμάζει ἡ ἱστοριογραφία. Ὁ μεγαλύτερος πεζογράφος τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου εἶναι ὁ ἱστορικός Τίτος Λίβιος (59 π. Χ. - 17 μ. Χ.), ὁ ὁποῖος μὲ σεμνὴν ὑπερηφάνειαν ἔγραψε τὰς συνεχεῖς προόδους τῆς Ρώμης ἀπὸ τῆς κτίσεώς της μέχρι τοῦ Αὐγούστου.

Ὁ αἰὼν τοῦ Αὐγούστου σημειώνει κυρίως μεγίστην ἀκμὴν τῆς ρωμαϊκῆς ποιήσεως. Πέντε μεγάλοι ποιηταὶ ἔζησαν τότε, ὁ Βιργίλιος, ὁ Ὀράτιος, ὁ Ὀβίδιος, ὁ Τίβουλλος καὶ ὁ Προπέρτιος.

Ὁ Βιργίλιος (70-19 π. Χ.), ὁ πολυύμνητος ποιητὴς τῶν Ρωμαίων, τὸν ὁποῖον παραβάλλουν μὲ τὸν Ὅμηρον, ἔγραψεν εἰς τὴν νεότητά του τὰ Βουκολικά, εἰς τὰ ὁποῖα μιμεῖται τὸν Θεόκριτον. Ἀργότερα συνέγραψε τὰ Γεωργικά, εἰς τὰ ὁποῖα περιγράφει τὴν ζωὴν τῶν γεωργῶν καὶ τὰς ἀπολαύσεις τοῦ βίου τῶν ἀγρῶν. Ἀλλὰ τὸ κύριον ἔργον τοῦ Βιργιλίου εἶναι ἡ Αἰνείας, εἰς τὴν ὁποίαν προσεπάθησε νὰ φθάσῃ τὸν Ὅμηρον. Διη-

γείται τὴν ἐγκατάστασιν εἰς τὴν Ἰταλίαν τοῦ Αἰνείου, γενάρχου τῆς Ἰουλίας γενεᾶς, καὶ τοὺς ἐκεῖ ἀγῶνάς του. Εἰς τὸ ποίημά του αὐτὸ ὑμνεῖται ἡ Ρώμη καὶ ὁ Αὐγουστος.

Ὁ Ὀράτιος (65 - 8 π. Χ.) διεκρίθη κυρίως ὡς λυρικός ποιητής. Ἐγραψεν ὠδὰς, Ἐπιστολάς καὶ Σατίρας. Ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ὀρατίου ἐξέχουν κυρίως αἱ εὐτράπελοι ὠδαί, εἰς τὰς ὁποίας ἐκφράζει τὰ ἀτομικά του συναισθήματα, τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς καὶ τὰς διασκεδάσεις.

Ὁ Ὀβίδιος (43 π. Χ. - 17 μ. Χ.), ὁ Τίβουλλος (54 - 16 π. Χ.) καὶ ὁ Προπέρτιος (48 π. Χ. - 17 μ. Χ.) εἶναι ποιηταὶ μὲ λεπτὴν ἔμπνευσιν.

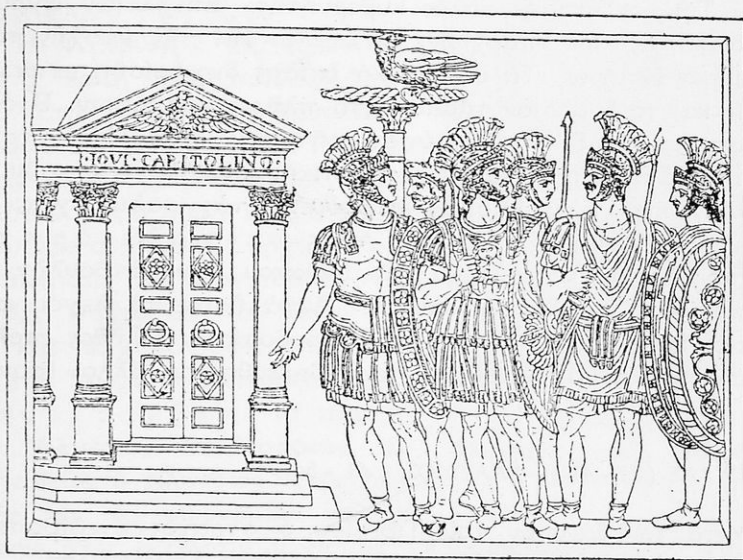
4-5-58

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ 78 μ. Χ. ἐβασίλευσαν τέσσαρες αὐτοκράτορες καταγόμενοι ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Αὐγούστου, ὁ Τιβέριος, ὁ Καλιγούλας, ὁ Κλαύδιος καὶ ὁ Νέρων.

Πραιτωριανοί.

Ἀνάγλυφον, Παρίσιοι, Λουβρον.

Με πλήρη ἐξάρτυσιν. Ὅπισω ὁ ρωμαϊκὸς ἀετός. Πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς τοῦ Καπιτωλίου : Jovi Capitolino.

Τὸν Αὐγούστου διεδέχθη ὁ Τιβέριος, τὸν ὁποῖον εἶχεν υἱοθετήσῃ καὶ λάβῃ ὡς συνάρχοντα. Μετὰ τὸν Τιβέριον ἐβασίλευσεν ὁ Γάιος Καλιγούλας, ἐγγονὸς τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Δρούσου. Τοῦτον διαδέχεται ὁ υἱὸς τοῦ Δρούσου Κλαύδιος.

Τέλος ή 'Αγριππίνα, ή σύζυγος του Κλαυδίου, κατορθώνει να αναβιάσει εις τον θρόνον τον υιόν της από τον πρώτον γάμον, τον περίφημον Νέρωνα.

ΤΙΒΕΡΙΟΣ (14-37 μ. Χ.)

Ο Τιβέριος όταν ανήλθεν εις τον θρόνον, ήτο ήδη 56 ετών. Ήτο άνθρωπος με σπάνια προσόντα, αλλά μελαγχολικός εκ φύσεως και επειδή περιέπεσεν εις την δυσμένειαν του Αυγούστου και έμεινε πολύν καιρόν εξόριστος, έγινε κρυψίνους, καχύποπτος και μνησικάκος.

Ο Τιβέριος υπήρξε καλός κυβερνήτης. Επέβλεπεν αγρύπνως τους διοικητάς των επαρχιών, αι όποιαί επί της εποχής του είδον ήμέρας ευτυχίας. Τα οικονομικά επίσης διεχειρίσθη με μεγάλην σύνεσιν και το δημόσιον ταμείον ήτο πλήρες χρημάτων. Προς την σύγκλητον υπήρξε πολύ υποχωρητικός. 'Αλλ' απογοητευθείς από την ταπεινότητα και την πολιτικήν ανικανότητα των συγκλητικών, πρό πάντων όμως φοβούμενος τας ραδιουργίας των, έθεσε τον περίφημον νόμον της μεγαλειότητος, διά του όποιου κατεδίκαζεν εις θάνατον την έπιβουλήν κατά της ασφαλείας του αυτοκράτορος. Αυτά ήσαν τα λεγόμενα εγκλήματα καθοσιώσεως ή έσχάτης προδοσίας. Πλήθος πολιτών εξωρίσθησαν και αι περιουσίαι των έδημεύθησαν, άλλοι έφονεύθησαν.

ΚΑΛΙΓΟΥΛΑΣ (37-41) - ΚΛΑΥΔΙΟΣ (41-54)

Μετά τον θάνατον του Τιβερίου ο στρατός ανεβίβασεν εις τον θρόνον τον Γάϊον, ο όποιος έπωνομάζετο Καλιγούλας.

Όταν ανήλθεν εις τον θρόνον, ήτο 24 ετών και τα πρώτα έτη της βασιλείας του ήσαν ευτυχή. 'Αλλά κατόπιν βαρείας νόσου έπαθε διανοητικήν διατάραξιν και από τότε ή βασιλεία του ήτο σειρά ωμών και ανισορρόπων πράξεων.

Τέλος οι πραιτωριανοί έφόνευσαν τον φρενοβλαβή αυτοκράτορα (41) και ανεβίβασαν εις τον θρόνον τον Κλαύδιον, ο όποιος τους άντήμειψε γενναίως φιλοδωρήσας εις έκαστον 15 χιλ. ση-

στερτίους, δηλ. 3 χιλ. δραχμάς. Ἐκτοτε καθιερώνεται τὸ φιλοδωρημα, τὸ περίφημον *donativum* τῶν αὐτοκρατόρων πρὸς τοὺς πραιτωριανούς κατὰ τὴν ἄνοδον εἰς τὸν θρόνον.

Ὁ νέος αὐτοκράτωρ ἦτο ἥδη 50ούτης. Μορφωμένος καὶ προοδευτικός, δὲν εἶχεν ὅμως θέλησιν καὶ παρεσύρετο ἀπὸ τὰς γυναϊκάς του, τὴν Μεσσαλίναν καὶ τὴν Ἀγριππίναν, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπελευθέρους. Μεγάλην ἰσχὺν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶχον ἀποκτήσει οἱ γραφεῖς τοῦ αὐτοκράτορος, Ἕλληνες, ἀπελευθεροὶ, ἄνδρες εὐφύεστατοι καὶ ἐπιτηδειότατοι, ἀλλὰ καὶ ραδιοῦργοι καὶ ἀλαζονικοί, ὅπως ὁ Νάρκισσος, ὁ Πάλλας, ὁ Κάλλιστος κ. ἄ.

Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Κλαυδίου ὑπῆρξε καλὴ ἀπὸ πολλὰς ἀποψεις. Ἐπὶ τοῦ Ρήνου ἱδρυσεν ἀποικίαν ἀπομάχων, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀνεπτύχθη ἡ σημερινὴ μεγαλόπολις Κολωνία. Ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου οἱ Ρωμαῖοι ἤρχισαν τὴν κατάκτησιν τῆς Βρεττανίας, τῆς ὁποίας ὑπέταξαν τὰ νότια μέρη καὶ ἐσχημάτισαν ἐπαρχίαν. Εἰς τὴν Ἀφρικὴν κατέκτησαν τὴν Μαυριτανίαν, τὸ σημερινὸν Ἀλγέριον καὶ Μαρόκον. Ἐσωτερικῶς ὁ Κλαύδιος ἔφερε τὴν τάξιν εἰς τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐκτέλεσιν μεγάλων κοινωφελῶν ἔργων. Ἐχορήγησε τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου εἰς πολλοὺς ξένους, ἰδίως Γαλάτας, καὶ εἰσήγαγεν ἀρκετοὺς ἀπ' αὐτοὺς εἰς τὴν σύγκλητον. Ὁ Κλαύδιος ἔπεσε θῦμα τῶν ραδιουργιῶν τῆς Ἀγριππίνης, ἡ ὁποία τὸν ἐδηλητηρίασε καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν τῆς Νέρωνος (54).

Καλιγούλας.
Μαρμαρινὴ κεφαλὴ, Κοπεγχάγη,
Γλυπτοθήκη.

ΝΕΡΩΝ (54 - 63)

Ὁ Νέρων ἦτο 17ετής, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, μὲ ὀφθαλμοὺς πρασινωποὺς καὶ χωρὶς ἑκφρασιν, ἀρκετὰ παχὺς ἤδη. Φύσει μοχθηρὸς καὶ θηριώδης, συνεκρατεῖτο κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ὑπὸ τοῦ διδασκάλου τοῦ φιλοσόφου Σενέκα. Δὲν ἤργησεν ὁμως νὰ ἀποκαλύψῃ τὴν πονηρὰν τοῦ φύσιν. Ἐφόνευσεν τὸν ἀδελφόν του Βρετανικόν, τὸν ὁποῖον ἐφοβεῖτο, ἐστραγγάλισεν τὴν μητέρα του Ἀγριππῖναν καὶ βραδύτερον ἐφόνευσεν τὴν σύζυγόν του Ὀκταβίαν καθὼς καὶ τὸν Σενέκαν.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ ζωὴ τοῦ Νέρωνος εἶναι ἀτελείω-

τος σειρὰ ἀπὸ μεγάλας ἀνοησίας καὶ κακουργήματα. Ἐπίστευεν ὅτι ἦτο μέγας καλλιτέχνης, μουσικός, ποιητής, ζωγράφος, ἀθλητής, ιδίως ἑξοχος ἀρματηλάτης. Ἐνεφανίζετο εἰς τὴν σκηνὴν καὶ εἰς τὸν στίβον τοῦ ἵπποδρομίου, ἐνῶ οἱ πραιτωριανοὶ ὑπεχρέωναν τὸν λαὸν νὰ χειροκροτῇ καὶ νὰ ἐπευφημῇ. Εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου μετέβη, διὰ νὰ δείξῃ τὸ καλλιτεχνικόν του τάλαντον, περισυνέλεξεν 180 στεφάνους εἰς τὰ θεάτρα καὶ τὸ στάδιον! Τὸ ἔτος 64 μεγάλη πυρ-

— Ὁ Νέρων.

Μὲ τὸ ἀκτινοβόλον στέμμα. Φλωρεντία. καὶ ἀπετέφρωσεν εἰς τὴν Ρώμην 7 συνοικίας ἐκ τῶν 14 τῆς πόλεως. Ὁ λαὸς εἶχε τόσῃν πεῖραν τῆς κακίας καὶ τῆς παραφροσύνης τοῦ αὐτοκράτορος, ὥστε ἀπέδωκε τὴν καταστροφὴν εἰς ἀκαταλόγιστον ἔμπνευσίν του νὰ λάβῃ μίαν εἰκόνα τῆς πυρπολήσεως τῆς Τροίας. Ἀλλ' ὁ ἐφευρετικὸς Νέρων ἐπέρριψε τὴν πυρκαϊάν εἰς τοὺς Χριστιανούς, τῶν ὁποίων διέταξεν ἄγριον καὶ σκληρὸν διωγμόν. Διὰ νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὴν σπατάλην, ἤρχισε καταδιώξεις καὶ φόνους καὶ ἐνόθευσεν τὸ νόμισμα.

Ὁ Νέρων ἐγίνε μισητὸς καὶ ὁ στρατὸς, ὁ ὁποῖος δὲν ἐπλη-

ρώνετο τακτικά, ἤρχισε νὰ μὴ ἀνέχεται τὸν αἰοδὸν αὐτοκράτορα. Τὰ στρατεύματα τῆς Γαλατίας καὶ Ἰσπανίας ἐξηγέρθησαν καὶ οἱ πραιτωριανοὶ ἐγκατάλειψαν τὸν Νέρωνα, τὸν ὁποῖον ἡ σύγκλητος κατεδίκασεν εἰς θάνατον. Ὁ Εὐαλλος ὁ αὐτοκράτωρ ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Ρώμην καὶ κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ διέταξεν ἕνα δοῦλόν του νὰ τὸν φονεύσῃ. Ὅταν ἐπιπτεν, ἐφώνασε: Τί καλλιτέχνην χάνει ὁ κόσμος! (Ἰούλιος 68).

ΓΑΛΒΑΣ - ΟΘΩΝ - ΒΙΤΕΛΛΙΟΣ (68-69)

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Νέρωνος ἐξέλιπεν ὁ οἶκος τοῦ Αὐγούστου. Οἱ τελευταῖοι αὐτοκράτορες εἶχον ἀφήσει τραγικὴν ἀνάμνησιν καὶ ἐπὶ 18 μῆνας τὸ κράτος ἐταράχθη ἀπὸ τὰς συγκρούσεις τῶν ἀπαιτητῶν τοῦ θρόνου καὶ ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν. Ἡ σύγκλητος, οἱ πραιτωριανοὶ εἴτε οἱ στρατοὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἀνεκήρυξαν μὲ τὴν σειρὰν εἰς διάστημα ἑνὸς ἔτους τρεῖς αὐτοκράτορας, τὸν Γάλβαν, διοικητὴν τῆς Ἰσπανίας, τὸν Ὁθωνα, παλαιὸν φίλον τοῦ Νέρωνος, καὶ τὸν Βιτέλλιον, στρατηγὸν τῶν στρατευμάτων τοῦ Ρήνου. Ἀλλὰ σχεδὸν συγχρόνως αἱ λεγεῶνες τῆς Ἀνατολῆς ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν στρατηγὸν τῶν Βεσπασιανόν. Μεγάλη μερὶς τῆς Ρώμης ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος του καὶ ἡ σύγκλητος ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν ἀπόντα Βεσπασιανόν.

Νόμισμα Νέρωνος.

ΟΙ ΦΛΑΒΙΟΙ - ΒΕΣΠΑΣΙΑΝΟΣ (69-79)

Ὁ Βεσπασιανὸς εἶναι ἀρχηγὸς νέας δυναστείας τῶν Φλαβίων. Ἦτο υἱὸς δημοσιώου ἀπὸ μικρὰν σαβινικὴν πόλιν καὶ ἔλαβε πολλὰ ἀξιώματα. Ἀλλ' ὀλίγον ἔλειψε νὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ Νέρωνος, διότι ἀπεκοιμήθη, ἐνῶ ὁ αὐτοκράτωρ ἔψαλλεν! Ἦτο πολὺ ἀπλοῦς εἰς τοὺς τρόπους, εὐθυμὸς, ἐνεργητικὸς καὶ ἀκούρατος.

Ὅταν ἐξελέγη αὐτοκράτωρ, κατεγίνετο νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἰουδαίας. Οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ὅποιοι ἔφερον βαρέως τὴν ὑποδουλώσιν των εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας, εἶχον ἐπανάστα-

τήσῃ ἐπὶ Νέρωνος ἤδη (66). Ὁ Βεσπασιανὸς ἀνέλαβε πόλεμον μακρὸν κατὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ περιώρισεν αὐτοὺς εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν ὁποίαν ἠτοιμάζετο νὰ πολιορκήσῃ. Ἀλλὰ τότε ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ καὶ ἀνέθεσεν εἰς τὸν υἱὸν του Τίτον νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον. Ἡ ἱερὰ πόλις μετὰ πεντάμηνον πολιορκίαν ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 70 αἰ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ἐπηκολούθησεν ἀγρία σφαγή. Ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος ἐκάη καὶ ὁ Τίτος μετέφερεν εἰς τὴν Ρώμην ὅλα τὰ κειμήλιάτου, τὰ ὁποῖα ἐκόσμησαν τὸν θρίαμβόν του. Ἡ πόλις ὀλόκληρος κατεστράφη.

Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐσωτερικὴ κυβέρνησις τοῦ Βεσπασιανοῦ. Ἔθεσε τάξιν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ διεχειρίσθη τόσον καλῶς

Τίτος.

Κεφαλὴ μαρμαρίνου ἀγάλματος,
Βατικανόν.

τὰ οἰκονομικά, ὥστε κατάρθωσε νὰ ἀναλάβῃ τὴν κατασκευὴν μεγάλων δημοσίων ἔργων, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερα ἦσαν τὸ μέγα ἀμφιθέατρον, τὸ γνωστὸν μὲ τὸ ὄνομα Κολοσσαῖον, καὶ ὁ Ναὸς τῆς εἰρήνης. Ὁ Βεσπασιανὸς ἀπέθανε τὸ 79 ἐργαζόμενος καὶ τὰς τελευταίας στιγμάς.

ΤΙΤΟΣ (76-81) — ΔΟΜΙΤΙΑΝΟΣ
(81 - 96)

Τὸν Βεσπασιανὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Τίτος, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ὡς διεφθαρμένος καὶ σκληρὸς, καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐφοβοῦντο εἰς τὸ πρόσωπόν του νέον

Νέρωνα. Ἀλλ' ἐκυβέρνησε μὲ τόσῃν γλυκύτητι καὶ φιλάνθρωπιαν, ὥστε δικαίως ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν ἀ γ ά π η κ α ι χ ά ρ -

μα τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Ὁ Τίτος εἶναι ὑπόδειγμα ἀγαθοῦ ἡγεμόνος καὶ ἐγίνε παροιμιώδης εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἐλυπεῖτο, ἐὰν παρήρχετο ἡμέρα χωρὶς νὰ κάμῃ καμμίαν ἀγαθὴν πρᾶξιν. Ἡ βασιλεία του ὅμως συνεδέθη εἰς τὴν ἱστορίαν μὲ με-

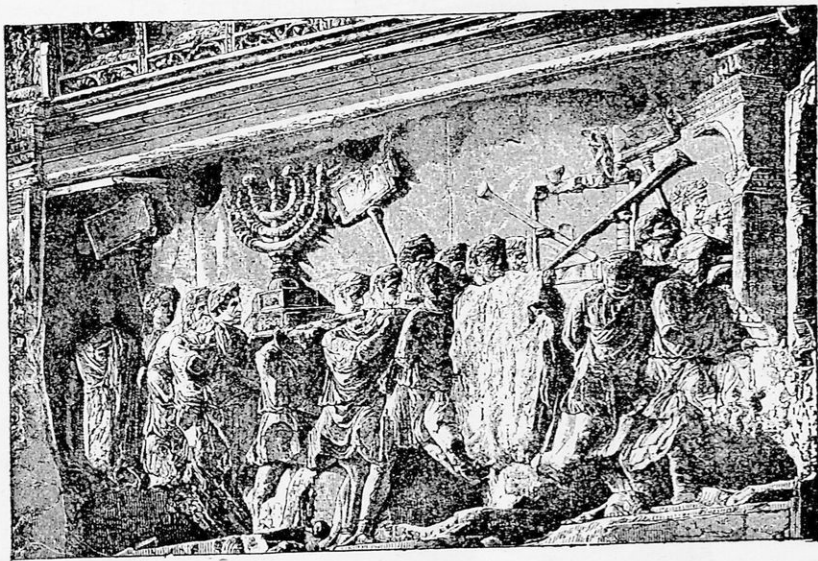

Ἡ θριαμβευτικὴ ἀψὶς τοῦ Τίτου.

Ἀπεπερατώθη μετὰ τὸν θάνατόν του, 81 μ. Χ. Εἰς τὸ μέσον τοῦ θόλου παριστάνεται ὁ αὐτοκράτωρ φερόμενος εἰς τὸν οὐρανὸν ὑπὸ ἀετοῦ. Τὰ γλυπτὰ παριστάνουν τὸν ἐν Ρώμῃ θριαμβῶν τοῦ Τίτου μετὰ τὴν νίκην του εἰς τὸν Ἰουδαϊκὸν πόλεμον. Ὑπεράνω τοῦ τόξου ἐπιγραφῇ: Senatus populusque Romanus divo Tito divi Vespasiani Filio Vespasiano Augusto.

γάλας συμφορὰς τῶν ὑπηκόων του. Φοβερά πυρκαϊὰ καὶ κατόπιν λοιμὸς ἠρήμωσαν τὴν Ρώμην καὶ τὸ 79 συνέβη τρομερὰ ἔκρηξις τοῦ Βεζουβίου, ἐκ τῆς ὁποίας τρεῖς πόλεις, τὸ Ἡράκλειον, ἡ Πομπηία καὶ αἱ Σταβίαι ἐτάφησαν ὑπὸ τὴν τέφραν καὶ τὴν λάβαν.

Ἐντελῶς ἀντίθετος τοῦ Τίτου ἦτο ὁ ἀδελφός του Δομιτιανός, ὁ ὁποῖος τὸν διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον. Σκληρὸς καὶ ἀπάνθρωπος ἀνενέωσε τὴν τρομοκρατίαν τῶν χρόνων τοῦ Νέρωνος. Ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ηὔξήθη μὲ νέας κατακτήσεις. Εἰς τὴν Βρεττανίαν αἱ ρωμαϊκαὶ λεγεῶνες ὑπὸ τὸν

Ὁ θρίαμβος τοῦ Τίτου.

Ἀπὸ τὴν θριαμβευτικὴν ἀψίδα τοῦ Τίτου, Ρώμη.

Ἡ συνοδεία φέρει τὰ λάφυρα τοῦ ναοῦ τῆς Ἱερουσαλὴμ, τὴν Τράπεζαν τῆς προθέσεως καὶ τὴν Ἑπτάφωτον Λυχνίαν.

ἐξαίρετον στρατηγὸν Ἀγρικόλαν ἔφθασαν μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Σκωτίας καὶ ἐστερέωσαν τὴν ρωμαϊκὴν κατοχήν. Εἰς τὴν Γερμανίαν οἱ Ρωμαῖοι συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας μεταξὺ τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Δουνάβηως, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει ὁ Βεσπασιανός. Τὰ τελευταῖα ἔτη ὁ Δομιτιανὸς ἔγινε σκληρότατος. Τέλος ἐδολοφονήθη τὸ 95.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ

ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ (96 - 192)

Μετά τὸν θάνατον τοῦ Δομιτιανοῦ ἡ σύγκλητος ἔδωκε τὸ αὐτοκρατορικὸν ἄξιωμα εἰς τὸν γέροντα συγκλητικὸν Νέρβαν. Ἀπ' αὐτὸν ἀρχίζει ἡ Δυναστεία τῶν Ἀντωνίων (96 — 192), σειρὰ δηλαδὴ αὐτοκρατόρων, ἡ ὁποία κυβερνᾷ ἐπὶ 100 περίπου ἔτη. Ἐνῶ οἱ πρῶτοι αὐτοκράτορες ἦσαν Ρωμαῖοι καὶ οἱ Φλάβιοι, καθὼς εἶδομεν, Ἰταλοί, ἡ νέα δυναστεία προέρχεται ἀπὸ τὴν μεσημβρινὴν Ἰσπανίαν καὶ Γαλατίαν, αἱ ὁποῖαι περισσότερον ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας εἶχον ἐκλατινισθῇ. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἦσαν Ὁ Τραϊανός, ὁ Ἀδριανός, ὁ Ἀντωνῖνος, ὁ Μάρκος Αὐρήλιος καὶ ὁ Κόμμοδος. Οἱ νέοι αὐτοκράτορες ἐξησφάλισαν τὴν εἰρηνικὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας, διότι υἱοθέτουν ἀνθρώπους ἱκανούς, εἰς τοὺς ὁποίους μετεβίβαζον τὴν ἀρχήν. Ὅλοι ἦσαν μεγάλοι κυβερνήται, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐξαίρετοι στρατηγοὶ καὶ ἐκτὸς τοῦ Κοιμώδου ἐφρόντισαν διὰ τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ 2ος αἰὼν δι-καίως θεωρεῖται ὁ λαμπρότερος, ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

ΝΕΡΒΑΣ (96 - 98) — ΤΡΑΙΑΝΟΣ (98 - 117)

Ὁ Νέρβας ἦτο ἤδη γέρων, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, καὶ ἐκυβέρνησε καλῶς. Πρὸ τοῦ θανάτου του υἱοθέτησε τὸν στρατηγὸν τῶν στρατευμάτων τοῦ ἄνω Ρήνου Τραϊανόν, εἰς τὸν ὁποῖον περιῆλθεν ὁ θρόνος.

Ὁ Τραϊανὸς εἶχεν ἤδη φήμην ἐξόχου στρατηγοῦ, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν καὶ εἶναι ὁ πρῶτος ἐπαρχιώτης αὐτοκράτωρ. Εἶχε τρόπους ἀπλοῦς, ἀπεστρέφετο τὴν πολυτέλειαν καὶ προσεῖλκε τὴν ἀγάπην μὲ τὴν

γλυκύτητά του. Ἰδίως ὅμως ἐπεβλήθη μὲ τὴν δικαιοσύνην. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Τραϊανοῦ ὑπῆρξεν ἐξαιρετος. Ἦτο αὐστηρὸς τηρητὴς τῶν νόμων καὶ ηὐχαριστεῖτο νὰ ἀνακουφίζῃ τὸν λαόν. Ἐμοίραζε σίτον, παρῆχεν ἀγῶνας καὶ θεάματα καὶ διωργάνωσεν ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῶν πτωχῶν. Ἐδάνειζε χρήματα εἰς τοὺς γεωκτῆμονας καὶ τοὺς τόκους ἐχρησιμοποιοῖ διὰ τὴν διατροφήν πτωχῶν παιδιῶν. Τοιουτοτρόπως καὶ τὴν γεωργίαν ἐβοήθει καὶ τὴν περίθαλψιν τῶν ἀπόρων ἐξησφάλιζεν.

Τραϊανός.

Ὁ Τραϊανὸς ἔδοξάσθη διὰ τὰ μεγάλα ἔργα, τὰ ὁποῖα κατεσκευάσθησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας του. Τὸ λαμπρότερον σύμπλεγμα οἰκοδομημάτων, τὰ ὁποῖα εἶχε νὰ παρυσιάσῃ ἡ ἀρχαία Ρώμη, δηλαδὴ ἡ ἀγορὰ τοῦ Τραϊανοῦ, ἐκτίσθη ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἦτο ἔργον τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀπολλοδώρου ἀπὸ τὴν Δαμασκόν. Δύο βιβλιοθήκαι, μεγάλη βασι-

λικὴ στοά, θριαμβευτικὴ ἀψὶς καὶ εἰς τὸ κέντρον ἡ περίφημος στήλη τοῦ Τραϊανοῦ, ὕψους 43 μ., ὅλα ἀπὸ λευκὸν μάρμαρον, ἀπετέλουν τὸ περίφημον σύμπλεγμα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐξετελέσθησαν μεγάλα ἔργα, ὁδοί, γέφυραι, διώρυγες, λιμένες κλπ.

Ὁ Τραϊανὸς ἠγάπα τοὺς πολέμους καὶ διεκρίθη ὡς ἐξαιρέτας στρατηλάτης. Ὀνομαστοὶ εἶναι οἱ πόλεμοί του κατὰ τῶν Δακῶν καὶ τῶν Πάρθων. Οἱ Δάκες εἶχον σχηματίσει κράτος ἰσχυρὸν πέραν τοῦ Δουνάβεως εἰς τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Ρουμανίας. Ὁ Τραϊανὸς ἐπεχείρησε κατ' αὐτῶν δύο ἐκστρα-

τείας (101—102 καὶ 105—107). Κατεσκεύασε μεγάλην λιθίνην γέφυραν ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως (πλησίον τῆς Ὀρσοβας) καὶ στρατιωτικὴν ὁδόν, ἥ ὁποία σώζεται μέχρι σήμερον, καὶ ὑπέταξε τὸν πολεμικὸν λαὸν τῶν Δακῶν. Ἡ χώρα μετεβλήθη εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν καὶ ὁ Τραϊανὸς ἐγκατέστησεν εἰς ἐπικαίρους θέσεις ἀποικίας ἀπομάχων τόσον συστηματικῶς, ὥστε ἡ λατινικὴ γλῶσσα μετεφυτεύθη εἰς τὸν τόπον καὶ ἔγινεν ἡ μητρικὴ τῶν κατοίκων, ἡ σημερινὴ Ρουμανικὴ.

Ὀλίγον ἀργότερον ὁ Τραϊανὸς ἤρχισε φοβερὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Πάρθων εἰς τὴν Ἀνατολήν (114—117), ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀφῆρσε πολλὰς χώρας. Ἀλλὰ τὸ 117 ἀπέθανεν εἰς τὴν Κιλικίαν. Τὸ ρωμαϊκὸν κράτος ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του. Διὰ τοῦτο ἡ σύγκλητος ἔδωκεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν ἐπωνυμίαν ἄριστος ἡγεμὼν καὶ ἠύχετο ἀπὸ τότε εἰς τοὺς νέους αὐτοκράτορας νὰ εἶναι εὐτυχέστεροι τοῦ Αὐγούστου καὶ ἰσχυρότεροι τοῦ Τραϊανοῦ.

Ρωμαῖοι ἵππεις.

Ἀπὸ τὴν στήλην τοῦ Τραϊανοῦ, Ρώμη.

ΑΔΡΙΑΝΟΣ (117-138)

Ὁ Τραϊανὸς εἶχεν υἱοθετήσει πρὸ τοῦ θανάτου του τὸν ἐξάδελφόν του Ἀδριανόν, στρατηγὸν τῶν λεγεῶνων τῆς Συρίας. Ὁ Ἀδριανὸς ἦτο ἄνθρωπος ὠραίος μὲ εὐμορφα καὶ κανονικὰ χαρακτηριστικά, κατεγίνετο εἰς τὰς καλὰς τέχνας, ἐγνώριζε μουσικὴν, ἱατρικὴν, γεωμετρίαν καὶ εἶχε μεγάλην ἐκτίμη-

Ο Δακικός πόλεμος. (Ἀνάγλυφον ἀπὸ τὴν στήλην τοῦ Τραϊάνου, Ρώμη).

Εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης κατὰ τῶν Δακίων, ὁ Τραϊανὸς ἔστρεψεν εἰς τὴν γωνίαν ὑπὸ τὸ ὄνομά του ἄγαλμα (Forum Traianum) στήλην, τῆς ὁποίας τὰ ἀνάγλυφα παραστάσιν σκηνὰς τοῦ πολέμου. Εἰς τὸ ἀνάγλυφον εἰκονίζεται ἡλως Δακικὴς πόλεμος.

σιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν μόρφωσιν. Ἡ ἀνοδὸς τοῦ εἰς τὸν θρόνον ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίας τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὅποιοι διέβλεπον εἰς τὸν γραικύλον αὐτὸν νέον Νέρωνα. Ἦτο δραστήριος, ἐργατικός, περίεργος καὶ συνεδύαζε τὴν ἑλληνικὴν λεπτότητα μὲ σταθερότητα ρωμαϊκὴν.

Ὁ Ἀδριανὸς δὲν ἠγάπα τοὺς πολέμους καὶ διὰ τοῦτο ἐγκατέλειπε τὰς κατακτήσεις τοῦ Τραϊανοῦ εἰς τὴν Παρθίαν. Τοιούτοτρόπως ὁ Εὐφράτης ἔγινε τὸ ἀνατολικὸν σύνορον τοῦ κράτους. Ἀλλὰ κανεῖς αὐτοκράτωρ δὲν ἐφρόντισεν ὅσον αὐτὸς διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν συνόρων καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ στρατοῦ. Τὸ μόνον ἐξωτερικὸν γεγονός, τὸ ὁποῖον ἐτάραξε τὴν βασιλείαν του, ἦτο ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἰουδαίας. Ὁ Ἀδριανὸς ἐδείχθη ἀμελίκτος. Ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ἔπαθε μεγάλας συμφορὰς καὶ ἠναγκάσθη νὰ διασκορπισθῇ εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

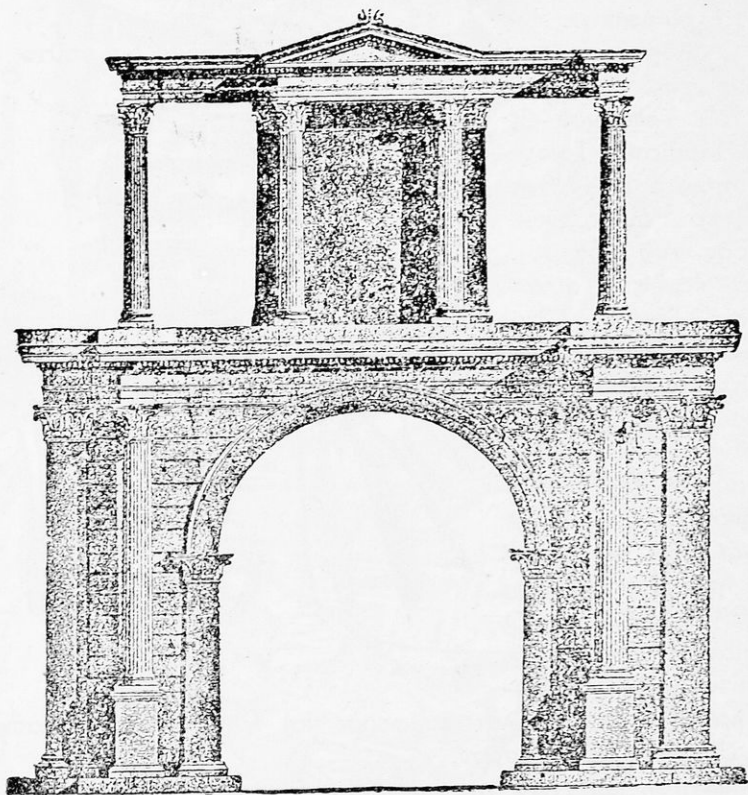
Ἐκ τῶν 24 ἐτῶν τῆς βασιλείας τοῦ ὁ Ἀδριανὸς τὰ 14 διήλθε περιοδεύων. Μὲ τὴν χαρακτηρίζουσιν αὐτὸν εὐστροφίαν, εἰς τὴν Αἴγυπτον ὑπεκρίνετο τὸν Αἰγύπτιον, εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἕλληνα. Παντοῦ κατὰ τὴν διάβασίν του κατεσκεύαζε οἰκοδομήματα καὶ ἔργα κοινῆς ὠφελείας, ναοὺς, ὑδραγωγεῖα, γεφύρας, διώρυγας. Μὲ ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν διέμενεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἔκτισεν ὁλόκληρον συνοικίαν, τὴν νέαν πόλιν τοῦ Ἀδριανοῦ. πλησίον τῆς παλαιᾶς πόλεως τοῦ Θησέως, κατεσκεύασε τὸ περίφημον Ἀδριὰ-

Ἀδριανός.

νειον ὑδραγωγεῖον καὶ συνεπλήρωσε τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ Πεισιστράτου εἶχε μείνει ἡμιτελής.

Ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἱταλίαν, ἀπεσύρθη εἰς τὸ μαγευτικὸν ἀνάκτορον εἰς τὰ Τίβουρα (σημ. Τρίβολι) πλησίον τῆς

Ἡ ἐν Ἀθήναις πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ.

Ρώμης. Ἐκεῖ κατεσκεύασεν ὅσα μνημεῖα καὶ τοπία εἶχε θαυμάσει, ἰδίως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοιουτοτρόπως ἐβλεπε κανεὶς ἐκεῖ ἀναπαράστασιν τῆς Ποικίλης στοᾶς, τῶν κήπων τῆς Ἀκαδημίας, τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν κλπ. Ὁ Ἀδριανὸς ἀπέθανε τὸ 138, ἀφοῦ υἱοθέτησε τὸν Ἀντωνῖνον.

ΑΝΤΩΝΙΝΟΣ (138 - 161)

Ὁ Ἀντωνῖνος κατήγετο ἀπὸ τὴν Γαλατίαν καὶ ἦτο πεντηκοντούτης. Ἀνθρωπος ἔντιμος, οἰκονόμος, γλυκὺς καὶ ἀγαθός, ἐφῆρμοςεν ὅλας τὰς ἀρετὰς τοῦ εἰς τὴν κυβέρνησιν.

Ἡ βασιλεία τοῦ δὲν ἐγνώρισε σοβαρὸν πόλεμον, ἀλλ' ἀκολουθῶν οὗτος τὸ πρόγραμμα τοῦ Ἀδριανοῦ ἐνίσχυσε τὴν ἀμυναν τῶν συνόρων. Περιεστοιχίζετο ἀπὸ νομομαθεῖς καὶ ἡ νομοθεσία τοῦ ἐνεπνέετο ἀπὸ βαθεῖαν εὐσέβειαν. Οἱ περίφημοι νομοδιδάσκαλοι Οὐλπιανὸς καὶ Γάιος ἔθεσαν νόμους με πνεῦμα φιλανθρωπίας. Ἰδιαίτερος ἐπροστάτευσαν τοὺς δούλους, τοὺς ὁποίους δὲν ἐπετρέπετο πλέον νὰ βασανίζουν.

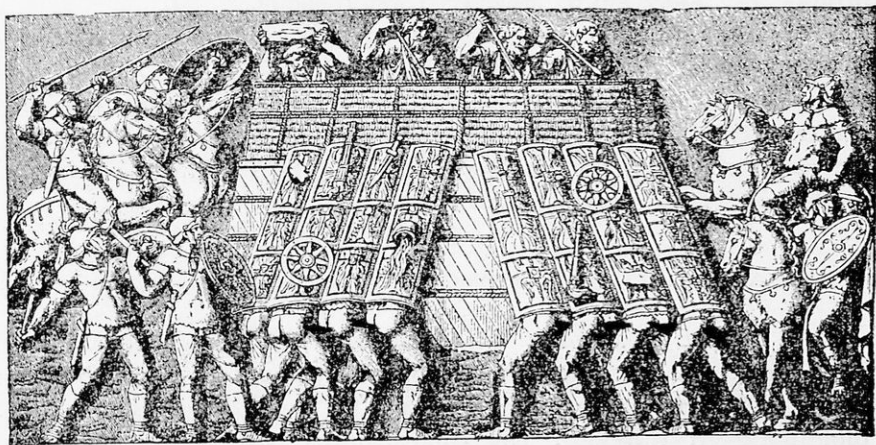
Ἡ σύζυγός τοῦ Φαυστίνα ἐβοήθησε τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὸ ἔργον τῆς δημοσίας περιθάλψεως καὶ ἀνέλαβε αὐτὸ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς. Ἐδείξεν ἐνδιαφέρον διὰ τὰ γράμματα καὶ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας εὐσεβείας. Διὰ τοῦτο ἡ σύγκλητος τοῦ ἀπένειμε τὴν προσωνυμίαν εὐσεβὴς καὶ ὅλη ἡ δυναστεία ἔλαβε τὸ ὄνομά τοῦ (Ἀντωνῖνοι).

Μ. ΑΥΡΗΛΙΟΣ (161-180) — ΚΟΜΜΟΔΟΣ (180-196)

Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ἀπὸ τὴν νεότητά τοῦ ἐμορφώθη μετὴν στωικὴν φιλοσοφίαν, τὴν ὁποίαν ἐφῆρμοςεν εἰς ὅλην τοῦ τὴν ζωὴν με αὐστηρότητα θρησκευτικὴν. Ὁ Αὐρήλιος ἐφαίνετο πρωωρισμένος νὰ συνεχίσῃ τὴν φιλάνθρωπον καὶ εἰρηνικὴν βασιλείαν τοῦ Ἀντωνίνου, διότι ἀπεστρέφετο τὸν πόλεμον καὶ ἡγάπα τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Ἀλλ' ὁ εὐγενὴς αὐτὸς ἄνθρωπος κατεδικάσθη νὰ διέλθῃ ὅλην σχεδὸν τὴν ζωὴν τοῦ εἰς πολέμους.

Τὸ 161 ἐγίνετο μεγάλη ἐπιδρομὴ τῶν Πάρθων εἰς τὴν Συρίαν, τὴν ὁποίαν ἀπέκρουσε μετὰ τετραετεῖς ἐπιπόνους ἀγῶνας. Ἀλλὰ σοβαρώτερος ἦτο ὁ κίνδυνος εἰς τὴν Εὐρώπην. Οἱ Κουάδοι καὶ Μαρκομάννοι, κάτοικοι τῆς σημερινῆς Μοραβίας καὶ Βοημίας, διέβησαν τὸν Δούναβιν, ἐξεχύθησαν ἄλλοι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον καὶ ἄλλοι πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἐπολιόρκησαν τὴν Ἀκυληίαν (Βενετίαν). Ὁ αὐτοκράτωρ εὐρέθη εἰς δυσχερεστάτην θέσιν. Λοιμικὴ νόσος ἡρήμωσε τὰς τάξεις τοῦ

στρατοῦ του. Σεισμοί, πλήμυραι, ἀφορία τῆς γῆς κατέστρεψαν τὰ οἰκονομικά τοῦ κράτους. Ὁ Αὐρήλιος ἦλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ πωλήσῃ αὐτοκρατορικοὺς θησαυροὺς καὶ νὰ στρατολογήσῃ δούλους καὶ μονομάχους, διὰ νὰ πληρώσῃ τὰ κενὰ τοῦ στρατοῦ. Μετὰ ἐπιπόνους ἐκστρατείας ἀπέκρουσε τοὺς ἐπιδρομεῖς. Ἐσχεδίασε νὰ καταλάβῃ ὅλην τὴν χώραν μέχρι τοῦ Ἑλβα καὶ τοῦ Καυκάσου ὡς προτείχισμα κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν. Τὸ ἔργον αὐτὸ θὰ ἀπῆλλασσεν ἴσως τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς. Ἀλλ' ὁ Αὐρήλιος ἀπέθανεν εἰς τὴν Βιέννην (180) προσβληθεὶς ἀπὸ τὸν λοιμόν.

Ἐπίθεσις κατὰ γερμανικῆς πόλεως. (Ἀνάγλυφον τῆς στήλης Μ. Αὐρηλίου).

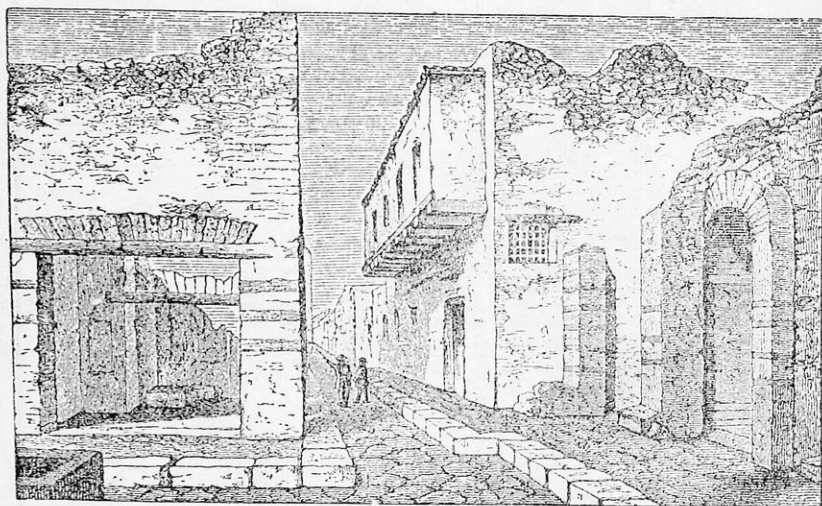
Τὸν Αὐρήλιον διεδέχθη ὁ υἱὸς του Κόμμοδος, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ θλιβεράν παραφωνίαν εἰς τὴν σειρὰν τῶν μεγάλων αὐτῶν αὐτοκρατόρων. Ἡ παραφροσύνη καὶ ἡ σκληρότης του μόνον με τοῦ Νέρωνος δύναται νὰ παραβληθῇ. Ὁ Κόμμοδος εἶχε τεράστιον σῶμα καὶ δύναμιν ἐξαιρετικὴν. Ἦγάπα μέχρι μανίας τὰς μονομαχίας, ἠρέσκετο νὰ ὀνομάζεται Ἡρακλῆς καὶ ἔφερε τὴν κορύνην καὶ τὴν λεοντήν. Κατήρχετο εἰς τὸν στίβον καὶ ἐφόνευε θηρία καὶ ἀνθρώπους, ἐνῶ συγκλητικοὶ καὶ λαὸς ἔπευφήμουν. Τέλος ἀξιωματικὸς τῆς αὐλῆς, τοῦ ὁποῖου ἠπειλεῖτο ἡ ζωὴ, τὸν ἐστραγγάλισεν (196).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ. Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ. Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου μ. Χ. αἰῶνος ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία περιλαμβάνει τὸ ἥμισυ τῆς Εὐρώπης, δηλαδή τὴν Ἰταλίαν, Ἰσπανίαν, Γαλατίαν, νότιον Βρεττανίαν, ἐκ τῆς Γερμανίας τὰς χώρας τῆς σημερινῆς Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας, τὴν Βαλκανικὴν μετὰ τῆς Δαλματίας καὶ Δακίας, τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν

Ὁ δρόμος μετὸν ἐξώστην. (Πομπηία).

Συρίαν καὶ ὅλην τὴν Βόρειον Ἀφρικὴν. Σύνορα ἔχει τὸν Ρῆνον καὶ τὸν Δούναβιν, τὴν ἔρημον τῆς Ἀφρικῆς, τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανόν, τὸν Εὐφράτην καὶ τὴν ἔρημον τῆς Συρίας.

Τὸν 2ον αἰῶνα ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία παρουσιάζει ὄψιν αὐστηρῶς συγκεντρωμένου κράτους. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐδη-

μιουργήθη κεντρικὴ διοίκησις, ἡ ὁποία ἐπιβλέπει καὶ παρακολουθεῖ ὅλας τὰς ὑποθέσεις τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ κεντρικὴ διοίκησις ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ γραφεῖα καὶ τὸ συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος.

Τὰ Γραφεῖα ἦσαν εἶδος ὑπουργείων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμοιράζοντο αἱ ὑποθέσεις.

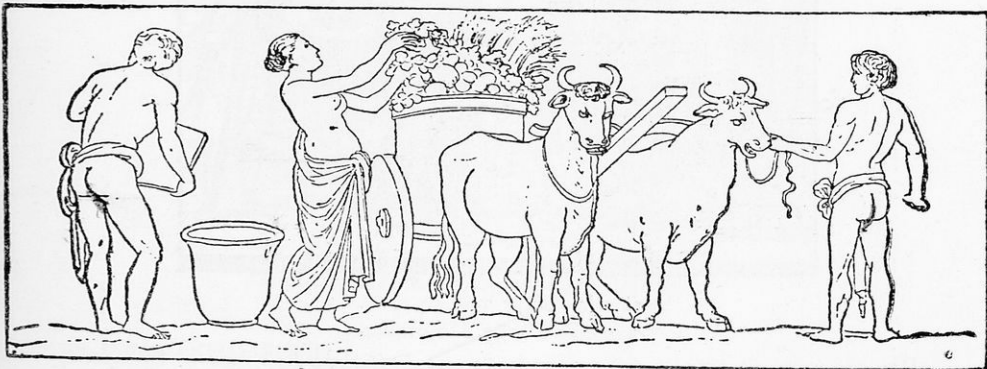
Τὸ Συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀνωτάτους ὑπαλλήλους, ἀπὸ τοὺς προϋσταμένους τῶν γραφείων καὶ ἀπὸ νομομαθεῖς καὶ συνεζητοῦντο εἰς αὐτὸ διοικητικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα.

Τοιοιουτρόπως ἡ δημοκρατικὴ μοναρχία, ὅπως τὴν εἶχεν ὄνειρευθῇ ὁ Αὐγουστος, ἀπεδείχθη ἀνεφάρμοστος καὶ ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις ἔλαβεν, ὅπως ἦτο φυσικόν, τὸν χαρα-

Φυλάξου ἀπὸ τὸν σκύλον.
(cave canem).

Ψηφιδωτὸν Πομπηίας.
Εἰς τὸ δάπεδον τῆς αὐλῆς
μῆς οἰκίας ὀνομασθείσης
«οἰκίας τοῦ ποιητοῦ».

Ἀμαξα συγκομιδῆς.

Τοιχογραφία εἰς τὰς θέρμας τοῦ Τίτου, Ρώμη.

Ὅλη ἡ παράστασις, ἄνθρωποι καὶ ζῷα, ἀποπνέουν εὐχάριστον διὰ τὴν ἀφθονίαν
τῆς συγκομιδῆς.

κτῆρα ἀπολύτου μοναρχίας. Οἱ παλαιοὶ ὅμως τύποι τῆς δημοκρατίας ἐξακολουθοῦν νὰ διατηροῦνται.

Ο ΣΤΡΑΤΟΣ. Η ΑΜΥΝΑ ΤΩΝ ΣΥΝΟΡΩΝ

Τὴν μεγάλην τοῦ δύναμιν χρεωστεῖ ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὸν ἰσχυρὸν καὶ πολυάριθμον στρατόν. Ἡ στρατολογία ἀπέβη σχεδὸν κατὰ κανόνα ἐθελοντική. Ἡ λεγεὼν περιελάμβανεν 6 χιλιάδας ἄνδρας Ῥωμαίους πολίτας. Εἰς αὐτὴν ἦτο προσηρτημένον σῶμα βοηθητικὸν ἀπὸ 6 χιλ. ἄνδρας, ὑπηκόους ἢ καὶ βαρβάρους. Ἐπομένως ἡ ρωμαϊκὴ λεγεὼν τῶν αὐτοκρατορικῶν χρό-

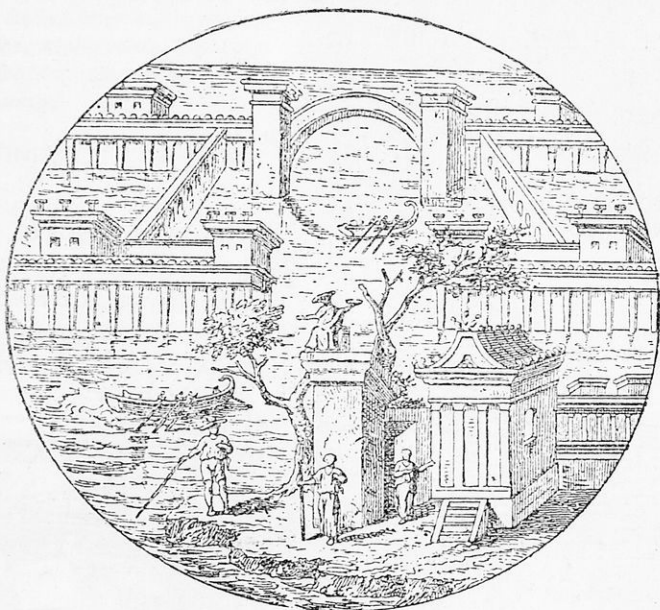
Ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς ἀγορᾶς.

Τοιχογραφία τῆς Πομπηίας.

Πρὸ τῆς στοᾶς μὲ τοὺς κορινθιακοὺς κίονας καὶ ἀγάλματα ἐρίππων οἱ ἔμποροὶ ἢ τεχνῖται προσφέρουν πολὺτιμα ἀγγεῖα πρὸς πώλησιν.

νων περιεῖχε 12 χιλ. ἄνδρας καὶ ἀπετέλει αὐτοτελῆ ὀργανισμόν μὲ τὸ ἵππικόν, τὰς μηχανάς τῆς κλπ., ὅπως ἡ σημερινὴ μεραρχία. Ὁλος ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ 33 λεγεῶνας, ἥτοι 360—400 χιλ., δύναμιν σχετικῶς μικράν διὰ τὴν φύλαξιν τῶν ἐκτεταμένων κράτους. Ὁ στρατὸς δὲν ἦτο διεσκορπισμένους εἰς ὅλον τὸ κράτος, ἀλλὰ παρέμενεν εἰς τὰ σύνορα ἐντὸς μο-

νίμων στρατοπέδων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πολλὰ ἀπέβησαν ἀξιόλογοι πόλεις. Ὅταν δὲν εἶχον στρατιωτικὰς ἀσκήσεις, οἱ στρατιῶται ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν κατασκευὴν ὁδῶν, γεφυρῶν, ἔσκαπτον διώρυγας καὶ ἀπεξήραινον ἔλη. Τὰ σπουδαιότερα σύνορα τοῦ κράτους ἦσαν τρεῖς μεγάλοι ποταμοί, εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ Ρῆνος καὶ ὁ Δούναβις, εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ Εὐφράτης.

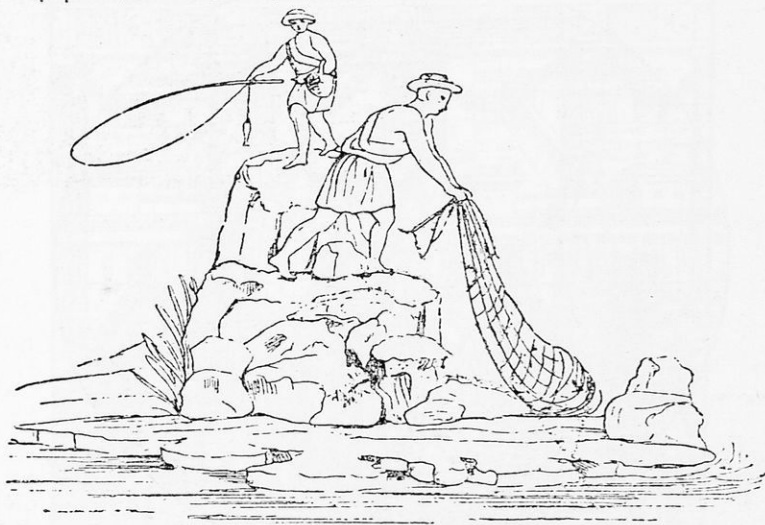

Ἀποψις λιμένος. (Τοιχογραφία Πομπηίας).

Ἡ ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

Ἐπὶ μακρὸν ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶχεν ἐπιφόβους ἐχθρούς. Ἐξω ἀπὸ τὰ σύνορα ἔζων λαοὶ βάρβαροι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦσαν ἀκόμη ἰσχυροί. Οἱ ἐπικινδυνότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἦσαν οἱ Γερμανοὶ ἐπὶ τοῦ Ρήνου, οἱ Πάρθοι ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ βραδύτερον οἱ Γότθοι ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως. Ἐπίσης οἱ αἵματηροὶ ἀγῶνες μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων περιωρίζοντο συνήθως εἰς τὴν Ρώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ δὲν ἐτάραττον τὴν ἡσυχίαν τῶν

ἐπαρχιῶν. Ἐκτὸς τούτου οἱ Ῥωμαῖοι διὰ τῆς κατακτήσεώς των ἔπαυσαν τοὺς πολέμους μεταξύ τῶν λαῶν. Τοιουτοτρόπως εἰς τὸ ἄχανές ρωμαϊκὸν κράτος ἐπεκράτησεν εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, οἱ αὐτοκράτορες ἐκυβέρνησαν μὲ δικαιοσύνην τὰς ἐπαρχίας καὶ κατέπαυσαν τὴν σκληρὰν ἐκμετάλλευσιν αὐτῶν. Τὸ κράτος λοιπὸν ἐπὶ μακρὸν ἀπήλαυσεν εἰρήνην καὶ εὐνομίαν. Αὕτῃ εἶναι ἡ λεγομένη ρωμαϊκὴ εἰρήνη.

Ἀλιεῖς. (Τοιχογραφία Πομπηίας).

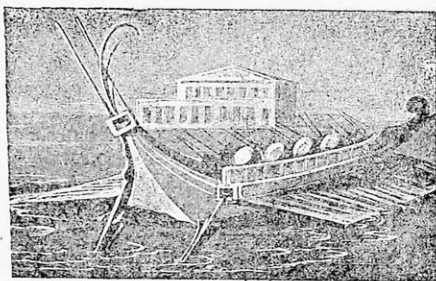
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΚΜΗ

Ἡ διαρκὴς εἰρήνη, ἡ καταστροφὴ τῆς πειρατείας καὶ ληστείας, τὸ ἐξαίρετον δίκτυον τῶν δημοσίων ὁδῶν καὶ ἡ ἀσφάλεια εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα εὐημερίαν καὶ οἰκονομικὴν ἀκμὴν τῶν κατοίκων, ὅσων δὲν εἶχε γνωρίσει ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἕως τότε. Οἱ γεωργοὶ ἐπεδόθησαν μὲ ζῆλον εἰς τὰ κτήματά των, παρητήρηθη σημαντικὴ αὐξησης πληθυσμοῦ καὶ χῶραι σχεδὸν ἔρημοι ἐγένισαν ἀπὸ ἀνθηρὰς πόλεις καὶ κωμοπόλεις. Μεγάλην ἐπίσης ἀκμὴν ἐσημείωσαν ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον.

Τοιουτοτρόπως ἡ Ῥώμη κατῴρθωσε νὰ ἐξημερώσῃ διὰ τοῦ
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

πολιτισμοῦ τῆς χώρας καὶ λαοὺς διαφορωτάτους. Διὰ τοῦτο Ἑλ-
λην ρήτωρ δικαίως ἔλεγε :

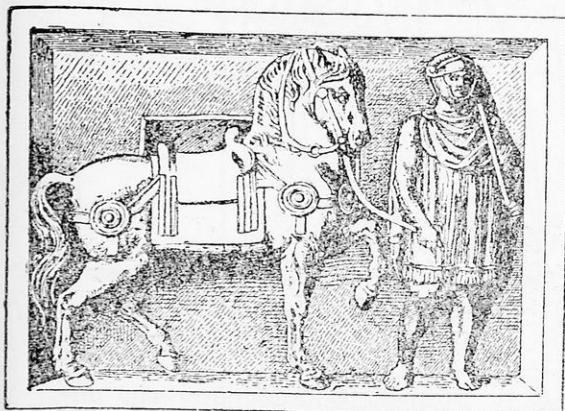
Καθεὶς δύναται νὰ ὑπάγῃ ὅπου θέλει. Τὰ ὄρη εἶναι ἀσφαλῆ διὰ
τοὺς ταξιδιώτας, ὅπως αἱ
πόλεις διὰ τοὺς κατοίκους.
Ὁ φόβος ἔλειψε παντεῶς. Ἡ
γῆ ἀφῆκε τὴν παλαιάν τῆς
πολεμικὴν στολὴν καὶ πε-
ριεβλήθη τὰ ἐορτάσιμα ἐν-
δύματα.

Πλοῖον εἰς ναυμαχίαν.
Τοιχογραφία Πομπηίας.

Ο ΕΚΛΑΤΙΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΠΑΡ- ΧΙΩΝ

Τὰ ἀγαθὰ τοῦ αὐτο-
ρατορικοῦ καθεστῶτος ἦ-
σαν περισσότερον αἰσθητὰ
εἰς τὰς ἐπαρχίας, διότι οἱ
αὐτοκράτορες ἔπαυσαν τὸν χρηματισμὸν, ἐπέβλεπον ἀγρύπνως

Ἐπίλεκτος ἵππευς (eques singularis).
Ἐπιτύμβιος στήλη, Μαγεντία.

Ἐκατόνταρχος παρασημο-
φορηθεὶς.

τοὺς διοικητὰς καὶ ἤκουον μὲ προσοχὴν τὰ παράπονα τῶν ἐπαρ-
χιωτῶν.

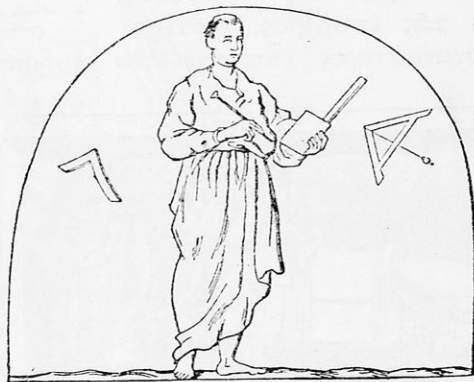
Ἡ ρωμαϊκὴ διοίκησις ἔγινε τοιοῦτοτρόπως ἀγαπητὴ εἰς τὰς
ψηφιποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἐπαρχίας, οἱ κάτοικοι εἰς πολλὰ μέρη ἀπεμιμήθησαν τὰ ἥθη τῶν Ρωμαίων καὶ ἔμαθον τὴν γλῶσσάν των. Τοιουτοτρόπως ἤρχισεν ὁ ἐκλατινισμὸς τῶν ἐπαρχιῶν. Αὐτὸ ἦτο βεβαίως δύσκολον διὰ τὰς μεγάλας χώρας τῆς Ἀνατολῆς, Ἑλλάδα, Συρίαν, Αἴ-

Ἀρματηλάτης (auriga).
Ἀγάλμα, Ρώμη, Βατικανόν.

γυπτον, διότι αἱ χῶραι αὐταὶ διετήρουν τὴν παράδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἔγραφον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ περιεφρόνουν τοὺς Ρωμαίους καὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Εἰς τὴν Δύσιν ὅμως τὸ πρᾶγμα ἦτο ἐντελῶς διαφορετικόν. Ἐκεῖ οἱ κατακτηθέντες λαοὶ εὕρισκοντο εἰς ἡμιβάρβαρον κατάστασιν, ἐθαύμασαν τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ὑπέστησαν βαθύτατα τὴν ἐπίδρασίν του. Οἱ κά-

Ἀρχιτέκτων.
Ἐπιτύμβιον ἀγάλμα τῆς Via Appia.

τοικοὶ τῆς Γαλατίας, Ἰσπανίας, Β. Ἀφρικῆς ἐλησμόνησαν τὴν μητρικὴν των γλῶσσαν καὶ ὠμίλησαν τὴν λατινικὴν.

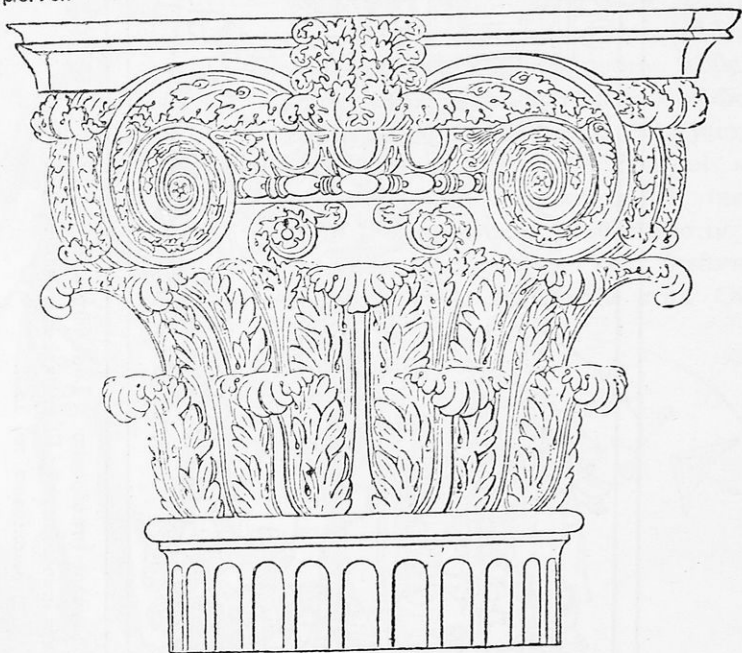
Τὴν προσέγγισιν αὐτῶν τῶν λαῶν ἐβοήθησαν πολὺ αἱ ἀποικίαι καὶ συνεπλήρωσεν ἡ ἀπονομή τοῦ δικαίωματος τοῦ Ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ αὐτοκράτορες εἶχον τιμῆσει πολυαρίθμους ἐπαρχιώτας μὲ τὸ δικαίω-

μα τοῦ πολίτου καὶ πόλεις ὁλόκληροι εἶχον ἤδη ἀποκτήσει τὸ δικαίωμα αὐτό. Ὀλίγον μετὰ τοὺς Ἀντωνίνους εἰς τὴν ἀρχὴν

Αἱ μεγάλαι ἵπποδρομιαί. (Ludi circenses).
Ἐτελοῦντο εἰς τὸ μέγα ἵπποδρόμιον τῆς Ρώμης καὶ ἀπέτελουν τὴν κατ' ἐξοχὴν
διασκέδασιν τοῦ λαοῦ.

τοῦ 3ου αἰῶνος (212) ὁ αὐτοκράτωρ Καρακάλλας ἐξέτεινε τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς ἐλευθέρους κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ Ρώμη δὲν εἶναι πλέον ἢ κυρίαρχος πόλις τῶν κατακτηθέντων, ἀλλὰ πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ὀνομάζονται Ρωμαῖοι καὶ ἔχουν ἴσα δικαιώματα.

Κιονόκρανον τῆς ἀψίδος τοῦ Τίτου εἰς τὴν Ρώμην.
Πολυτέλεια καὶ ἐπίδειξις, ψυχρὰ ἔκφρασις.

Τοιοιουτρόπως ἡ Ρώμη ἐδημιούργησε κυβερνητικὸν σύστημα μοναδικὸν διὰ τὴν ἀρχαιότητα πρὸς διοικήσιν ἐκτεταμένου κράτους, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευσεν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους λαούς.

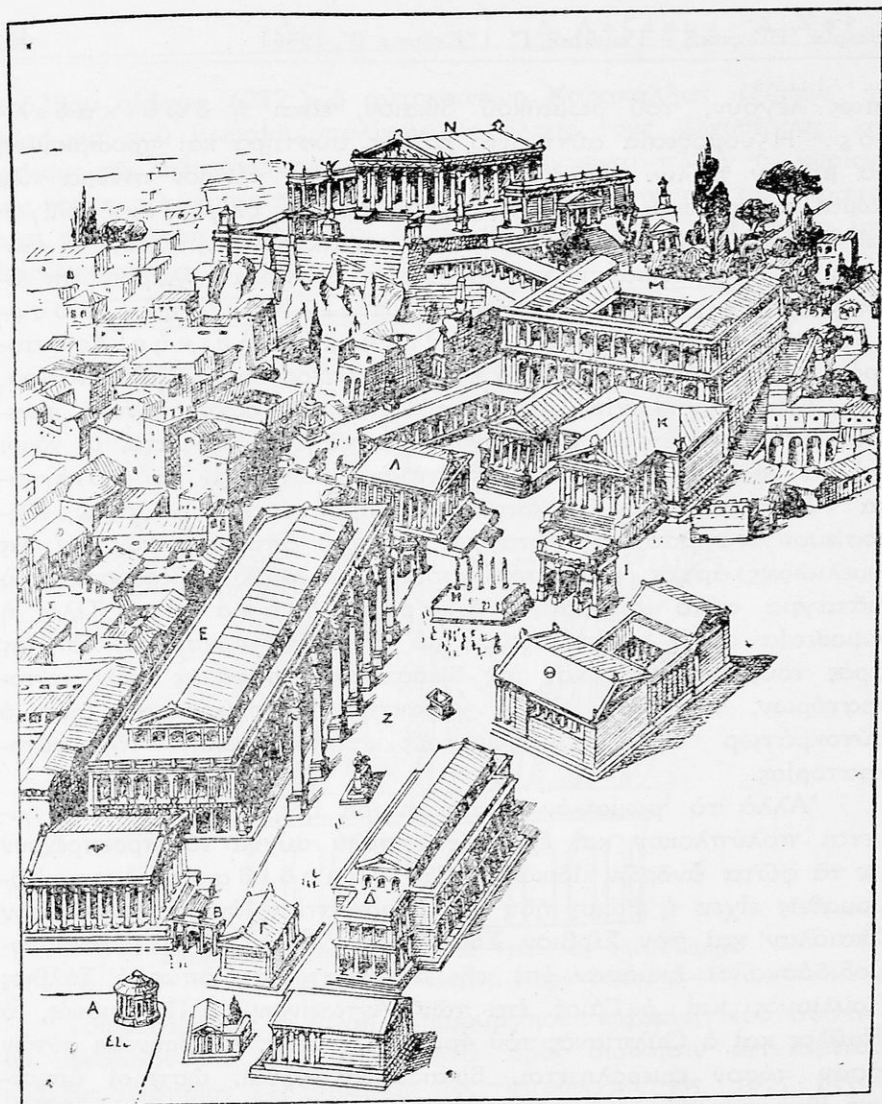
ΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Τὸ τελειότερον δημιούργημα τοῦ ρωμαϊκοῦ, πνεύματος εἶναι ἡ νομοθεσία. Ἡ παλαιότερα πηγὴ τῆς ρωμαϊκῆς νομοθεσίας, ἥ,

ὅπως λέγουν, τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, εἶναι ἡ δωδεκάδελ-
τος. Ἡ νομοθεσία αὐτὴ ἦτο ἀτελής, αὐστηρὰ καὶ προωρισμένη
διὰ μικρὰν πόλιν. Ἀλλὰ τὸ πρακτικὸν καὶ γόνιμον πνεῦμα τῶν
Ρωμαίων κατῴρθησε νὰ τὴν συμπληρώσῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον
καὶ νὰ τὴν ἐπεκτείνει εἰς ὅλους τοὺς κατακτηθέντας λαούς. Οἱ Ρω-
μαῖοι εἰς τὴν σημαντικωτάτην αὐτὴν ἐργασίαν ἔλαβον ὑπ' ὄ-
ψιν τὰς συνήθεις τῶν ὑπηκόων, τὴν ἐλληνικὴν φιλοσο-
φίαν καὶ ἀργότερα τὴν χριστιανικὴν ἠθικήν. Τοιοῦτο-
τρόπος ἡ ρωμαϊκὴ νομοθεσία ἐγένετο εὐρυτέρα καὶ φιλανθρωποτέρα.

Ἐπὶ δημοκρατίας τὰς διατάξεις τῆς δωδεκαδέλτου συνε-
πλήρωσαν καὶ ἐτροποποίησαν τὰ συγκλητικὰ δόγματα, οἱ νόμοι
καὶ τὰ δημοψηφίσματα. Ἄλλη πηγὴ νόμων ἦσαν τὰ διατάγμα-
τα τῶν πραιτῶρων, οἱ ὅποιοι ἀναλαμβάνοντες τὴν ἀρχὴν ἐδη-
μοσίεον ἕνα βασικὸν διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου καθώριζον τὰς
θεμελιώδεις ἀρχάς, κατὰ τὰς ὁποίας ἐμελλον νὰ κυβερνήσουν. Τὸ
διάταγμα αὐτὸ ὠνομάζετο *διαρκὲς διάταγμα*. Τέλος ἡ
νομοθεσία αὐτὴ συνεπληρώθη μὲ τὰ διατάγματα, τὰς ὁδηγίας
πρὸς τοὺς διοικητὰς καὶ τὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις τῶν αὐτο-
κρατόρων, τὰ ὁποῖα εἶχον χαρακτῆρα καθολικώτερον, διότι ὁ
αὐτοκράτωρ εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοὺς κατοίκους ὅλης τῆς αὐτο-
κρατορίας.

Ἀλλὰ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ἐνωρὶς ἤδη εἶχεν ἀρχίσει νὰ γί-
νεται πολὺπλοκον καὶ ἐχρειάζετο πολὺ συχνὰ νὰ προστρέχουν
εἰς τὰ φῶτα ἀνδρῶν εἰδικῶν, τῶν νομοδιδασκάλων. Νο-
μομαθεῖς εἶχεν ἡ Ρώμη ἤδη ἐπὶ δημοκρατίας, ὅπως τὸν Μούκιον
Σκαιοῶλαν καὶ τὸν Σέρβιον Σουλπίκιον. Ἀλλὰ οἱ ὀνομαστοὶ νο-
μοδιδάσκαλοι ἤκμασαν ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας, ὅπως ὁ Σάλβιος
Ἰουλιανὸς καὶ ὁ Γάιος ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων, ὁ Παπινιανὸς, ὁ
Παῦλος καὶ ὁ Οὐλπιανὸς τὸν 4ον μ. Χ. αἰῶνα. Αἱ ἐρμηνεῖαι αὐτῶν
ἦσαν τόσο ἀμερόληπτοι, δίκαιαι καὶ ὀρθαί, ὥστε οἱ ἄρχον-
τες ἐθεώρουν αὐτὰς ὡς νέους νόμους καὶ περιελάμβανον εἰς τὸ σῶ-
μα τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου. Ἡ τεραστία αὐτὴ ἐργασία, ἡ ὁποία κα-
τέστησε τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον πράγματι διεθνές, ἐυστηματο-
ποιήθη καὶ ἐκωδικοποιήθη μόνον τὸν 6ον μ. Χ. αἰῶνα ἐπὶ τοῦ αὐ-
τοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἰουστινιανοῦ καὶ ἐχρησίμευ-
σεν ὡς βάσις τῆς νομοθεσίας τῶν νεωτέρων λαῶν.

Ἡ Ρωμαϊκὴ ἀγορά. (Ἀναπαράστασις).

Διὰ σειρᾶς κτισμάτων τῶν αὐτοκρατόρων ἡ ρωμ. ἀγορά, τὸ Forum Romanum, ἀπέβη σύμπλεγμα ἀπὸ περίλαμπρα μνημεῖα. Ὡς καθαρὸ ἀγορὰ ἔμεινεν ὁ χώρος ὁ σημειούμενος μὲ τὸ γράμμα Ζ. Τὰ οἰκοδομήματα τὰ ὅποια φέρουν γράμματα, εἶνα ναοὶ καὶ ἄλλα δημόσια καταστήματα ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Κατὰ τὸν αἰῶνα τῶν Ἀντωνίνων ἀρχίζει ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν. Αἰγυπτιακοί, ἀσσυριακοί καὶ περσικοὶ θεοί, ὁ Ἄττις, ἡ Ἴσις, ὁ Ὀσίρις καὶ ἰδίως ὁ Μίθρας ἐλατρεύθησαν εἰς τὴν Ρώμην ἀπὸ πλῆθος ἀνθρώπων καὶ ἀντικατέστησαν τὰς ἀρχαίας θεότητας. Οἱ κάτοικοι ἠγάπησαν τὰς θρησκείας αὐτὰς διὰ τὴν ὑπόσχεσιν περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ μελλούσης ζωῆς.

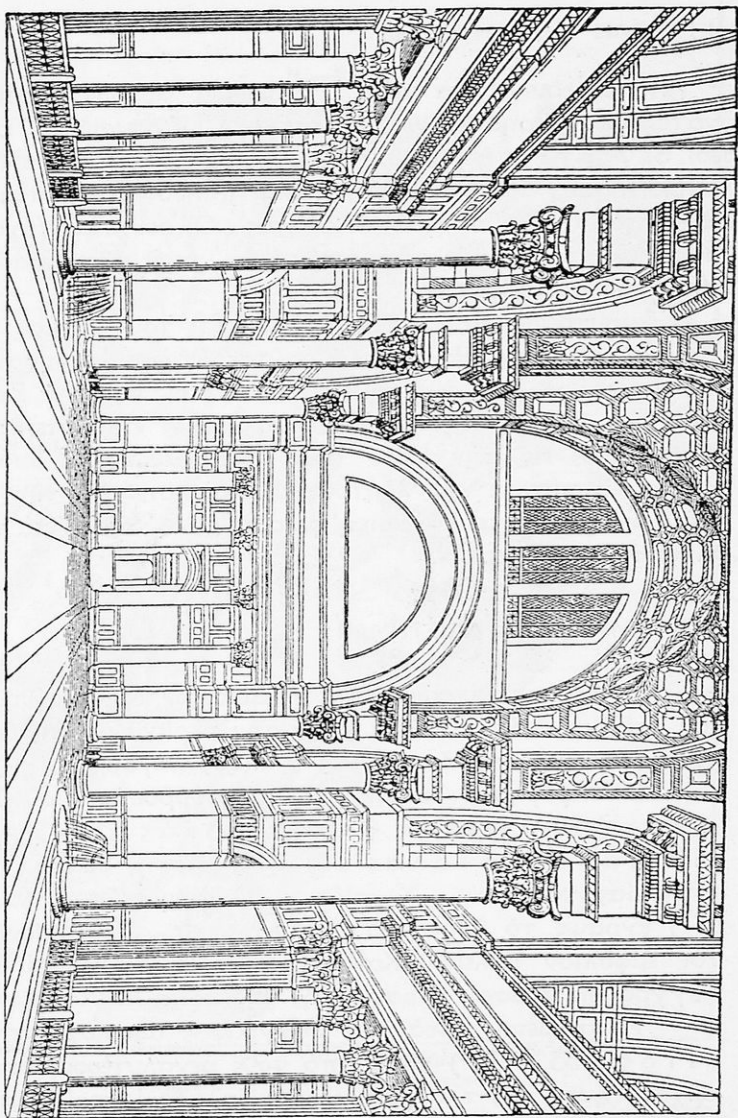
Τοιοιουτρόπως αἱ θρησκεῖαι ὅλου τοῦ κόσμου εἶχον ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ αὐτοκράτορες ἐφάνησαν πολὺ ἀνεξίθρησκοι καὶ δὲν ἀντέταξαν ἀντίστασιν εἰς τὴν ἐπιδρομὴν αὐτὴν τῶν ξένων θεοτήτων. Γενικῶς ὅμως ἐπεκράτει τότε μεγάλη ἀθεία, ἰδίως εἰς τὴν τάξιν τῶν μορφωμένων, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπίστευον εἰς τίποτε καὶ ἐζήτουν ἀνακούφισιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Πολὺ διεδόθη τότε ἡ στωικὴ φιλοσοφία, ἡ ὁποία διὰ πολλοὺς ἦτο ἀληθινὴ θρησκεία.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ. Αἱ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

Ἡ ἀκμὴ τῶν ρωμαϊκῶν γραμμάτων ἐξηκολούθησε καὶ τὸν 2ον καὶ 3ον αἰῶνα. Ἀλλὰ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἡ ποίησις ὑπεχώρησε καὶ ἀκμάζει κυρίως ὁ πεζὸς λόγος.

Ὁ περίφημος διδάσκαλος καὶ σύμβουλος τοῦ Νέρωνος Σενέκας (4—65) εἰς τὰς Φιλοσοφικὰς διατριβὰς καὶ τὰς Ἠθικὰς ἐπιστολὰς μᾶς δίδει πιστὴν εἰκόνα τῆς Ρωμαϊκῆς κοινωνίας τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος. Ὁ ἀνεπιός του Λουκανὸς (39—65) ἔγραψε τὸ ἔπος Φάρσαλος, εἰς τὸ ὁποῖον περιέγραψε τὸν ἐμφύλιον πόλεμον Καίσαρος καὶ Πομπηίου. Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ συγγραφεῖς ἔπεσαν θύματα τῆς θηριωδίας τοῦ Νέρωνος.

Ἡ ἐπομένη γενεὰ εἶδε συγγραφεῖς ἀξιολογωτάτους. Ὁ Τάκιτος (55—120) εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ἱστορικοὺς τῆς ἀρχαιότητος. Εἰς τὰ χρονικά, δηλαδὴ ἱστορίαν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Νέρωνος (14—68), καὶ τὴν Ἱστορίαν ἀπὸ Νέρωνος μέχρι Δομιτιανοῦ (68—96) διακρίνεται διὰ τὴν βαθεῖαν παρατήρησιν, διὰ τὰς ζωηρὰς περιγραφὰς

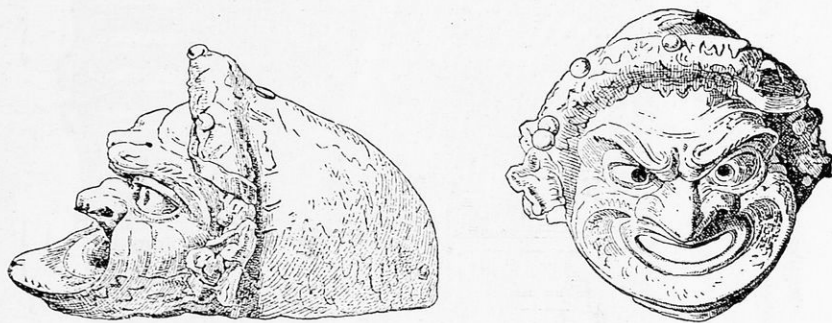
Θέομαι του Καρακάλλα. (Ρώμη).

Π κεντρική αίθουσα. (Αναπαράσταση).

Δι' ἑξῆς, τὰ λοιπὰ, εἶχον σημαντικὰ θέσαν εἰς τὴν ζώνην τῶν Ρωμαίων. Διέβησαν εἰς αὐτὰς μέρος τῆς ἡμέρας καὶ ἀνεγίνωσκον ἢ συνεζήτησαν πολιτικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ θέματα.

καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ ὕφους. Εἰς τὸ ἔργον τοῦ Γερμανία περιγράφει τοὺς Γερμανοὺς, ὅπως ἦσαν εἰς τὴν ἐποχὴν του, καὶ διακρίνει τὰς ἀρετὰς τοῦ ἡμιβαρβάρου τότε λαοῦ. Ὁ Πλίνιος ὁ νεώτερος (62—113) ἦτο συγγραφεὺς κομψός. Ἐγραψεν Ἐπιστολάς, εἰς τὰς ὁποίας μᾶς δίδει πληροφορίας περὶ τῆς κοσμικῆς καὶ λογοτεχνικῆς κινήσεως τῶν χρόνων του. Σατιρικός μὲ ἐξαιρετικὴν δύναμιν ἦτο ὁ Γίουβενάλης (50—130), ὁ ὁποῖος ἐκαυτηρίασε τὴν διαφθορὰν τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐκαλλιεργήθησαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἴτε ὑπὸ Ἑλλήνων, εἴτε ὑπὸ ἐξελληνισθέντων ἀνατολιτῶν.

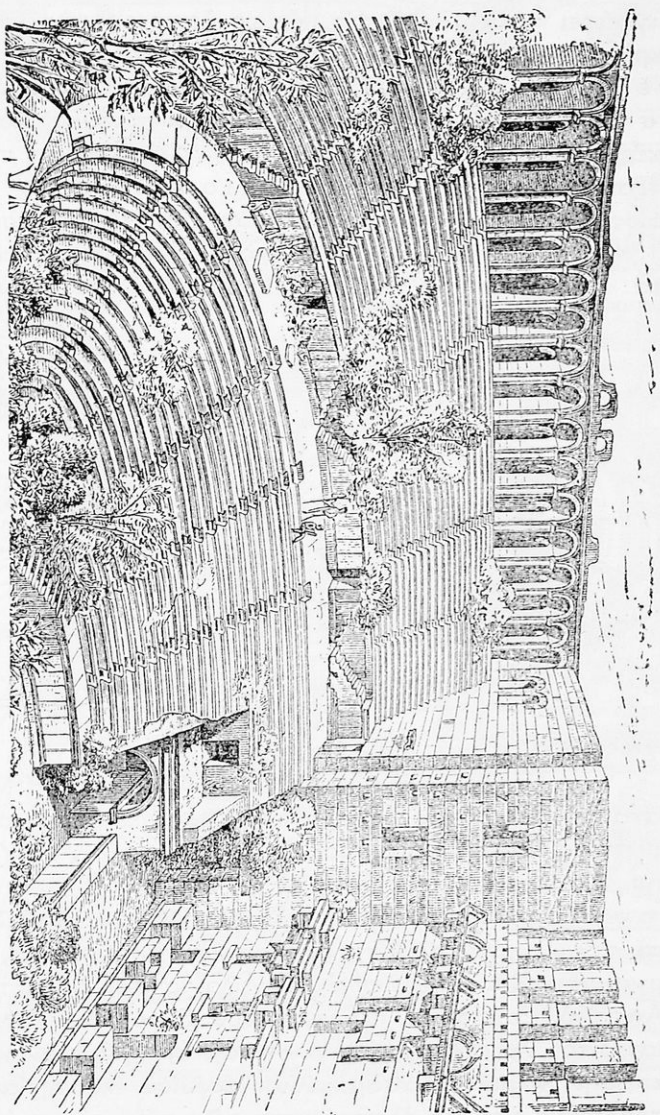

Προσωπίδες ἐκ τερρακόττας.
Vulci, Ρώμη.

Terracotta = ὀπτή γῆ, ἀπὸ τοῦ λατινικοῦ terra = γῆ καὶ cotta = ὀπτή. Κυριολεκτεῖται διὰ τὰ πήλινα εἰδώλια (ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα).

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1ου μ. Χ. αἰῶνος ἤκμασεν ὁ σεμνὸς καὶ πράγματι φιλοσοφικὸς συγγραφεὺς Πλούταρχος (46—120) ἀπὸ τὴν Χαιρώνειαν τῆς Βοιωτίας. Συνέγραψε τοὺς Παραλλήλους βίου, δηλαδὴ βιογραφίας ἐξόχων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρώμης, πολλὰς φιλοσοφικὰς πραγματείας, Ἠθικά. Τὰ ἔργα του διακρίνει λεπτὴ ψυχολογία καὶ δραματικὴ περιγραφή. Ἀπὸ τὰ Σαμόσατα, πλησίον τοῦ Εὐφράτου, κατήγετο ὁ ἐξοχὸς σατιρικός λογογράφος Λουκιανὸς (2ος αἰών), ὁ ὁποῖος μὲ ἀττικὴν χάριν καὶ ἀπαράμιλλον εὐφυΐαν ἐκαυτηρίασε τὰς παλαιὰς προλήψεις καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν συγχρόνων του.

Οἱ λόγιοι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς προσέχουν πολὺ τὴν ἑκφρασιν

Θέατρον Ἀσπένδου. (Πόλις τῆς Παμφυλίας, Μ. Ἀσία).

Τύπος ρωμαϊκοῦ θεάτρου, μονοδικοῦ διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν καλὴν διατήρησιν. Ἡ πρόσκις ἔχει ὕψος 24 μέτρων. 21 σειραὶ βαθμίδων εἰς τὸ πρόσκιον διάζωμα, 18 εἰς τὸ δεύτερον. Ἡ ἐπὶ τῷ σταθῷ ἔχει 43 ἀμίδας.

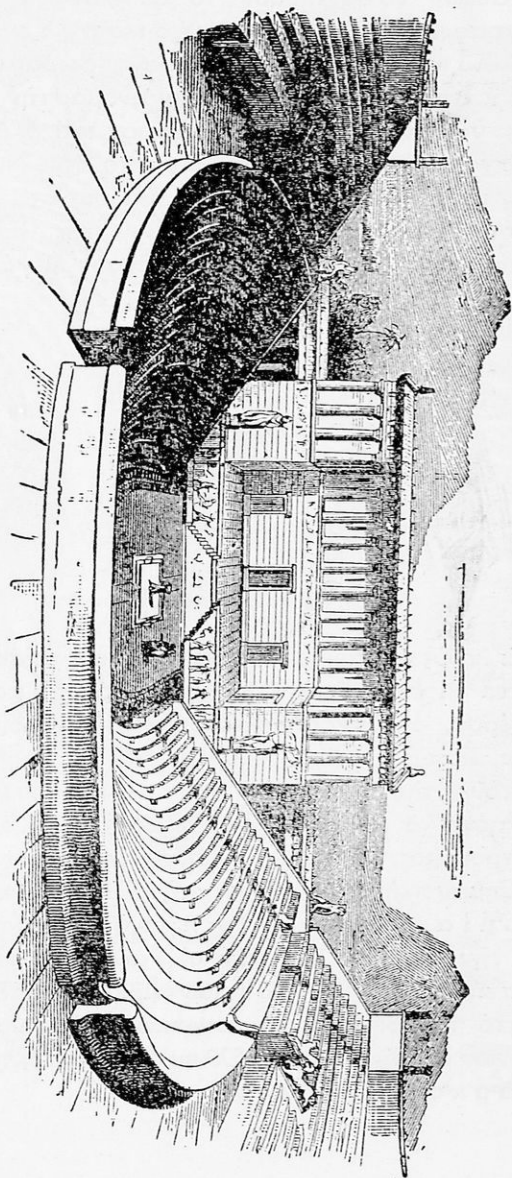
καὶ πρᾶσπαθοῦν νὰ μιμηθοῦν τὸ ἀττικὸν ὕφος. Οἱ ἀττικίζοντες αὐτοὶ συγγραφεῖς ὠνομάσθησαν νέοι σοφισταί. Ὁ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς ἔγραψε ρωμαϊκὰς ἀρχαιότητας, ὁ Στράβων ἀπὸ τὴν Ἀμάσειαν τὴν ὀνομαστὴν Γεωγραφίαν, ὁ Ἀππιανὸς ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ὁ Δίων Κάσσιος ρωμαϊκὴν ἱστορίαν, ὁ Ἀρριανὸς ἀπὸ τὴν Νικομήδειαν ἔγραψεν Ἀνάβασιν Ἀλεξάνδρου μιμούμενος τὸν Ξενοφῶντα. Ὁ Παυσανίας ἔγραψε περιήγησιν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ τὰ ἔργα τῶν συγγραφέων αὐτῶν δὲν ἔχουν μεγάλην λογοτεχνικὴν ἀξίαν.

Τραγικαὶ προσωπίδες.
Τοιχογραφία Πομπηίας.

Κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἐξακολουθοῦν νὰ καλλιεργοῦνται αἱ ἐπιστῆμαι. Πλίνιος ὁ πρεσβύτερος, θεῖος τοῦ νεωτέρου, ὁ ὁποῖος ἔπεσε θῦμα τῆς φιλομαθείας του εἰς τὴν περίφημον ἔκρηξιν τοῦ Βεζουβίου τὸ 79, ἔγραψε διεξοδικὸν ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον Φυσικὴ ἱστορία. Τὴν Γεωγραφίαν ἐκαλλιέργησαν ὁ Στράβων καὶ ὁ Πτολεμαῖος, ὁ ὀνομαστός ἀστρονόμος, ὁ ὁποῖος ἔδωκε τὴν γεωκεντρικὴν εἰκόνα τοῦ κόσμου. Σημαντικὴν ὥθησιν εἰς τὴν Ἱατρικὴν, ἰδίως εἰς τὴν Ἀνατομίαν, ἔδωκεν ὁ Γαληνὸς ἀπὸ τὴν Πέργαμον.

Εἰς τὴν Φιλοσοφίαν οἱ Ρωμαῖοι ἠκολούθησαν τὰ ἑλληνικὰ συστήματα, ἐκ τῶν ὁποίων μᾶλλον διαδεδομένον εἰς τὴν Ρώμην ἦτο τὸ σύστημα τῶν στωικῶν. Οἱ σημαντικώτεροι στωικοὶ τῶν χρόνων αὐτῶν ἦσαν ὁ Ἕλλην Ἐπίκτητος καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Μάρκος Ἀυρήλιος.

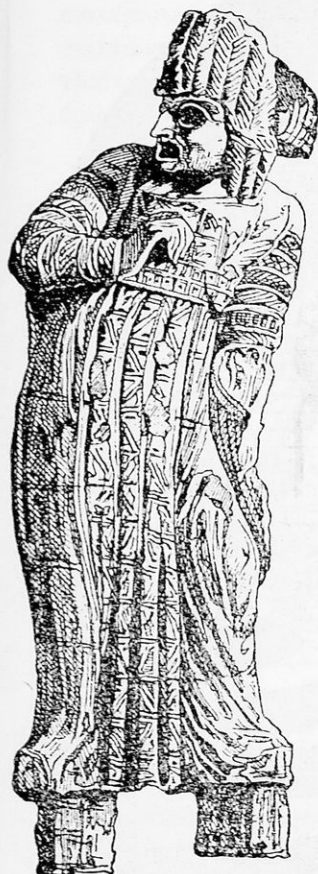

Θέατρον Ἐπίκτητος. (Ἀναπαράστασις).

Τύπος χλαστικός ρωμαϊκοῦ θεάτρου μὲ τὸ λογεῖον, μὲ γυμνάς παραστάσεις εἰς τὴν πρόσοψιν τῆς βίβας τοῦ, μὲ τὰ ἀγάλματα καὶ τὸν λοιπὸν διάκοσμον. Ἰὰ δεξιὰν τοῦ εἰς τὴν θέσιν τῆς παλαιᾶς σικελικῆς πύλεως Ἐγέστης ἢ Σεγέστης (βορειοδυτικὰ τῆς νήσου).

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Μετὰ τὸν Αὐγουστον ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Ρωμαίων λαμβάνει τεραστίαν ἐξέλιξιν. Οἱ Ρωμαῖοι ἀνεκάλυψαν εἶδος ἀμμοκονίας, τοιμέντου σημερινοῦ, τὸ ὁποῖον ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ χρησιμοποιοῦν καὶ τὰ χειρότερα ὑλικά διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν οἰκοδομημάτων. Λίθοι μικροί, χαλίκια, κεραμίδια κλπ. συγκολλώμενα διὰ τῆς ἀμμοκονίας αὐτῆς ἀπέτελουν σῶμα στερεώτατον. Ἦδύναντο τοιοῦτοτρόπως εἰς κάθε χώραν καὶ μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα νὰ κτίζουν πε-

Τραγῳδός.
Ἐλεφαντοστοῦν.

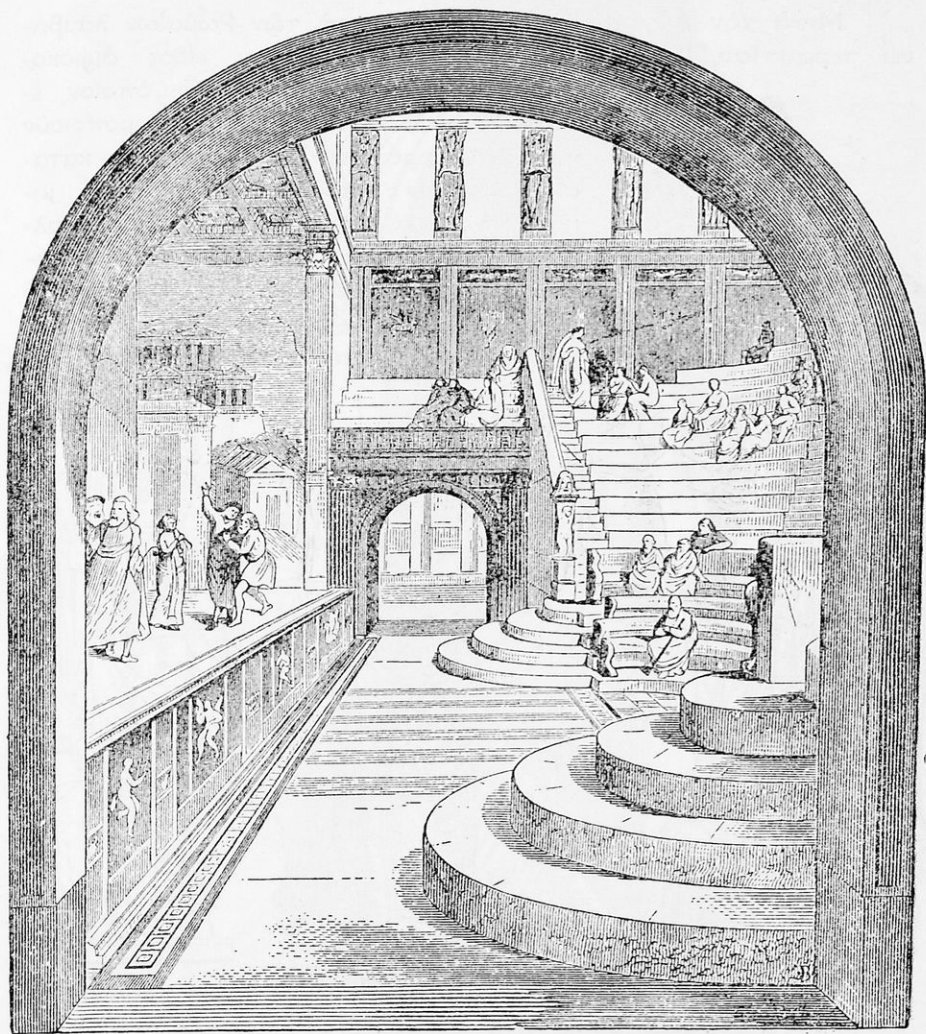
Τραγικός.
Ἀγαλμα. (Βερολῖνον).

Κωμικός.
Ρώμη, Βατικανόν.

λώρα οἰκοδομήματα καὶ στερεώτατα. Τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν κατόπιν ἐκάλυπτον πρὸς καλλωπισμὸν μὲ ἐπίστρωμα ἀπὸ καλοῦς λίθους ἀπὸ μάρμαρα.

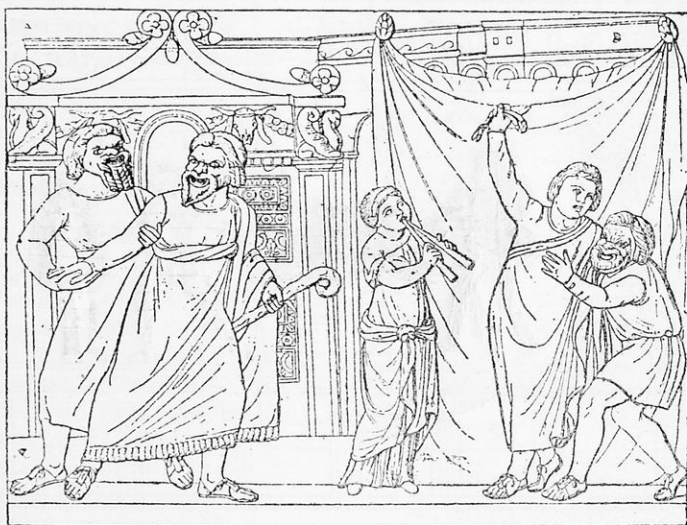
Διὰ τὴν διακόσμησιν τῶν μνημείων μὲ ἔργα γλυπτικῆς οἱ
 Ρωμαῖοι μετεχειρίσθησαν Ἑλλήνας τεχνίτας, οἱ ὅποιοι ἐγνώρι-

Μικρὸν θέατρον εἰς τὴν Πομπηίαν. (Ἀναπαράστασις).
 Ρωμαϊκὸν θέατρον μὲ τὴν ὑψηλὴν σκηνὴν (λογεῖόν).

ζον νὰ ὑπηρετοῦν τοὺς πελάτας των καὶ ἐδημιούργησαν ἔργα ρωμαϊκῆς ἀντιλήψεως. Ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα προσπαθοῦν νὰ παραστήσουν τὸ φυσικὸν καὶ πολλάκις ἔχουν κίνησιν εἰς τὸ σύνολον καὶ ἀκρίβειαν εἰς τὰς λεπτομερείας.

Ἡ μεγάλη εὐημερία ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ρωμαίους νὰ κατασκευάσουν ἀναρίθμητα ἔργα εἰς ὅλον τὸ κράτος. Τὰ ἔργα αὐτὰ συμφώνως πρὸς τὸ πρακτικὸν πνεῦμα τῶν Ρωμαίων εἶναι πρωτίστως ἔργα κοινῆς ὠφελείας, ὁδοί, γέφυραι, ὑδραγωγεῖα, ναοί, θριαμβευτικαὶ ἀψίδες, θέρμαι, ἵππόδρομοι, θέατρα καὶ ἀμφιθέα-

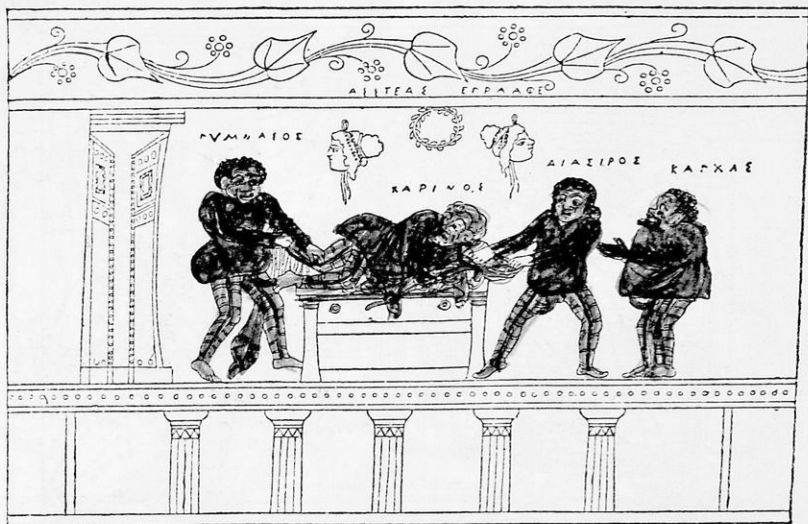
Σκηνὴ κωμῳδίας.

Μαρμάρινον ἀνάγλυφον τῆς Νεαπόλεως.

τρα. Τὰ ρωμαϊκὰ ὅμως οἰκοδομήματα ἐπιβάλλονται περισσότερον μὲ τὸν ὄγκον καὶ τὴν βαρύτητα παρὰ μὲ τὴν κομψότητα καὶ εὐγένειαν. Κάμνουν τὴν ἐντύπωσιν ὑλικῆς δυνάμεως παρὰ διανοήσεως καὶ ψυχικῆς συγκινήσεως. Ἡ σκαπάνη τῶν ἀρχαιολόγων ἐξέθαψε πόλεις ὁλοκλήρους, αἱ ὁποῖαι εἶχον σκεπασθῇ ἀπὸ τὴν ἄμμον τῆς ἐρήμου καὶ τὴν λάβαν τῶν ἡφαιστειῶν. Εἰς τὰς πόλεις αὐτάς δυνάμεθα ἡμεῖς σήμερον νὰ μελετήσωμεν τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμόν. Μεταξὺ τῶν πόλεων αὐτῶν ἡ σπουδαιότερα εἶναι ἡ Πομπηία.

ΠΟΜΠΗΙΑ

Πλησίον τοῦ Βεζουβίου καὶ εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς χιλιομέτρου ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἦτο ἓνα ἀπὸ τὰ κομψὰ κέντρα διασκεδάσεως τῆς Καμπανίας, ἡ Πομπηία. Τὸ γραφικὸν ὄρος, τοῦ ὁποίου τὰς πλαγιάς ἐκάλυπτον ἀγροὶ καὶ ἀμπελῶνες, ἀπὸ πολλῶν αἰῶνων δὲν ἔδιδε σημεῖα ζωῆς, ὅτε αἴφνης τὸ 79 ἐξερράγη καὶ ἔθαψεν ὑπὸ τὴν τέφραν καὶ τὴν λάβαν τὴν ωραίαν πόλιν. Οἱ κάτοικοι, ἐκτὸς ὀλίγων, οἱ ὅποιοι κατέφυγον εἰς τὰ ὑπόγεια ἢ

Σκηνὴ κωμωδίας

Ἐπὶ κρατῆρος τῆς Νόλας (Ἰταλία).

εἰς τὰ ὑπερῶα, ἐσώθησαν, αἱ οἰκοδομαὶ δὲν κατέρρευσαν, ἢ ἐπίπλωσις καὶ τὰ σκεύη ἔμειναν εἰς τὴν θέσιν των, ὅπως ἦσαν.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος ἤρχισαν ἀνασκαφάς, αἱ ὁποῖαι ἐξηκολούθησαν μεθοδικώτατα μέχρι σήμερον. Τοιουτοτρόπως ἀπεκαλύφθη ὁλόκληρος ἡ πόλις, ὅπως ἦτο κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς καταστροφῆς. Διακρίνονται οἱ πλακόστρωτοι δρόμοι, αἱ πλούσιαι ἐπαύλεις μὲ τὴν ἐπίπλωσιν καὶ διακόσμησιν, τὰ κατὰστήματα, οἱ τοῖχοι μὲ τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ τοιχοκολλη-

ματα, ἀκόμη καὶ τὰ πτώματα τῶν ἀτυχῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐπνίγησαν ἀπὸ ἀσφυξίαν. Τὰ λείψανα τῆς Πομπηίας μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ σχηματίσωμεν ἀκριβῆ εἰκόνα τῆς ρωμαϊκῆς πόλεως τοῦ 1ου μ. Χ. αἰῶνος.

Η ΡΩΜΗ ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ

Ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τῶν Ἀντωνίνων ἡ Ρώμη εἶχε λάβει τεραστίαν ἐξέλιξιν. Ὁ πληθυσμός της ἀνῆλθεν εἰς 1 ἑκατομμύριον καὶ εἶχε καλλωπισθῆ μετὰ πλῆθος οἰκοδομημάτων.

Κατὰ τὴν στατιστικὴν, τὴν ὁποίαν μᾶς ἔδωκαν οἱ ἀρχαῖοι, εἰς τὴν Ρώμην ὑπῆρχον 11 ἀγοραί, 2 ἀμφιθέατρα, 2 ἵπποδρομοί, 3 θέατρα, 11 θέρμαι, 10 βασιλικάι, 19 ὑδραγωγεῖα, 856 λουτρά, 36 θριαμβευτικαὶ ἀψίδες, 1352 πηγαί, 22 ἀδριάντες παριστάνοντες ἵππεις, 80 ἀγάλματα θεῶν ἐπίχρυσα, 77

ἐξ ἐλέφαντος. Εἰς αὐτὰ δὲν ὑπελογίζοντο τὸ ἀνάκτορα, αἱ στοαί, οἱ ναοί, τὰ δημόσια μνημεῖα κτλ., τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἀπερίοριστος

Ἀπὸ τὰς ἀγορὰς μεγαλοπρεπεστέρα ἦτο ἡ ἀγορὰ τοῦ Τραιανοῦ, ἡ ὁποία ἐθεωρεῖτο ὡς ἐν ἀπὸ τὰ θαύματα τοῦ κόσμου. Ἀνατολικῶς τῆς ἀγορᾶς ὁ Βεσπασιανὸς κατεσκεύασε τὸ μέγα ἀμφιθέατρον Κολοσσαίων. Μέχρι σήμερον κινοῦν τὸν θαυμασμόν μας τὰ μεγάλα καὶ πολυπληθῆ ὑδραγωγεῖα, ἀπὸ τὰ ὅποια ἡ Ρώμη ἐλάμβανε τὸ ὕδωρ. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ ἔχουν μῆκος ἕως 90 χιλιόμετρα καὶ εἶναι κατεσκευασμένα μετὰ πελώρια τόξα ὕψους πολλάκις 32 μέτρων.

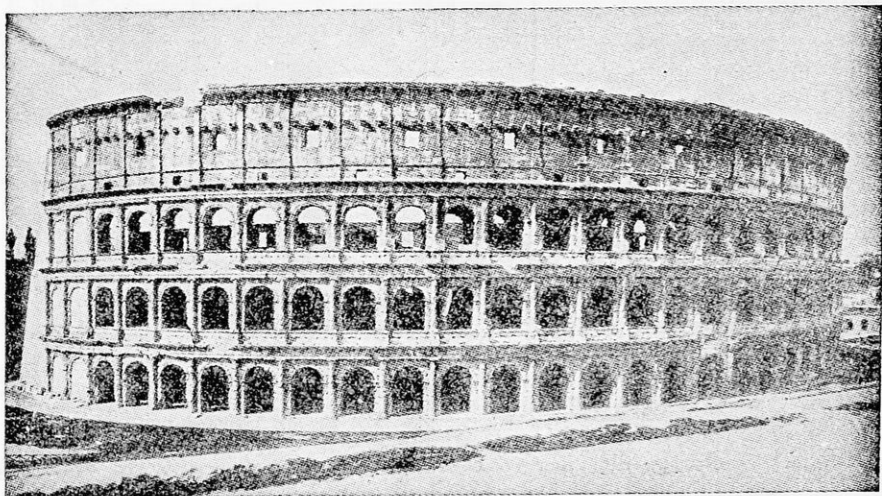

Νικητὴς ἡθοποιός.
Μετὰ στολὴν βασιλέως.

Αἱ θέρμαι ἦσαν ιδιόρρυθμα καὶ πολλάκις πελώρια οἰκοδομήματα, κυρίως λουτρά, περιεῖχον ὅμως καὶ γυμναστήριον, βιβλιοθήκας, αἰθούσας διαλέξεων κοσμημένας μὲ ὥραίας τοιχογραφίας, μωσαϊκὰ καὶ ἀγάλματα. Οἱ Ρωμαῖοι διήρχοντο πολλὰς ὥρας εἰς τὰς θέμας συζητοῦντες καὶ ἀναπαύομενοι. Τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν αἱ θέρμαι τοῦ Καρακάλλα (3ος αἰών).

ΤΑ ΘΕΑΜΑΤΑ

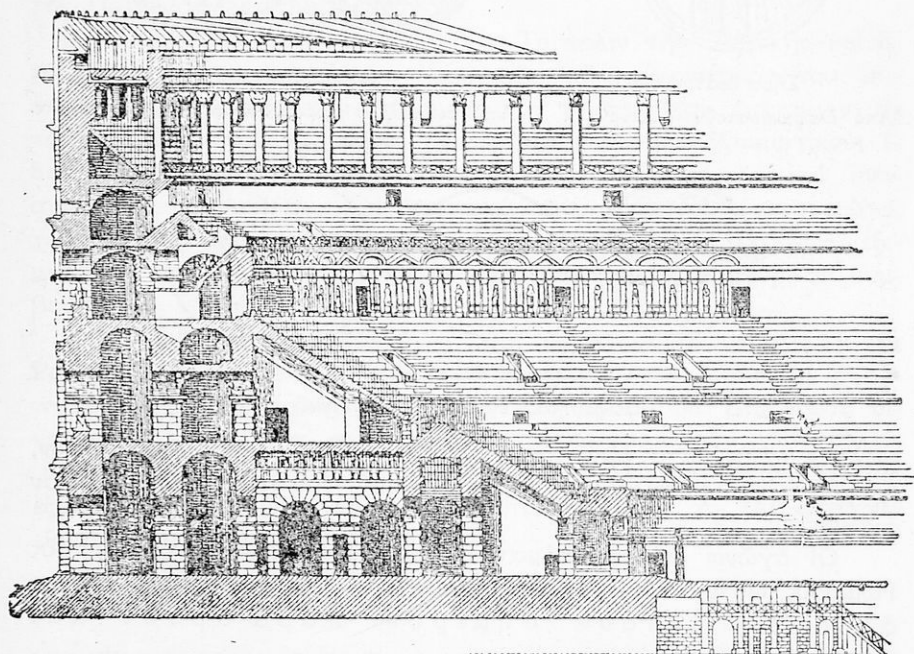
Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον πολλὴν συμπάθειαν εἰς τὸ θέατρον. Αἱ παραστάσεις τῶν ἦσαν φάρσαι ἢ παντομίμαι, δηλαδὴ παραστάσεις μὲ χειρονομίας καὶ κινήσεις χωρὶς ὁμιλίαν.

Κολοσσαῖον. (Colosseum).

Τὸ τεράστιον οἰκοδόμημα ἤρχισε νὰ κτίζεται ἐπὶ Βεσπασιανοῦ (69-79 μ. Χ.) καὶ ὠνομάσθη Amphitheatrum Flavianum. Τὸ ὄνομα κολοσσαῖον ἔλαβε στὸν μεσαίωνα πιθανῶς λόγῳ τῶν κολοσσιαίων διαστάσεων. Ἦτο τὸ μέγιστον τῶν ἐν Ρώμῃ ἀμφιθεάτρων, ἥτοι θέατρον διὰ μονομαχίας καὶ θηριομαχίας. Εἰς σχῆμα ἐλλειψοειδὲς κατέχει ἔκτασιν 524 τ. μ. Ὁ παμμέγιστος χώρος καλύπτεται ὑπὸ τετραωρόφου οἰκοδομῆς. Ἡ μεγίστη διάμετρος τῆς κονίστρας εἶναι 77 μέτρα, ἡ ἐλαχίστη 48,50. Εἰς τὸ ἀπαίσιον οἰκοδόμημα συνέφερον χιλιάδες ἄνθρωποι, διὰ νὰ ἴδουν τοὺς ὁμοίους τῶν νὰ σπαράσσωνται ἀπὸ τὰ θηρία. Πολλοὶ χριστιανοὶ εὗρον τὸν θάνατον ἐντὸς τοῦ φοβεροῦ χώρου.

Ἀντιθέτως μὲ πολὺ πάθος παρηκολούθουν τοὺς ἀγῶνας τῶν μονομάχων εἰς τὸ Ἀμφιθέατρον. Οἱ μονομάχοι ἦσαν κυρίως κατάδικοι εἰς θάνατον, δοῦλοι ἢ βάρβαροι αἰχμάλωτοι. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἀγώνων παρήλαυνον εἰς τὸν στίβον τοῦ Ἀμφιθέατρον καί, ὅταν ἔφθανον πρὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θεωρείου, ἀπηύθυνον τὸν τραγικὸν χαιρετισμόν: χαῖρε, Καῖσαρ, οἱ μελλοθάνατοι σέ χαιρετοῦν. Κατόπιν ἤρχιζον οἱ ἀγῶνες ὑπὸ τοὺς ἤχους τῶν σαλπύγγων. Οἱ Ρωμαῖοι εὕρισκον ἐπίσης πολλὴν εὐχαρίστησιν εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν μονομάχων καὶ θηρίων ἢ μόνον θηρίων.

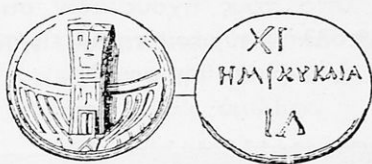
Τὸ Κολοσσαῖον (κάθετος τομή).

Τὸ πολυτελὲς ἐσωτερικὸν κοσμεῖται ἀπὸ ἀψίδας, στοάς, κίονας κλπ. Τέσσαρες θολωταὶ εἰσοδοὶ ὁδηγοῦν εἰς τὸν κυρίως χώρον τῶν θεατῶν. Διαθέτει θέσεις δι' 87.000 θεατὰς. Αἱ καλύτεραι θέσεις εἶναι εἰς τὸ κέντρον, ἐξ ὧν ἡ μία τοῦ αὐτοκράτορος λέγεται cubiculum.

Τὸ πλῆθος μὲ τὴν αὐτὴν μανίαν συνέρρεεν εἰς τὸν Ἱπποδρομον, ὅπου ἐτελοῦντο ἄρματοδρομαίαι. Τὸ μέγα ἵπποδρόμιον τῆς Ρώμης περιελάμβανε 250 χιλ. θεατάς, εἶχε μήκος 600, πλάτος 100 μ. Ἦγωνίζοντο συγχρόνως 4 ἄρματα, τὰ ὅποια διεκρίνοντο ἀπὸ τὴν ἐνδυμασίαν τοῦ ἡνιόχου (πράσινον, λευκόν, κυανοῦν, ἐρυθρόν). Ὁ λαὸς παρηκολούθει τοὺς ἀγῶνας μὲ πάθος, ἐ-

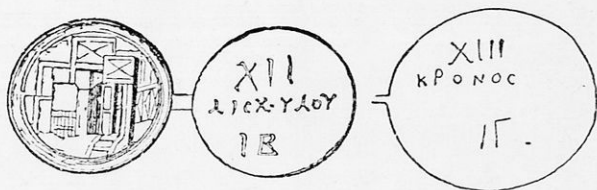

Σῆμα θεάτρου.

Σῆμα θεάτρου.

Ἀπὸ ἐλεφαντοστοῦν (Σμύρνη). Ἀπὸ κόκκαλον εὑρεθὲν εἰς τὴν Πομπηίαν.

Σήματα θεάτρου.

Εὑρέθησαν εἰς τὴν Πομπηίαν.

γνώριζε τὰ ὀνόματα τῶν ἵππων, τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν γενεάν των, ἐχωρίζετο εἰς φατρίας καὶ ἐτάσσετο μὲ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον ἀγωνιστήν.

Οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ θεάματα ἦσαν τόσον ἀγαπητὰ εἰς τοὺς Ρωμαίους, ὥστε ὁ Γιουβενάλης ἔγραψεν: Οἱ Ρωμαῖοι τίποτε ἄλλο δὲν ζητοῦν σήμερον παρὰ ἄρτον καὶ θεάματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ΄

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΑΙΩΝ. Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

ΣΕΠΤΙΜΙΟΣ ΣΕΒΗΡΟΣ (193 - 211)

Τὸ 193 ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κοιμώδου ἐδημιουργήθη ὀξεῖα κρίσις. Οἱ πραιτωριανοὶ καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ στρατεύματα ἐξέλεξαν διαφόρους αὐτοκράτορας καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐπανελήφθη. Τέλος ἐπεκράτησεν ὁ στρατηγὸς τῶν λεγεῶνων τῆς Πανονίας Σεπτίμιος Σεβῆρος.

Ὁ Σεβῆρος κατήγετο ἀπὸ τὴν Τρίπολιν τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἦτο ἐξαίρετος στρατιωτικὸς. Ἐστήριξε τὸ κυβερνητικὸν του σύστημα εἰς τὸν στρατόν. Ἡᾶξησε τὸν μισθὸν καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ νυμφεύωνται καὶ εἰς τοὺς ἀξιωματικούς ἐδίδεν ἀνωτέρους βαθμοὺς. Διέλυσε τοὺς πραιτωριανοὺς καὶ ἀνασυνέστησε τὴν φρουράν του ἀπὸ τοὺς καλυτέρους στρατιώτας τῶν ἐπαρχιακῶν στρατευμάτων. Τὴν σύγκλητον τελείως ἐξεμηδένισε καὶ ἔδωκε μεγάλην δύναμιν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν συμβούλιον.

Ὁ Σεβῆρος ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς μεγάλους αὐτοκράτορας τῆς Ρώμης, ἔξοχος κυβερνήτης, ἐλευθέριος πρὸς τὸν λαὸν καὶ ἀγρυπνος φύλαξ τῆς καλῆς διοικήσεως τῶν ἐπαρχιῶν. Διὰ τοῦτο δικαίως θεωρεῖται ὅτι συνεχίζει τὴν δυναστείαν τῶν Ἀντωνίνων. Ἐνίκησε τοὺς Πάρθους καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Μεσοποταμίαν. Τὸ 208 ἐξεστράτευσεν ὁ ἴδιος εἰς τὴν Βρεττανίαν, ἀλλὰ τὸ 211 ἀπέθανεν εἰς τὸ Ἐβόρακον (Ὑόρκην).

ΚΑΡΑΚΑΛΛΑΣ (211 - 217)

Τὸν Σεβῆρον διεδέχθη ὁ υἱὸς του Καρακάλλας, ἄγριος καὶ σκληρὸς ἡγεμὼν. Διεσκέδαζε τὸν ρωμαϊκὸν λαὸν μὲ δαπανηρὰ θεάματα καὶ κατεσκεύασεν τὰς περιφήμους θέρμας. Τὸ 212 διὰ νόμου ἐχορήγησε τὸ δικαίωμα τοῦ Ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς κατοικοὺς τῆς αὐτοκρατορίας ἐκτὸς τῶν δούλων καὶ τῶν

νομάδων. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐκινεῖτο ἰδίως ἀπὸ λόγους οἰκονομικούς, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν θὰ ἐπλήρωνον διπλοῦν φόρον, τοῦ ὑπηκόου καὶ τοῦ Ρωμαίου πολίτου. Ἀλλ' ἡ πρᾶξις εἶχε βαθυτέρας συνεπειάς, διότι ἔφερε τὴν ἐνότητά τοῦ κράτους.

Ὁ Καρακάλλας ἔκαμε πολλές ἐπιτυχεῖς ἐκστρατείας εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Ἀσίαν. Τὸ 217 ἐνῶ ἐβάδιζε κατὰ τῶν Πάρθων, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πραιτωριανῶν Μακρίνου, ὁ ὁποῖος ἔγινεν αὐτοκράτωρ. Ὁ Μακρίνος ἐβασίλευσε μόνον ἐν τῷ.

Μονομάχοι.

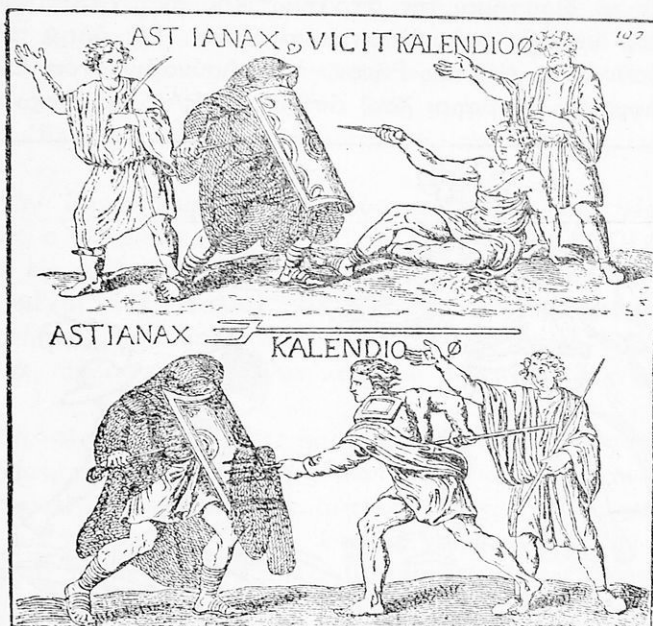
Τουχογραφία ἀμφιθεάτρου Πομπηίας.

Δύο δοῦλοι, ὁ πρῶτος Σχμνίτης, ὁ δεύτερος Θρᾷξ.

ΕΛΑΓΑΒΑΛΟΣ — ΣΕΒΗΡΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ (217-235)

Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν παρατηροῦμεν τὴν μεταβολήν, ἡ ὁποία εἶχε γίνει εἰς τὴν Ρώμην, καὶ τὴν ἐξασθένησιν τῶν ρωμαϊκῶν παραδόσεων. Ἡ ἐξουσία περιέρχεται κατ' οὐσίαν εἰς τὴν γυναικαδέλφην τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου Ἰουλίαν, ἡ ὁποία κατήγετο ἀπὸ μεγάλην ἱερατικὴν οἰκογένειαν τῆς Συρίας. Κατέστη περιβόητος διὰ τὴν πολυτέλειαν, τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν ὀκνηρίαν του. Μετ' αὐτὸν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Σεβήρος Ἀλέξανδρος, μόλις 13 ἐτῶν, μὲ καλὴν ἀνατροφὴν καὶ μόρφωσιν καὶ μὲ

καλὰς διαθέσεις. Καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν βασιλείαν τοῦ ἐκυβέρνα ἡ μήτηρ τοῦ μὲ τοὺς περιφήμους νομοδιδασκάλους Οὐλπιανόν, Παῦλον, Μοδεστίνον. Ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ σύγκλητος, ἐξ ἴσου ἀπειλούμενοι ἀπὸ τοὺς στρατιωτικούς, συνειργάσθησαν νὰ περιορίσουν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν πολιτικὴν. Ἀλλ' ὁ στρατὸς δὲν ὑπήκουσε καὶ τέλος ἐφόνευσε τὸν Ἀλέξανδρον (235).

Μονομάχοι. (Ζωγραφικὴ).

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΑΝΑΡΧΙΑ (235 - 285)

Τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἠκολούθησε μεγάλη κρίσις, ἡ ὁποία ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἔχη σοβαρωτάτας συνεπειὰς δι' αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ κράτους. Ἐπὶ ἡμισυν αἰῶνα (235 - 285) οἱ στρατιῶται ἀναγορεύουν αὐτοκράτορας τῆς ἐκλογῆς των. Ἡ περίοδος αὕτῃ ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν **στρατιωτικὴ ἀναρχία**. Μέχρι τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Διοκλητιανοῦ 26 αὐτοκράτορες

ἀνεκρηύχθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῆς συγκλήτου καὶ ὅλοι σχεδὸν ἀπέθανον μὲ βίαιον θάνατον. Οἱ ἱστορικοὶ παρωμοίασαν αὐτοὺς μὲ τοὺς τριάκοντα τυράννους τῶν Ἀθηνῶν.

ΑΙ ΒΑΡΒΑΡΙΚΑΙ ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας τὸ ρωμαϊκὸν κράτος διέτρεξε σοβαρώτατον κίνδυνον. Εἰς ὅλην τὴν ἑκτασιν τῶν συνόρων, εἰς τὸν Ρῆνον, τὸν Δούναβιν, τὸν Εὐφράτην, εἰς τὴν Ἀφρικὴν, βάρβαροι λαοὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ κράτος.

Μονομάχοι. (Τοιχογραφία Πομπηίας).

Εἰς τὴν Ἀσίαν διελύθη τὸ κράτος τῶν Πάρθων, τὸ ὅποῖον ἐκυβέρνηον οἱ Ἀρσακίδαι, καὶ ἐδημιουργήθη τὸ Νέον Περσικὸν κράτος ὑπὸ τὴν δυναστείαν τῶν Σασσανιδῶν (226-651) μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κτησιφῶντα ἐπὶ τοῦ Τίγρητος. Οἱ Σασσανίδαι διεξεδίκουν ὅλας τὰς χώρας, αἱ ὅποια ἄλλοτε ἀνῆκον εἰς τὸ Περσικὸν βασιλεῖον. Τὸ 260 ὁ βασιλεὺς Σαπὸρ εἰσέδυσσε μέχρι τῆς Συρίας καὶ Μ. Ἀσίας. Ὁ αὐτοκράτωρ Βαλεριανός, ὁ ὁποῖος ἐπεχείρησε νὰ ἀναχαιτίσῃ τοὺς Πέρσας, συνελήφθη αἰχμάλωτος.

Εἰς τὴν Εὐρώπῃν οἱ βάρβαροι προσέβαλον τὰ σύνορα τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Δουνάβεως. Οἱ Γότθοι, γερμανικῆς καταγωγῆς, προερχόμενοι ἀπὸ τὴν Σκανδιναβίαν, κατῆλθον βραδέως πρὸς νότον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Δακίαν μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ἐκεῖ ἔγιναν ναυτικοί, κατεσκεύασαν μικρὰ πλοῖα καὶ ἀπέβησαν τολμηρότατοι πειραταί. Δελεασθέντες ἀπὸ τὰ πλούτη τῆς αὐτοκρατορίας ἔκαμαν πολλὰς ἐπιδρομὰς εἰς αὐτήν. Διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐληλάτησαν τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν. Μὲ τὰ πειρατικά των πλοῖα προσέβαλον τὸ Βυζάντιον, τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, καὶ τὸ 267, τμήματα αὐτῶν ἔφθασαν μέχρι τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ἐληλάτησαν τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Κόρινθον.

Εἰς τὸν Ρήνον ἐμφανίζονται δύο πολεμικοὶ λαοὶ γερμανικῆς καταγωγῆς, οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Ἀλαμαννοί. Οἱ Φράγκοι ἐπέδραμον εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ Ἰσπανίαν, οἱ Ἀλαμαννοὶ ἐπρωχώρησαν μέχρι τῆς Ἰταλίας. Οἱ Σάξωνες, κατοικοῦντες τὰ παράλια τῆς βορείου θαλάσσης παρὰ τὸν ποταμὸν Ἐλβαν, ἐπέδραμον διὰ θαλάσσης καὶ ἐληλάτησαν τὰ παράλια τῆς Βρετανίας.

Ἐπειδὴ οἱ αὐτοκράτορες ἦσαν ἀνίκανοι νὰ προστατεύσουν τὰς ἐπαρχίας, εἰς διάφορα μέρη οἱ κάτοικοι διωργάνωσαν ἐπιτόπιον ἄμυναν καὶ ἀνέδειξαν ἰδίους αὐτοκράτορας, τοὺς ὀνομασθέντας αὐτοκράτορας τῶν ἐπαρχιῶν. Εἰς τὴν ἔρημον τῆς Συρίας ἡ πόλις Παλμύρα, κειμένη εἰς ὄασιν, ὅπου συνηντῶντο οἱ ἐμπορικοὶ δρόμοι τῆς Ἀνατολῆς, ἀνέδειξεν αὐτοκράτορα τὸν διοικητὴν τῆς Ὀδενάθου, ὁ ὅποιος κατῴρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Πέρσας. Ἀλλ' ὁ Ὀδέναθος διενοήθη νὰ ἰδρύσῃ κράτος ἀνεξάρτητον. Μετὰ τὸν θάνατόν του (267) ἡ χήρα του Ζηνοβία ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον του, κατέλαβε τὴν Αἴγυπτον καὶ ὅλην σχεδὸν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐφιλοδόξει νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν μοναρχίαν τῶν Σελευκιδῶν. Εὐφυής, πολὺ μορφωμένη, ἔδειξε μεγάλην ἀγάπην εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν τέχνην καὶ εἰς τὴν αὐλήν τῆς διέμενον ἀξιόλογοι σοφοὶ τῆς ἐποχῆς.

ΟΙ ΙΛΛΥΡΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

Τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους ἀποκατέστησαν μερικοὶ δραστήριοι αὐτοκράτορες καταγόμενοι ἀπὸ τὰς ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας, καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ τὴν Πανονίαν, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐστρατολογούντο τὴν ὥρᾳ οἱ καλῦτεροι στρατιῶται. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἦσαν ἀξιωματικοὶ σκληραγωγημένοι καὶ ἀνδρεῖοι καὶ ὤφειλον τὴν προαγωγὴν εἰς τὴν προσωπικὴν των ἀξίαν. Ἀπ' αὐτοῦς ὁ Κλαύδιος Β' (268-270) ἐβασίλευσε μόνον δύο ἔτη, ἀλλ' ἡ βασιλεία του ὑπῆρξεν ἑνδοξος. Παρὰ τὴν Νύσσα νῆς Σερβίας συνέτριψε τοὺς Γότθους καὶ ἔλαβε τὴν προσωνομίαν γοτθικός.

Τὸν Κλαύδιον διεδέχθη ὁ Αὐρηλιανὸς (270-275), ὁ ὁποῖος ἦτο δραστηριώτατος αὐτοκράτωρ. Ἐκλείσεν εἰρήνην μετὰ τοὺς Γότθους, παραχωρήσας εἰς αὐτοὺς τὴν Δακίαν, καὶ ἀπὸ τότε σύνορον τοῦ κράτους εἶναι ὁ Δούναβις. Κατέστρεψε τοὺς Ἀλαμαννοὺς, οἱ ὁποῖοι εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ περιέζωσε τὴν Ρώμην μετὰ πελώριον τεῖχος 19 χιλίον., διὰ νὰ προστατεύσῃ αὐτὴν ἀπὸ τὰς αἰφνιδίας ἐπιθέσεις τῶν βαρβάρων. Κατόπιν ἀπέδωκεν εἰς τὸ κράτος τὴν ἐνότητα. Ἐνίκησε τὴν Ζηνοβίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Παλμύραν. Ἡ βασίλισσα συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἡ ἀκμαία καὶ πλουσία ἄλλοτε πόλις κατεστράφη. Σήμερον ἀκόμη ὑφούνται εἰς τὴν ἀπόκεντρον ἐκείνην ἄκραν τῆς συριακῆς ἐρήμου τὰ ἐπιβλητικὰ ἐρείπια οἰκοδομημάτων ἑλληνο-ρωμαϊκῶν, κίονες καὶ ἀψίδες, τὰ ὁποῖα ἐνθυμίζουν παλαιὰν λαμπρότητα.

Ὁ Αὐρηλιανὸς ἐκυβέρνησεν ὡς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ ἐδολοφονήθη τὸ 275. Μετὰ βραχεῖαν βασιλείαν τοῦ Πρόβου (276-282) ἦλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἐξοχώτερος ἀπὸ τοὺς Ἰλλυριοὺς αὐτοκράτορας, ὁ Διοκλητιανὸς (284).

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐγούστου ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἰουδαίαν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἡ διδασκαλία του διεδόθη ταχέως διὰ τῶν μαθητῶν του εἰς τὴν Παλαιστίνην, Συρίαν, Μ. Ἀσίαν, Ἑλλάδα καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι εἶχον δεῖξει ἕως τό-

τε μεγάλην ἀνοχήν εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, αὐτοκράτορες καὶ κοινὴ γνώμη ἐδέχθησαν μὲ δυσμένειαν καὶ κατεδίωξαν σκληρότατα τοὺς ὁπαδοὺς τῆς νέας θρησκείας.

Ἡ κοινὴ γνώμη ἐσκανδαλίζετο ἀπὸ τὴν ἀπομόνωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔζων οἱ χριστιανοί, καὶ ἔπλασαν διαφόρους διαδόσεις, ὅτι οἱ χριστιανοὶ εἰς τὰς μυστικὰς συγκεντρώσεις των, τὰς λεγομένας *χριστιανικὰς ἀγάπας*, ἐπιδίδοντο εἰς παντὸς εἶδους ὄργια. Οἱ αὐτοκράτορες καὶ ἡ ἀνωτέρα κοινωνία ἐφαντάζοντο ὅτι ὁ χριστιανισμὸς θὰ ἐνώσῃ τοὺς ἀπόρους καὶ τοὺς δυστυχεῖς κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν λοιπῶν πλουσίων καὶ θὰ καταρρίψῃ τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν καθεστῶς. Διὰ τοῦτο πολλοὶ αὐτοκράτορες ἐθεώρησαν τὴν νέαν θρησκείαν ἐπικίνδυνον καὶ κατεδίωξαν αὐτήν.

Οἱ Διωγμοὶ

Ὀνομάζουσι διωγμοὺς τὰς βιαιότητας, τὰς ὁποίας διέπραξαν οἱ εἰδωλολάτραι κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ὁ λαὸς μὲ τὸν φανατισμὸν του ἀπέδιδεν ὅλας τὰς δυστυχίας, πυρκαϊάς, πανώλη, κακὴν ἐσοδείαν, ἀτυχήματα στρατιωτικὰ εἰς τὰ σύνορα, εἰς τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ἀλλ' ἡ πολιτεία ἦτο διστακτικὴ καὶ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου αἰῶνος δὲν ἔγινε συστηματικὸς διωγμὸς τῶν χριστιανῶν.

Οἱ πρῶτοι διωγμοὶ ἔγιναν ἐπὶ Νέρωνος, τοῦ Δομιτιανοῦ καὶ βραδύτερον ἐπὶ Τραϊανοῦ καὶ Μ. Αὐρηλίου. Ἀλλ' οἱ διωγμοὶ αὐτοὶ ἦσαν τοπικοὶ καὶ διήρκεσαν ὀλίγον. Κατὰ τὸ πρῶτον ὅμως ἡμισυ τοῦ 3ου αἰῶνος ἡ πολιτεία ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ, διότι οἱ χριστιανοὶ εἶχον πληθυνθῇ καὶ εἶχον εἰσχωρήσει εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις. Περιεφρόνουσι τοὺς ἐπισήμους θεοὺς καὶ δὲν ἀπέδιδον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος τὴν ὀφειλομένην τιμὴν. Διὰ τοῦτο πολλοὶ καλοὶ αὐτοκράτορες κατεδίωξαν τοὺς χριστιανούς.

Ὁ πρῶτος γενικὸς διωγμὸς ἔγινεν ἐπὶ αὐτοκράτορος Δεκίου τὸ 250 μ. Χ. Ὁ μεγαλύτερος ὅμως κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμὸς ἔγινεν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (303), τὸν ὁποῖον ἡ ἐκκλησία ὀνομάζει *μέγαν διωγμόν*. Οἱ χριστιανοὶ ὑπέστησαν μὲ θαυμαστὴν καρτερίαν τὰς φρικώδεις ποινὰς καὶ ἡ ἐκκλησία ὠνόμασε μάρ-

τυρας εκείνους οί όποιοι έδέχθησαν τὰ βασανιστήρια καί τόν θάνατον χάριν τῆς πίστεως. Παρ' όλους όμως τούς διωγμούς καί τās πιέσεις ό αριθμός τών χριστιανών έπληθύνετο καί ήριθμοῦντο ήδη πιστοί καί μεταξύ τῆς άνωτάτης κοινωνίας.

ΔΙΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Η ταχεία διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ όφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τήν ένότητα τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους καί εἰς τήν ρωμαϊκὴν εἰρήνην. Επίσης πολὺ έβοήθησε τήν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ή κοινωνική καί ήθική κατάστασις τοῦ ρωμαϊκοῦ κόσμου. Οί απόκληροι τῆς κοινωνίας, οί όποιοι άπετέλουν τήν μεγαλυτέραν μάζαν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς αὐτοκρατορίας, έζήτουν παρηγορίαν καί έλπίδα έξω τῆς γήινης ζωῆς, ή όποία δέν ήτο πολὺ εύχάριστος δι' αὐτούς.

Μεταξύ αὐτῶν ό χριστιανισμός έστρατολόγησε τούς περισσότερους καί φανατικώτερους όπαδούς. Άλλὰ καί ή αὐτοθυσία τών μαρτύρων προσείλκυσε πολλούς όπαδούς καί ένίσχυσε τούς δειλούς.

Η ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ (284 - 305) — ΤΕΤΡΑΡΧΙΑ

Ἡ βαθεῖα μεταβολή, ἥ ὅποια εἶχε γίνει εἰς τὴν σύστασιν τοῦ κράτους, ἐπέβαλε νέαν διαρρύθμισιν τῆς διοικήσεως. Τοῦτο ἔκαμεν ὁ Διοκλητιανὸς καὶ τὸ ἔργον του συνεπλήρωσεν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος.

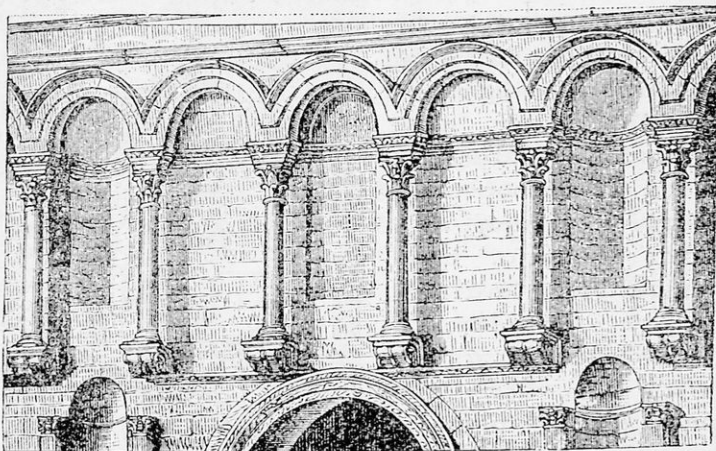
Ὁ Διοκλητιανὸς κατήγετο ἀπὸ τὴν Δαλματίαν, εἰσῆλθεν ἑνωρὶς εἰς τὸν στρατὸν καὶ μετὰ τὴν σύνεσιν καὶ τὸ θάρρος του κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὰ ὑψίστα ὀξυώματα. Ἐκλεγεῖς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πρόβου αὐτοκράτωρ (284) κατώρθωσε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν καὶ ἐπεχείρησε ριζικὴν μεταρρύθμισιν τῆς διοικήσεως καὶ τοῦ στρατοῦ.

Ἐπειδὴ εἶχεν ἀποδειχθῇ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ὅτι εἰς ἄνωτερος ἄρχων διοικῶν τὸ κράτος ἀπὸ τὴν Ρώμην δὲν ἐπάρκει διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς διοικήσεως τῆς ἄχανοῦς αὐτοκρατορίας, ἰδίως διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν συνόρων, ὁ Διοκλητιανὸς προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν Μαξιμιανόν, ἄνθρωπον ἀμόρφωτον ἀπὸ τὴν Πανονίαν, ἀλλὰ γενναῖον στρατηγόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς Δύσεως, ἐνῶ ὁ

Ἀνάκτορον τοῦ Διοκλητιανοῦ.
Εἰς τὸ Παλάτιον τῆς Δαλματίας.

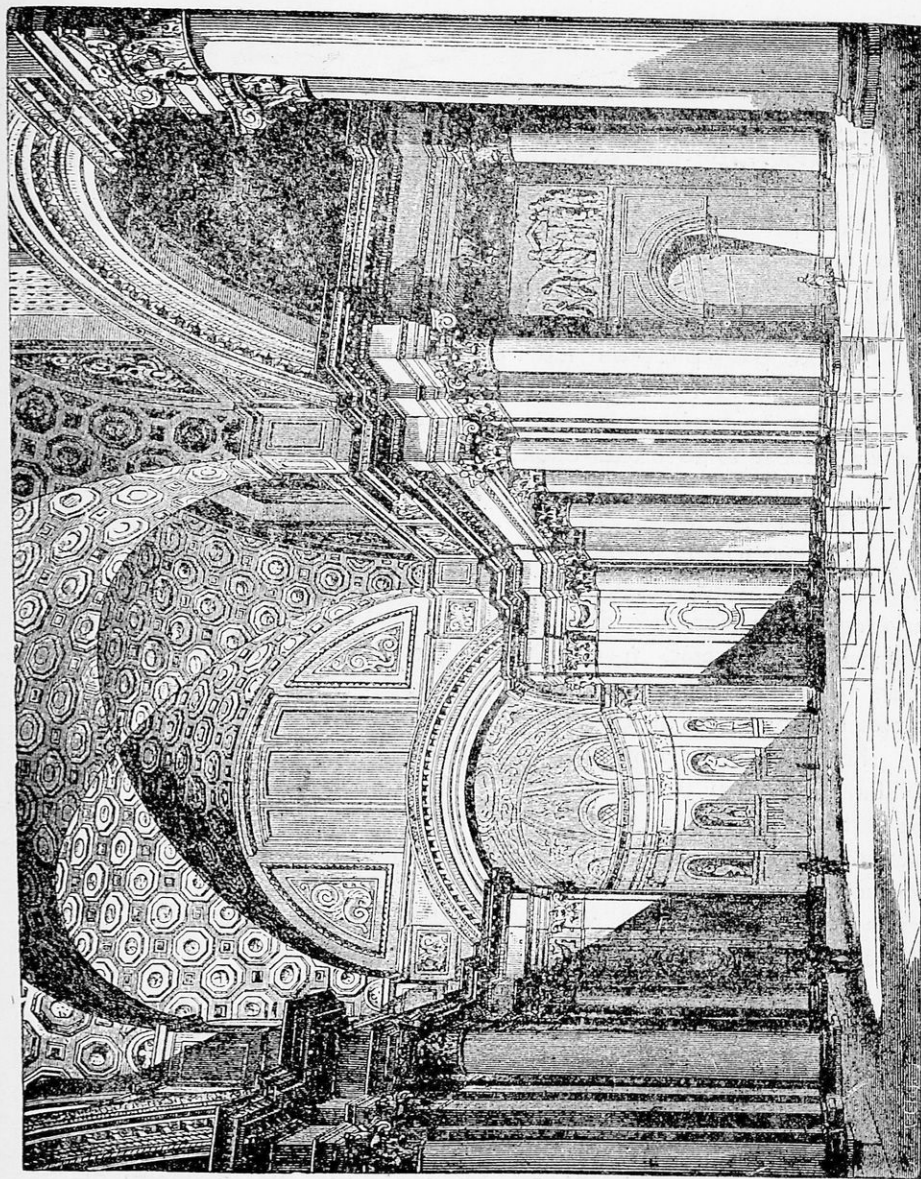
ἴδιος ἐκυβέρνηα τὴν Ἀνατολήν. Οἱ δύο αὐτοκράτορες, οἱ ὁποῖοι ἔφερον τὸν τίτλον τοῦ Αὐγούστου, προσέλαβον δύο βοηθοὺς καὶ συνάρχοντας μὲ τὸν τίτλον τοῦ Καίσαρος, ὁ Διοκλητιανὸς τὸν Γαλέριον, ὁ Μαξιμιανὸς τὸν Κωνσταντῖον τὸν Χλωρόν. Ὁ Κωνσταντῖος ἐκυβέρνηα τὴν Γαλατίαν, Ἰσπανίαν καὶ Βρεττανίαν μὲ πρωτεύουσαν τὴν γαλατικὴν πόλιν Τρεβήρου (σημ. Τρίρ), ὁ Μαξιμιανὸς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Δύσεως μὲ πρωτεύουσαν τὸ Μιλάνον, ὁ Γαλέριος τὴν Εὐλακτικὴν χερσόνησον μὲ ἔδραν τὸ Σίρμιον τῆς Σερβίας καὶ ὁ Διο-

Ἀνάκτορον τοῦ Διοκλητιανοῦ. (Σπαλᾶτον, πρόσοψις).

κλητιανὸς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς μὲ πρωτεύουσαν τὴν Νικομήδειαν τῆς Βιθυνίας. Αὐτὸ ἦτο τὸ σύστημα τοῦ Διοκλητιανοῦ, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη τετραρχία.

Τὸ 305 ὁ Διοκλητιανὸς, κουρασμένος ἀπὸ τὴν διοίκησιν, παρητήθη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὸ ἀνάκτορόν του εἰς τὰ Σάλλωνα (σημ. Σπαλᾶτο) τῆς Δαλματίας, ὅπου ἐζησεν ἀκόμη 8 ἔτη. Ἐπεισε μάλιστα καὶ τὸν Μαξιμιανὸν νὰ κάμῃ τὸ ἴδιον. Μετὰ τὴν παραίτησιν τῶν δύο αὐτοκρατόρων αὐγουστοὶ ἐγίναν ὁ Κωνσταντῖος καὶ ὁ Γαλέριος, οἱ ὁποῖοι προσέλαβον δύο καίσαρας, τὸν Μαξιμῖνον καὶ τὸν Σεβήρον.

Θέρμαι Διοκλητητιανοῦ εἰς τὴν Ρώμην, Κεντρικὴ αἴθουσα. (Ἀναπαράστασις).

Η ΝΕΑ ΜΟΝΑΡΧΙΑ

Ήδη από τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος εἶχεν ἀρχίσει διοικητικὴ μεβολή, ἀλλὰ συνετελέσθη κυρίως ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τοῦ Κωνσταντίνου. Τὸ νέον καθεστὼς δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς τὰ ἑξῆς:

1) Τὸ πολίτευμα ἔγινεν ἀπόλυτος μοναρχία κατὰ τὸ σύστημα τῶν κρατῶν τῆς Ἀνατολῆς.

2) Ἡ διοίκησις ἔγινε πολυπλοκωτέρα καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπαλλήλων ηὔξηθη ὑπερμέτρως καὶ

3) Οἱ βάρβαροι κατέλαβον θέσιν πολὺ σημαντικὴν εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τὴν πολιτείαν.

Ὁ Διοκλητιανὸς περιετοιχίσθη ἀπὸ μεγαλοπρεπῆ αὐλὴν καὶ καθιέρωσεν ἔθιμοτυπίαν ὁμοίαν μὲ τὴν τῶν βασιλέων τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ πρόσωπόν του ἐθεωρεῖτο ἱερὸν καὶ οἱ πλησιάζοντες αὐτὸν ἔπρεπε νὰ τὸν προσκυνοῦν.

Τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἶχεν ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τοὺς πολυαριθμοὺς ὑπαλλήλους, οἱ ὅποιοι κατενέμοντο εἰς τέσσαρας μεγάλας ὑπηρεσίας, τὰ σημερινὰ ὑπουργεῖα. Οἱ ὑπάλληλοι ηὔξηθησαν ὑπερμέτρως, ἡ σύγκλητος κατήντησεν ἀπλῶς συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἐφρόντιζε διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως, καὶ οἱ ὕπατοι εἶχον μόνον τὴν φροντίδα τῶν θεαμάτων.

Καὶ ἡ διοίκησις τῶν ἐπαρχιῶν ὑπέστη σημαντικὴν μεταβολήν. Οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ἐπειδὴ ἐκυβέρνων μεγάλας στρατιάς καὶ ἐκτεταμένas χώρας, ἀπέβαινον πολλάκις ἐπικίνδυνοι. Ὁ Διοκλητιανὸς περιώρισε τὴν ἑκτασιν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ηὔξησε τὸν ἀριθμὸν των εἰς 90 καὶ ἀπὸ τοὺς διοικητὰς ἀφῆρσε τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν. Εἰς τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος αἱ ἐπαρχίαι ἔγιναν 120.

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ. ΤΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ

Τὸ πλῆθος τῶν ὑπαλλήλων καθὼς καὶ ἡ νέα στρατιωτικὴ ὀργάνωσις ἀπῆτουν μεγάλας δαπάνας. Οἱ αὐτοκράτορες κατέφευγον εἰς τοὺς φόρους, οἱ ὅποιοι ἐγίνοντο διαρκῶς βαρύτεροι. Ἀπὸ τὸν 4ον αἰῶνα τὸ κράτος δὲν εὕρισκετο εἰς ἀνθρᾶν οἰ-

κοινωνικὴν κατάστασιν. Οἱ διαρκεῖς πόλεμοι εἶχον δημιουργήσει σοβαρὰν οἰκονομικὴν κρίσιν. Ἀφ' ἑτέρου αἱ ἐρημώσεις ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν εἶχον προκαλέσει σιτοδείας καὶ μεγάλην ὑπερτίμησιν τῶν τροφίμων. Οἱ ἀγροὶ ἔμειναν ἀκαλλιέργητοι καὶ ὁ πληθυσμὸς εἶχεν ἀραιωθῆ πολὺ.

Εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὴν ἄμυναν τῶν συνόρων ἔγινεν ἡ ἐξῆς μεταβολή. Ἐγκατέστησαν εἰς τὰ σύνορα στρατιώτας εἰς τοὺς ὁποίους διεμοίρασαν γαίας πρὸς καλλιέργειαν μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κινητοποιοῦνται εἰς τὸν πρῶτον κίνδυνον. Ὁ κυρίως στρατὸς κατενεμήθη εἰς μικρότερα σώματα, διέμενε πλέον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐκινεῖτο ἐκάστοτε εἰς τὸ σημεῖον, τὸ ὁποῖον ἐκινδύνευε.

Τὸ νέον ἀμυντικὸν σύστημα ἀπῆτησε στρατὸν 450 χιλ. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐθελοντικὴ στρατολογία ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἐπάρκει, οἱ αὐτοκράτορες ἐσχημάτισαν σώματα ἀπὸ βαρβάρους τῶν συνόρων, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν *συμμάχοις*. Τοιοῦτοτρόπως ὁ στρατὸς ἔγινε καθαρὸς μισθοφορικὸς καὶ οἱ βάρβαροι, ἰδίως οἱ Γερμανοί, ἔλαβον σπουδαίαν θέσιν εἰς αὐτόν. Αὐτὴ εἶναι ἡ λεγομένη *εἰρηνικὴ διείσδυσις τῶν βαρβάρων εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν*, ἡ ὁποία εἶχε σοβαρωτάτας συνεπείσεις.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ἡ βαθυτάτη αὐτὴ ἀλλαγὴ εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὴν πολιτικὴν τῆς ὀργάνωσιν διὰ τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τῶν διαδόχων του σημειώνει τὸ τέλος μιᾶς μεγάλης περιόδου, τῆς παλαιότερας ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας τοῦ *Haut Empire*, ὅπως εἶπον οἱ νεώτεροι ἱστορικοί. Ἀπὸ τότε ἀρχίζει ἡ νέα αὐτοκρατορία τῶν προχωρημένων ἢ κάτω χρόνων, τὸ *Bas Empire*. Οἱ ὅροι *haut* καὶ *bas* ἔχουν ἀπλῶς χρονικὴν ἔννοιαν καὶ ὄχι ὀξυλογικὴν, ὅπως συνηθίζουν νὰ ἐννοοῦν πολλοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'

Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ. ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΜΗΣ

Τὸν 4ον αἰῶνα ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία παρουσιάζει καταφανῆ συμπτώματα μαρασμοῦ καὶ καταπτώσεως. Μετ' ὀλίγον θὰ καταρρεύσῃ ἡ κραταιὰ αὐτοκρατορία, ὁλόκληρος ὁ κόσμος θὰ πάθῃ βαθεῖαν ἀλλοίωσιν καὶ θὰ λάβῃ νέαν μορφήν. Αὐτὸ δ-νομάζουν εἰς τὴν ἱστορίαν κατὰ στροφὴν τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Οἱ βαθύτεροι λόγοι τῆς καταστροφῆς εἶναι 1) ἡ ἐξαφάνισις τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ καὶ γενικῶς ἡ ἐξασθένησις τῶν λαῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εἶχον δημιουργήσει τὸν ἀρχαῖον πολιτισμόν, 2) ἡ ἀλλαγὴ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς καὶ 3) ἡ ἀποχέρ-σωσις τῶν ἀγρῶν.

ΕΞΑΦΑΝΙΣΙΣ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΛΑΟΥ

Ρωμαϊκὸς λαὸς μὲ τὴν παλαιὰν ἔννοιαν δὲν ὑπάρχει πλέον. Ἡ ἰσχυρὰ φυλὴ, ἡ ὁποία κατέκτησε τὸν κόσμον, ἐξέλιπεν. Οἱ ἀνταγωνισμοὶ μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι εἶχον ἐξαφανίσει τὸ ἀκμαϊότερον καὶ τὸ ζωτικώτερον μέρος τῶν Ρωμαίων. Συγχρόνως διὰ λόγους γνωστούς οἱ ἀγρόται, οἱ μικροκτηματῖαι ἐγκατέλειψαν τὰ κτήματά των, ἔγιναν κάτοικοι τῶν πόλεων, ἔμποροι καὶ τεχνῖται καὶ ἡ ὑπαιθρος ἐγέμισεν ἀπὸ δούλους ἀσιάτας. Ἀφοῦ δὲ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως, Ἰταλοὶ, Γαλάται, Ἰσπανοί, Βορειοαφρικανοί, ὠμίλησαν τὴν λατινικὴν καὶ τὸ διακείμενον τοῦ Ρωμαίου πολίτου ἐδόθη εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους, ἔλειπεν ἡ διάκρισις μεταξὺ ὑπηκόων καὶ ρωμαϊκοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος συνεχωνεύθη καὶ ἐξηφανίσθη μέσα εἰς τοὺς λαούς, τοὺς ὁποῖους εἶχε κατακτήσει.

Ὁ ἑλληνορρωμαϊκὸς κόσμος δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἔχασεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἄλλοτε, νὰ ἀπορροφᾷ καὶ νὰ ἀφομοιώνῃ ξένα στοιχεῖα, καὶ ὑπέκυψε τέλος εἰς τὸ ἰσχυρὸν ρεῦμα τῶν βαρβάρων λαῶν, τὸ ὁποῖον ἐπλημμύρησε τὰς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας.

ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΚΤΗΜΑΤΑ

Ἡ καταστροφή τῆς μικρᾶς ἰδιοκτησίας, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοὺς Γράκχους, ἐξηκολούθησε καὶ ἡ γῆ τῆς αὐτοκρατορίας ἐμοιράσθη εἰς μεγάλα κτήματα. Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα τὰ μεγάλα κτήματα εἶναι ὁλόκληροι πόλεις. Περιέχουν ἐλαιῶνας, βοσκάς, δάση, ἀγρούς. Ὁ κύριος κατοικεῖ εἰς πολυτελεῖ ἑπαυλιν, ἡ ὁποία ἔχει κήπους, λουτρά, βιβλιοθήκην καὶ κοσμεῖται ἀπὸ ἀγάλματα καὶ ἄλλα ἔργα τέχνης.

Ἡ ἑπαυλις περιβάλλεται πολλάκις ἀπὸ τεῖχος. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ρωμαῖος μεγαλοκτηματίας προετοιμάζει τὸν αὐτὸν ἐν τῇ νῦν μεσαιωνικῶν χρόνων καὶ ἡ ἑπαυλις τὸν μεσαιωνικὸν νύργον.

Οἱ μεγαλοκτηματῖαι εἶναι τώρα τὰ στηρίγματα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ αὐτοὶ μαζί με τὸν αὐτοκράτορα κυβερνοῦν τὸ κράτος.

Οἱ ΔΟΥΛΟΠΑΡΟΙΚΟΙ

Οἱ ἰδιοκτῆται καλλιεργοῦν τὰ κτήματά των με δούλους, οἱ ὁποῖοι εἶναι πολυάριθμοι, ὅπως κατὰ τοὺς προηγούμενους αἰῶνας. Ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ δούλου τῶν πόλεων καὶ τοῦ δούλου τῶν ἀγρῶν ἐπῆλθε μία διαφορὰ. Οἱ δοῦλοι τῶν μεγάλων κτημάτων θεωροῦνται ὡς ἀποτελοῦντες μέρος τοῦ κτήματος, καλλιεργοῦν ἀπὸ πατέρα εἰς υἱὸν καὶ ἐγγονὸν τὴν γῆν, εἶναι οἱ δοῦλοι τῆς γῆς ἡ δ ο υ λ ο π ᾶ ρ ο ι κ ο ι, καὶ ὁ νόμος ἀπαγορεύει νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ κτῆμα.

Εἰς τὰ μεγάλα κτήματα οἱ ἰδιοκτῆται προτιμοῦν πολλάκις ἐλευθέρους γεωργοὺς ἢ βαρβάρους, εἰς τοὺς ὁποίους παραχωροῦν τμήματα γῆς με τὸν ὅρον νὰ τοὺς δίδουν μέρος ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα. Με τὸν καιρὸν δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι γεωργοὶ ἐ-

ταυτίσθησαν και άπετέλεσαν την μεγάλην μάζαν τών δουλοπαροίκων, όπως παρουσιάζεται κατά τον μεσαίωνα.

Η ΑΠΟΧΕΡΣΩΣΙΣ

Σοβαρά πληγή δια τον άρχαϊον κόσμον ήτο ή άποχέρσωσις. Εις τās χώρας τής Μεσογείου οί άνεμοι και αί ραγδαΐαι βροχαί άπογυμνώνουν εύκόλως τὸ έδαφος άπό τὸ χῶμα, δηλαδή άπό τὸ παχύ και καλλιεργήσιμον έπίστρωμα, ένῳ άντιθέτως ένεκα κλιματικῶν λόγων ή γῆ εις τὰ μέρη αυτά δέν έχει την ικανότητα νά άνανέωση τὸ έπίστρωμα αυτό. 'Η καταστροφή αυτή γίνεται ιδίως κατά τούς χρόνους τών άναστατώσεων, όποτε οί άγροί μένουν άκαλλιέργητοι και παρημελημένοι. Εις τās χώρας αυτές παραμέλησις άγροῦ σημαίνει άνεπανόρθωτον κατάσταση.

Κατά την διάρκεια των άρχαϊων χρόνων ή άποχέρσωσις έλαβε μεγάλας διαστάσεις, ιδίως εις τās χώρας, αί όποιαι είχαν κατοικηθῆ πυκνῶς, τὰ δάση κατεστράφησαν, αί πηγαί έστεΐρευσαν, ώλιγόστευσαν τὰ ύδατα τών ποταμῶν και άγροί άνθηροί έχασαν τὸ γόνιμον χῶμά των και μετεβλήθησαν εις βραχώδεις έρήμους. Παραλλήλως έξηπλώθησαν πολὺ τὰ έλη καί ὁ πυρετὸς έγινε φοβερὰ μάστιξ. Διὰ τοῦτο είπον κάπως ύπερβολικῶς ὅτι ὁ ἄ ν ω φ ε λ ή ς έφαγε τον άρχαϊον κόσμον. 'Η έρήμωσις αυτή έγινε εις τās έστίαις τοῦ άρχαίου πολιτισμοῦ, εις την 'Ελλάδα, εις την 'Ιταλίαν, εις την Μ. 'Ασίαν και εις άλλας χώρας τής 'Ανατολῆς.

Ο ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΜΑΡΑΣΜΟΣ

'Η έπιστροφή εις τὸ σύστημα τών μεγάλων κτημάτων ήλλαξε τούς ὅρους τής οικονομικῆς ζωῆς. Οί άνθρωποι εις τὰ άγροκτηματα αυτά ζοῦν άπλούστερα και ὅσα χρειάζονται κατασκευάζουν μόνοι των. Αυτό έχει ὡς συνέπειαν την παρακμὴν τής βιομηχανίας και συγχρόνως τοῦ έμπορίου, τὸ ὁποῖον συναντᾷ τώρα πολὺ δυσκολίας ένεκα έλλείψεως ασφαλείας.

Συνέπεια τής καταστάσεως αὐτῆς ήτο ὁ μαρασμὸς τών πό-

λεων. Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας εἶχε παρατηρηθῇ μεγάλη αὖξησης τῶν πόλεων. Ἔνεκα τῆς μακρᾶς εἰρήνης τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία προώδευσαν σημαντικῶς εἰς αὐτάς, οἱ κάτοικοι ἐπλούτησαν καὶ ἐφρόντιζον νὰ καλλωπίζουσι τὰς πόλεις μὲ ὠραῖα κτίρια καὶ ἡ ἀσφάλεια ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ μὴ τὰς τειχίζουσι. Ἀπὸ τὸν 3ον αἰῶνα ὅμως ἤλλαξαν τὰ πράγματα. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας οἱ βάρβαροι εἰσῆρχοντο εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἔκαμνον αἰφνιδιστικὰς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν πόλεων. Οἱ κάτοικοι εὐρέθησαν τότε εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξασφαλίσουν αὐτὰς μὲ τεῖχη. Εἰς τὸν στενὸν περιτειχισμένον χώρον συνεσωρεύθησαν αἱ οἰκίαι, οἱ δρόμοι ἔγιναν πολὺ στενοὶ καὶ οἱ κάτοικοι δὲν ἐφρόντιζον πλέον διὰ τὸν καλλωπισμὸν, ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν ἀσφάλειαν. Αἱ πόλεις ἔπαθον μαρασμόν, ὁ πληθυσμὸς των ἠλαττώθη σημαντικῶς καὶ ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν τὴν ὄψιν τὴν ὁποίαν θὰ παρουσίασουν κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους.

Οἱ τεχνῖται τῶν πόλεων εἶχον ὀλίγην ἐργασίαν καὶ εἶχον συμφέρον νὰ περιορίσουν εἰς ὅσον τὸ δυνατόν ὀλίγους τὴν ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματός των. Διὰ τοῦτο οἱ ἐξασκοῦντες τὴν ἰδίαν τέχνην συνηνώθησαν εἰς σωματεῖα, τὰς λεγομένας *συντεχνίας*. Ἡ ἔνωσις αὕτη τῶν ἐπαγγελματιῶν εἰς σωματεῖα εἶχεν ἀρχίσει ἤδη ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς δημοκρατίας καὶ ἔλαβεν ὀριστικὴν μορφήν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων. Οἱ ἐργάται τῶν μεταλλείων, τῶν νομισματοκοπειῶν, τῶν ὀπλοποιείων κλπ. τοῦ κράτους ἀπετέλεσαν συντεχνίας ἀποκλειστικὰς, ἀπὸ τὰς ὁποίας δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ ἐξέλθουν, οὔτε νὰ νυμφεύωνται γυναῖκα ἀπὸ ἄλλην συντεχνίαν. Τὸ ἐπάγγελμά των ἐθεωρεῖτο κληρονομικὸν καὶ τὰ τέκνα ἦσαν ὑποχρεωμένα νὰ ἀκολουθοῦν τὴν τέχνην τοῦ πατρός των. Τὸ παράδειγμά των ἐμιμήθησαν διάφοροι ἐπαγγελματίαι τῶν πόλεων, ἀρτοποιοί, κρεοπῶλαι, λεμβοῦχοι κλπ. καὶ ὀργανώθησαν εἰς ὁμοίας συντεχνίας μὲ αὐστηροὺς κανονισμούς. Ξένος δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἐξασκῇ τὸ ἐπάγγελμά του, τὸ ὁποῖον κατήντησε κληρονομικόν. Τοιοῦτοτρόπως αἱ πόλεις καὶ ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ λαμβάνουν κατὰ τοὺς τελευταίους αὐτοκρατορικοὺς χρόνους τῆς Ρώμης τὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν θὰ συναντήσωμεν περισσότερον ὀριστικὴν τὸν μεσαιῶνα.

Ἡ ρωμαϊκὴ λοιπὸν αὐτοκρατορία παρουσιάζει κατὰ τὸν 4ον αἰ-
 ὶωνα ὅλα τὰ συμπτώματα τῆς παρακμῆς. Εἶναι, ὅπως εἶπον, ἡ
 κ α τ α ρ ρ έ ο υ σ α α ὐ τ ο κ ρ α τ ο ρ ί α .

ΟΙ ΒΑΡΒΑΡΟΙ ΕΙΣΕΡΧΟΝΤΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΝ

Τοιουτοτρόπως ἐξησθενημένον ἐσωτερικῶς τὸ κράτος δὲν ἦ-
 το δυνατόν νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν ἐξωθεν πίεσιν. Οἱ γερμανικοὶ λαοί,
 καθὼς γνωρίζομεν, δὲν ἔπαυσαν νὰ εἶναι διαρκῆς ἀπειλὴ διὰ τὴν
 αὐτοκρατορίαν. Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος ἀρχίζει περίοδος
 ἐπιδρομῶν καὶ ἀναστατώσεων, τὰς ὁποίας ὀνομάζουν εἰς τὴν ἱστο-
 ρίαν Μ ε γ ά λ η ν Μ ε τ α ν ά σ τ ε υ σ ι ν τ ῶ ν λ α ῶ ν .

Ἡ κυριώτερα αἰτία τῆς μετακινήσεως αὐτῆς τῶν γερμανι-
 κῶν λαῶν εἶναι ἡ ἐμφάνισις εἰς τὴν Εὐρώπην τῶν Οὐννων. Οἱ
 Οὐννοι, ἀνήκοντες εἰς τὴν κιτρίνην φυλὴν, ἔζων εἰς τὰς πεδιάδας,
 αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται ἀνατολικῶς τῆς Κασπίας, εἰς τὸ λεγόμενον
 σήμερον Τουρκεστάν. Εἶχον κάμει πολλὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Κίναν,
 τελευταίως ὅμως εἶχον στραφῇ πρὸς δυσμὰς καὶ προχωροῦντες
 ἔφθασαν περὶ τὸ 350 εἰς τὴν νότιον Ρωσίαν καὶ ὀλίγον βραδύ-
 τερον ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς Γότθους. Μέρος τῶν Γότθων, οἱ
 Ὅ σ τ ρ ο γ ό τ θ ο ι , δηλαδή οἱ ἀνατολικοὶ Γότθοι, ὑπετάχθη-
 σαν εἰς τοὺς Οὐννους, ἀλλ' οἱ Β η σ ι γ ό τ θ ο ι , δηλαδή οἱ δυ-
 τικοὶ Γότθοι, ἐζήτησαν ἄσυλον εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος καὶ πα-
 ρεκάλεσαν τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως Βάλην
 νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ κράτος του. Τὸ 376
 οἱ Γότθοι διέβησαν τὸν Δούναβιν εἰρηνικῶς καὶ ἐγκατεστάθησαν
 εἰς τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν. Κατόπιν ὅμως ἐξηγέρθησαν κατὰ
 τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἤρχισαν νὰ λεηλατοῦν τὴν χώραν. Ὁ
 Βάλης πολεμῶν κατ' αὐτῶν ἐνικήθη εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀδρια-
 νουπόλεως καὶ ἐφονεύθη.

Ἡ εἴσοδος τῶν Γότθων εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν ἔδωκε τὸ σύν-
 θημα γενικῆς ἐφόδου. Οἱ Γερμανοὶ ἀπὸ διάφορα σημεῖα εἰσῆλθον
 εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Τὸ ἔργον τῆς Ρώμης, ἡ εἰρήνη καὶ ἡ
 τάξις ἐταράχθησαν, εἰς τὴν θύελλαν, ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη, κατε-
 ποντίσθη τὸ Δυτικὸν ρωμαϊκὸν κράτος (476) καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ
 ἀρχαῖος κόσμος. Ἀλλὰ συγχρόνως ἐπρόβαλεν ἡ χαραυγὴ νέου
 κόσμου, τοῦ μεσαιωνικοῦ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΜΕΤΡΙΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

1. ΑΡΙΘΜΟΙ

Οἱ ἀριθμοὶ τοὺς ὁποίους μεταχειρίζομεθα σήμερον, δηλαδή οἱ λεγόμενοι ἀραβικοί, ἤρχισαν νὰ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοῦ 5ου μ. Χ. αἰῶνος. Οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο ἕως τότε ἰδικούς των ἀριθμούς, ὅπως οἱ Ἑλληνες, ὡς ἑξῆς :

I = 1, V = 5, X = 10, L = 50, C = 100, D = 500, M = 1000

Τοὺς διαμέσους ἀριθμούς ἐσχημάτιζον διὰ προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως κατὰ τοὺς κατωτέρω πίνακας.

I = 1	X = 10	C = 100	M = 1.000
II = 2	XI = 11	CC = 200	MM ἢ II = 2.000
III = 3	XII = 12	CCCC ἢ CD = 400	VM ἢ V = 5.000
III ἢ IV = 4	XX = 20	D = 500	CCIDD = 10.000
V = 5	XXX = 30	DC = 600	XXM ἢ XX = 20.000
			CCCIIDD ἢ CM ἢ
		DCC = 700	C = 100.000
		DCCCC ἢ CM = 900	$\boxed{X}$ = 1.000.000
VI = 6	XXXX ἢ XL = 40		$\boxed{L}$ = 5.000.000
VII = 7	L = 50		O ἢ $\boxed{\infty}$ = 10.000.000
VIII = 8	LX = 60		
VIII ἢ IX = 9	XC = 90		

2. ΜΕΤΡΑ

α) Μήκοις

Digitus (δάκτυλος)	1/16 ποδός = 0,018 μ.
Palma (παλάμη)	1/4 » = 0,074 μ.
Pes (πούς, κυρία μονάς)	= 0,296 μ.
Cubitus 1 πούς + 2 παλάμαι	= 0,444 μ.
Passus 5 πόδ.	= 1,481 μ.
Mille passus	= 1481,50 μ.

β) Ἐπιφανείας

Jugerum (πλῆθρον)	= 25 μ. 18
-------------------	------------

γ) Χωρητικότητος

Congius = 3,30 λίτρας	} ὕγρῶν
Sextarius = 0,55 »	
Hemina = 2,270 »	} στερεῶν
Semodius = 4,329 »	
Modius = 8,640 »	

δ) Βάρος

Libra ή Pondus	=	327	γραμμάρια
Semis	=	163,5	»
Uncia	=	27,3	»
Scrupulum	=	1,15	»

3. ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Οί Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο κατ' ἀρχάς διὰ τὰς συναλλαγὰς των πρόβατα ἢ βοῦς. Τὰ πρῶτα νομίσματα, τὰ ὅποια ἦσαν ὀρειχάλκινα, ἐφάνησαν κατὰ τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα. Τὰ νομισματικὸν σύστημά των ἦτο τότε τὸ ἐξῆς :

As	=	0,25	φρ. περίπου
Semis (1/2 as)	=	0,125	»
Quadrans (1/4 as)	=	0,062	»
Uncia (1/10 as)	=	0,025	»

Τὸ 269 π. Χ., 4 δηλαδὴ ἔτη πρὸ τοῦ Α' Καρχηδονικοῦ πολέμου, ἐκυκλοφόρησαν τὰ πρῶτα ἀργυρᾶ νομίσματα:

Denarius	=	0,88	φρ.
Sestertius	=	0,225	»

Ἀπὸ τοῦ Καίσαρος ἐξεδόθησαν τὰ πρῶτα χρυσᾶ νομίσματα, ὁ denarius aureus = 26,85 φρ. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος βραδύτερον ἔκοψε χρυσοῦν νόμισμα ὀνομαζόμενον solidus = 15,66 χρ. Σήμερον εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ καθορίσωμεν μὲ ἀκρίβειαν τὴν ἀξίαν τῶν ρωμαϊκῶν νομισμάτων ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἰδικά μας.

4. ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

Οί Ρωμαῖοι ἀπὸ τοῦ Καίσαρος μετεχειρίζοντο τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, κατὰ τὸ ὅποιον τὸ ἔτος εἶχε 365 ἡμέρας καὶ ἀνὰ πᾶσαν τριετίαν 366 (δίσεκτον). Τὸ ἔτος διηρεῖτο εἰς 12 μῆνας περιλαμβάνοντας 31, 30 καὶ 28 ἡμέρας. Καλένδαι (Calendae) ἐλέγετο ἡ 1η ἐκάστου μηνός. Εἰδοῖ (Idus) ἄλλοτε ἡ 13η καὶ ἄλλοτε ἡ 15η καὶ Νόναι (Nonae) ἐννέα ἡμέραι πρὸ τῶν Εἰδῶν, ἄλλοτε ἡ 5η καὶ ἄλλοτε ἡ 7η τοῦ μηνός. Οἱ Ρωμαῖοι ὑπελόγιζον τὰς ἡμέρας ἐν σχέσει πρὸς τὰς Καλένδας, τὰς Νόνας καὶ τὰς Εἰδούς. Αἱ ἡμέραι λοιπὸν τῶν διαφόρων μηνῶν δὲν ἠριθμοῦντο κατ' ἀριθμητικὴν τάξιν 1, 2, 3, κτλ. ἀλλὰ κατὰ τὸν ἐπόμενον πίνακα :

Ἰανουάριος, Ἀπρίλιος, Ἰούνιος,
Αὔγουστος, Σεπτέμβριος,
Νοέμβριος, Δεκέμβριος

1. Calendae
2. IV ante Nonas
3. III » »
4. Pridie Nonas
5. Nonae

Μάρτιος, Μάιος,
Ἰούλιος,
Φεβρουάριος

1. Calendae
2. VI ante Nonas
3. V » »
4. IV » »
5. III » , »

6. VIII ante Idus	6. Pridie Nonas
7. VII » »	7. Nonae
8. VI » »	8. VIII ante Idus
9. V » »	9. VII » »
10. IV » »	10. VI » »
11. III » »	11. V » »
12. Pridie Idus	12. IV » »
13. Idus	13. III » »

Ἰανουάριος Αὔγουστος Δεκέμβριος	Ἀπρίλιος, Ἰούνιος, Σεπτέμβριος, Νοέμβριος	Μάρτιος, Μάιος, Ἰούλιος, Οκτώβριος
14. XIX ante Cal. ἐπ. μην.	XVIII ante Cal. ἐπ. μην.	Pridie Idus
15. XVIII » »	XVII » »	Idus
16. XVII » »	XVI » »	XVII ante Cal. ἐπ. μην.
17. XVI » »	XV » »	XVI » »
18. XV » »	XIV » »	XV » »
19. XIV » »	XIII » »	XIV » »
20. XIII » »	XII » »	XIII » »
21. XII » »	XI » »	XII » »
22. XI » »	X » »	XI » »
23. X » »	IX » »	X » »
24. IX » »	VIII » »	IX » »
25. VIII » »	VII » »	VIII » »
26. VII » »	VI » »	VII » »
27. VI » »	V » »	VI » »
28. V » »	IV » »	V » »
29. IV » »	III » »	IV » »
30. III » »	Pridie Calendas	III » »
31. Pridie Calendas		Pridie Calendas

Ὁ Φεβρουάριος μέχρι τῆς 13 ὁμοιάζει πρὸς τὸν Ἰανουάριον. Κατόπιν ἡ ἀρίθμησης γίνεται ὡς ἐξῆς:

14. XVI ante Calendas Martias	22. VIII ante Calendas Martias
15. XV »	23. VII »
16. XIV »	24. VI »
17. XIII »	25. V »
18. XII »	26. IV »
19. XI »	27. III »
20. X »	28. Pridie Calendas Martias
21. IX »	

ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΑΙΩΝ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
Κ' αἰών (2000)	Ἐπιδρομή Ἀχαιῶν.	Ἐπιδρομή Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν.
ΙΑ' αἰών (1100)	Ἐπιδρομή τῶν Δωριέων.	Νέα ἐπιδρομή Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν.
Θ'-Η' αἰών (900-700)	Ὀμηρικοὶ χρόνοι.	Ἐγκατάστασις Τυρρηνῶν εἰς Ἰταλίαν.
ΣΤ' αἰών (600-500)	594. Πεισίστρατος καὶ υἱοὶ του. 510. Ἐξωσις τῶν τυράννων.	Κυριαρχία Τυρρηνῶν εἰς κεντρικὴν καὶ βόρειον Ἰταλίαν. 509. Κατάλυσις τῆς βασιλείας.
Ε' αἰών (500-400)	Μηδικοὶ Πόλεμοι. Ἀκμὴ ἀθηναϊκοῦ κράτους. Περικλῆς Ἐναρξίς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. 404. Πτώσις τῶν Ἀθηνῶν.	493. Ἰδρυσις τῆς δημαρχίας. Ἡγεμονία τῆς Ρώμης ἐπὶ Λατίου. 405. Πολιορκία Βηίων. Ἀρχὴ παρακμῆς τῶν Τυρρηνῶν.
Δ' αἰών (400-300)	399. Θάνατος Σωκράτους. 371. Μάχη εἰς τὰ Λεῦκτρα. 338. Μάχη τῆς Χαιρωνείας. Ἡγεμονία τοῦ Φιλίππου. Κατακτήσεις Μ. Ἀλεξάνδρου. 323. Θάνατος Μ. Ἀλεξάνδρου.	390. Ἀλωσις τῆς Ρώμης ὑπὸ τῶν Γαλατῶν. 338. Ὑποταγὴ τῶν Λατίνων. Πόλεμος κατὰ τῶν Σαμνιτῶν καὶ Τυρρηνῶν.
Β' αἰών (200-100)	146. Ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους.	146. Καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνος

ΠΙΝΑΞ ΗΓΕΜΟΝΩΝ

1. ΟΙ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΙ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Πτολεμαῖος	Α'	ὁ Σωτήρ	323 - 283
»	Β'	ὁ Φιλάδελφος	285 - 247
»	Γ'	ὁ Εὐεργέτης	247 - 222
»	Δ'	ὁ Φιλοπάτωρ	222 - 205
»	Ε'	ὁ Ἐπιφανής	205 - 181
»	ΣΤ'	ὁ Φιλομήτωρ	181 - 146
»	Ζ'	ὁ Εὐπάτωρ	146
»	Η'	ὁ Εὐεργέτης Β'	146 - 117
»	Θ'	συμβασιλεὺς	121 - 119
»	Ι'	ὁ Σωτήρ Β'	117 - 107 καὶ 88 - 81
»	ΙΑ'	ὁ Ἀλέξανδρος Α'	107 - 88
»	ΙΒ'	ὁ Ἀλέξανδρος Β'	81 - 80
»	ΙΓ'	ὁ Αὐλητής	80 - 52
»	ΙΔ'		52 - 47
»	ΙΕ'	ὁ Παῖς	47 - 44
		Κλεοπάτρα	47 - 30
»	ΙΣΤ'	ὁ Καισαρίων	42 - 30

2. ΟΙ ΑΤΤΑΛΙΔΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΓΑΜΟΥ

Εὐμένης	Α'	263 - 241
Ἀτταλος	Α'	241 - 197
Εὐμένης	Β'	197 - 159
Ἀτταλος	Β'	159 - 138
Ἀτταλος	Γ'	138 - 133

3. ΟΙ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΟΙ ΣΕΛΕΥΚΙΔΑΙ

Σέλευκος	Α'	321 - 281
Ἀντίοχος	Α' ὁ Σωτήρ	281 - 261
Ἀντίοχος	Β' ὁ Θεός	261 - 246
Σέλευκος	Β' ὁ Καλλίνικος	246 - 226
Σέλευκος	Γ' ὁ Κεραυνός	226 - 223
Ἀντίοχος	Γ' ὁ Μέγας	223 - 187
Σέλευκος	Δ' ὁ Φιλοπάτωρ	187 - 175
Ἀντίοχος	Δ' ὁ Ἐπιφανής	175 - 164
Ἀντίοχος	Ε' ὁ Εὐπάτωρ	164 - 162
Δημήτριος	Α' ὁ Σωτήρ	162 - 150
Ἀλέξανδρος	Α' ὁ Βάλας	150 - 146
Δημήτριος	Β' ὁ Νικάτωρ	146 - 138 καὶ 130 - 125

Ἀντίοχος Ζ'	ὁ Εὐεργέτης	138-130
Σέλευκος Ε'	ὁ Νικάτωρ	125-124
Ἀντίοχος Η'	ὁ Ἐπιφανής	121
Σέλευκος ΣΤ'	ὁ Ἐπιφανής	95-93
Δημήτριος Γ'	ὁ Εὐκαίρος	93-88
Ἀντίοχος ΙΓ'	ὁ Εὐσεβής	69-65

ΡΩΜΑΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΜΕΧΡΙ ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΥ

1. ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

(31 π. Χ. - 69 μ. Χ.)

Αὐγουστος	31 π. Χ. - 14 μ. Χ.
Τιβέριος	14-37
Καλιγούλας	37-41
Κλαύδιος	41-54
Νέρων	54-68

Ὅθων	69
Βιτέλλιος	69

2. ΟΙ ΦΛΑΒΙΟΙ

(69-96)

Βεσπασιανός	69-79
Τίτος	79-81
Δομιτιανός	81-96

3. ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ

(96-192)

Νέρβας	96-98
Τραϊανός	98-117
Ἀδριανός	117-138
Ἀντωνίνος	138-161
Μάρκος Αὐρήλιος	161-180
Κόμμοδος	180-192

4. ΑΦΡΙΚΑΝΟΙ ΚΑΙ ΣΥΡΟΙ

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

(193-235)

Σεπτίμιος Σεβήρος	193-211
Καρακάλλας	211-217
Ἐλαγάβαλος	218-222
Ἀλέξανδρος Σεβήρος	222-235

5. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ

ΑΝΑΡΧΙΑΣ

(235-270)

Μαξιμιανός ὁ Θράξ	}	235-238
Γορδιανός Α'		
Γορδιανός Β'		
Γορδιανός Γ'		238-244
Φίλιππος ὁ Ἀραψ		244-249
Δέκιος		249-251
Βαλεριανός		253-260
Γαλλιηνός		260-268
Κλαύδιος Β'		268-270

6. ΙΛΛΥΡΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

(270-305)

Αὐρηλιανός	270-275
Τάκιτος	275-276
Πρόβος	276-282
Κάρος	282-284
Διοκλητιανός	284-305

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ

1. ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Δ' ΑΙΩΝ Π.Χ.

- 323 Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου.
Λαμιακὸς πόλεμος.
322 Ἦττα τῶν Ἑλλήνων. Θάνατος τοῦ Δημοσθένους.
321 Ὁ Περδίκκας φονεύεται εἰς τὴν Αἴγυπτον.
Νέα διανομὴ εἰς τὸν Τριπαράδεισον.
319 Θάνατος τοῦ Ἀντιπάτρου.
318 Ὁ Φωκίων καταδικάζεται εἰς θάνατον.
316 Θάνατος τοῦ Εὐμένους.
306 Οἱ διάδοχοι λαμβάνουν τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως.
301 Μάχη ἐν Ἰψῷ.
300 Κτίσις Ἀντιοχείας.

Γ' ΑΙΩΝ Π.Χ.

- 297 Θάνατος τοῦ Κασσάνδρου. Ὁ Δημήτριος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας.
281 Ὁ Λυσίμαχος ἡττᾶται ὑπὸ τοῦ Σελεύκου καὶ φονεύεται. Τὸ βασίλειον τῆς Θράκης ἐξαφανίζεται.
280 Τέσσαρες πόλεις τῆς Ἀχαΐας σχηματίζουν τὴν Ἀχαϊκὴν Συμπολιτείαν.
Ὁ Ἀντίοχος διαδέχεται τὸν Σέλευκον καὶ ἐγκαθίσταται εἰς τὴν Συρίαν.
279 Ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν.
277 Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Ἡ δυναστεία τῶν Ἀντιγονιδῶν.
251 Ὁ Ἀρατος ἐλευθερώνει τὴν Σικυῶνα.
243 Ὁ Βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἅγις καταργεῖ τὰ χρέη. Φονεύεται τὸ 241.
240 Τὸ βασίλειον τῆς Περγᾶμου ἀνεξάρτητον.

- 235 'Ο Κλεομένης βασιλεύς τῆς Σπάρτης.
 226 'Ο Κλεομένης ἐπιβάλλει τὴν μεταρρύθμισίν του.
 221 Μάχη εἰς τὴν Σελλασίαν.
 215 'Ο Φίλιππος Ε' πολεμεῖ τοὺς Ρωμαίους.
 211 Πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο Συμπολιτειῶν.
 200 'Η Ρώμη κηρύττει τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου.

2. ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

- Περὶ τὸ 1700 Κάθοδος α' Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν (ὀρεῖχαλκος).
 » 1000 Κάθοδος β' Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν (σίδηρος).
 » 950 ᾿Αφίξις Τυρρηνῶν εἰς Ἰταλίαν.
 » 753 Κτίσις τῆς Ρώμης κατὰ τὴν παράδοσιν.
 » 752 - 509 Περίοδος βασιλείας ἐν Ρώμῃ.

Ε' ΑΙΩΝ π.Χ.

- 509 ᾿Εξωσις βασιλέων κατὰ τὴν παράδοσιν.
 493 Δημορχία.
 450 Δωδεκάδελτος.

Δ' ΑΙΩΝ π.Χ.

- 395 ᾿Αλωσις Οὐθίων.
 387 Οἱ Γαλάται κυριεύουν τὴν Ρώμην.
 338 Ἡ Ρώμη κυριαρχεῖ εἰς τὸ Λάτιον.
 300 ᾿Εξίσωσις πατρικίων καὶ πληβείων.

Γ' ΑΙΩΝ π.Χ.

- 272 Ἡ Ρώμη κυριαρχεῖ εἰς τὴν Ἰταλίαν.
 264 - 241 Α' Καρχηδονικὸς πόλεμος.
 241 - 218 ᾿Ανακωχὴ μεταξὺ Ρώμης—Καρχηδόνος.
 237 - 221 Οἱ Καρχηδόνιοι κυριεύουν τὴν Ἰσπανίαν.
 218 - 201 Β' Καρχηδονικὸς πόλεμος.
 216 Κάνναι.
 212 Οἱ Ρωμαῖοι κυριεύουν τὰς Συρακούσας. Θάνατος ᾿Αρχιμήδους.

- 202 Μάχη παρὰ τὴν Ζάμαν.
 201 Εἰρήνη Ρώμης καὶ Καρχηδόνας.
 200 - 197 Πόλεμος κατὰ Φιλίππου Ε' Μακεδονίας.

Β' ΑΙΩΝ Π.Χ.

- 192 - 190 Πόλεμος κατὰ Ἀντιόχου Γ' τῆς Συρίας.
 171 - 168 Πόλεμος κατὰ τοῦ Περσέως.
 149 - 146 Γ' Καρχηδονικὸς πόλεμος.
 148 Ὑποταγὴ τῆς Μακεδονίας.
 146 Ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος. Καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνας.
 133 Δημαρχία Τιβερίου Γράχου.
 123 - 122 Δημαρχία Γαίου Γράχου.
 111 - 105 Πόλεμος κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα.
 102 - 101 Καταστροφὴ Κίμβρων καὶ Τευτόνων ὑπὸ Μαρίου.

Α' ΑΙΩΝ Π.Χ.

- 90 - 88 Συμμαχικὸς πόλεμος.
 89 - 85 Α' Μιθριδατικὸς πόλεμος.
 82 - 79 Δικτατωρία Σύλλα.
 73 - 63 Β' Μιθριδατικὸς πόλεμος.
 67 Πόλεμος κατὰ τῶν πειρατῶν.
 63 Ὑπατεία Κικέρωνος. Συνωμοσία Κατιλίνα.
 60 Πρώτη Τριανδρία.
 58 - 51 Κατάκτησις Γαλατίας ὑπὸ Καίσαρος.
 48 Μάχη Φαρσάλων. Θάνατος Πομπηίου.
 46 Ὁ Καῖσαρ δικτάτωρ.
 44 Δολοφονία τοῦ Καίσαρος.
 43 Δευτέρα Τριανδρία.
 41 Μάχη Φιλίππων.
 31 Ναυμαχία Ἀκτίου. Ὁ Ὀκταβιανὸς κύριος τοῦ κράτους.

Α' ΑΙΩΝ Μ.Χ.

- 31 π.Χ. - 14 μ.Χ. Βασιλεία Αὐγούστου.
 14 - 37 Τιβέριος.
 37 - 41 Καλιγούλας.

- 41 - 54 Κλαύδιος.
 54 - 68 Νέρων.
 68 - 69 Γάλβας—Όθων—Βιτέλλιος.
 69 - 79 Βεσπασιανός.
 70 "Αλωσις καὶ καταστροφή τῆς Ἱερουσαλήμ.
 79 - 81 Τίτος.
 79 "Εκρηξεις Βεζουβίου—Πομπηία.
 81 - 96 Δομιτιανός.
 96 - 98 Νέρβας.
 98 - 117 Τραϊανός.

Β' ΑΙΩΝ μ.Χ.

- 117 - 138 Ἀδριανός.
 138 - 161 Ἀντωνῖνος.
 161 - 180 Μᾶρκος Αὐρήλιος.
 180 - 192 Κόμμοδος.
 193 - 211 Σεπτίμιος Σεβήρος.

Γ' ΑΙΩΝ μ.Χ.

- 211 - 217 Καρακάλλας.
 212 Διάταγμα Καρακάλλα. Ἐπέκτασις τοῦ δικαιώματος τοῦ Ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς ὑπηκόους.
 218 - 222 Ἐλαγάβαλος.
 222 - 235 Ἀλέξανδρος Σεβήρος.
 235 - 268 Περίοδος στρατιωτικῆς ἀναρχίας.
 249 Διωγμὸς Χριστιανῶν ὑπὸ Δεκίου.
 270 - 275 Αὐρηλιανός.
 272 Καταστροφή τοῦ κράτους τῆς Παλμύρας.
 284 - 305 Διοκλητιανός.
 292 Τετραρχία.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ	Σελ. 9 - 10
--	----------------

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΝ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς. — Ἡ ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων. — Ἀγὼν τῶν στρατηγῶν διὰ τὴν ἐπικράτησιν. — Τὸ τέλος τοῦ Περδίκκα. — Ἀνοδος τοῦ Ἀντιγόνου. — Εὐμένης. — Ἐπικράτης τοῦ Ἀντιγόνου. — Δημήτριος ὁ Πολιορκητής. — Ὁ Δημήτριος εἰς τὰς Ἀθήνας. — Τὸ βασιλικὸν στέμμα. — Ἡ ἐν Ἰψῷ μάχη. — Διαμελισμὸς τῆς αὐτοκρατορίας — Τὰ κράτη τῶν διαδόχων.	11 - 24
---	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑ

1. ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΩΝ

Ἡ φύσις τοῦ βασιλείου. — Οἱ βασιλεῖς. — Ἡ Αἴγυπτος ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων	25 - 30
---	---------

2. ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΣΕΛΕΥΚΙΔΩΝ

Ἡ φύσις τοῦ κράτους. — Οἱ βασιλεῖς. — Τὸ βασίλειον τῆς Περγᾶμου	30 - 34
---	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄

Ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς ἐλληνιστικοὺς χρόνους

Ἡ ἀναρχία εἰς τὴν Ἑλλάδα. — Ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν. — Ὁ	
---	--

Πύρρος. — Αιτωλική και Ἀχαϊκή Συμπολιτεία. — Ὁ Ἄρατος ἀρχηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας. — Ἄγις καὶ Κλεομένης. — Ὁ Φιλοποίμην.	Σελ. 35 - 44
--	-----------------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Α΄. ΓΕΝΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ

Χαρακτήρ τοῦ Ἑλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ. — Οἰκονομικὴ ζωή. — Τὰ κέντρα	45 - 48
---	---------

Β΄. ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑΙ ΑΘΗΝΑΙ

Ἡ ἐξασθένεισις. — Πνευματικὴ ζωή	48 - 49
--	---------

Γ΄. ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

Κτίσις τῆς πόλεως. — Ἡ μεγάλη πόλις. — Περιγραφὴ τῶν ἀρχαίων. — Τὰ μνημεῖα	49 - 55
--	---------

Δ΄. ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ

Κτίσις καὶ σημάσια. — Ἡ τετράπολις. — Ἡ εὐδαίμων Ἀντιόχεια. — Ἀκτινοβολία	55 - 59
---	---------

Ε΄. ΠΕΡΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΡΟΔΟΣ

Πέργαμος. — Ὁ βωμὸς τοῦ Διὸς. — Ἡ βιβλιοθήκη. — Ρόδος. — Διοίκησις καὶ πολιτικά. — Παιδεία	60 - 67
--	---------

ΣΤ΄. ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Γενικά χαρακτηριστικά. — Ποίησις. — Πεζογραφία. — Φιλοσοφία. — Ἡ ἐπιστήμη. — Ἡ τέχνη	67 - 79
--	---------

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ περιοχὴ. — Γνώσεις τῶν ἀρχαίων περὶ Εὐρώπης. — Αἱ πληροφορίες ἀπὸ τὰς ἀνασκαφάς. — Παλαιολιθικὴ ἐποχὴ. — Νεολιθικὴ ἐποχὴ. — Ἐποχὴ τῶν μετάλλων. — Διαμόρφωσις	11
---	----

λαῶν. — Βορεία ἡ Ἰνδοευρωπαϊκὴ φυλὴ. — Ἐξάπλωσις τῶν Ἰνδο- ευρωπαίων	Σελ. 81 - 95
---	-----------------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

ΑΡΧΑΙΑ ΙΤΑΛΙΑ. ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

Σημασία τῆς Ρωμαϊκῆς ἱστορίας. — Ἡ Ἰταλία. — Διαίρεσις τῆς Ἰτα- λίας. — Οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῆς Ἰταλίας. — Οἱ Τυρρηνοί. — Αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι. — Οἱ Λατῖνοι	96 - 105
---	----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ. ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Οἱ Ρωμαῖκοι μῦθοι. — Αἱ ἀρχαὶ τῆς Ρώμης. — Ἡ Ρωμαϊκὴ κοινωνία. — Πολιτικὴ ὀργάνωσις. — Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 509	106 - 110
---	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΙΣΩΣΙΣ

Τὸ νέον πολίτευμα. — Πατρίκιοι καὶ πληβεῖοι. — Ἡ Δημαρχία. — Ἡ ἐξίσωσις τῶν τάξεων	111 - 114
---	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Οἱ πόλεμοι πρὸς τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς. — Οἱ Γαλάται. — Οἱ Σαμνι- τικοὶ πόλεμοι. — Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας. — Ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Ταραντίνων. — Πολιτικὴ ὀργάνωσις τῆς Ἰταλίας. — Ἀποικίαι. — Ὀδοί	115 - 122
--	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Ο ΡΩΜΑΪΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

Ὁ Ρωμαῖος στρατιώτης. — Ἡ λεγεών. — Ὀπλα. — Μηχαναί. — Ἡ πει- θαρχία. — Ὁ θρίαμβος	123 - 128
---	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΛΑΟΥ

Οἱ Ρωμαῖοι. — Τὰ ἥθη. — Αἱ προγονικαὶ ἀρεταί. — Ἡ ρωμαϊκὴ θρη- σκεία. — Οἱ θεοὶ τῶν Ρωμαίων. — Ἡ λατρεία	129 - 135
---	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Τὸ πολίτευμα. — Ἐκκλησίαι. — Οἱ ἄρχοντες. — Ἡ σύγκλητος. — Ἡ
--

οικογένεια. — 'Η γέννησις. — 'Η αγωγή τῶν παιδῶν	Σελ. 136 - 142
--	-------------------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Η ΠΑΛΗ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΚΑΡΧΗΔΟΝΟΣ

Τὰ αἷτια. — 'Η Καρχηδών. — 'Ο πρῶτος καρχηδονικός πόλεμος. — Μεταξὺ δύο πολέμων. — Δεύτερος καρχηδονικός πόλεμος. — 'Ο 'Αννίβας. — 'Η διάβασις τῶν "Αλπεων. — Αἱ πρῶται νίκαι. — Φάβιος. — Κάνναι. — Μεταβολὴ τῆς τύχης. — 'Η παρὰ τὴν Ζάμαν μάχη — 'Η εἰρήνη	143 - 153
---	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

'Η νέα πολιτικὴ κατεύθυνσις. — 'Ανάμειξις εἰς τὰ πράγματα τῆς 'Ανατολῆς. — 'Ο πόλεμος κατὰ τοῦ Φιλίππου. — 'Ο πόλεμος κατὰ τοῦ 'Αντιόχου. — 'Ο πόλεμος κατὰ τοῦ Περσέως. — 'Υποταγὴ Μακεδονίας καὶ 'Ελλάδος. — Καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνος. — Αἱ κατακτήσεις εἰς τὴν Δύσιν.	154 - 162
---	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

'Η Ρώμη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος. — 'Η Ρώμη καὶ ὁ ἑλληνισμός. Μεταβολὴ τῆς θρησκείας. — Τὰ γράμματα. — Αἱ τέχναι. — Σκιπίων Αἰμιλιανός. — 'Η πολυτέλεια. — 'Η ἀντίδρασις	163 - 171
---	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ. ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

Καταστροφὴ τῆς μεσαίας τάξεως. — Αἱ νέαι κοινωνικαὶ τάξεις. — Οἱ δοῦλοι. — Οἱ Γράκχοι. — Τιβέριος Γράκχος. — Γάιος Γράκχος.	172 - 178
---	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

ΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ. ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

'Η πολιτικὴ κρίσις μετὰ τοὺς Γράκχους.	
Α'. ΜΑΡΙΟΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑΣ	
'Ο Μάριος. — Στρατιωτικὴ μεταρρύθμισις. — 'Εσωτερικαὶ ταραχαί. Συμμαχικός πόλεμος. — 'Ο Σύλλας. — 'Αντιζηλία Μαρίου καὶ Σύλλα. — 'Ο πόλεμος κατὰ τοῦ Μιθριδάτου. — Προγραφαί καὶ πολιτικαὶ μεταβολαὶ τοῦ Σύλλα	179 - 185

Β'. ΠΟΜΠΗΙΟΣ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡ

Σελ.

Πομπήιος. — Ὁ πειρατικὸς πόλεμος. — Δεύτερος Μιθριδατικὸς πόλεμος. — Κικέρων. Συνωμοσίαι τοῦ Κατιλίνα. — Καίσαρ. Πρώτη Τριανδρία. — Ρῆξις Καίσαρος καὶ Πομπηίου. — Δικτατωρία καὶ θάνατος τοῦ Καίσαρος	185 - 190
--	-----------

Γ'. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΙ ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

Ἀντώνιος. — Ὁκταβιανός. — Δευτέρα Τριανδρία. Προγραφαί. — Φίλιπποι. — Ὁκταβιανὸς καὶ Ἀντώνιος. — Ἡ ρῆξις. — Ἄκτιον ...	191 - 195
--	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

Ἡ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ. Ὁ Αἰὼν τοῦ Αὐγούστου

Ἡ αὐτοκρατορία. — Ἡ διοίκησις τοῦ Αὐγούστου. — Πόλεμοι τοῦ Αὐγούστου. — Τὸ τέλος τοῦ Αὐγούστου. — Αἱ τέχναι. — Τὰ γράμματα	196 - 206
--	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

Οἱ Αὐτοκράτορες τοῦ Πρώτου Αἰῶνος

Ἡ οἰκογένεια τοῦ Αὐγούστου. — Τιβέριος. — Καλιγούλας — Κλαύδιος. — Νέρων. — Γάλβας — Ὁθων — Βιτέλιος. — Οἱ Φλάβιοι — Βεσπασιανός. — Τίτος. — Δομιτιανός	207 - 214
---	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

Οἱ Ἀντωνινοὶ

Οἱ Ἀντωνῖνοι. — Νέρβας — Τραϊανός. — Ἀδριανός. — Ἀντωνῖνος. — Μ. Αὐρήλιος — Κόμμοδος	215 - 222
--	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'

Ἀκμὴ τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ Ρωμαϊκὴ Εἰρήνη

Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία. Ἡ διοίκησις. — Ὁ στρατός. Ἡ ἄμυνα τῶν συνόρων. — Ἡ ρωμαϊκὴ εἰρήνη. — Οἰκονομικὴ ἀκμή. — Ὁ ἐκλατινισμὸς τῶν ἐπαρχιῶν. — Τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον. — Μεταβολὴ τῆς θρησκείας. — Τὰ γράμματα — Αἱ ἐπιστῆμαι. — Αἱ τέχναι. — Πομπηία. — Ἡ Ρώμη ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων. — Τὰ θεάματα	223 - 248
---	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

Ὁ Τρίτος Αἰὼν. Ὁ Χριστιανισμὸς

Σεπτίμιος Σεβήρος. — Καρακάλλας. — Ἐλαγάβαλος — Σεβήρος Ἀλέξανδρος. — Στρατιωτικὴ ἀναρχία. — Αἱ βαρβαρικαὶ ἐπιδρομαί. — Οἱ Ἰλλυριοὶ αὐτοκράτορες. — Ὁ Χριστιανισμὸς. —	
--	--

Οί διωγμοί. — Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ	Σελ. 249 - 256
--	-------------------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

Η ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Διοκλητιανός — Τετραρχία. — Ἡ νέα μοναρχία. — Τὰ οἰκονομικά. Τὰ στρατιωτικά. — Τὸ τέλος τῆς παλαιᾶς αὐτοκρατορίας	257 - 261
---	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'

Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Τὰ αἷτια τῆς παρακμῆς. — Ἐξαφάνισις τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ. — Τὰ μεγάλα κτήματα. — Οἱ δουλοπάροικοι. — Ἡ ἀποχέρωσις. — Ὁ οἰκονομικὸς μαρᾶσμός. — Οἱ βάρβαροι εἰσέρχονται εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν.	262 - 266
---	-----------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΜΕΤΡΙΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

1. Ἀριθμοὶ	Σελ. 267
2. Μέτρα (Μήκους, ἐπιφανείας, χωρητικότητος, βάρους)	267 - 268
3. Νομίσματα	268
4. Ἡμερολόγιον	268 - 269

ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΙΝΑΞ ΗΓΕΜΟΝΩΝ

1. Οἱ Πτολεμαῖοι τῆς Αἰγύπτου	Σελ. 271
2. Οἱ Ἀτταλίδαι τῆς Περγᾶμου	271
3. Οἱ σπουδαιότεροι Σελευκίδαι	271 - 272
Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες μέχρι τοῦ Διοκλητιανοῦ	272
Χρονολογίαι	273 - 276

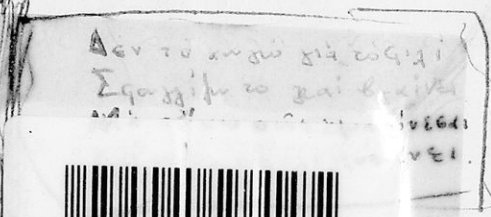
Δεν τὸ ἀνέω διὰ τὸ ἔχει
 βιβλίον τοῦ πατρὸς
 καὶ εἶναι τοῦ πατρὸς
 καὶ τοῦ πατρὸς

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιόσημον εἰς ἀπόδειξιν
 τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἀντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιόσημου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον.
 Ὁ διαθέτων, πωλὼν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ
 ἄρθρου 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946 Α 108).

204, ΣΕΛ 13
~~204~~

024000027926

ΕΚΔΟΣΙΣ Β', 1956 (VI) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 20.000

ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ — ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : ΑΔΕΛΦΩΝ Γ. ΡΟΔΗ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

1200/76

100 μοι

A	1	0	-	X	0	-	1
B	2	0	1	K	0	0	0
Γ	3	4	0	N	0	0	0
Δ	4	0	0	N ₄	0	0	0
E	5	0	0	X	0	0	0

ΤΗΝΟΣ ΕΙΣ ΕΑ ΑΥΤΑ ΑΑΑ ΚΙ ΑΤΟΥ ΑΝΤΕ ΠΗ

ΑΠΟΣ

Νι δίσω ν ρά αζαμαθ
 Πω ζέρων να που ισίντα
 Σω βωίε ανηιστήρως
 Σων έρωτα (αυαυαυαυα) όμωρ έρω

ΡΕΦΡΑΙΝ

Γ' αίνι μίερί ανήντη
 Τ' αζαμαθου που ζέρω
 Τ' αζαμαθου α φαντα
 Τ' αζαμαθου βουδαυαυαυα !!!

